

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

CANTONALE ET

BIBLIOTHÈQUE

UNIVERSITAIRE

EX
DONO

JEAN
HERBETTE

ancien ambassadeur

1878-1960

DE LAUSANNE

1972

AKN 14828

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.
TOMUS UNDECIMUS

HOC VOLUMINE

continentur

EPISTOLARUM AD FAMILIARES LIBRI X.

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.

Recensuit J. N. LALLEMAND.

TOMUS UNDECIMUS.

PARISIIS,

AZ 5231 ¹¹

Apud { SAILLANT, viâ S. Joannis Bellov.
DESAIN, viâ Fœneâ.
BARBOU, viâ Mathurinensium.

M DCC LXVIII.

M. J. B. L. L. L.
C. I. C. B. R. O. D. A. N. D.

Historique de la ville de Lausanne

TOURNAI, 1847

1847

Imprimé chez M. J. B. L. L. L.
à la Librairie de la Ville de Lausanne

1847

D 51436

BIBLIOTHEQUE CANTONALE
LAUSANNE
ET UNIVERSITAIRE

Digitized by Google

CICERONIS
EPISTOLÆ
AD FAMILIARES.
LIBER PRIMUS.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS S. D.

REX Ægypti Ptolemæus, a suis ejectus, ut ab Romanis restitueretur, cupidè largitionibus laboravit. Hujus reductio, anno superiore, a senatu decreta erat Lentulo consuli, cui in Ciliciam, quæ ei provincia obvenerat, profecto, calumnia religionis objecta est, ob Sibyllinum carmen, quod vetabat Ægyptium exercitu juvare. Quidam censuerunt, ut Lentulus sine exercitu reduceret: alii, ut Pompeius. Quid actum de his in senatu fuerit, Cicero perscribit. Anno U, C. 697. CELLARIUS.

EGO omni officio, ac potius pietate
erga te ceteris satisfacio omnibus, mihi
Tomus XI. **A**

2 EPISTOLARUM

ipse numquam satisfacio : tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum , ut quoniam tu , nisi perfectâ re de me , non conquiesci , ego quia non idem in tua causa efficio , vitam mihi esse acerbam putem. In causa hæc sunt. Ammonitus , regis legatus , apertè pecuniâ nos oppugnat : res agitur per eosdem creditores , per quos , quum tu aderas , agebatur. Regis causâ si qui sunt qui velint , qui pauci sunt , omnes rem ad Pompeium deferri volunt : senatus religionis calumniam non religione , sed malevolentia , & illius regis largitionis invidiam comprobatur. Pompeium & hortari , & orare , & jam liberius accusare , & monere , ut magnam infamiam fugiat , non desistimus : sed planè nec precibus nostris , nec admonitionibus relinquit locum : nam quum in sermone quotidiano , tum in senatu palam sic egit causam tuam , ut neque eloquentiam majore quisquam , neque gravitate , neque studio , nec contentione agere potuerit , cum summa testificatione tuorum in se officiorum , & amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis : is , hac regia causâ exceptâ , ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit : quod dat , accipimus ; quod instituit referre de religione , & sæpe jam retulit , ab eo deduci non potest. Res ante Idus

AD FAMILIARES LIB. I. 3

acta sic est ; nam hæc Idibus manè scripsi. Hortensii , & mea ; & Luculli sententia cedit religioni de exercitu ; teneri enim res aliter non potest : sed ex illo senatusconsulto , quod te referente factum est , tibi decernit , ut regem reducas ; quod commodo rem facere possis ; ut exercitum religio tollat , te auctorem senatus retineat. Crassus tres legatos decernit , nec excludit Pompeium : censet enim etiam ex iis , qui cum imperio sunt. M. Bibulus tres legatos ex iis , qui privati sunt. Huic assentiuntur reliqui consulares , præter Servilium , qui omnino reduci negat oportere ; & Volcatium , qui Lupo referente , Pompeio decernit ; & Afranium , qui assentatur Volcatio : quæ res auget suspicionem Pompeii voluntatis : nam advertebatur Pompeii familiares assentiri Volcatio. Laboratur vehementer : inclinata res est. Libonis , & Hypsæi non obscura concursatio , & contentio ; omniumque Pompeii familiarium studium , in eam opinionem rem adduxerunt , ut Pompeius cupere videatur : cui qui nolunt , iidem tibi , quod eum ornasti , non sunt amici. Nos in causa auctoritatem eò minorem habemus , quod tibi debemus : gratiam autem nostram exstinguit hominum suspitio ; quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo antè quàm

A ij

4 EPISTOLARUM

profectus es, ab ipso rege, & ab intimis; ac domesticis Pompeii clam exulceratis; deinde palam a consularibus exagitatis, & in summam invidiam adductis, ita versamur. Nostram fidem omnes, amorem tui absentis præsentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus, Vale.

M. T. C. S. D. P. LENTULO PROCOS.

SIGNIFICAT quid deinceps actum in senatu sit in causa regia Idibus Januariis: qua sententia dicta: quo Pompeius, quo ejus familiares animo: & qua tribuni frustra moliti sint. Anno U. C. 697.

2. **Ī** DIBUS Januariis in senatu nihil est confectum, propterea quòd dies magna ex parte consumptus est altercatione Lentuli consulis, & Caninii tribuni plebis. Eo die nos quoque multa verba fecimus; maximèque visi sumus senatum commemoratione tuæ voluntatis erga illum ordinem commovere. Itaque postridie placuit, ut breviter sententias diceremus. Videbatur enim reconciliata nobis voluntas senatûs esse; quod quum dicendo, tum singulis appellandis, rogandisque perspexeram. Itaque quum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Horten-

AD FAMILIARES LIB. I. §

sii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat, Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia. Proxima erat Hortensii sententia, quum Lupus, tribunus plebis, quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit, ante se oportere discessionem facere, quam consules. Ejus orationi vehementer ab omnibus reclamatum est: erat enim iniqua, & nova. Consules neque concedebant, neque valde repugnabant: diem consumi volebant; id quod est factum. Perspiciebant enim in Hortensii sententiam multis partibus plures ituros; quamquam aperte Volcatio assentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis: nam ii Bibuli sententiam valere cupierunt. Hac controversiam usque ad noctem ductam, senatus dimissus: & ego eo die casu apud Pompeium coenavi; nactusque tempus hoc magis idoneum, quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere: quem ego ipsum quum audio,

A iij

prorsus eum libero omni suspitione cupiditatis ; quum autem ejus familiares omnium ordinum video , perspicio , id quod jam omnibus est apertum , totam rem istam jampridem a certis hominibus , non invito rege ipso , consiliariisque ejus , esse corruptam. Hæc scripsi ante diem XVI. kal. Febr. ante lucem. Eo die senatus erat futurus. Nos in senatu , quemadmodum spero , dignitatem nostram , ut potest in tanta hominum perfidia , & iniquitate , retinebimus. Quod ad popularem rationem attinet , hoc videmur esse consecuti , ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis , aut salvis legibus , aut denique sine vi possit. De his rebus pridie , quàm hæc scripsi , senatus auctoritas gravissima intercessit : cui quum Cato & Caninius intercessissent , tamen est perscripta. Eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus , quidquid erit actum , scribam ad te ; & ut quàm rectissimè agantur omnia , meâ curâ , operâ , diligentia , gratiâ providebo. Vale.

M. T. C. P. LENTULO S. D.

A. Trebonii negotia , quæ in provinciâ Cilicia habebat , proconsuli Lentulo diligentissimè commendat. Anno U. C. 677.

3. ^A LENTULO Trebonio , qui in tua pro-

AD FAMILIARES LIB. I. 7

vincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, & multos annos utor valde familiariter. Is quum antea semper & suo splendore, & nostrâ, ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit; tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis litteris se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te; commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: in primisque, ut quæ T. Ampius de ejus re decrevit, ea comprobes; omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS S. D.

CONQUESTUS de adversariorum calumniis, quæ peracta in senatu fuerint eodem die, quo superiorem epistolam ante lucem scripserat, significat, obtinendæ causæ spe adjunctâ, nisi vis, quam solam timet, interverterit. Anno U. C. 697.

4. **A**NTE diem XVI. kal. Febr. quum in senatu pulcherrimè staremus, quod jam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie ejus diei fregeramus, unumque certamen esset relictum, sententia Volcatii, res ab adversariis nostris extracta

A iv

est variis calumniis : causam enim frequenti senatui , in magna varietate , magnaque invidia eorum , qui a te causam regiam aliò transferebant , obtinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem ; Bibulum multò justiozem , penè etiam amicum. Caninius , & Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante kalendas Februarias per legem Pupiam , id quod scis , non potest ; neque mense Februario toto , nisi perfectis , aut rejectis legationibus. Hæc tamen opinio est populi Romani , a tuis invidis , atque obtrectatoribus nomen inductum fictæ religionis , non tam ut te impedirent , quàm ut ne quis propter exercitûs cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuæ nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu. Nemo est enim qui nesciat , quò minùs discessio fieret per adversarios tuos esse factum : qui nunc populi nomine , re autem verâ sceleratissimo latrocinio , si quæ conabuntur agere , satis provisum est , ut ne quid salvis auspiciis , aut legibus , aut etiam sine vi agere possint. Ego neque de meo studio , neque de nonnullorum injuria scribendum mihi esse arbitror : quid enim aut me ostentem ? qui si vitam pro tua dignitate profundam , nullam partem videar tuorum meritorum asse-

AD FAMILIARES LIB. I. 9

cutus ; aut de aliorum injuriis querar ? quod sine summo dolore facere non possum. Ego tibi a vi , hac præsertim imbecillitate magistratuum ; præstare nihil possum : at eâ exceptâ , possum confirmare , te & senatûs , & populi Romani summo studio , amplitudinem tuam retenturum. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

SCRIBIT de C. Catonis promulgatione , ut imperium Lentulo abrogaretur , de statu regie causæ , de suo Selicique consilio , cujus non in honorum eventum sperat. Anno U. C. 697.

¶
§. **A** METS I mihi nihil fuit optatius , quàm ut primùm abs te ipso , deinde a ceteris omnibus , quàm gratissimus erga te esse cognoscerer ; tamen afficior summo dolore , ejusmodi tempora post tuam profectionem consecuta esse , ut & meam , & ceterorum erga te fidem , & benevolentiam absens experirere. Te videre & sentire , eandem fidem esse hominum in tua dignitate , quam ego in mea salute sum expertus , ex tuis litteris intellexi. Nos quum maximè consilio , studio , labore , gratiâ de causa regia niteremur , subito exorta est nefaria Catonis promulgatio , quæ nostra studia impediret , & animos a minore cura ad summum timo-

A v

rem traduceret. Sed tamen in huiusmodi perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus: & Catoni quidem, quoquo modo se res habeat, profecto resistimus. De Alexandrina re, causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti, tuisque presentibus cumulare satisfactorum. Sed vereor, ne aut eripiatur causa regia nobis, aut deseratur; quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio, nec mihi displicebat; ut neque jacere regem patereur, nec, nobis repugnantibus, ad eum deferri, ad quem prope jam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter; ut neque, si quid obtineri poterit, non contendamus; nec, si quid non obtinuerimus, repulsi esse videantur. Tuæ sapientiæ, magnitudinisque animi est, omnem amplitudinem, & dignitatem tuam in virtute, atque in rebus gestis tuis, atque in tua gravitate positam existimare: si quid ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, nonnullorum hominum perfidia detraxerit, id majori illis fraudi, quam tibi futurum. A me nullum tempus prætermittitur de tuis rebus & agendi, & cogitandi; utorque ad omnia Q. Selicio; neque enim prudentiorem

AD FAMILIARES LIB. I. 11

quemquam ex tuis , neque fide majore esse judico , neque amantiorem tui. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

NUNTIAT causam Alexandrinam videri a Pompeio depositam , & quid inde spei nascatur , significat.
Anno U. C. 697.

6. **H**IC quæ agantur , quæque acta sint , ea te & litteris multorum , & nuntiis cognoscere arbitror : quæ autem posita sunt in conjectura , quæque mihi videntur fore , ea puto tibi a me scribi oportere. Posteaquam Pompeius apud populum ante diem VIII. Idus Februarii , quum pro Milone diceret , clamore convicioque jactatus est , in senatuque a Catone asperè & acerbè nimium magno silentio est accusatus , visus est mihi vehementer esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa , quæ nobis adhuc integra est (nihil enim tibi detraxit senatus , nisi id , quod per eandem religionem dari alteri non potest) videtur ab illo planè esse deposita. Nunc id speramus , idque molimur , ut , quum rex intelligat , sese id , quod cogitabat , ut a Pompeio reducatur , assequi non posse ; & , nisi per te sit restitutus , desertum se atque abjectum fore , proficiscatur ad te : quod sine ulla dubitatione , si Pompeius paulum modò

A vj

ostenderit sibi placere, faciet. Sed nostris hominis tarditatem, & taciturnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem pertineat, prætermittimus. Ceteris injuriis, quæ propositæ sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video, præter Hortensium, & Lucullum: ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis, speresque fore ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem & gloriam consequare.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

Et a temporis medela, & a suo exemplo solatur Lentulum in tardo sperata rei progressu, & ad animi magnitudinem adhortatur. Anno U. C. 697.

7. *UÆ* gerantur, accipies ex Pollio-
ne, qui omnibus negotiis non interfuit
solum, sed præfuit. Me in summo do-
lore, quem in tuis rebus capio, maximè
scilicet consolatur spes, quòd valde suspi-
cor fore, ut infringatur hominum impro-
bitas & consiliis tuorum amicorum, &
ipsa die, quæ debilitat cogitationes &
inimicorum, & proditorum. Facile se-
cundo loco me consolatur recordatio meo-
rum temporum, quorum imaginem video

AD FAMILIARES LIB. I. 13

in rebus tuis. Nam etsi minore in re violatur tua dignitas, quàm mea salus afflicta sit; tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timeam, quæ ne tu quidem unquam timenda duxisti. Sed præsta te eum, qui mihi a teneris (ut Græci dicunt) unguiculis es cognitus. Illustrabit (mihi crede) tuam amplitudinem hominum injuria. A me omnia summa in te studia, officiaque exspecta. Non fallam opinionem tuam. Vale.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

VARIA hæc responsoria epistola habet. Post moratum exordium agit de amicorum fide: de Alexandrina causa: de suis consiliis: de constantia tenenda: de reip. statu: de Tullia nuptiis: de Lentuli filio. Anno U. C. 698.

8. **L**EGI tuas litteras, quibus ad me scribis, gratum tibi esse, quòd crebrò certior per me fias de omnibus rebus, & meam erga te benevolentiam facilè perspicias: quorum alterum mihi, ut te plurimùm diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum & temporum disjuncti sumus, per litteras tecum quàm sæpissimè colloquar. Quod si rariùs fiet, quàm

14 . EPISTOLARUM

tu expectabis , id erit causæ , quod non ejus generis meæ litteræ sunt , ut eas audeam temerè committere. Quoties mihi certorum hominum potestas erit , quibus rectè dem , non prætermittam. Quod scire vis , quâ quisque in te fide sit & voluntate , difficile dictu est de singulis. Unum illud audeo , quod antea tibi sæpe significavi , nunc quoque , re perspectâ & cognitâ , scribere ; vehementer quosdam homines , & eos maximè , qui te & maximè debuerunt , & plurimum juvare potuerunt , invidisse dignitati tuæ ; simillimamque in re dissimili tui temporis nunc , & nostri quondam fuisse rationem : ut , quos tu reipublicæ causâ læseras , palam te oppugnarent ; quorum auctoritatem , dignitatem , voluntatemque defenderas , non tam memores essent virtutis tuæ , quàm laudis inimici. Quo quidem tempore , ut perscripsi ad te antea , cognovi Hortensium percupidum tui , studiosum Lucillum , ex magistratibus autem L. Racilius & fide , & animo in te singulari. Nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuæ , propter magnitudinem beneficii tui , fortasse plerisque officii majorem auctoritatem habere videatur , quàm sententiæ. Præterea quidem de consularibus nemini possum aut studii erga te , aut officii , aut amici animi esse

AD FAMILIARES LIB. I. 15

tēstis. Etenim Pompeium, qui mecum saepissimè, non solum a me provocatus, sed etiam suâ sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse; cui quidem litteræ tuæ, quas proximè miseris, quod faciliè intellexerim, perjucundæ fuerunt: mihi quidem humanitas tua, vel summa potius sapientia, non jucunda solum, sed etiam admirabilis visa est. Virum enim excellentem, & tibi tuâ præstanti in eum liberalitate devinctum, nonnihil suspicantem, propter aliquorum opinionem suæ cupiditatis, te ab se abalienatum, illâ epistolâ retinisti: qui mihi quum semper tuæ laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano; tum verò, lectis tuis litteris, perspectus est a me toto animo de te, ac de tuis ornamentis, & commodis cogitare. Quare ea quæ scribam sic habeto, me, cum illo re saepe communicatâ, de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: quoniam senatusconsultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit; eaque, quæ de ea scripta est, auctoritas, cui scis intereessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium, quàm constantis senatûs consultum esse videatur; te perspicere posse, qui

Ciliciam, Cyprumque tenēas, quid efficiere, & quid consequi possis? & si res facultatem habitura videatur, ut Alexandriam, atque Ægyptum tenere possis, esse & tuæ, & nostri imperii dignitatis, Ptolemaide, aut aliquo propinquo loco rege collocato, te cum classe, atque exercitu proficisci Alexandriam; ut, quum eam pace præsidisque firmaris, Ptolemæus redeat in regnum: ita fore ut per te restituatur, quemadmodum senatus initio censuit; & sine multitudine reducatur, quemadmodum homines religiosi Sibyllæ placere dixerunt. Sed hæc sententia sic & illi, & nobis probabatur; ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus: si cecidisset ut volumus, & optamus, omnes te sapienter, & fortiter; sin aliquid esset offensam, eosdem illos & cupidè & temerè fecisse dicturos. Quare quid assequi possis, non tam facilè est nobis, quàm tibi; cujus prope in conspectu Ægyptus est; judicare. Nos quidem hoc sentimus: si exploratum tibi sit, posse te illius regni potiri; non esse cunctandum: si dubium; non esse conandum. Illud tibi affirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis; quum redieris, ab omnibus collaudere: offensionem esse periculofam propter interpositam auctorita-

AD FAMILIARES LIB. I. 17

tem, religionemque video. Sed ego te ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo, redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo, quam ex eventu homines esse facturos. Quòd si hæc ratio rei gerendæ periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam imperii tui pecunias ei credidissent, fidem suam præstitisset; & auxiliis eum tuis, & copiis adjuvares: eam esse naturam, & rationem provinciæ tuæ, ut illius redditum vel adjuvando confirmares, vel negligendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillimè optimèque perspicias: quid nobis placuisset, ex me potissimùm putavi te scire oportere.

Quòd mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, de levitate, & imbecillitate Clodii gratularis, minimè miramur, te tuis, ut egregium artificem, præclaris operibus lætari: quamquam est incredibilis hominum perversitas (graviori enim verbo uti non libet) qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt: quorum malevolentissimis obtreptionibus nos scito de vetere illa nostra diuturna-que sententia propè jam esse depulso,

non nos quidem ut nostræ dignitatis
simus obliti, sed ut habeamus rationem
aliquando etiam salutis. Poterat utrumque
præclare, si esset fides, si gravitas in
hominibus consularibus: sed tanta est in
plerisque levitas, ut eos non tam con-
stantia in republica nostra delectet, quàm
splendor offendat. Quod eò libentiùs ad
te scribo, quòd tu non solùm temporibus
iis, quæ per te sum adeptus, sed
etiam olim nascenti propè nostræ laudi,
dignitati, virtutique præfuisi: simulque
quòd video, non ut antehac putabam,
novitati esse invisum meæ: in te enim
homine omnium nobilissimo similia in-
vidorum vitia perspexi, quem tamen illi
esse in principibus facilè sunt passi, evo-
lare altius certè noluerunt. Gaudeo tuam
dissimilem fuisse fortunam: multum enim
interest, utrùm laus immineatur, an salus
deferatur. Me meæ tamen ne nimis pœ-
niteret, tuâ virtute perfectum est: cu-
rasti enim, ut plus additum ad memo-
riam nominis nostri, quàm demptum de
fortuna videretur. Te verò moneo quum
beneficiis tuis, tum amore incitatus meo,
ut omnem gloriam, ad quam a pueritia
inflammatus fuisti, omni curâ atque in-
dustriâ consequare; magnitudinemque ani-
mi tui, quam ego semper sum admira-
tus, semperque amavi, ne umquam in-

AD FAMILIARES LIB. I. 19

flectas cuiusquam injuriâ. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatûs tui. Hæc profectò vides quantò expressiora, quantòque illustriora futura sint, quum aliquantum ex provincia, atque ex imperio, laudis accesserit. Quamquam te ita gerere volo, quæ per exercitum, atque imperium gerenda sunt, ut hæc multò antè meditere, huc te pares, hæc cogites, ad hæc te exerceas, sentiasque id, quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intelligas, te facillimè posse obtinere summum, atque altissimum gradum civitatis. Quæ quidem mea cohortatio ne tibi inanis, aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem; ut considerares in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres.

Quòd scribis te velle scire, qui sit reipublicæ status; summa dissensio est, sed contentio dispar. Nam qui plus opibus, armis, potentiâ valent, profecisse tantum mihi videntur stultitiâ, & inconstantiam adversariorum, ut etiam auctoritate jam plus valerent. Itaque per paucis adversantibus, omnia, quæ ne per populum quidem sine seditione se assequi posse arbitrabantur, per senatum con-

secuti sunt. Nam & stipendium Cæsari decretum est, & decem legati; & ne lege Semproniam succederetur, facile perfectum est. Quod ad te brevius scribo, quia me status hic reipublicæ non delectat: scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse litteris omnibus a pueritia deditus, experiendo tamen magis, quam discendo cognovi; tu rebus tuis integris discas, neque salutis nostræ rationem habendam nobis esse sine dignitate, neque dignitatis sine salute. Quod mihi de filia & de Crassipede gratularis, agnosco humanitatem tuam; speroque & opto nobis hanc conjunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum, eximiâ spe summæ virtutis adolescentem, quum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias: nulla enim erit hac præstantior disciplina: quem nos, & quia tuus, & quia te dignus est filius, & quia nos diligit, semperque dilexit, in primis amamus, carumque habemus.

M. T. C. P. LENTULO PROCOS. S. D.

DE statu rerum publico conqueritur: Lentulum solatur spe exigua causæ regiae, aut propemodum extinctæ: certiores spes supplicationum facit, ut dolorem Lentuli leniat. Anno U. C. 698.

9. **D**E omnibus rebus, quæ ad te pertinent, quid actum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optimè ex M. Platorio cognosces; qui non solum interfuit his rebus, sed etiam præfuit; neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi prætermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces; quæ quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certè in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum ætate habitura res esse videatur. Ego quidem, ut debeo, & ut tute mihi præcepisti, & ut me pietas utilitasque cogit, me ad ejus rationes adjungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adjungendum putasti. Sed te non præterit, quàm sit difficile, sensum in re publica præsertim rectum & confirmatum deponere. Verumtamen ipse me conformo ad ejus voluntatem, a quo honestè dissentire non possum; neque id facio, ut forsitan quibusdam videor, simulatione; tantum enim animi inductio, & mehercule amor erga Pompeium apud me valet, ut quæ illi utilia sunt, & quæ ille vult, ea mihi omnia jam & recta & vera videantur. Neque (ut ego arbitror) errarent, ne ad-

versarii quidem ejus, si quum pares esse non possent, pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res consolatur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant omnes, ut vel ea defendam, quæ Pompeius velit, vel taceam, vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad nostra me studia referam litterarum; quod profectò faciam, si mihi per ejusdem amicitiam licebit. Quæ enim proposita fuerant nobis, quum & honoribus amplissimis, & laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas in sententiis dicendis, libertas in republica capeffenda; ea sublata tota: sed nec mihi magis, quàm omnibus. Nam aut assentiendum est nulla cum gravitate paucis, aut frustra dissentiendum. Hæc ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut jam tu quoque de tua ratione meditere. Commutata tota ratio est senatus, judiciorum, rei totius publicæ. Otium nobis exoptandum est; quod ii, qui potiuntur rerum, præstaturi videntur, si quidam homines patientiùs eorum potentiam ferre potuerint. Dignitatem quidem illam consularem fortis & constantis senatoris nihil est quod cogitemus: amissa est culpâ eorum, qui a senatu & ordinem conjunctissimum, & hominem clarissimum abalienarunt. Sed ut ad ea, quæ conjunctiora rebus tuis sunt, rever-

AD FAMILIARES LIB. I. 23

tar ; Pompeium tibi valde amicum esse cognovi : eo tu confule , quantum ego perspicio , omnia quæ voles obtinebis ; quibus in rebus me sibi ille affixum habebit : neque a me ulla res , quæ ad te pertineat , negligetur. Neque enim verebor ne sim ei molestus ; cui jucundum erit etiam propter idipsum , quòd me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita persuadeas , nullam rem esse minimam , quæ ad te pertineat , quæ mihi non carior sit , quàm meæ res omnes : idque quum sentiam , sedulitate mihimet ipse satisfacere possum ; te quidem ipsâ ideo mihi non satisfacio , quòd nullam partem tuorum meritorum non modò referendâ , sed ne cogitandâ quidem gratiâ consequi possum. Rem te valde bene gessisse rumor erat. Expectabantur litteræ tuæ ; de quibus eramus jam cum Pompeio locuti : quæ si erunt allatæ , nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus , & senatoribus. Cetera , quæ ad te pertinebunt , quum etiam plus contenderimus , quàm possumus , minùs tamen faciemus , quàm debemus.

M. T. C. P. LENT, IMPERATORI S. D,

EXCUSABUNDUS respondet Léntulo , qui quæsierat , cur in gratiam cum Casare , Vatinio , & Crasso rediisset. Rationes consilii sui multis verbis exponit , & de Casare quidem , de

Vatinio, de Crasso denique. Tandem de scriptis suis respondet, & de Q. fratris negotio; quibus addit de Appii spe succedendi, & de publicanis non offendendis. Anno U. C. 699.

DIO. I ERJUCUNDÆ mihi fuerunt literæ tuæ, quibus intellexi te perspicere meam in te pietatem; quid enim dicam benevolentiam, quum illud ipsum gravissimum & sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quòd autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantiam quadam amoris in me tui, ut etiam grata sint ea, quæ prætermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multò notior, atque illustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo disjuncti fuimus, & unà, & Romæ fuisset. Nam in eo ipso, quod te ostendis esse facturum, quodque & in primis potes, & ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis, & in omni actione, atque administratione rei publicæ floruissemus, De qua ostendam equidem paulò post, qui sit meus sensus, & status; & rescribam tibi ad ea, quæ quæris. Sed certè & ego te auctore, amicissimo ac sapientissimo, & tu me consiliario, fortasse non imperitissimo, fideli quidem & benevolo certè, usus esses:

AD FAMILIARES LIB. I. 25

esses : quamquam tuâ quidem causâ te esse imperatorem , provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore obtinere , ut debeo , lætor : sed certè qui tibi ex me fructus debentur , eos uberiores , & præstantiores præsens capere potuisses. In eis verò ulciscendis , quos tibi partim inimicos esse intelligis propter tuam propugnationem salutis meæ , partim irridere propter illius actionis amplitudinem & gloriam , mirificum me tibi comitem præbuissem : quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum , qui tuis maximis beneficiis ornatus , in te potissimum fractam illam , & debilitatam vim suam contulit , nostram vicem ultus est ipse sese : est enim ea conatus , quibus patefactis , nullam sibi in posterum , non modò dignitatis , sed ne libertatis quidem partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus esse expertum , quàm etiam in tuis , tamen in molestia gaudeo , eam fidem cognosse hominum non ita magnâ mercede , quàm ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota jam videtur mihi exponendi tempus dari , ut tibi rescribam ad ea , quæ quæris. Certiorem te per litteras scribis esse factum , me cum Cæsare , & cum Appio esse in gratia ; teque id non reprehendere adscribis. Vatinium autem scire te velle

Tomus XI.

B

ostendis, quibus rebus adductus deferi-
derim & laudarim. Quod tibi ut planius
exponam, altius paulò rationem consilio-
rum meorum repetam necesse est. Ego
me, Lentule, initio rerum, atque actio-
num tuarum, non solum meis, sed etiam
reipublicæ restitutum putabam: &, quo-
niam tibi incredibilem quemdam amo-
rem, & omnia in te ipsum summa, ac
singularia studia deberem; reipublicæ,
quæ te in me restituendo multum adju-
visset, eum certè me animum merito ip-
sius debere arbitrabar, quem antea tan-
tummodo communi officio civium, non
aliquo erga me singulari beneficio debi-
tum præstitissem. Hac me mente fuisse,
& senatus ex me, te consule, audivit,
& tu in nostris sermonibus, colloquio-
nibusque ipse vidisti: etsi jam primis tem-
poribus illis, multis rebus meus offende-
batur animus; quum, te agente de reli-
qua nostra dignitate, aut occulta non-
nullorum odia, aut obscura in me studia
cernebam. Nam neque de monumentis
meis ab iis adjutus es, a quibus debuisti;
neque de vi nefaria, quâ cum fratre
eram domo expulsus, neque hercule in
iis ipsis rebus, quæ, quamquam erant
mihi propter rei familiaris naufragia ne-
cessariæ, tamen a me minimi putabantur
in meis damnis, ex auctoritate senatûs

AD FAMILIARES LIB. I. 27

farcieendis, eam voluntatem, quam expectaram, præstiterunt. Quæ quum viderem (neque enim erant obscura) non tamen tam acerba mihi hæc accidebant, quàm erant illa grata, quæ fecerant. Itaque quamquam & Pompeio plurimum, te quidem ipso prædicatore, ac teste; debebam, & eum non solum beneficio, sed amore etiam, & perpetuo quodam iudicio meo diligebam; tamen non reputans quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de republica pristinis permanebam. Ego sedente Cn. Pompeio, quum, ut laudaret P. Sextium, introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius, me fortunâ & felicitate C. Cæsaris commotum illi amicum esse cœpisse, dixi me eam Bibuli fortunam, quam ille afflictam putaret, omnium triumphis, victoriisque anteferre: dixique eodem teste, alio loco, eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, & qui me coegissent. Tota verò interrogatio mea nihil habuit aliud, nisi reprehensionem illius tribunatûs; in quo omnia dicta sunt libertate, animoque maximo, de vi, de auspiciis, de donatione regnorum. Nequè verò hac in causa modo, sed constanter sæpe in senatu: quin etiam, Marcellino, & Philippo consulibus, Nonis Aprilis mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, fre-

quenti senatu, Idibus Maii referretur? Num potui magis in arcem illius causæ invadere, aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententiâ dictâ, magnus animorum factus est motus, quum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum nunquam putaram. Nam hoc senatusconsulto in meam sententiam facto, Pompeius, quum mihi nihil ostendisset se esse offensum, in Sardiniam, & in Africam profectus est, eoque itinere Lucam ad Cæsarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Cæsar, quippe qui etiam Ravennæ Crassum antè vidisset, ab eoque in me esset incensus. Sanè molestè Pompeium id ferre constabat: quod ego quum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi, quem quum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quàm Lucâ discesserat, convenisset: Te, inquit, ipsum cupio; nihil oportunius potuit accidere: nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spondidisti. Quid multa? questus est graviter; sua merita commemoravit: quid egisset sæpissime de actis Cæsaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit; seque, quæ de mea salute egisset, voluntate Cæsaris egisse,

AD FAMILIARES LIB. I. 29

ipsum meum fratrem testatus est : cujus causam , dignitatemque mihi ut commendaret , rogavit , ut eam ne oppugnarem , si nollem , aut non possem tueri . Hæc quum ad me frater pertulisset , & quum antè tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset , ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem , collegi ipse me , & cum ipsa quasi republica collocutus sum ; ut mihi tam multa pro se perperasso , atque perfuncto , concederet , ut officium meum , memoremque in bene meritos animum , fidemque fratris mei præstarem ; eumque , quem bonum civem semper habuisset , bonum virum esse pateretur . In illis autem meis actionibus , sententiisque omnibus , quæ Pompeium videbantur offendere , certorum hominum , quos jam debes suspicari , sermones referebantur ad me : qui quum illa sentirent in republica , quæ ego agebam , semperque sensissent , me tamen non satisfacere Pompeio , Cæsaremque inimicissimum mihi futurum , gaudere se aiebant . Erat hoc mihi dolendum : sed multò illud magis , quòd inimicum meum (meum autem ? immo verò legum , judiciorum , otii , patriæ , bonorum omnium) sic amplexabantur , sic in manibus habebant , sic fovebant , sic me præsentem osculabantur , non illi

quidem , ut mihi stomachum facerent ; quem ego funditus perdidit , sed certè ut facere se arbitrarentur. Hic ego , quantum humano consilio efficere potui , circumspectis rebus meis omnibus , rationibusque subductis , summam feci cogitationum mearum omnium , quam tibi , si potero , breviter exponam. Ego , si ab improbis , & perditis civibus rempublicam teneri viderem , sicut & Cinnanis temporibus scimus , & nonnullis aliis accidisse , non modo præmiis , quæ apud me minimùm valent , sed ne periculis quidem compulsus ullis , quibus tamen moventur etiam fortissimi viri , ad eorum causam me adjungerem , ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Quum autem in republica Cn. Pompeius princeps esset , vir is , qui hanc potentiam , & gloriam maximis in rempublicam meritis , præstantissimisque rebus gestis esset consecutus , cujusque ego dignitatis ab adolescentia fautor , in prætura autem , & in consulatu adjutor etiam exstitissem ; quumque idem auctoritate , & sententiâ per se , consiliis , & studiis tecum me adjuvisset ; meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum ; non putavi famam inconstantiæ mihi pertimescendam , si quibusdam in sententiis paulùm me immutassem ,

AD FAMILIARES LIB. I. 31

meamque voluntatem ad summi viri, de meque optimè meriti dignitatem aggregassem. In hac sententia complectendus erat mihi Cæsar, ut vides, in conjuncta & causa & dignitate. Hic multum valuit quum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi, & Q. fratri cum Cæsare fuisse, tum humanitas ejus, ac liberalitas, brevi tempore & litteris, & officiis perspecta nobis, & cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quæ mihi videbatur contentionem, præsertim maximis rebus a Cæsare gestis, cum illis viris nolle fieri; &, ne fieret, vehementer recusare. Gravissimè autem me in hac mente impulit & Pompeii fides, quam de me Cæsari dederat; & fratris mei, quam Pompeio. Erant præterea hæc animadvertenda in civitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse cives. Tenebam memoriâ, nobis consulibus, ea fundamenta jacta ex Kalendis Januariis confirmandi senatûs, ut neminem mirari oporteret, Nonis Decembris tantum vel animi fuisse in illo ordine, vel auctoritatis. Idemque memineram, nobis privatis usque ad Cæsarem, & Bibulum consules, quum sententiæ nostræ magnum in senatu pondus haberent, unum ferè sensum fuisse bo-

B iv

norum omnium. Postea quum tu Hispaniam citeriorem cum imperio obtineres, neque respublica consules haberet, sed mercatores provinciarum, & seditionum fervos, ac ministros; jecit quidam casus caput meum, quasi certaminis causâ, in median contentionem, dissensionemque civilem. Quo in discrimine quum mirificus senatûs, incredibilis Italiæ totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo extitisset; non dicam, quid acciderit; multorum est enim, & varia culpa: tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo, ut jam sit in iis culpa, qui me non defenderunt; non minor est in iis, qui reliquerunt: &, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt; magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certè nostrum consilium jure laudandum est, qui meos cives & a me conservatos, & me servare cupientes, spoliatos ducibus, servis armatis objici noluerim; declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, quum afflictum excitare potuissent. Quorum quidem animum tu non perspexisti solum, quum de me ageres, sed etiam confirmasti, atque tenuisti. Qua in causa (non modò non negabo, sed etiam sem-

per & meminero, & prædicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus, fortioribus in me restituendo, quam fuerant iidem in tenendo: qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatione tua, & constantissimis, atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio præsertim ad causam adjuncto, quum etiam Cæsar, rebus maximis gestis, singularibus ornatus & novis honoribus, ac iudiciis senatus, ad auctoritatem ejus ordinis adjungeretur; nulli improbo civi locus ad rempublicam violandam esse potuisset. Sed attende, quæso, quæ sint consecuta. Primum illa fariæ muliebrium religionum, qui non plures fecerat Bonam deam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus, qui (quum tribunus plebis pœnas a seditioso cive per bonos viros iudicio persequi vellet) exemplum præclarissimum in posterum vindicandæ seditionis de republica sustulerunt: iidemque postea non meum monumentum (non enim illæ manubiæ meæ, sed operis locatio mea fuerat) monumentum verò senatus, hostili nomine, & cruentis iniustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quòd saluum esse voluerunt, est mihi gratissi-

mum : sed vellem non solum salutis
 meæ, quemadmodum medici, sed, ut
 aliptæ, etiam virium, & coloris rationem
 habere voluissent. Nunc, ut Apelles Ve-
 neris caput, & summa pectoris politissi-
 mâ arte perfecit, reliquam partem cor-
 poris, inchoatam reliquit: sic quidam ho-
 mines in capite meo solum elaborarunt;
 reliquum corpus, imperfectum, ac rude
 reliquerunt. In quo ego spem fefelli non
 modò invidorum, sed etiam inimico-
 rum meorum; qui de uno acerrimo, &
 fortissimo viro, meoque judicio, omnium
 magnitudine animi, & constantiâ præstan-
 tissimo, Q. Metello Lucii filio, quon-
 dam falsam opinionem acceperunt, quem
 post reditum dictitant fracto animo, &
 demisso fuisse. Est verò probandum, qui
 & summâ voluntate cesserit, & egregiâ
 animi alacritate abfuerit, neque sanè re-
 dire curarit, eum ob id ipsum fractum
 fuisse, in quo quum omnes homines, tum
 M. illum Scaurum, singularem virum,
 constantiâ & gravitate superasset. Sed,
 quod de illo acceperant, aut etiam sus-
 picabantur, de me idem cogitabant, ab-
 jectiore animo me futurum; quum res-
 publica majorem etiam mihi animum,
 quàm umquam habuissem, daret; quæ
 declarasset, se non potuisse me uno cive
 carere; quumque Metellum unius tribuni

plebis rogatio, me universa respublica, duce senatu, comitante Italiâ, promulgantibus omnibus, referente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus, omnibus denique suis viribus recuperasset. Neque verò ego mihi postea quidquam assumpsi; neque hodie assumo, quod quemquam malevolentissimum jure possit offendere: tantum enitor, ut neque amicis, neque etiam alienioribus, operâ, consilio, labore desim. Hic meæ vitæ cursus offendit eos fortasse, qui splendorem & speciem hujus vitæ intuentur; sollicitudinem autem & laborem perspicere non possunt. Illud verò non obscure querantur in meis sententiis, quibus ornem Cæsarem, quasi desciverim a pristina causa. Ego autem, quum illa sequor, quæ paulò antè proposui, tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti; qui confirmatus consulatu nostro, nonnumquam postea interruptus, afflictus ante te consulem, recreatus abs te totus est; nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus: idemque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillimè sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur; sed etiam sensus

sæpe jam tabellæque docuerunt. Itaque tota jam sapientium civium, qualem me & esse & numerari volo, & sententia & voluntas mutata esse debet. Id enim jubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ asferre oportere.* Atque hanc quidem ille causam sibi ait non attingendæ reipublicæ fuisse; quòd quum offendisset populum Atheniensem propè jam desipientem senectute, quumque eum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, quum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quòd neque desipiente populo, neque integrâ re mihi ad consulendum, capesseremne rempublicam, implicatus tenebar. Sed lætatus tamen sum, quòd mihi liceret in eadem causa & mihi utilia, & cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quædam, & divina Cæsaris in me fratremque meum liberalitas: qui mihi, quascumque res gereret, tuendus esset; nunc in tanta felicitate, tantisque victoriis, etiam si in nos non is esset qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, quum a vobis, meæ salutis auctoribus, discesserim, neminem esse, cujus

AD FAMILIARES LIB. I. 37

officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam. Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quæ a me de Vatino, & de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis, sicuti de Cæsare, te non reprehendere; gaudeo consilium tibi probari meum. De Vatino autem, primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille prætor est factus; quum quidem ego ejus petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius lædendi causâ, quàm defendendi, atque ornandi Catonis. Post autem Cæsaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo, neve in aliis requiras; ne tibi ego idem reponam, quum veneris: tametsi possum vel absenti. Recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris. Nec hoc pertimueris; nam a me ipso laudantur, & laudabuntur iidem. Sed tamen defendendi Vatinii fuit etiam ille stimulus, de quo in judicio, quum illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunuchæ parasitus suaderet militi:

*Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuò. Si quando illa dicet, Phædriam
Intromittamus commissatum: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc*

*Illius formam : tu hujus contrâ. Denique
Par pro pari referto , quod eam mordeat.*

Sic petivi a judicibus , ut , quoniam quidam nobiles homines & de me optime meriti , nimis amarent inimicum meum ; meque inspectante sæpe eum in senatu modò severè seducerent , modò familiariter atque hilarè amplexarentur ; quoniamque illi haberent suum Publium ; darent mihi ipsi alium Publium , in quo possem illorum animos , mediocriter læcessitus , leviter repungere. Neque solum dixi ; sed etiam sæpe facio , diis hominibusque approbantibus. Habes de Vatisio : cognosce de Crasso. Ego quum mihi cum illo magna jam gratia esset , quòd ejus omnes gravissimas injurias , communis concordiae causâ , voluntariâ quadam oblivione contriveram , repentinam ejus defensionem Gabinii , quem proximis superioribus diebus acerrimè oppugnasset , tamen si sine ulla mea contumelia suscepisset , tulissem : sed quum me disputantem , non læcessentem læsisset , exarsit non solum præsentem , credo , iracundiâ (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset) sed quum inclusum illud odium multarum ejus in me injuriarum , quod ego effudisse me omne arbitrabar , residuum tamen insciente me fuisset , omne

AD FAMILIARES LIB. I. 39

repentè apparuit. Quo quidem tempore ipso, quidam homines, & iidem illi quos sæpe nutu significationeque appello, quum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea, meque tum denique sibi esse visum reipublicæ, qualis fuisset, restitutum; quumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset; gaudere se dicebant, mihi & illum inimicum, & eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones quum ad me per homines honestissimos perferrentur; quumque Pompeius ita contendisset ut nihil unquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Cæsarque per litteras maximâ se molestiâ ex illa contentione affectum ostenderet; habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturæ; Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, pene a meis laribus in provinciam est profectus. Nam quum mihi condixisset, cœnavit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Quamobrem ejus causam, quod te scribis audisse, magnâ illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat. Accepisti quibus rebus adductus, quamque rem causamque defendeam; quique meus in republica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic

velim statuas, me hæc eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent. Nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes; neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum; neque permanendum in una sententia, conversis rebus, ac bonorum voluntatibus immutatis; sed temporibus assentiendum. Numquam enim præstantibus in republica gubernanda, viris laudata est in una sententia perpetua permansio: sed ut in navigando tempestate obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas; quum verò id possis mutata velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum quem ceperis, potius quàm, eo commutato, quò velis tandem pervenire: sic, quum omnibus nobis in administranda republica propositum esse debeat id, quod a me sæpissime dictum est, *Cum dignitate otium*; non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quamobrem, ut paulò antè posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in republica non alius essem atque nunc sum. Quum verò in hunc sensum & alliciar beneficiis hominum, & compellar injuriis; faciliè patior ea me de republica sentire ac dicere, quæ quum maximè mihi, tum multum etiam reipublicæ rationibus putem con-

AD FAMILIARES LIB. I. 41

ducere. Apertiùs autem hæc ago, ac sapiùs, quòd & Q. frater meus, legatus est Cæsaris, & nullum meum minimum dictum, non modò factum, pro Cæsare intercessit, quod ille non ita illustri gratiâ exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque ejus omni & gratiâ, quæ summa est, & opibus, quas intelligis esse maximas, sic fruor, ut meis. Nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum præsiùs iis, quæ semper habui, nunc etiam potentium benevolentiam conjunxissem. His ego consiliis, si te præsentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem. Novi enim temperantiam & moderationem naturæ tuæ: novi animum tuum tum mihi amicissimum, tum nullâ in ceteros malevolentiam suffusum; contrâque quum magnum & excelsum, tum etiam apertum & simplicem. Vidi ego quosdam in te tales, quales tu eosdem in me videre potuisti. Quæ me moverunt, movissent eadem te profectò. Sed, quocumque tempore mihi potestas præsentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum: tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curæ. Me quidem certè tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitem.

que habebis ; neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita , quam ut quotidie vehementius te de me optimè meritum esse lætere. Quodd rogas ut mea tibi scripta mittam , quæ post discessum tuum scripserim ; sunt orationes quædam , quas Menocrito dabo , neque ita multæ , ut pertimescas. Scripsi etiam (nam ab orationibus disjungo me ferè , referoque ad mansuetiores Musas , quæ me maximè , sicut jam a prima adolescentia delectarunt) scripsi igitur Aristoteleo more , quemadmodum quidem volui , tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore , quos arbitror Lentulo tuo fore non inutiles. Abhorrent enim a communibus præceptis ; & omnem antiquorum , & Aristoteleam , & Isocrateam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam verbis tres libros de temporibus meis , quos jam pridem ad te misissem , si esse edendos putassem. Sunt enim testes , & erunt sempiterni meritorum erga me tuorum , meæque in te pietatis. Sed quia verebar , non eos , qui se læsos arbitrentur (etenim id feci parcè & molliter) sed eos , quos erat infinitum bene de me meritos omnes nominare. Quos tamen ipsos libros , si quem cui rectè committam invenero , curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitæ

AD FAMILIARES LIB. I. 43

consuetudinisque nostræ totam ad te defero. Quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui hæc semper amasti, libentissimè conferemus. Quæ ad me de tuis rebus domesticis scribis, quæque mihi commendas, ea tantæ mihi curæ sunt, ut me nolim admoneri; rogari verò sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore æstate, quòd morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse; nunc autem omnia facturum ut conficias; id scito esse ejusmodi, ut frater meus verè existimet, adjuncto isto fundo, patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus, & de Lentuli tui nostrique studiis & exercitationibus, velim quàm familiarissimè certio-rem & quàm sæpissime facias; existimesque, neminem cuiquam neque cario-rem, neque jucundio-rem umquam fuisse, quàm te mihi; idque me non modò ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intelligat esse factu- rum. Appius in sermonibus antea dictaba- bat, postea dixit etiam in senatu pala- mam, sese, si licitum esset legem curia- tam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam: si curiata lex non esset,

44 . EPISTOLARUM .

se paraturum cum collega, tibi que successurum : legemque curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse tibi ; quoniam ex senatusconsulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio ; varias esse opiniones intelligo : sunt qui putent posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur ; sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse qui provinciam præsit. Mihi non tam de jure certum est (quamquam ne id quidem valde dubium est) quam illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, quâ te scio libentissimè frui solere, pertinere, te sine ulla mora provinciam successori concedere, præsertim quum sine suspitione tuæ cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, & quid sentiam, ostendere, & quod feceris, defendere.

Scriptâ jam epistolâ superiore, accepi tuas litteras de publicanis ; quibus æquitatem tuam non potui non probare. Felicitate quidem, vellem, consequi potuisses, ne ejus ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere ; sed nosti consuetudinem homi-

AD FAMILIARES LIB. I. 43

num: scis, quàm graviter inimici ipsi illi Q. Scævola fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies, aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiæ tuæ. Vale.

M. T. C. S. D. L. VALERIO
JURISCONSULTO.

INTER jocos significat Valerio se ejus nomine P. Lentulo gratias egisse, eumque ut domum redeat, hortatur. Anno U. C. 699.

II. **C**UR enim tibi hoc non gratificer, nescio; præsertim quum his temporibus audaciâ pro sapientiâ liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas jam nostris litteris uti, & nos aliquando revisas; & ibi malis esse ubi aliquo numero sis, quàm istic ubi solus sapere videare. Quamquam qui istinc veniunt; partim te superbum esse dicunt, quòd nihil respondeas: partim contumeliosum, quòd malè respondeas. Sed jam cupio tecum coràm joculari. Quare fac ut quamprimum venias, neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus, salvum venisse; gaudere. Nam illò si veneris, tamquam Ulysses, cognosces tuorum neminem. Vale.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER SECUNDUS.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

ACCUSATUS a Curione negligentia litterarum, se excusat, eique quod absens summam laudem consecutus sit, gratulatur, hortaturque, ut, quam expectationem sui concitaverit, eam sustineat ac tueatur, & ipsam, cujus consiliis ad hanc dignitatem pervenerit, jam propè senescentem, amore suo oblectet. Anno U. C. 700.

I. QUAMQUAM me nomine negligentiae suspectum tibi, esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum, quam jucundum requiri; praesertim quum in quo accusabar, culpâ vacarem; in quo autem desiderare te significabas meas litteras, praete ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem & optatum amorem tuum, Equidem neminem praetermisi, quem

EPIST. AD FAMIL. LIB. II. 47

quidem ad te perventurum putarem ,
cui litteras non dederim : etenim quis est
tam scribendo impiger , quàm ego ? A te
verò bis terve summum , & eas perbre-
ves accepi. Quare si iniquus es in me
iudex , condemnabo eodem ego te cri-
mine : sin me id facere noles , te mihi
æquum præbere debebis. Sed de litteris
hactenus ; non enim vereor ne non scri-
bendo te expleam ; præsertim si in eo
genere studium meum non aspernabere.
Ego te abfuisse tamdiu a nobis & dolui ,
quòd carui fructu jucundissimæ consue-
tudinis tuæ ; & lætor , quòd absens om-
nia cum maxima dignitate es consecu-
tus ; quòdque in omnibus tuis rebus ,
meis optatis fortuna respondit. Breve est
quod me tibi præcipere meus incredi-
bilis in te amor cogit : tanta est exspecta-
tio vel animi , vel ingenii tui , ut ego te
obsecrare obtestarique non dubitem , sic
ad nos conformatus revertare , ut quam
expectationem tui concitasti , hanc susti-
nere ac tueri possis. Et quoniam meam
tuorum erga me meritorum memoriam
nulla unquam delebit oblivio , te rogo ,
ut memineris , quantæcumque tibi acces-
siones fient & fortunæ , & dignitatis ,
eas te non potuisse consequi , nisi meis
puer olim fidelissimis atque amantissimis
consiliis paruisses. Quare hoc animo in

48 . . . EPISTOLARUM

nos esse debebis , ut ætas nostra jam in-
gravescens , in amore atque in adoles-
centia tua conquiescat. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

*PATRIS mortem filio absenti significat , ac se
illi parentis loco fore pollicetur. Anno U. C.
700.*

2. **G**RAVI teste privatus sum amoris
summi erga te mei , patre tuo , clarissi-
mo viro ; qui quum suis laudibus , tum
verò te filio superasset omnium fortu-
nam , si ei contigisset , ut te antè vide-
ret , quàm e vita discederet. Sed spero
nostram amicitiam non egere testibus.
Tibi patrimonium dii fortunent. Me certè
habebis , cui & carus æquè sis , & jucun-
dus , ac fuisti patri. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

*RUPAM libertum excusat , quòd in patris funere
ludos populo non promiserit , quia amicis dis-
plicuerit : cujus consilii , coràm pluribus ex-
ponendì , jam summam perscribit , & quanta
in expectatione Curio filius sit , significat.
Anno U. C. 700.*

3. **R**UPÆ studium non defuit decla-
randorum munerum tuo nomine ; sed
nec mihi placuit , nec cuiquam tuorum ,
quidquam

AD FAMILIARES LIB. II. 49

quidquam te absente fieri, quod tibi, quum venisses, non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus, aut, ne ad ea meditere, imparatum te offendam, corámque contra istam rationem, meam dicam; ut aut te in meam sententiam adducam, aut certè testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim; ut, si quando (quod nolim) displicere tibi consilium tuum cœperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reatum incidere, ut iis bonis, quæ tibi naturâ, studio, fortunâ data sunt, faciliùs omnia, quæ sunt amplissima in republica, consequi possis, quàm muneribus; quorum neque facultatem quisquam admiratur (est enim copiarum, non virtutis) neque quisquam est, quin satietate jam defessus sit. Sed aliter atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiæ meæ. Quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito in expectatione te esse, eaque a te expectari, quæ a summa virtute, summoque ingenio expectanda sunt: ad quæ si es, ut debes, paratus (quod ita esse confido) plurimis maximisque muneribus & nos amicos, & cives tuos universos, & rempublicam afficies. Illud

cognoscet profectò, mihi te neque carior-
rem, neque jucundiorē esse quemquam,
Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. D.

*Diversa dicte litterarum genera, quorum aliis
nunc mihi superfluum sit, aliis non deceat.
Quapropter ad cohortationem transit, ut pere-
gat Curio ad gloriam ire, quia gravis ipsi
adversaria, omnium expectatio, constituta sit,
Anno U. C. 700.*

EPISTOLARUM genera multa esse
non ignotus: sed unum illud certissi-
mum, cuius causā inventa res ipsa est,
ut certiores faceremus absentes, si quid
esset, quod eos scire, aut nostra aut ip-
sorum interesset. Huius generis litteras a
me profectò non expetis: tuarum enim
rerum domesticatum habes & scripto-
res, & nuntios: in meis autem rebus
nihil est sanè novi. Reliqua sunt episto-
larum genera duo, quæ me magnopere
delectant; unum familiare, & jocosum,
alterum severum, & grave. Utro me mi-
nus deceat uti, non intelligo. Jocerne
tecum per litteras? eivem mehercule non
puto esse, qui temporibus his ridere pos-
sit. An gravius aliquid scribam? quid est,
quod possit graviter a Cicerone scribi ad
Curionem, nisi de republica? Atque in

AD FAMILIARES LIB. II. 51

hoc genere hæc mea causa est, ut neque ea, quæ sentio, nec quæ non sentio, velim scribere. Quamobrem, quoniam mihi nullum scribendi argumentum relictum est, utar eâ clausulâ, quâ soleo; teque ad studium summæ laudis cohortabor. Est enim tibi gravis adversaria constituta, & parata, incredibilis quædam expectatio; quam tu unâ re facillimè vinces, si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris, quibus artibus eæ laudes comparantur, in iis esse laborandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi te tuâ sponte satis incitatum esse confiderem: & hoc quidquid attigi, non feci inflammandi tui causâ, sed testificandi amoris mei. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

QUESTVS de publicis malis, Curioni gratulatur quòd ea non videat, & magnam ex beneficiis laudem consequatur. Sed quoquo se modo respublica habeat, ad eam capessendam, vindicandamque adhortatur. Anno U. C. 700.

¶ ¶
5. *Q. D.* ÆC negotia quomodo se habeant; ne epistolâ quidem narrare audeo. Tibi, etsi ubicumque es (ut scripsi ad te antea) in eadem es navi, tamen quòd abes, gratulor; vel quia non vides ea, quæ nos; vel quòd excelfo & illustri

C ij

loco sita sit laus tua , in plurimorum & sociorum , & civium conspectu , quæ ad nos nec obscuro , nec vario sermone , sed & clarissimâ & unâ omnium voce perfertur. Unum illud nescio gratulerne tibi , an timeam , quodd mirabilis est expectatio reditûs tui : non quod verear , ne tua virtus opinioni hominum non respondeat ; sed , mehercule , ne , quum veneris , non habeas jam quod cures : ita sunt omnia debilitata jam , propè & extincta. Sed hæc ipsa nescio rectène sint litteris commissa : quare cetera cognosces ex aliis. Tu tamen , sive habes aliquam spem de republica , sive desperas , ea para , meditare , cogita , quæ esse in eo civi ac viro debent , qui sit rempublicam afflictam & oppressam miseris temporibus ac perditis moribus , in veterem dignitatem ac libertatem vindicaturus. Vale.

M. T. C. C. CURIONI S. P. D.

CURIONI ex Asia adventanti , Milonis causam , consulatum petentis , diligentissimè commendat , ut gratiâ , quâ plurimum polleat , petitionem ejus adjuvet , quo ipso non tam Milonem sibi , quàm Ciceronem , devincturus sit. Anno U. C. 700.

6. **N**ONUM erat auditum , te ad Italiam adventare , quum Servilium , Milo-

AD FAMILIARES LIB. II. 53

nis mei familiarem, cum his ad te litteris misi. Sed tamen quum appropinquare tuus adventus putaretur, & te jam ex Asia Romam versùs profectum esse constaret, magnitudo rei fecit, ut non vereremur, ne nimis citò mitteremus, quum has quàm primùm ad te perferri litteras magnopere vellemus. Ego, si mea in te essent officia solùm, Curio, tanta, quanta magis a te ipso prædicari, quàm a me ponderari solent, verecundiùs a te, si qua magna res mihi petenda esset, contenderem: grave est enim homini pudenti, petere aliquid magnum ab eo, de quo se bene meritum putet; ne id, quod petat, exigere magis, quàm rogare, & in mercedis potius quàm beneficii loco numerare videatur. Sed quia tua in me vel nota omnibus, vel ipsâ novitate meorum temporum clarissima & maxima beneficia exstiterunt; estque animi ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle debere; non dubitavi id a te per litteras petere, quod mihi omnium esset maximum, maximèque necessarium. Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel innumerabilia beneficia non possem; quum præsertim considerem, nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere animus meus in accipiendo, vel in remunerando, cumu-

landoque illustrare posset. Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi, & locavi; statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quærere. Neque verò cuiquam salutem ac fortunas suas tantæ curæ fuisse unquam puto, quantæ mihi sit honos ejus, in quo omnia meæ posita esse de-trevis. Huic te unum tanto adjumento esse, si volueris, posse intelligo, ut nihil sit præterea nobis requirendum. Habemus hæc omnia: bonorum studium conciliatum ex tribunatu, propter nostram (ut spero te intelligere) causam: vulgi ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemque naturæ: juventutis & gratiosorum in suffragiis studia, propter ipsius excellentem in eo genere vel gratiam, vel diligentiam: nostram suffragationem, si minus potentem, at probatam tamen, & justam, & debitam, & propterea fortasse etiam gratiosam. Dux nobis & auctor opus est, & eorum ventorum, quos proposui, moderator quidam, & quasi gubernator; qui si ex omnibus unus optandus esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus. Quamobrem, si me memorem, si gratum, si bonum virum, vel ex hoc

AD FAMILIARES LIB. II. 55

ipſo quòd tam vehementer de Milone laborem , exiſtimare potes : ſi dignum denique tuis beneficiis iudicas ; hoc a te peto , ut ſubvenias huic meæ ſollicitudini , ut huic meæ laudi , vel (ut veriùs dicam) propè ſaluti tuum ſtadium diſes. De ipſo T. Annio tantum tibi polliceor , te maioris animi , gravitatis , conſtantiæ , benevolentiaque erga te , ſi complecti hominem volueris , habiturum eſſe neminem. Mibi verò tantum decoris , tantum dignitatis adjuveris , ut eundem te facile agnoſcam fuiſſe in laude mea , quæ fueris in ſalute. Ego , ni te videre ſcirem , quum ad te hæc ſcriberem , quantum officii ſuſtinerem , quantopere mihi eſſet in hac petitione Milonis omni non modò contentione , ſed etiam dimicatione elaborandam , plura ſcriberem. Nunc tibi omnem rem atque cauſam , meque totum commendo atque trado. Unum hoc ſic habeto , ſi a te hanc rem impetrarè , me pene plus tibi , quàm ipſi Miloni , debiturum. Non enim mihi tam mea ſalus cara fuit , in qua præcipuè ſum ab illo adjutus , quàm pietas erit in referenda gratia , jucunda : eam autem unius tui ſtudio me aſſequi poſſe confido. Vale.

56 EPISTOLARUM

M. T. C. PROCONSUL C. CURIONI,
 TRIBUNO PLEBIS, S. D.

Ex Cilicia Curioni de tribunatu pl. gratulatur, hortaturque ne cuius consilium sequatur, sed quod rectum est, constanter faciat, nec patiat-ur sibi provinciam prorogari. Anno U. C. 702.

7. **S**ERA gratulatio reprehendi non solet, præsertim si nullâ negligentiam prætermissa est: longè enim absum: audio serò. Sed tibi & gratulor, &, ut sempiternæ laudi tibi sit iste tribunatus, exopto: teque hortor, ut omnia gubernes & moderere prudentiam tuam; ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit, te ipso: nunquam labère, si te audies. Non scribo hoc temerè: cui scribam, video: novi animum, novi consilium tuum: non vereor, ne quid timidè, ne quid stultè facias, si ea defendes, quæ ipse recta esse senties. Quòd in id reipublicæ tempus non incideris, sed veneris (iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum) profectò vides, quanta vis in republica temporum sit, quanta varietas rerum, quàm incerti exitus, quàm flexibiles hominum voluntates: quid insidiarum, quid vanitatis in

AD FAMILIARES LIB. II. 57

vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura & cogita nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera. Alteri qui melius dare consilium possit, quàm tu, non facilè inveniri potest: tibi verò ipsi certè nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego non adsum vel spectator laudum tuarum, vel particeps, vel socius, vel minister consiliorum? tametsi hoc minimè tibi deest; sed tamen efficeret magnitudo & vis amoris mei, consilio te ut possem juvare. Scribam ad te plura aliàs: paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios; ut, quoniam sanè feliciter & ex mea sententia rempublicam gessimus, tuis litteris totius ætatis res gestas ad senatum perscriberem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim, quamquam difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Curio, pro tua incredibili in me benevolentia, meaque item in te singulari, rogo atque oro, ne patiare quidquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Præsens tecum egi, quum te tribunum plebis isto anno fore non putarem; itemque petivi sæpius per litteras; sed tum quasi a senatore nobilissimo, & adolescente gratiosissimo,

C v

nunc a tribuno plebis, & a Curione tribuno : non ut decernatur aliquid novi ; quod solet esse difficilium : sed ut ne quid novi decernatur : & ut senatusconsultum & leges defendas ; eaque mihi conditio maneat, quâ profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. PROCONSUL M. CALIO S. D,

*M. Calius, cujus est liber VIII. harum epistolarum, scripserat leviores res urbanas Cicero-
ni de gladiatoris ludis, dilatione vadimoniorum, & furtis nonnullis, quae ipsum nihil afficiebant. Reprehensâ ergo illâ seducate, mones ut severiores res, quem statum patet reip. futurum esse, perscribas. Adde, cum Pompeio fuisse, cui se ut Calius det, hortatur ; & cum Canisio Athenis. Denique sua commendat. Anno U. C. 702.*

8. **Q**UID ? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi gladiatorum compositiones, ut vadimonia dilata, & Chrestii compilationem mitteres, & ea quae nobis, quum Romae sumus, narrare nemo audeat ? Vide quantum tibi meo iudicio tribuam ; nec mehercule injuriâ : *καὶ οὐδὲν* enim te adhuc neminem cognovi. Ne illa quidem cura mihi scribas, quae maximis in rebus reipublicae geruntur quotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit.

Scribent alii : multi nuntiabunt : perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec præterita , nec præsentia abs te , sed ut ab homine longè in posterum prospiciente , futura exspecto ; ut ex tuis litteris quum formam reipublicæ viderim , quale ædificium futurum sit , scire possim. Neque tamen adhuc habeo , quod te accusem : neque enim fuit , quod tu plus providere posses , quàm quivis nostrum ; in primisque ego , qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis , nisi de reipublica , sermonibus versatus sum : quæ nec possunt scribi , nec scribenda sunt. Tantum habeto , civem egregium esse Pompeium , & ad omnia , quæ providenda sunt in reipublica , & animo & consilio paratum. Quare da te homini : complectetur , mihi crede. Jam eidem illi & boni & mali cives videntur , qui nobis videri solent. Ego quum Athenis decem ipsos dies fuisset , multumque mecum Gallus noster Caninius , proficiscebar inde prid. Nonas Quint. quum hoc ad te litterarum dedi. Tibi quum omnia mea commendatissima esse cupio , tum nihil magis , quàm ne tempus nobis provinciæ prorogetur : in eo mihi sunt omnia. Quod quando , & quomodo , & per quos agendum sit , tu optimè constitues. Vale.

M. T. C. CÆLIO RUFO, ÆDILI
CURULI DESIGNATO, S. D.

GRATULATUR de ædilitate obtenta, Hirro competitoris dejecto, in quem veteris poëta verbis facetè jocatur. Anno U. C. 702.

P RIMUM tibi, ut debeo, gratulor, lætorque quum præfenti, tum etiam speratâ tuâ dignitate, ferius; non negligentâ meâ, sed ignoratione rerum omnium: in his enim sum locis, quò & propter longinquitatem, & propter lætrocinia, tardissimè omnia perferuntur. Et quum gratulor, tum verò quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quòd ita factus sis, ut dederis nobis, quemadmodum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque, quum primùm audivi, ego ille ipse factus sum: scis, quem dicam: egique omnes illos adolescentes, quos ille jactitat. Difficile est loqui. *Te autem contemplans absentem, & quasi tecum coràm loquerer, Non, adepol, quantam egeris rem, neque quantum facinus feceris.* Quod quia præter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud: *Incredibile hoc factum objicitur.* Repentè verò inCESSI omnibus lætitiis. In quo quum objurgarer, quòd nimio gaudio pene desiperem, ita me defendebam:

AD FAMILIARES LIB. II. 61

Ego voluptatem animi nimiam. Quid quaeris? dum illum rideo, pene sum factus ille. Sed hæc pluribus; multaque alia & de te, & ad te, quum primum ero aliquid otii nactus. Te verò, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meæ, ultorem non modò inimicorum, sed etiam invidorum meorum; ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum poeniteret. Vale.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO RUFO,
ÆD. CUR. DESIGN. S. D.

QUERENDO de tabellariis, occultè Calium negligentia litterarum accusat: res suas in Amalno gestas narrat, &, ne provincia prorogetur, rogat: de rep. cupit certior fieri. Anno U. C. 702.

10. **U** vide, quàm ad me litteræ non perferantur: non enim possum adduci, ut abs te, postea quàm ædilis es factus, nullas putem datas; præsertim quum esset tanta res, tantæ gratulationis: de te, quia quod sperabam; de Hillo (balbus enim sum) quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista præclara, quæ me lætitiâ extulerunt: ex quo vereor ne idem eveniat in meas literas. Equidem nunquam domum misi unam epistolam,

quin esset ad te altera : nec mihi est te
jucundius quidquam , nec carius. Sed
balbi non sumus : ad rem redeamus. Ut
optasti , ita est. Velles enim , ais , tan-
tummodo ut haberem negotii , quod esset
ad laureolam satis : Parthos times , quia
diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit :
nam Parthico bello nuntiato , locorum
quibusdam angustiis & naturâ montium
tretus , ad Amanum exercitum adduxi ,
satis probè ornatum auxiliis , & quadam
auctoritate apud eos , qui me non norant ,
nominis nostri. Multum est enim in his
locis : *Hicine est ille , qui urbem ? quem
senatus ? nosti cetera.* Quum venissem ad
Amanum , qui mons mihi cum Bibulo
communis est , divisus aquarum divortiiis ;
Cassius noster , quod mihi magnæ vo-
luptati fuit , feliciter ab Antiochia hos-
tem rejecerat : Bibulus provinciam acce-
perat. Interea cum meis copiis omnibus
vexavi Amanienfes , hostes sempiternos :
multi occisi , capti , reliqui dissipati :
castella munita , improvise adventu capta
& incensa. Ita victoriâ justâ *Imperator*
appellatus apud Issum (quo in loco sæ-
pe , ut ex te audivi , Clitarchus tibi narra-
vit , Darium ab Alexandro esse supera-
tum) adduxi exercitum ad infestissimam
Ciliciæ partem. Ibi quintum & vicesi-
mum jam diem aggeribus , vineis , turri-

AD FAMILIARES LIB. II. 63

bus oppugnabam oppidum munitissimum Pindenissum, tantis opibus, tantoque negotio, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi; quod si, ut spero, cepero, tum verò litteras publicè mittam. Hæc ad te in præsentia scripsi, ut speres te assequi id, quod optasses. Sed, ut redeam ad Parthos, hæc astas habuit hunc exitum satis felicem; ea quæ sequitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila, primum ut mihi succedatur: sin id erit, ut scribis. Et ut ego arbitror, spissius; illud, quod facile est, ne quid mihi temporis prorogetur. De republica ex tuis litteris, ut antea tibi scripsi, quum præsentia, tum etiam futura magis exspecto. Quare ut ad me omnia quam diligentissimè perscribas, te vehementer rogo. Vale.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO,
ÆDILI CURULI, S. D.

PREROGATIONIS metu sollicitus ob varias causas, de pantheris, in ludas adilis Cælii capiendis scribit: & sibi rex urbanas perscribi postulat. Anno U. C. 703.

PUTARESNE unquam accidere posse, ut mihi verba deessent, neque solum ista vestra oratoria, sed hæc etiam levia, nostratia? Desunt autem propter hanc

causam, quòd mirificè sum sollicitus; quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum, atque in primis tui; fatietas autem provinciæ: vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quærenda, quàm fortuna metuenda sit; vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui majora onera in republica sustinere & possimus, & soleamus; vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus. De pantheris, per eos qui venari solent, agitur mandato meo diligenter: sed mira paucitas est; & eas, quæ sunt, valde aiunt queri, quòd nihil cuiquam insidiarum in mea provincia, nisi sibi, fiat: itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulò fit, & in primis a Patisco. Quidquid erit, tibi erit; sed, quid esset planè, nesciebamus. Mihi, mehercule, magnæ curæ est ædilitas tua: ipsa dies me admonebat: scripsi enim hæc ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni reipublicæ statu quàm diligentissimè perscribas: ea enim certissima putabo, quæ ex te cognovero. Vale.

AD FAMILIARES LIB. II. 65.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO,
ÆDILI CURULI, S. D.

APPROPINQUANTE discessu ex provincia, urbem desiderat, cujus fructus provincialibus præfert: & obviam sibi litteras mitti postulat. Anno U. C. 703.

12. **S**OLLICITUS equidem eram de rebus urbanis; ita tumultuosæ conciones, ita molestæ Quinquatrûs afferebantur: nam ceteriora nondum audiebamus. Sed tamen nihil me magis sollicitabat, quàm in his molestiis non me, si quæ ridenda essent, ridere tecum: sunt enim multa; sed ea non audeo scribere. Illud molestè fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare etsi, quum tu hæc leges, ego jam annum munus confecero, tamen obviam mihi velim sint litteræ tuæ, quæ me erudiant de omni republica, ne hospes planè veniam: hoc meliùs, quàm tu, facere nemo potest. Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit: iter habebant ad Lathurum regem; quamquam omnia nec benigna, nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cote; & in ista luce vive. Omnis peregrinatio (quod ego ab adolescentia judicavi) obscura, & sordida iis, quorum indus-

tria Romæ potest illustris esse. Quod quum probè scirem, utinam in sententia permansissem! cum una, mehercule, ambulatiuncula, atque uno sermone nostro omnes fructus provinciæ non confero. Spero me integritatis laudem consecutum: non erat minor ex contemnenda, quàm ex conservata provincia. Spem triumphi? inquis. Satis gloriôsè triumpharem, si non essem quidem tamdiu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed (ut spero) propediem te videbo. Tu mihi obviam mitte epistolas te dignas. Vale.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO,
ÆDILI CURULI, S. D.

*DE litterarum infrequentia modestè questus, Ap-
pio se amicum esse profissetur plures ob causas,
quas enumerat. Curionis inconstantiam se præ-
vidisse, provinciam rectò consecisse, & urbis
desiderio nunc unisè tenori dicit. Anno U.
C. 703.*

13. **R**ARAS tuas quidem (fortasse enim non perferuntur) sed suaves accipio litteras: vel quas proximè acceperam, quàm prudentes, quàm multi & officii, & consilii? Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas; tamen confirmantur nostra consilia, quum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem

AD FAMILIARES LIB. II. 67

videri. Ego Appium (ut saepe tecum locutus sum) valde diligo ; meque ab eo diligi statim coeptum esse , ut simultatem deposuimus , sensi. Nam & honorificus in me consul fuit , & suavis amicus , & studiosus studiorum etiam meorum. Mea verò officia ei non defuisse , tu es testis ; quoniam *νομῖνός μάλιστα* (ut opinor) occidit Phania : & mehercule etiam pluris eum feci , quòd te amari ab eo sensi. Jam me Pompeii totum esse scis : Brutum a me amari intelligis. Quid est causæ , cur mihi non sit in optatis complecti hominem , florentem ætate , opibus , honoribus , ingenio , liberis , propinquis , affinibus , amicis , collegam meum præsertim , & in ipsa collegii laude & scientiâ studiosum mei ? Hæc eò pluribus scripsi , quòd mihi significabant tuæ litteræ , subdubitare , quâ essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid : falsum est , mihi crede , si quid audisti. Genus institutorum , & rationum mearum , dissimilitudinem nonnullam habet cum illius administratione provinciæ : ex eo quidam suspicati fortasse sunt , animorum contentione , non opinionum dissensione , me ab eo discrepare. Nihil autem feci umquam , neque dixi , quod contra illius existimationem esse vellem. Post hoc negotium autem , & temeritatem nostri Dq.

labellæ , deprecatores me pro illius periculo præbeo. Erat in eadem epistola veteris civitatis. Gaudebam fanè , & congelasse nostrum amicum lætabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais ? Cæsarem nunc defendit Curio ? quis hoc putaret præter me ? nam , ita vivam , putavi. Dii immortales ! quàm ego risum nostrum desidero ! Mihi erat in animo , quoniam jurisdictionem confeceram , civitates locupletarâm , publicanis etiam superioris lustri reliqua , sine sociorum ulla querela , conservarâm , privatis , summis , infimis fueram jucundus , proficisci in Ciliciam Nonis Maii ; & , quum prima æstiva attigissem , militaremque rem collocassem , decedere ex senatusconsulto. Cupio te ædilem videre , miroque desiderio me urbs afficit , & omnes mei , tuque in primis. Vale.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO ,
ÆDILI CURULI , S. D.

M. Fabium commendat diligenter : de urbanis rebus litteras expectat. Anno U. C. 703.

14. **M**ARCO Fabio , viro optimo & homine doctissimo , familiarissimè utor , mirificèque eum diligo , quum propter summum ingenium ejus , summamque doctrinam , tum propter singularem mo-

AD FAMILIARES LIB. II. 69

destiam. Ejus negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestrâ operâ uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, quum tuâ operâ Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer exspecto, & desidero; in primisque quid agas, scire cupio. Nam jamdiu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

M. T. C. IMP. M. CÆLIO,
ÆDILI CURULI, S. P. D.

Ad plures Cælii epistolas respondet, præsertim 11. & 13. libri octavi: hoc est de supplicatione; de filia & Dolabellæ nuptiis: quibus addit de quaestore Cælio provinciæ præfecto; de Ocella, & alijs. Anno U. C. 703.

15. **N**ON potuit accuratiùs agi, nec prudentiùs, quàm actum est a te cum Curione de supplicatione: &, mehercule, confecta res ex sententiâ mea est, quum celeritate, tum quòd is qui erat iratus, competitor tuus, & idem meus, assensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea quæ sequuntur; ad quæ tu te para. Dolabellam a te gaudeo primùm laudari, deinde etiã amari. Nam ea, quæ spe-

ras Tulliae meae prudentiam temperari posse ; scio , cui tuae epistolae respondeant. Quid si meam legas , quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium ? Sed quid agas ? sic vivitur. Quod actum est , dii approbent. Spero fore jucundum generum nobis ; multumque in eo tua nos humanitas adjuvabit. Respublica me valde sollicitat : faveo Curioni : Caesarem honestum esse cupio : pro Pompeio emori possum : sed tamen ipsa republica nihil mihi est carius ; in qua tu non valde te jactas. Districtus enim mihi videris esse , quod & bonus civis , & bonus amicus es. Ego de provincia decedens quaestorem Coelium praeposui provinciae. Puerum ? inquires. At quaestorem , at nobilem adolescentem , at omnium ferè exemplo : neque erat superiore honore usus , quem praeficerem : Pomptinus multò antè discesserat : a Quinto fratre impetrari non poterat ; quem tamen si reliquisset , dicerent iniqui , non me planè post annum , ut senatus voluisset , de provincia decessisse ; quoniam alterum me reliquisset. Fortasse etiam illud adderent , senatum eos voluisse provinciis praeesse , qui antea non praefuissent ; fratrem meum triennium Asiae praefuisse. Denique nunc sollicitus non sum : si fratrem reliquisset , omnia timerem. Rostremò non tam meâ sponte ,

AD FAMILIARES LIB. II. 71

quàm potentissimorum duorum exemplo, qui omnes Cassios Antoniosque complexi sunt, hominè adolefcentem non tam allicere volui, quàm alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necesse est; mutari enim non potest. De Ocella parum ad me planè scripseras; & in actis non erat. Tuæ res gestæ ita notæ sunt, ut trans montem Taurum etiam de matrimonio sit auditum. Ego, nisi quid me Etesis morabuntur, celeriter (ut spero) vos videbo. Vale.

M. T. C. IMP. M. CALIO
S. P. D.

CICERO ex provincia regressus, Calio videbatur nimium ad Pompeium propendere, quod dissuasit epist. 16. lib. 8, cui Cicero respondet, se pacem & otium malle, quàm castra sequi; etiam causas sinisterioris suspicionis ostendit, & refusat. Anno U. C. 704.

16. **M**AGNO dolore me affecissent tuæ litteræ, nisi jam & ratio ipsa depulisset omnes molestias, & diurnâ desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicari, quod scribis, nescio: quid enim fuit in illis præter querelam temporum, quæ non animum meum magis

sollicitum haberet , quàm tuum ? Nam non eam cognovi aciem ingenii tui , quod ipse videam , te id ut non putem videre. Illud miror , adduci potuisse te , qui me penitus nosse deberes , ut me existimares aut tam improvidum , qui ab excitata fortuna ad inclinatam & propè jacentem desciscerem ; aut tam inconstantem , ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem , a meque ipse deficerem ; & , quod initio , semperque fugi , civili bello interessem. Quod est igitur meum triste consilium ? ut discederem fortasse in aliquas solitudines : nosti enim non modò stomachi mei , cujus tu similem quondam habebas , sed etiam oculorum , in hominum insolentium indignitate , fastidium. Accedit etiam molesta hæc pompa licitorum meorum , nomenque imperii , quo appellor : eo si onere carerem , quamvis parvis Italiæ latebris contentus essem. Sed incurrit hæc nostra laurus non solum in oculos , sed jam etiam in oculos malevolorum. Quod quum ita esset , nihil tamen umquam de profectioe , nisi vobis approbantibus , cogitavi. Sed mea prædiola tibi nota sunt : in his mihi necesse est esse , ne amicis molestus sim. Quòd autem in maritimis sum facillimè ; moveo nonnullis suspicionem , velle me navigare ; quod tamen fortasse non nollem ,

AD FAMILIARES LIB. II. 73

lem, si possem ad otium. Nam ad bellum quidem qui convenit? præsertim contra eum, cui spero me satisfacisse; ab eo, cui tamen satisfieri nullo modo potest? Deinde sententiam meam tu facillimè perspicere potuisti jam ab illo tempore, quum in Cumanum mihi obviam venisti: non enim te celavi sermonem T. Ampii: vidisti, quàm abhorrerem ab urbe relinquenda, quum audissem. Nonne tibi affirmavi, quidvis me potius perperurum, quàm ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseris nihil aliud querere, nisi ut homines aliquando intelligant, me nihil maluisse, quàm pacem: eâ desperatâ, nihil tam fugisse, quàm arma civilia. Hujus me constantiæ puto fore ut numquam pœniteat. Etenim memini, in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum Q. Hortensium, quòd numquam bello civili interfuisset. Hæc nostra laus erit illustrior, quòd illi tribuebatur ignaviæ; de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista terrent, quæ mihi a te ad timorem fidissimè, atque amantissimè proponuntur: nulla est enim acerbitas, quæ non omni-

Tomus XI.

D

bus, hac orbis terrarum perturbatione, impendere videatur; quam quidem ego a republica meis privatis & domesticis incommodis libentissimè, vel istis ipsis, quæ tu me mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si erit ulla respublica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei: sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adolescentem optimum, mihi que carissimum; an dubitas, quum scias, quanti quum illum, tum verò Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissimè sollicitet? & eò magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar speculâ, Dolabellam meum, vel potius nostrum, fore ab iis molestiis, quas liberalitate suâ contraxerat, liberum. Velim quæras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quàm acerbos sibi, quàm mihi ipsi socero non honestos. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum exspecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis; nec quidquam astutè cogito. Si quando erit civitas, erit profectò nobis locus: sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse (ut arbitror) venies, in quibus nos consedissemus. Sed ego fortasse vaticinor,

AD FAMILIARES LIB. II. 75

& hæc omnia meliores habebunt exitus : recordor enim desperationes eorum , qui fenes erant , adolescente me : eos ego fortasse nunc imitor , & utor ætatis vitio. Velim ita sit. Sed tamen togam prætextam texi Oppio puto te audisse. Nam Curtius noster dibaphum cogitat : sed eum infector moratur. Hoc adpersi , ut scires me tamen in stomacho solere ridere. Dolabellæ quod scripsi , suadeo videas , tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit : nos nihil turbulenter , nihil temerè faciemus. Te tamen oramus , quibuscumque erimus in terris , ut nos , liberosque nostros ita tueare , ut amicitia nostra & tua fides postulabit. Vale.

M. T. C. IMP. CANINIO SALLUSTIO
PROQUÆSTORI S. D.

SALLUSTII , qui Bibuli proconsulis Syriæ quæstor erat , binis litteris respondet : prioribus , ad singula eo ordine quo rogaverat ; posterioribus , causas exponendo , quare illum Bibulo commendare non debeat ; cui tamen morem gerit. Anno U. C. 703.

17. LITTERAS a te mihi stator tuus reddidit Tarsi ante diem XVI. Kal. Sextiles. His ego ordine , ut videris velle , respondebo. De successore meo nihil audivi , nec quemquam fore arbitror. Quin

D ij

ad diem decedam, nulla causa est, præsertim sublato metu Parthico, Commoraturum me nusquam sanè arbitror, Rhodum, Ciceronum causâ puerorum, accessurum puto; neque id tamen certum. Ad urbem volo quàm primùm venire; sed tamen iter meum reipublicæ & rerum urbanarum ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita maturare ullò modo, ut tu me in Asia possis convenire. De rationibus referendis, non erat incommodum te nullam referre; quàm tibi scribis a Bibulo fieri potestatem. Sed id vix mihi videris per legem Juliam facere posse; quàm Bibulus certâ quadam ratione non servat, tibi magnopere servandam censeo. Quòd scribis, Apameâ præsidium deduci non oportuisse, videbam idem ceteros existimare; molestèque ferebam, de ea re minùs commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi transierint, necne, præter te video dubitare neminem: itaque omnia præsidia, quæ magna & firma paraveram, commotus hominum non dubio sermone dimisi. Rationes mei quæstoris, nec verum fuit me tibi mittere, nec tamen erant confectæ; eas nos Apameæ deponere cogitabamus. De præda meâ, præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruncium nec attigit, nec tac-

AD FAMILIARES LIB. II. 77

turus est quisquam. Laodiceæ me prædes accepturum arbitror omnis pecuniæ publicæ, ut & mihi & populo cautum sit sine vecturæ periculo. Quòd scribis ad me de drachmis CCCIDCC; nihil est quod in isto genere cuiquam possim commodare: omnis enim pecunia ita tractatur, ut præda, a præfectis; quæ autem mihi attributa est, a quæstore curatur. Quòd quæris, quid existimem de legionibus, quæ decretæ sunt in Syriam; antea dubitabam venturæne essent; nunc mihi non est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in Syria, venturæ non sint. Marium quidem successorem tardè video esse venturum; propterea quòd senatus ita decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolæ respondi. Venio ad alteram. Petis, ut Bibulo te quàm diligentissimè commendem: in quo mihi voluntas non deest; sed locus esse videtur tecum expostulandi: solus enim tu ex omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorum me numquam fecisti, quàm valde Bibuli voluntas a me sine causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt, quum magnus Antiochiæ metus esset, & magna spes in me, atque in exercitu meo, solitum dicere, quidvis se perpeti malle, quàm videri eguisse auxilio meo: quod ego officio quæstorio te adductum

D iij

reticere de prætoribus tuis, non molestè ferebam; quamquam, quemadmodum tractare, audiebam. Ille autem, qui ad Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram nunquam misit; ad quem intelligebat ejus belli periculum pertinere. Tantum de auguratu filii sui scripsit ad me: in quo ego misericordiâ commotus, & quòd semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quàm humanissimè scriberem. Ille si omnibus est malevolus (quod nunquam existimavi) minus offendor in me: sin autem a me est alienior, nihil tibi meæ litteræ proderunt. Nam ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli attribuit: se ait curasse, ut cum quæstu populi pecunia permutaretur: quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit: quod verò illius erat solius, id mecum communicat: *Equitibus auxiliariis*, inquit, *quam amplius fragmenti postularem*. Illud verò pusilli animi, & ipsâ malevolentia jejuni atque inanis, quòd Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit, mihi que commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzani filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem

AD FAMILIARES LIB. II. 79

gessi: litteras ad eum scripsi, quas quum acceperis, facies quod voles. Vale.

M. T. C. IMPERATOR Q. THERMO
PROPRÆTORI S. D.

ASIAE propratori suadet, ut decedens quæstorem potius, quàm legatum, provincia præficiat. Anno U. C. 703.

18. FFICIUM meum erga Rhodanem, ceteraque mea studia, quæ tibi ac tuis præstiti, tibi homini gratissimo grata esse vehementer gaudeo: mihi que scito in dies majori curæ esse dignitatem tuam; quæ quidem a te ipso integritate & clementiâ tuâ sic amplificata est, ut nihil addi posse videatur. Sed mihi, magis magisque quotidie de rationibus tuis cogitanti, placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi; graves te suscepturum inimicitias, si adolescens potens & nobilis a te ignominiâ affectus esset; & hercle sine dubio erit ignominia: habes enim neminem honoris gradu superiorem. Ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos, hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod & quæstor est, & quæstor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio: sed tamen tres fratres summo loco natos,

D iv

promptos, non indifertos, te nolo habere iratos, jure præferim, quos video deinceps tribunos plebis per triennium fore. Tempora autem reipublicæ qualia futura sint, quis scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunitios, præferim quum sine cujusquam reprehensione quæstoris legatis quæstorem possis anteferre? Qui si dignum se majoribus suis præbuerit (ut spero, & opto) tua laus ex aliqua parte fuerit: sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit. Quæ mihi veniebant in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, quòd in Ciliam proficiscebam, existimavi me ad te oportere scribere. Tu quod egeris, id velim dii approbent. Sed, si me audies, vitabis inimicitias, & posteritatis otio confules. Vale.

M. T. C. IMP. C. CÆLIO L. F. C. N.
CALDO, QUÆST. DES. S. D.

C. Calium, quæstorem sibi sorte datum, hortatur, ut festinet ad se venire, antequam ipse decedat. Anno U. C. 703.

19. UUM optatissimum nuntium accepissem, te mihi quæstorem obtigisse; eò jucundiorē mihi eam sortem sperabam fore, quòd diutiùs in provincia mecum

AD FAMILIARES LIB. II. 81

fuiſſes. Magni enim videbatur intereſſe , ad eam neceſſitudinem , quam nobis forſ tribuiſſet , conſuetudinem quoque acce- dere. Poſteaquam mihi nihil neque a te ipſo , neque ab ullo alio de adventu tuo ſcriberetur , verebar ne id ita caderet (quod etiam nunc vereor) ne antè , quam tu in provinciam veniſſes , ego de provincia decederem. Accepi autem a te miſſas litteras in Cilicia , quum eſſem in caſtris , ante diem x. Kal. Quintiles , ſcriptas humaniſſimè , quibus facile & officium & ingenium tuum perſpici poſſet : ſed neque unde , neque quo die datæ eſſent , atque quo tempore te exſpecta- rem , ſignificabant ; nec is , qui attulerat , a te acceperat , ut ex eo ſcirem quo ex loco , & quo tempore eſſent datæ. Quæ quum eſſent incerta , exiſtimavi tamen eſſe faciendum , ut ad te ſtatores meos & lictores cum litteris mitterem ; quas ſi ſatis opportuno tempore accepisti , gra- tiſſimum mihi feceris , ſi ad me in Cili- ciam quamprimum veneris. Nam quod ad me Curius , conſobrinus tuus , mihi (ut ſcis) maximè neceſſarius , quod item C. Virgilius propinquus tuus , familiariſ- ſimus noſter , de te accuratiſſimè ſcri- pſit , valet id quidem apud me multum , ſicuti debet hominum amiciffimorum di- ligens commendatio : ſed tuæ litteræ ,

D v

82 *EPIST. AD FAMIL. LIB. II.*

de tua præsertim dignitate, & de nostra conjunctione, maximi sunt apud me ponderis. Mihi quæstor optatior obtingere nemo potuit. Quamobrem quæcumque a me ornamenta in te proficiscentur; ut omnes intelligant, a me habitam esse rationem tuæ majorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius consequar, si ad me in Ciliciam veneris: quod ego & meâ, & reipublicæ, & maximè tuâ interesse arbitror. Vale.

EPISTOLARUM

AD

FAMILIARES

LIBER TERTIUS.

M. T. C. APPIO PULCHRO.
IMP. S. D.

APPIO Pulchro brevitatem excusat, quod Phania, ejus libertus, omnia narraturus sit, quem aequè, ut ipsum Appium, laudat, nec non Cilicem, alterum libertum. Tandem Valerium jurisconsultum commendat. Anno U. C. 702.

1. **S**I ipsa respublica tibi narrare posset quo modo sese haberet, non facilius ex ea cognoscere posses, quam ex liberto tuo Phania: ita est homo non modò prudens, verùm etiam (quod vidi) curiosus. Quapropter ille tibi omnia explanabit: id enim mihi & ad brevitatem est aptius, & ad reliquas res providentius. De mea autem benevolentia erga te, etsi potes ex eodem Phania

D vj

cognoscere, tamen videntur etiam aliquæ meæ partes. Sic est, tibi persuade, carissimum te mihi esse, quum propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis tuæ, tum quòd ex tuis litteris & ex multorum sermonibus intelligo, omnia quæ a me profecta sunt in te, tibi accidisse gratissimâ. Quod quum ita sit, perficiam profectò, ut longi temporis usuram, quâ caruimus, intermissâ nostrâ consuetudine & gratiâ, & celebritate & magnitudine officiorum meorum sarciam: idque me (quoniam tu ita vis) puto non invitâ Minervâ esse facturum: quam quidem ego, si fortè de tuis sumpsero, non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Cilix, libertus tuus, antea mihi minùs fuit notus: sed ut mihi reddidit a te litteras plenas & amoris, & officii, mirificè ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Jucunda mihi ejus oratio fuit, quum de animo tuo, quum de sermonibus, quos de me haberes quotidie, mihi narraret. Quid quæris? biduo factus est mihi familiaris: ita tamen ut Phaniam valde sim desideraturus; quem quum Romam remittes, quod (ut putabamus) celeriter eras facturum, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim. L. Valerium jurisconsultum

AD FAMILIARES LIB. III. 87

valde tibi commendo : sed ita etiam , si non est jurisconsultus. Melius enim ei cavere volo , quàm ipse aliis solet. Valde hominem diligo : est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias : sed idem scribit , meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat , te etiam atque etiam rogo. Vale.

M. T. C. PROCONSUL APPIO
PULCHRO IMP. S. D.

CILICIAM provinciam sortitus , Appium ex ea decessurum rogat , ut sibi eam quàm maximè aptam explicatamque tradat. Anno U. C. 702.

2. UUM & contra voluntatem meam , & præter opinionem accidisset , ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset , in multis & variis molestiis , cogitationibusque meis , hæc una consolatio occurrebat , quòd neque tibi amior , quàm ego sum , quisquam posset succedere , neque ego ab ullo provinciam accipere , qui mallet eam mihi quàm maximè aptam explicatamque tradere. Quòd si tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes , ea te profectò numquam fallat. A te maximo opere , pro nostra summa conjunctione , tuaque singulari humanitate , etiam atque

etiã quæso , & peto , ut quibuscumque rebus poteris (poteris autem plurimis) prospicias , & consulas rationibus meis. Vides ex senatusconsulto provinciam esse habendam : si eam (quoad ejus facere potueris) quàm expeditissimam mihi tradideris , facilius erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis , tui consilii est. Ego te , quod tibi veniet in mentem meâ interesse , valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem , si aut tua humanitas longiorem orationem exspectaret , aut id fieri nostra amicitia pateretur , aut res verba desideraret , ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas , si rationibus meis provisum esse intellexero , magnam te ex eo & perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

SIGNIFICAT se Appii legatum Brundisii invenisse , suum exspectare , cum quo proximè navigaturus sit. Rogat interea , quum Sulpicius consul , contra senatus voluntatem , impedisset , ne supplementa scriberentur , ut Appius sibi commoderet , nec milites , quos habeat , dimittat. Anno U. C. 702.

3. ^AANTE diem XI, Kalendas Junias Brundisium quum venissem , Q. Fabius ,

AD FAMILIARES LIB. III. 87

legatus tuus, mihi præstò fuit, eaque me ex tuis mandatis monuit, quæ non modò mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, præsidio firmiori opus esse ad istam provinciam: censebant enim omnes ferè, ut in Italia supplementum meis & Bibuli legionibus scriberetur. Id quum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus; sed tantus consensus senatùs fuit, ut maturè proficissemur, parendum ut fuerit; itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romæ tabellariis tuis dedi, velim tibi curæ sit, ut quæ successorì conjunctissimo & amicissimo commodare potestis, qui provinciam tradit, ea pro nostra consociatissima voluntate, curâ ac diligentia tuâ complectare; ut omnes intelligant, nec me benevolentiori cuiquam succedere, nec te amiciori potuisse provinciam tradere. Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram permultos a te milites esse dimissos: sed mihi Fabius idem demonstravit, id te cogitasse facere; sed, quum ipse a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quàm minimè imminueris: qua de re senatus-

consulta, quæ facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo quanti te facio, quidquid feceris approbabo: sed te quoque confido ea facturum, quæ mihi intelliges maximè esse accommodata. Ego Cr. Pomptinum, legatum meum, Brundisii expectabam; eumque ante Kal. Jun. Brundisium venturum arbitror. Qui quum venerit, quæ primùm navigandi nobis facultas data erit, eâ utemur. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

EXPECTARI a se scribit L. Clodium cum mandatis. Suum studium pollicetur, cujus causas exponit. Anno U. C. 702.

D 4. **IRIDIE** Nonas Junias, quum essem Brundisii, litteras tuas accepi, quibus erat scriptum, te L. Clodio mandasse, quæ illum mecum loqui velles. Eum sanè expectabam, ut ea, quæ a te afferret, quàm primùm cognoscerem. Meum studium erga te, & officium, tametsi multis jam rebus spero tibi esse cognitum, tamen in iis maximè declarabo, quibus plurimùm significare potuero, tuam mihi existimationem & dignitatem carissimam esse. Mihi & Q. Fabius Virgilianus, & C. Flaccus L. filius, & diligentissimè M. Octavius Cn. filius, demonstravit me a te plurimi fieri; quod egomet, multis ar-

AD FAMILIARES LIB. III. 89

gumentis jam antea judicaram, maximè que illo libro augurali, quem ad me amantissimè scriptum, suavissimum misisti. Mea in te omnia summæ necessitudinis officia constabunt. Nam quum te ipse, ex quo tempore tu me diligere cœpisti, quotidie pluris feci, tum accesserunt etiam conjunctiones necessariorum tuorum. Duos enim duarum ætatum plurimi facio, Cn. Pompeium, filiæ tuæ socerum, & M. Brutum, generum tuum. Collegii quoque conjunctio præsertim tam honorificè a te approbata, non mediocre vinculum mihi quidem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed &, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura; & ipse operam dabo, te ut quàm primùm videam. Quòd scribis, tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, gratum est. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

APPIO gratias agit, danti operam, ut expeditam provinciam traderet: deinde itineris rationem exponit, ut Appius de congressu statuat. Anno U. C. 702.

¶ **5. KALLES** veni ante diem VI. Kalendas Sextiles. Ibi mihi præstò fuit L. Lucilius cum litteris, mandatisque tuis; quo

quidem homine neminem potuisti nec mihi amiciosem, nec (ut arbitror) ad ea cognoscenda, quæ scire volebam, aptiorem, prudentioremve mittere. Ego autem & tuas litteras legi libenter, & audiui Lucilium diligenter. Nunc quoniam & tu ita sentis (scribis enim, quæ de nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi jucunda fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non necessaria te putasse) & revera, confirmatâ amicitia, & perspectâ fide, commemoratio officiorum supervacanea est; eam partem orationis prætermittam: tibi tamen agam, ut debeo, gratias. Animadverti enim, & didici ex tuis litteris, te omnibus in rebus habuisse rationem, ut mihi consuleres, restitueresque & præparares quodammodo omnia, quò mea ratio faciliior & solutior esse posset. Hoc tuum officium quum mihi gratissimum esse dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi magnæ curæ fore; atque esse jam, primum ut ipse tu, tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint, me tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis est perspectum, si mihi nolle magis nos hoc animo esse, quàm non intelligere videntur. Sed profectò intelligent; neque enim obscuris personis, nec parvis in causis res agetur. Sed hæc fieri

AD FAMILIARES LIB. III. 91

mélius, quàm dici, aut scribi volo. Quòd itinerum meorum ratio te nonnullam in dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia; ea res sic se habet. Brundisii quum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem, me libenter ad eam partem provinciæ primùm esse venturum, quò te maximè velle arbitrarer: tunc mihi ille dixit, quòd classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciæ navibus accessissem. Dixi me esse facturum; itaque fecissem, nisi mihi L. Clodius noster Corcyræ dixisset minimè id esse faciendum; te Laodiceæ fore ad meum adventum. Erat id mihi multò brevius, multòque commodius, quum præsertim te ita malle arbitrarer. Tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit, tu facillimè statues: ego tibi meum consilium exponam. Prope Kalendas Sextiles puto me Laodiceæ fore: perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quæ mihi ex publica permutatione debetur, commorabor: deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Idus Sextiles putem me ad Iconium fore. Sed si quid nunc me fallit in scribendo (procul enim aberam ab re ipsa, & a locis) simul ac progredi cœpero, quàm celerrimè pote-

ro, & quàm creberrimis litteris faciam; ut tibi nota sit omnis ratio dierum, atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quidquam, nec debeo. Sed, quod tuo commodo fieri possit, utriusque nostrum magni interest, prius conveniamus, quàm decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt, non secus ac si te vidissem. Tibi de nostris rebus nihil sum antè mandaturus per literas, quàm desperaro coràm me tecum agere posse. Quod te a Scævola petiisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciæ præesset; eum ego Ephesi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quidquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Sanè vellem potuisset obsequi voluntati tuæ; non enim arbitror noluisse. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

OSTENDIT congressum, a se expetitum, ab Appio vitatum: se tamen ei fore amicissimum: qui ut locum constituat, ubi convenire possint, sui itineris certiores eum facit. Anno U. C. 702.

6. **Q**UUM meum factum cum tuo comparo, etsi non magis mihi faveo in nos-

AD FAMILIARES LIB. III. 93

tra amicitia tuenda , quàm tibi , tamen multò magis meo facto delector , quàm tuo. Ego enim Brundisii quæsi ex Phania , cujus mihi videbar & fidelitatem erga te perspexisse , & nosse locum quem apud te is teneret , quam in partem provinciæ maximè putaret te velle , ut in succedendo primùm venirem. Quum ille mihi respondisset , nihil me tibi gratius facere posse , quàm si ad Sidam navigassem ; etsi minùs dignitatis habebat ille adventus , & ad multas res mihi minùs erat aptus , tamen ita me dixi facturum. Idem ego quum L. Clodium Corcyræ convenissem , hominem ita tibi conjunctum , ut mihi , cum illo quum loquerer , tecum loqui viderer , dixi ei me ita facturum esse , ut in eam partem , quam Phania rogasset , primùm venirem. Tunc ille mihi quum gratias egisset , magnopere a me petivit , ut Laodiceam protinus irem : te in prima provincia velle esse , ut quàm primùm decederes : quin , nisi ego successor essem , quem tu cuperes videre , te antea , quàm tibi successum esset , decessurum fuisse ; quod quidem erat consentaneum cum iis litteris , quas ego Romæ acceperam , ex quibus perspexisse mihi videbar , quàm festinans decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum , ac multò quidem libentiùs ,

quàm si illud esset faciendum ; quod promiseram Phaniæ. Itaque & consilium mutavi, & ad te statim meâ manu scriptas litteras misi ; quas quidem ex tuis litteris intellexi satis maturè ad te esse perlatas. Hoc ego meo facto valde delector : nihil enim potuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuam. Non modò tu ibi non fuisti, ubi me quàm primum videre posses ; sed ed discessisti, quò ego te ne persequi quidem possem triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege (ut opinor) Corneliâ constituti essent : ut tuum factum, illis qui, quo animo inter nos simus, ignorant, alieni hominis (ut levissimè dicam) & fugientis congestum ; meum verò conjunctissimi, & amicissimi, esse videatur. Ac mihi tamèn antè, quàm in provinciam venire, reddita sunt a te litteræ, quibus etsi te Tarsum proficisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei conveniendi afferebas : quàm interea, credo equidem, malevoli homines (latè enim patet hoc vitium, & est in multis) sed tamen probabilem materiam nacti sermonis, ignari meæ constantiæ, conabantur alienare a te voluntatè meam ; qui te forum Tarsi agere, statuere multa, decernere, judicare dicessent, quum posses jam suspicari tibi esse successum : quæ

AD FAMILIARES LIB. III. 95

ne ab iis quidem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi putarent. Horum ego sermone non movebar: quin etiam (credas mihi velim) si quid tu ageres, levare me putabam molestiâ; & ex annua provincia, quæ mihi longa videtur, propè jam undecim mensium provinciam factam esse gaudebam, si absentem mihi unius mensis labor detractus esset. Illud (verè dicam) me movet, in tanta militum paucitate abesse tres cohortes, quæ sint plenissimæ, nec me scire ubi sint. Molestissimè autem fero, quòd, te ubi visurus sim, nescio; eoque ad te tardius scripsi, quòd quotidie te ipsum exspectabam: quum interea ne litteras quidem ullas accepi, quæ me docerent quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque virum fortem, mihi in primis probatum, Antonium, præfectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi videretur, cohortes traderes; ut, dum tempus anni esset idoneum, aliquid negotii gerere possem: in quo, tuo consilio ut me sperarem esse usurum, & amicitia nostra & litteræ tuæ fecerant; quod ne nunc quidem despero. Sed planè quando, aut ubi te visurus sim, nisi ad me scripseris, ne suspicari quidem possum. Ego ut me tibi amicissimum esse, & æqui & iniqui intelligant, curabo. De tuo in me animo

iniquis secus existimandi, videris non-
 nihil loci dedisse: id si correxeris, mihi
 valde gratum erit. Et ut habere rationem
 possis, quo loco me, salvâ lege Corne-
 liâ, convenias, ego in provinciam veni
 pridie Kal. Sex. Iter in Ciliciam facio
 per Cappadociam: castra movi ab Ico-
 nio pridie Kalendas Septembris. Nunc
 tu & ex diebus, & ex ratione itineris,
 si putabis me esse conveniendum, consti-
 tues, quo loco id commodissimè fieri
 possit, & quo die, Vale.

M. T. C. S. D. APPIO PULCHRO.

*QUERELAM Appii refellit; contraque ipse que-
 ritur: & virtutem extollens contra nobilium
 arrogantiam, se amicissimum ei fore confirmat.
 Anno U. C. 792.*

P LURIBUS verbis ad te scribam,
 quum plus otii nactus ero. Hæc scripsi
 subito, quum Bruti pueri Laodiceæ me
 convenissent, & se Romam properare
 dixissent: itaque nullas iis, præterquam
 ad te & ad Brutum, dedi litteras. Le-
 gati Appiani mihi volumen a te, plenum
 querelæ iniquissimæ, reddiderunt, quod
 eorum ædificationem litteris meis impe-
 disse. Eâdem autem epistolâ petebas,
 ut eos quàm primùm, ne in hiemem in-
 ciderent, ad facultatem ædificandi, libe-
 rarem;

AD FAMILIAR. LIB. III. 97

rarem ; & simul peracutè querebare ,
quòd eos tributa exigere vetarem , prius-
quam ego re cognitâ permissem : genus
enim quoddam fuisse impediendi , quum
ego cognoscere non possem , nisi quum
ad hiemem me ex Cilicia recepissem. Ad
omnia accipe , & cognosce æquitatem
expostulationis tuæ. Primùm , quum ad
me aditum esset ab iis , qui dicerent a
se intolerabilia tributa exigi ; quid habuit
iniquitatis , me scribere , ne facerent antè ,
quàm ego rem causamque cognossem ?
Non poteram , credo , ante hiemem : sic
enim scribis. Quasi verò ad cognoscen-
dum ego ad illos , non illi ad me venire
debuerint. Tam longè ? inquis. Quid ?
quum dabis iis litteras , per quas mecum
agebas , ne eos impedirem , quòd minùs
ante hiemem ædificarent , non eos ad
me venturos arbitrabare ? Tametsi id qui-
dem fecerunt ridiculè : quas enim litteras
afferebant , ut opus æstate facere possent ,
eas mihi post brumam reddiderunt. Sed
scito & multò plures esse , qui de tri-
butis recusent , quàm qui exigi velint ;
& me tamen , quod te velle existimem ,
esse facturum. De Appianis hætenus. A
Pausania , Lentuli liberto , accenso meo ,
audivi quum diceret , te secum esse ques-
tum , quòd tibi obviam non prodissem.
Scilicet contempsi te , nec potest fieri

Tomus XI.

E

me quidquam superbius. Quum puer tuus ad me secundâ ferè vigiliâ venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiaffet, incertumque utrâ viâ, quum essent duæ; alterâ Varronem, tuum familiarissimum, alterâ Q. Leptam, præfectum fabrûm meum, tibi obviam misi: mandavi utrique eorum, ut antè ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit, mihi que nuntiavit, te jam castra prætergressum esse: confestim Iconium veni: cetera jam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem? primùm Appio Claudio? deinde, imperatori? deinde, more majorum? deinde, quod caput est, amico? præsertim quum in isto genere multò etiam ambitiosius facere soleam, quàm honos meus & dignitas postulat. Sed hæc hactenus. Illud idem Pausania dicebat, te dixisse: quidni? Appius Lentulo, Lentulus Appio processit obviam: Cicero Appio noluit? Quæso, etiamne tu has ineptias, homo (meâ sententiâ) summâ prudentiâ, multâ etiam doctrinâ, plurimo rerum usu, addo urbanitate, quæ est virtus, ut Stoici rectissimè putant, ullam Appietatem, aut Lentulitatem valere apud me plus, quàm ornamenta virtutis, existimas? Quum ea consecutus nondum eram, quæ sunt hominum opinionibus

amplissima, tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus: viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea verò quàm ita & cepi & gessi maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem, neque ad gloriam putarem deesse; superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec, mehercule, aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui unquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipse antepono. Tu, si aliter existimas, nihil errabis, si paulò diligentius (ut, quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas, intelligas) Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, attenderis. Sed, ut ad rem redeam, me tibi non amicum modò, verùm etiam amicissimum existimes velim: profectò omnibus meis officiis efficiam, ut ita verè possis judicare. Tu autem si id agis, ut minùs meâ causâ, dum ego absim, debere videaris, quàm ego tuâ laborarim; libero te istâ curâ.

παρ' ἐμοί γε καὶ ἄλλοι,

Οἱ κέ με τιμήσουσι, μάλιτα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem naturâ es φιλαίτιος, illud non perficies quò minùs tuâ causâ velim: hoc assequere, ut quam in par em tu accipias, minùs laborem. Hæc ad te scripsi

E ij

liberius, fretus conscientia officii mei; benevolentiaque; quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo. Vale.

M. T. C. PROCONSUL S. D.
APPIO PULCHRO.

REFELLIT, quæ Appius objecerat, probatque, si quid egerit, quod iniquè interpretetur Appius, aut imprudenter illum facere, qui malevolorum sermonibus credat; aut astute nimis, qui, quæ sibi in mentem veniant, aliis attribuat. Deinde gratum sibi esse ostendit, quod de urbanis rebus perscripserit, & promiserit de suis: in quibus id maximè rogat, ne pro- rogari provinciam concedat. Tandem de bellicis provincia rebus addit, & crebras poscit litteras. Anno U. C. 702.

8. **E**TSI, quantum ex tuis litteris intelligere potui, videbam te hanc epistolam, quum ad urbem esses, esse lecturum, refrigerato jam levissimo sermone hominum provincialium; tamen, quum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima duo capita epistolæ tuæ tacita mihi quodammodo relinquenda sunt: nihil enim habent, quod aut definitum sit, aut certum, nisi me vultu &

AD FAMILIAR. LIB. III. 101

taciturnitate significasse , tibi non esse amicum ; idque pro tribunali , quum aliquid ageretur , & nonnullis in conviviiis intelligi potuisse. Hoc totum nihil esse , possum intelligere : sed quum sit nihil , ne quid dicatur quidem intelligo. Illud quidem scio , meos multos , & illustres , & ex superiore , & ex æquo loco , sermones habitos cum tua summa laude , & cum magna significatione nostræ familiaritatis , ad te verè potuisse deferri. Nam , quod ad legatos attinet , quid a me fieri potuit aut elegantius , aut justius , quàm ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem , sine ulla imminutione dignitatis tuæ , præsertim ipsis civitatibus postulantibus ? Nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameæ quum essem , multarum civitatum principes ad me detulerunt , sumptus decerni legatis nimis magnos , quum solvendo civitates non essent. Hic ego multa simul cogitavi : primùm , te hominem non solum sapientem , verùm etiam (ut nunc loquimur) urbanum , non arbitraber genere isto legationum delectari ; idque me arbitrator Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse : primùm , Appium Claudium senatui populoque Romano , non Myndensium testimonio (in ea enim civitate

E iij

mentio facta est) sed suâ sponte esse laudatum : deinde, me ista vidisse multis accidere, ut eorum causâ legationes Romam venirent, sed his legationibus non meminisse ullum tempus laudandi, aut locum dari : studia mihi eorum placere, quòd in te bene merito grati essent; consilium totum videri minimè necessarium. Si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio; concessurum, si legitimo; non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest, nisi quod addis, visum esse quibusdam edictum meum, quasi consulto ad istas legationes impediendas esse accommodatum? Jam non tam mihi videntur injuriam facere ii, qui hæc disputant, quàm si cujus aures ad hanc disputationem patent. Romæ composui edictum : nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, quum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissimè scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum; quo in capite sunt quædam nova, salutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector. Hoc verò, ex quo suspicio nata est, me exquisisse aliquid in quo te offenderem, translatitium est. Neque enim eram tam desipiens, ut

privatæ rei causâ legari putarem , qui & tibi non privato , & pro re non privata sua , sed publica , non in privato , sed in publico orbis terræ consilio , id est , in senatu ut gratias agerent , mittebantur ; neque quum edixi , ne quis injussu meo proficisceretur , exclusi eos , qui me in castra , & qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maximè in tuis litteris irridendum. Quid enim erat , quòd me persequerentur in castra , Taurumve transirent , quum ego Laodiceâ usque ad Iconium iter ita fecerim , ut me omnium illarum dioecesium , quæ cis Taurum sunt , omniumque earum civitatum magistratus , legationesque convenirent ? Nisi fortè postea cœperunt legare , quàm ego Taurum transgressus sum ; quod certè non ita est. Quum enim Laodiceæ , quum Apameæ , quum Synnadis , quum Philomeli , quum Iconii essem ; quibus in oppidis omnibus commemoratus sum , omnes jam istius generis legationes erant constitutæ. Atque hoc tamen te scire volo , me de isto sumptu legationum aut minuendo , aut remittendo , decrevisse nihil , nisi quod principes civitatum a me postulassent ; ne in venditionem tributorum , & illam acerbissimam exactionem (quam tu non ignoras) capitum , atque ostiorum , inducerentur

sumptus minimè necessarii. Ego autem quum hoc suscepissem, non solum iustitiâ, sed etiam misericordiâ adductus, ut levarem miseris perditas civitates, & perditas maximè per magistratus suos, non potui in illo sumptu non necessario negligens esse. Tu, quum istiusmodi sermones ad te delati de me sunt, non debuisti credere. Si autem hoc genere delectaris, ut, quæ tibi in mentem veniant, aliis attribuas, genus sermonis inducis in amicitiam minimè liberale. Ego si in provincia detrahere de tua fama umquam cogitassem, non ad generum tuum Lentulum, neque ad libertum tuum Brundisii, neque ad præfectum fabrûm Corcyræ, quem in locum me venire velles, retulissem. Quare potes, doctissimis hominibus auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda præclarissimè scripti libri, genus hoc totum orationis tollere; *Disputabant, ego contra disserbam: Dicebant, ego negabam.* An mihi de te nihil esse dictum umquam putas? ne hoc quidem, quòd quum me Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti? quòd iisdem diebus meus conventus erat Apameæ, Synnadis; Philomeli, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne, in quo te objurgem, id ipsum videar imitari. Illud dicam, ut sentio: Si ista, quæ alios loqui

dicis, ipse sentis, tua summa culpa est; **s**in autem alii tecum hæc loquuntur, tua tamen, quòd audis, culpa nonnulla est. **M**ea ratio in tota amicitia nostra constans & gravis reperietur. Quòd si quis me astutiorẽ fingit, quid potest esse callidius, quàm quum te absentem semper defenderim, quum præsertim mihi usu venturum non arbitrarer, ut ego quoque absens a te defendendus essem; nunc committere, ut tu jure optimo me absentem deserere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo persæpe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si aut legatorum tuorum cuipiam, aut præfectorum, aut tribunorum militum malè dicitur: quod tamen ipsum non mehercule adhuc accidit me audiente, ut aut gravius diceretur, aut in plures, quàm mecum Corcyræ Clodius est locutus; quum in eo genere maximè quereretur, te aliorum improbitate minùs felicem fuisse. Hos ego sermones, quòd & multi sunt, & tuam existimationem, ut ego sentio, non offendunt, laccessivi numquam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bonâ fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam; simulque non de me is pejus, quàm de te, existimat. Sin autem quem mea instituta in provincia

E v

non delectant, & quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum lædi se putat; quum uterque nostrum rectè fecerit, sed non idem uterque secutus sit; hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua, ut hominis nobilissimi, latius in provincia patuit: nostra si angustior, & si de tua proluxa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus, propter quamdam tristitiam temporum; non debent mirari homines, quum & naturâ semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior, & temporibus, quibus alii moventur, iisdem ego movear, me esse acerbum sibi, ut sim dulcis mihi. De rebus urbanis quòd me certiozem fecisti, quum per se mihi gratum fuit, tum quòd significasti, tibi omnia mea mandata curæ fore. In quibus unum illud te præcipuè rogo ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat, aut temporis; Hortensiumque nostrum collegam & familiarem roges, ut si umquam meâ causâ quidquam aut sensit, aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat, quâ mihi nihil potest esse inimicius. De nostris rebus quod scire vis, Tarso Nonis Octobris Amanum versùs profecti sumus. Hæc scripsi postridie ejus diei, quum castra haberem in agro Mopsuhestiæ. Si quid egero, scribam ad te; neque do-

num umquam ad meos litteras mittam, quin adjungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quòd quæris, fuisse nullos puto. Arabes qui fuerunt, admisso Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse. Hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quàm sæpissime & de tuis rebus scribas, & de meis, & de omni reipublicæ statu; de quo sum sollicitus eò magis, quòd ex tuis litteris cognovi, Pompeium nostrum in Hispaniam iturum. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

APPII litteris humanissimè scriptis, humanitate pari respondet, eique de triumpho spe gratulatur, & ad absolvendos augurales libros hortatus, petit ut supplicationem sibi decerni curet. Anno U. C. 703.

9. **V**IX tandem legi litteras dignas Appio Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentia. Adspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit. Nam quas ex itinere, antè quàm ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum ædificatione impedita, legi perinventus. Itaque conscientiam meam constantis erga te voluntatis, rescripsi tibi subiratus. Iis verò litteris lec-

E vj

tis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi, intellexique, in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent; ad urbem verò ut accesseris, vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, quâ in te absentem fide, quâ in omnibus officiis tuendis erga te observantiâ & constantiâ fuisset. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum, Si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu verò facilè facies: nihil est enim, quod studio & benevolentia, vel amore potius, effici non possit. Ego etsi & ipse ita iudicabam, & fiebam crebrò a meis per litteras certior; tamen maximam lætitiâ cepi ex tuis litteris de spe minime dubia, & planè explorata triumphus tui: neque verò ob eam causam, quòd ipse faciliùs consequeretur (nam id quidem *Επικέρειον* est) sed, mehercule, quòd tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare quoniam plures tu habes, quàm ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quòd te adeunt ferè omnes, si quid velis; gratissimum mihi feceris, si ad me simul atque adeptus eris, quòd & tu confidis, & ego opto, litteras miseris. Longi subsellii (ut noster

Pompeius appellat) judicatio , & mora , si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit (quid enim potest amplius ?) tua tamen dignitas suum locum obtinebit. Sed , si me diligis , si a me diligi vis , ad me litteras , ut quàm primùm lætitiã afficiar , mittito. Et velim reliquum quod est promissi , ac muneris tui , mihi persolvas : quum ipsam cognitionem juris augurii consequi cupio , tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me , muneribusque delector. Quòd autem a me tale quiddam desideras , sanè mihi considerandum est , quonam te remunerer potissimùm genere : nam profectò non est meum , qui in scribendo (ut soles admirari) tantum industriæ ponam , committere , ut negligens in scribendo fuisse videar ; præsertim quum id non modò negligentis , sed etiam ingrati animi crimen futurum sit. Verùm hæc videbimus. Illud , quod polliceris , velim pro tua fide diligentiaque , & pro nostra non instituta , sed jam inveterata amicitia cures , enitare , ut supplicatio nobis quàm honorificentissimè , quàm primùmque decernatur. Omnino seriùs misì litteras , quàm vellem ; in quo quum navigandi difficultas fuit odiosa , tum in ipsum discessum senatùs incidisse credo litteras meas. Sed id feci adductus auctoritate & consilio.

110 EPISTOLARUM

tuo ; idque a me rectè factum puto ; quòd non statim ut appellatus imperator sum , sed aliis rebus additis , æstivisque confectis , litteras miserim. Hæc igitur tibi erunt curæ , quemadmodum ostendis ; meque totum , & mea , & meos commendatos habebis. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. D.

APPIUM Dolabella , reversum e Cilicia , de majestate , & de ambitu accusaverat , quo tempore Tulliam duxerat , filiam Ciceronis. Id factum , insciente se , conatur probare. Præterea suspicionem impeditæ legationis , quæ ad laudandum illum decreta fuisset , conatur eripere. Addiderat quæ a se in provincia profecta , atque instituta essent in gratiam Appii : sed ea pars epistolæ desideratur. Tandem auguratur , censuram ei delatum iri. Anno U. C. 703.

10. **Q**UUM est ad nos allatum de temeritate eorum , qui tibi negotium facerent , etsi graviter primo nuntio commotus sum , quòd nihil tam præter opinionem meam accidere potuit ; tamen ut me collegi , cetera mihi facillima videbantur , quòd & in te ipso maximam spem , & in tuis magnam habebam ; multaque mihi veniebant in mentem , quæ obrem istum laborem tibi etiam honori putarem fore. Illud planè molestè tuli , quòd certissimum & justissimum trium-

AD FAMILIAR. LIB. III. III

phum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam : quod tu si tanti facies , quanti ego semper judicavi faciendum esse , facies sapienter , & ages victor ex inimicorum dolore triumphum justissimum. Ego enim planè video fore nervis , opibus , sapientiâ tuâ , vehementer ut inimicos tuos pœniteat intemperantiæ suæ. De me tibi sic , contestans omnes deos , promitto , atque confirmo , me pro tua dignitate (malo enim dicere , quàm pro salute) in hac provincia , cui tu præfuisi , rogando deprecatoris , laborando propinqui , auctoritate cari hominis (ut spero) apud civitates , gravitate imperatoris , suscepturum officia atque partes. Omnia volo a me & postules , & expectes ; vincam meis officiis cogitationes tuas. Q. Servilius perbreves mihi a te litteras reddidit , quæ mihi tamen nimis longæ visæ sunt : injuriam enim mihi fieri putabam , quum rogabar. Nollem accidisset tempus , in quo perspicere posses , quanti ego te , quanti Pompeium , quem unum ex omnibus facio , ut debeo , plurimi , quanti Brutum facerem ; quamquam in consuetudine quotidiana perspexisses , sicut perspicies : sed quoniam accidit , si quid a me prætermisum erit , commissum facinus , & admissum dedecus confitebor. Pomptinus , qui a te tractatus est præ-

stanti ac singulari fide, cujus tui beneficii sum ego testis, præstat tibi memoriam, benevolentiamque, quam debet; qui quum maximis rebus suis coactus a me invitissimo decessisset, tamen ut vidit interesse tuâ, conscendens jam navem, Epheso Laodiceam revertit. Talia te quum studia videam habiturum esse innumerabilia, planè dubitare non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit. Si verò efficis, ut censores creentur, & si ita gesseris censuram ut & debes, & potes; non tibi solùm, sed tuis omnibus, video in perpetuum summo te præsidio futurum. Illud pugna & enitere, ne quid nobis temporis prorogetur; ut quum hic tibi satisfecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus. Quæ de hominum atque ordinum omnium erga te studiis scribis ad me, minimè mihi miranda, & maximè jucunda acciderunt, eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, quum tibi, cujus mihi amicitia non solùm ampla, sed etiam jucunda est, ea tribui, quæ debeantur; tum verò remanere etiam nunc in civitate nostra studia propè omnium consensu erga fortes & industrios viros; quæ mihi ipsi una semper tributa merces est laborum & vigiliarum mearum.

Illud verò mihi permirum accidit, tantam temeritatem fuisse in eo adolescente, cujus ego salutem duobus capitibus summam contentione defendi, ut tuis inimicitias suscipiendis oblivisceretur patroni omnium fortunarum ac rationum suarum; præsertim quum tu omnibus vel ornamentis, vel præsiis redundares, illi (ut levissimè dicam) multa deessent: cujus sermo stultus & puerilis erat jam antea ad me a M. Cœlio, familiari nostro, perscriptus: de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem conjunctionem diremissem, quàm novam conciliaissem. Neque enim de meo erga te studio dubitare debes; neque id est obscurum cuiquam in provincia, nec Romæ fuit. Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quædam, & dubitatio tua; de qua alienum tempus est mihi tecum exostulandi, purgandi autem mei, necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quò minùs Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo potui, si te palam odissem, minùs, quod tibi obesset, facere? si clam, magis apertè inimicus esse? Quòd si essem eam perfidiâ, quâ sunt ii, qui in nos hæc conferunt; tamen eam stultitiâ certè non fuisset, ut

aut in obscuro odio apertas inimicitias ; aut in quo tibi nihil nocerem , summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad me adire quosdam memini , qui dicerent , nimis magnos sumptus legatis decerni ; quibus ego non tam imperavi , quàm censui , sumptus legatis quàm maxime ad legem Corneliam decernendos. Atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt rationes civitatum , in quibus , quantum quæque voluit , legatis tuis datum induxit. Te autem quibus mendaciis homines levisimi onerarunt ? non modò sublatos sumptus , sed etiam a procuratoribus eorum , qui jam profecti essent , repetitos & ablatos , eamque causam multis omnino non evundi fuisse. Quererer tecum , atque exoptularem , ni (ut suprâ scripsi) purgare me tibi hoc tuo tempore , quàm accusare te malle ; idque putarem esse rectius. Itaque nihil de te , quòd credideris de me ; quamobrem non debueris credere , pauca dicam. Nam si me virum bonum , si dignum his studiis eaque doctrinâ , cui me a pueritia dedi , si satis magni animi , non minimi consilii in maximis rebus perspectum habes ; nihil in me non modò perfidiosum , & insidiosum , & fallax in amicitia , sed ne humile quidem , aut jejunum debes agnoscere. Sin autem me

astutum, & occultum juvat fingere; quid est, quod minùs cadere in ejusmodi naturam possit, quàm aut florentissimi hominis aspernari benevolentiam, aut ejus existimationem oppugnare in provincia, cujus laudem domi defenderis? aut in ea re animum ostendere inimicum, in qua nihil obsis? aut id eligere ad perfidiam, quod ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam implacabilis essem, quum te ex fratre meo ne tunc quidem, quum tibi propè necesse esset eas agere partes, inimicum mihi fuisse cognossem? Quum verò reditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu tuo frustrà mecum egisti, quod me aut facere, aut sentire voluisses? quid mihi mandasti, quum te Puteolis prosequerer, in quo non expectationem tuam diligentiam meam vicerim? Quòd si id est maximè astuti, omnia ad suam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quàm commodis meis aptius, quàm hominis nobilissimi atque honoratissimi conjunctio, cujus opes, ingenium, liberi, affines, propinqui, mihi magno vel ornamento, vel præsidio esse possent? Quæ tamen ego omnia in expetenda amicitia tua, non astutiàm quãdam, sed aliquam potiùs sapientiàm, secutus sum. Quid?

illa vincula, quibus quidem libentissimè adstringor, quanta sunt, studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitæ atque victûs, sermonis societas, literæ interiores? Atque hæc domestica. Quid illa tandem popularia? redivus illustris in gratiam? in quo ne per imprudentiam quidem errari potest sine suspitione perfidiæ: amplissimi sacerdotii collegium? in quo non modò amicitiam violari apud majores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus. Quæ ut omittam tam multa, atque tanta, quis umquam tanti quemquam fecit, aut facere potuit, aut debuit, quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuæ filiæ? Etenim si merita valent; patriam, liberos, salutem, dignitatem, memetipsum mihi per illum restitutum puto: si consuetudinis jucunditas; quæ fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate conjunctior? si illa amoris, atque officii signa; quid mihi ille non commisit? quid non mecum communicavit? quid de se in senatu, quum ipse abesset, per quemquam agi maluit? quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissimè? quâ denique ille facilitate, quâ humanitate tulit contentionem meam pro Milone, adversan-

AD FAMILIAR. LIB. III. 117

tem interdum actionibus suis? quo studio providit, ne quæ me illius temporis invidia attingeret, quum me consilio, quum auctoritate, quum armis denique texit suis? Quibus quidem temporibus hæc in eo gravitas, hæc animi altitudo fuit, non modò ut Phrygi alicui, aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Hujus igitur filius quum sit gener tuus, quumque, præter hanc conjunctionem affinitatis, quàm sis Cn. Pompeio carus, quàmque jucundus intelligam, quo tandem animo in te esse debeo? quum præsertim eas ad me is litteras miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen; totumque me ad ejus viri ita de me meriti voluntatem, nutumque converterem. Sed hæc hæctenus: pluribus enim etiam fortasse verbis, quàm necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quæ a me profecta, quæque instituta sunt, cognosce. ** Atque hæc agimus, & agemus magis pro dignitate, quàm pro periculo tuo. Te enim (ut spero) propediem censorem audiemus; cujus magistratûs officia, quæ sunt maximi animi, summique consilii, tibi diligentius, & accuratius, quàm hæc, quæ nos de te agimus, cogitanda esse censeo. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO
(*ut spero*) CENSORI, S. D.

GRATULATUR Appio de absoluteione majestatis, & de ambitu similem eventum sperat. Laudatis Pompeio & Bruto, pollicetur operam suam ad notandos, qui testimonium in Appium pretio dixerant. Augurales libros ad otium utriusque servari, orationes autem mitti cupit; & excusatâ superiorum litterarum nonnullâ acerbitate, monet, ut proavum in censura imitentur. Anno U. C. 703.

11. **Q**UUM essem in castris ad fluvium Pyramum, redditæ mihi sunt uno tempore a te epistolæ duæ, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat adscripta Nonarum Aprilium; in altera, quæ mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori priùs, in qua scribis ad me de absoluteione majestatis: de qua, etsi permultum antè certior factus eram litteris, nuntiis, famâ denique ipsâ (nihil enim fuit clarius; non quò quisquam aliter putasset; sed nihil de insignibus ad laudem viris obscurè nuntiari solet) tamen eadem illa lætiora fecerunt mihi tuæ litteræ; non solum quia planius loquebantur, & uberiùs, quàm vulgi sermo; sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, quum de te ex teipso audiebam,

AD FAMILIAR. LIB. III. 119

Complexus igitur sum cogitatione te absentem: epistolam verò osculatus, etiam ipse mihi gratulatus sum. Quæ enim a cuncto populo, a senatu, a iudicibus, ingenio, industriæ, virtuti tribuuntur, quia mihi ipse assentor fortasse, quum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto: nec tam gloriosum exitum tui iudicii existisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. De ambitu verò quid interest, inquires, an de majestate? Ad rem nihil: alterum enim non attigisti, alteram auxisti. Verumtamen est majestas (& sic Sulla voluit) ne in quemvis impunè declamare liceret: ambitus verò ita apertam vim habet, ut aut accusetur improbè, aut defendatur: quî enim facta, aut non facta largitio ignorari potest? tuorum autem honorum cursus cui suspectus unquam fuit? Me miserum, qui non affuerim! quos ego risus excitassem? Sed de majestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris jucundissima fuerunt: unum, quòd te ab ipsa republica defensum scribis; quæ quidem, etiam in summa bonorum & fortium civium copia, tueri tales viros deberet; nunc verò eò magis, quòd tanta penuria est in omni vel honoris, vel ætatis gradu, ut tam orba civitas tales tutores complecti debeat:

alterum, quòd Pompeii & Bruti fidem; benevolentiamque mirificè laudas. Lætor virtute & officio quum tuorum necessariorum, meorum amicissimorum, tum alterius, omnium seculorum & gentium principis, alterius, jampridem juventutis, celeriter (ut spero) civitatis. De mercenariis testibus a suis civitatibus notandis, nisi jam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, quum per Asiam decedam. Nunc ad alteram epistolam venio. Quòd ad me quasi formam communium temporum & totius reipublicæ misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata. Video enim & pericula leviora, quàm timebam, & majora præsidia, si quidem (ut scribis) omnes vires civitatis se ad Pompeii ductum applicaverunt: tuumque simul promptum animum & alacrem perspexi ad defendendam reipublicam, mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quòd in summis tuis occupationibus, mihi tamen reipublicæ statum per te notum esse voluisti. Nam augurales libros ad commune utriusque nostrum otium serva: ego enim a te quum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar: nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris, orationes tuas confectas omnes expectabo.

bo. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me; nec erat jam ququam mecum tuorum, præter omnes meos, qui sunt omnes tui. Stomachosiores meas litteras quas dicas esse, non intelligo: bis ad te scripsi, me purgans diligenter, te leviter accusans in eo quod de me cito credidisses; quod genus querelæ mihi quidem videbatur esse amici: si tibi displicet, non utar eo posthac. Sed si, ut scribis, eæ litteræ non fuerunt disertæ, scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat; sic tu (libet enim mihi iocari) quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale, & in censura, si jam es censor (ut spero) de proavo multum cogitato tuo.

M. T. C. APPIO PULCHRÔ S. D.

GRATULATUR de absolute ambîtus: nuptias Tullia excusat se insciente confectas, quibus ipse ad declarandam Appio benevolentiam moveatur. Anno U. C. 703.

32. **GRATULABOR** tibi prius (ita enim rerum ordo postulat) deinde ad me convertar. Ego verò vehementer gratulor de judicio ambîtus: neque id, quod nemini dubium fuit, absolutum esse te; sed illud, quòd quò melior civis, quò

Tomus XI.

F

vir clarior, quò fortior amicus es, quòque plura virtutis & industriæ ornamenta in te sunt, eò mirandus est magis, nullo modo ne in tabellæ quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quæ te impugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum, atque morum negotium: nihil jam sum pridem admiratus magis. De me autem, suscipe paulisper meas partes, & cum te esse finge, qui sum ego: si facillè inveneris quod dicas, noli ignoscere hæsitationi meæ. Ego verò velim mihi, Tulliasque meæ (sicut tu amicissimè & suavissimè optas) prosperè evenire ea, quæ me insciente facta sunt a meis: sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore, spero omnino cum aliqua felicitate, & opto: verumtamen plus me in hac spe, tua sapientia & humanitas consolatur, quàm opportunitas temporis. Itaque, quemadmodum expediam exitum hujus institutæ orationis, non reperio: neque enim tristius dicere quidquam debeo ea de re, quam tu ipse omnibus optimis prosequeris: neque non me tamen mordet aliquid; in quo unam vereor, ne tu parùm perspicias ea, quæ gesta sint, ab aliis esse gesta, quibus ego ita mandaram, ut, quum tam longè abfuturus essem, ad me ne referrent; agerent, quod probassent. In hoc autem

mibi illud occurrit : Quid tu igitur , si affuisses ? Rem probassem : de tempore , nihil te invito , nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me , jamdudum laborantem , quomodo ea tuear , quæ mihi tuenda sunt , & te non offendam. Leva me igitur hoc onere : numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen : nisi jam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissimè confecissem , tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse , tamen , hac mihi affinitate nuntiata , non majore equidem studio , sed acrius , apertius , significantius dignitatem tuam defendissem. Decedenti mihi , & jam imperio annuo terminato , ante diem III. Nonas Sextiles , quum ad Sidam navi accederem , & mecum Q. Servilius esset , litteræ a meis sunt redditæ. Dixi statim Servilio (etenim videbatur esse commotus) ut omnia a me majora expectaret. Quid multa ? benevolentior tibi , quàm fui , nihil sum factus , diligentior ad declarandam benevolentiam multò. Nam ut vetus nostra similtas antea stimulabat me , ut caverem , ne cui suspicionem fictè reconciliatæ gratiæ darem ; sic affinitas novam curam mihi affert cavendi , ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur. Vale.

M. T. C. APPIO PULCHRO S. P. D.

APPIO gratias agit, quòd suos in supplicatione decernenda adjuvisset: parataque illi officia pollicetur. De Dolabella reconciliatione non desperat: censuram obtentam esse sperat. Anno V. C. 703.

13. **Q**UASI divinarem, tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, quum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo. Dicam tamen verè; plus quàm acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit, te non solum auctoritate orationis, sententiâ tuâ, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam operâ, consilio, domum veniendo, conveniendis meis, nullum munus officii cuiquam reliquum fecisse? Hæc mihi ampliora multò sunt, quàm illa ipsa, propter quæ hæc laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute affecuti sunt; talium virorum tanta studia assequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitie nostræ ipsam amicitiam, quâ nihil est uberius, præsertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor & in republica socium, de qua idem sentimus, & in quotidiana vita conjunctum, quam his artibus studiisque

colimus. Vellem ita fortuna tulisset, ut quanti ego omnes tuos facio, tanti tu meos facere posses; quod tamen ipsum, nescio quâ permotus animi divinatione, non despero. Sed hoc nihil ad te: nostrum est onus. Illud velim sic habeas (quod intelliges) hac re novatâ additum potius aliquid ad meum erga te studium, cui nihil videbatur addi posse, quàm quidquam esse detractum. Quum hæc scribebam, censorem te jam esse sperabam: eò brevior est hæc epistola, &, ut adversus magistrum morum, modestior. Vale.

AD FAMILIAR. LIB. IV. 127

multò antè providentem, defensorem pacis, & in consulatu tuo, & post consulatum fuisse. Ego autem quam consilium tuum probarem, & idem ipse sentirem, nihil proficiebam: fero enim veneram; solus eram; rudis esse videbar in causa; incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil jam videmur opulari posse reipublicæ; si quid est, in quo nobismetipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissimè lugeamus; nemo est omnium, quicum potius mihi, quam tecum, communicandum putem. Nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla, neque doctissimorum, quos semper coluisti, præcepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem, te frustra in senatum, sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne ejus animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, me quam rogaret ut adessem in senatu, eadem omnia, quæ a te de pacè & de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. Rem vides quo modo se habeat: orbem terrarum, imperiis distributis, ardere bello: urbem sine legibus, sine judiciis, sine jure, sine fide, relictam direptioni, & incen-

diis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest non modo quid sperem, sed vix jam quid audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, viderur utile esse nos colloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cujus jam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam: Trebatioque mandavi, ut si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret; idque ut facias velim: aut si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas; ne aut tibi exire ex urbe necesse sit, aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, tantum mihi fortasse arrogo, ut exploratum habeam, quidquid nos communi sententiâ statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

QUERENTI Sulpicio, quid faciendum sit, respondet cum laude ejus, si res sequenda, certam rationem esse; non item, si utilia, quia Casaris causa firmior; honestior Pompeii. Longius ergo discedendum ab urbe, in qua qua fiant, turpe sit probare, non probare periculosum. Sed quò eundem, difficilem esse deliberationem. Qua de re si colloqui velit, quam primum rogat, adveniat. Annò U. C. 704.

2. ANTE diem III. Kal. Maias quum essem in Cumano, accepi tuas litteras;

quibus lectis, cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui quum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset; quas intellexi breviores fuisse, quòd eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam litteras tuas legi, Postumia tua me convenit, & Servius noster. His placuit, ut tu in Cumanum veniret, quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt. Quòd meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilis ipse possim, quàm alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summâ auctoritate, summâque prudentiâ? Si, quid rectissimum sit, quærimus; perspicuum est: si, quid maximè expediat; obscurum: sin ii sumus, qui profectò esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit; non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit. Quòd existimas meam causam conjunctam esse cum tua, certè similis in utroque nostrum, quum optimè sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt: quàm quum ipsi Cæsari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo, defendendâ pace, arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, & quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quæ

geruntur , quæque jam gesta sunt , sed etiam qui cursus rerum , qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea , quæ sunt ; aut interesse , etiamsi non probes : quorum altera mihi turpis , altera etiam periculosa ratio videtur. Restat , ut discedendum putem ; in quo reliqua videtur esse deliberatio , quod consilium in discessu , quæ loca sequamur. Omnino quum inferior res numquam accidit , tum ne deliberatio quidem difficilior : nihil enim constitui potest , quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu , si videbitur , ita censeo facias ; ut , si habes jam statutum , quid tibi agendum putes , in quo non sit conjunctum consilium tuum cum meo , super sedes hoc labore itineris : sin autem est quod mecum communicare velis , ego te exspectabo. Tu , quod tuo commodo fiat , quam primum velim venias , sicut intellexi & Servio & Postumiae placere. Vale.

M. T. C. SER. S U L P I C I O S. D.

SULPICIUM , a Casare Achaia post aciem Pharsalicam praefectum , consolatur in dolore , quem ex calamitate reip. ceperat. Scripta post Africanum bellum Caesaris , ante Hispaniense secundum. Anno U. C. 707.

3. **V**EHEMENTER te esse sollicitum ,

& in communibus miseriis præcipuo quodam dolore angi, multi ad nos quotidie deferunt. Quod quamquam minime miror, & meum quodammodo agnosco; doleo tamen, te sapientiâ præditum propè singulari, non tuis bonis delectari potius, quàm alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui majorem ex pernicie & peste reipublicæ molestiam traxerit, tamen multa jam consolantur, maximèque conscientia consiliorum meorum. Multò enim antè tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram; neque id solùm meâ sponte, sed multò etiam magis monente & denuntiante te. Etsi enim abfui magnam partem consulatûs tui, tamen & absens cognoscebam, quæ esset tua in hoc pestifero bello cavendo & præcendendo sententia; & ipse affui primis temporibus tui consulatûs, quum accuratissimè monuisti senatum, collectis omnibus bellis civilibus, ut & illa timerent, quæ meminissent; & scirent, quum superiores, nullo tali exemplo antea in republica cognito, tam crudeles fuissent, quicumque postea rempublicam oppressisset armis, multò intolerabiliorem futurum. Nam quod exemplo fit, id etiam jure fieri putant; sed aliquid, atque adeo multa addunt, & afferunt de suo. Quare memi-

nisse debes, eos, qui auctoritatem & consilium tuum non sunt secuti, suâ stultitiâ occidisse, quum tuâ prudentiâ salvî esse potuissent. Dices, Quid me ista res consolatur in tantis tenebris, & quasi parietinis reipublicæ? Est omnino vix consolabilis dolor: tanta est omnium rerum amissio, & desperatio recuperandi. Sed tamen & Cæsar ipse ita de te judicat, & omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod, extinctis ceteris, elucere sanctitatem, & prudentiam, & dignitatem tuam. Hæc tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quòd autem a tuis abes, id eò levius ferendum est, quòd eodem tempore a multis & magnis molestiis abes; quas ad te omnes percriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres absens, quæ quia non vides, mihi videaris meliore esse conditione, quàm nos, qui videmus. Hactenus existimo nostram consolationem rectè adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiæ tuæ. Reliqua sunt in te ipso, neque mihi ignota, nec minima solatia, &, ut quidem ego sentio, multò maxima: quæ ego ipse experiens quotidie, sic probo, ut ea mihi salutem afferre videantur. Te autem ab initio ætatis memoriâ teneo summè omnium doctrinarum studiosum

fuisse, omniaque, quæ a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse; quæ quidem vel optimis rebus, & usui & delectationi esse possent; his verò temporibus habemus aliud nihil, in quo acquiescamus. Nihil faciam insolenter, neque te tali vel scientiâ, vel naturâ præditum hortabor, ut ad eas te referas artes, quibus a primis temporibus ætatis studium tuum dedisti: tantam dicam, quod te spero approbaturum, me, posteaquam illi artibus, cui studueram, nihil esse loci, neque in curia, neque in foro viderem, omnem meam curam atque operam ad Philosophiam contulisse. Tuæ scientiæ excellenti ac singulari, non multò plus, quam nostræ, relictum est loci. Quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in iisdem versari rebus, quæ etiam si minùs prodesse, animum tamen a sollicitudine abducerent. Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus, in primisque in hac, in qua ego me scripsi acquiescere, ita versatur, ut excellat. A me verò sic diligitur, ut tibi uni concedam, præterea nemini; mihi que ab eo gratia refertur: in quo ille existimat, quod facile appareat, quum me colat & observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

SULPICII excusatione acceptâ ex parte, ipsiusque elegantia scribendi laudatâ, probat illius consilia, quibus Achaia administrationem non recusandam esse putarat. Narrat de senatûs in Marcelli restitutione officio, de studiis Servii filii, & aliis rebus. Anno V. C. 707.

ACCIPIO excusationem tuam, quâ ufus es, cur sæpius ad me litteras nâo exemplo dedisses; sed accipio ex ea parte, quatenus aut negligentia, aut improbitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur. Illam partem excusationis, quâ te scribis orationis paupertate (sic enim appellas) iisdem verbis epistolas sæpius mittere, nec nosco, nec probo. Et ego ipse, quem tu per jocum (sic enim accipio) divitias orationis habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco: *εἰς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος* enim non necesse est: sed tamen idem (nec hoc *εἰς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος*) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati, & elegantia. Consilium tuum, quo te ufum scribis hoc Achaicum negotium non recusavisse, quum semper probavissem, tum multò magis probavi lectis tuis proximis litteris. Omnes enim causæ, quas commemoras, iustissimæ sunt, tuâque &

auctoritate & prudentiâ dignissimâ. Quodd'
 aliter cecidisse rem existimas, atque opi-
 natus sis, id tibi nullo modo assentior.
 Sed quia tanta perturbatio & confusio
 est rerum, ita perculsa & prostrata fœ-
 dissimo bello jacent omnia, ut is cuique
 locus, ubi ipse sit, & sibi quisque, miser-
 rimus esse videatur; propterea & tui te
 consilii pœnitet, & nos, qui domi su-
 mus, tibi beati videmur: at contra no-
 bis, non tu quidem vacuus molestiis,
 sed præ nobis beatus. Atque hoc ipso
 melior est tua, quàm nostra, conditio,
 quòd tu, quid doleat, scribere audes:
 nos ne id quidem tutò possumus; nec
 id victoris vitio, quo nihil moderatius,
 sed ipsius victoriæ, quæ civilibus bellis
 semper est insolens. Uno te vicimus,
 quòd de Marcelli, collegæ tuî, salute
 paulò antè, quàm tu, cognovimus;
 etiam, mehercule, quòd, quemadmodum
 ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac
 existimes, post has misérias, id est, post-
 quam armis disceptari coeptum est de jure
 publico, nihil esse actum aliud cum di-
 gnitate. Nam & ipse Cæsar, accusatâ
 acerbitate Marcelli (sic enim appellabat)
 laudatâque honorificentissimè & æquitate
 tuâ, & prudentiâ, repente præter spem
 dixit, se senatui, roganti de Marcello,
 ne hominis quidem causâ negaturum.

Fecerat autem hoc senatus, ut, quum a L. Pisone mentio esset facta de Marcello, & quum C. Marcellus se ad Cæsaris pedes abjecisset, cunctus confurgeret, & ad Cæsarem supplex accederet. Noli quærere: ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderem videre quasi reviviscentis reipublicæ. Itaque quum omnes ante me rogati Cæsari gratias egissent, præter Volcatium. (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse) ego rogatus, mutavi meum consilium. Nam statueram, non mehercule inertiam, sed desiderio pristinae dignitatis, in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium & Cæsaris magnitudo animi, & senatus officium. Itaque pluribus verbis egi Cæsari gratias; meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solatium in malis. Sed tamen, quoniam effugij eius offensionem, qui fortasse arbitrarentur, me hanc rempublicam non putare; si perpetuo tacerem, modicè hoc faciam, aut etiam intra modum; ut & illius voluntati, & meis studiis serviam. Nam etsi a prima ætate me omnis ars & doctrina liberalis, & maximè Philosophia delectavit; tamen hoc studium quotidie ingravescit, credo & ætatis maturitate ad prudentiam, & his temporum vitium, ut nulla

AD FAMILIAR. LIB. IV. 137

res alia levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intelligo ex tuis litteris : sed tamen aliquid jam noctes te adjuvabunt. Servius tuus , vel potius noster , summam me observantiam colit : cujus ego quum omni probitate , summamque virtute , tum studiis , doctrinamque delector. Is mecum saepe de tua mansionem , aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia , nihil ut faciamus , nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt ejusmodi , ut si Romae sis , nihil te , praeter tuos , delectare possit. De reliquis , nihil melius ipso est. Ceteri , & cetera ejusmodi , ut , si alterutrum necesse sit , audire ea malis , quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime jucundum est , qui te videre cupimus : sed consulimus tibi. Vale.

**SERVIVS S V L P I C I V S M. T.
C I C E R O N I S. D.**

S V L P I C I V S , Gracia praefectus , audita Tulliae Ciceronis filiae morte , marentem patrem undaque conquisitis argumentis consolatur , ut epistola hac perfecta & elaborata consolationis exemplum sit. Scripta , quum Caesar in Hispania Pompeii liberos profligasset : quod ex initio epist. 20. lib. 13. ad Atticum constat. A Caesare litteras accepi consolatorias , datas prid. Kal. Maj. Hispali. Anno U. C. 708.

DOSTEA quàm mihi renuntiatum est
 de obitu Tullia, filia tua, sanè quàm pro
 eo, ac debui, graviter molestèque tibi &
 communemque eam calamitatem existimavi;
 qui si istuc affuissem, neque tibi defuissem,
 coràmque meum dolorem tibi declarassem.
 Etsi genus hoc consolationis miserum atque
 acerbum est, propterea quia, per quos ea
 confieri debet, propinquos ac familiares,
 ipsi pari molestiâ afficiuntur, neque sine
 lacrymis multis id conari queunt; uti ma-
 gis ipsi videantur aliorum consolatione in-
 digere, quàm aliis posse suum officium præ-
 stare: tamen quæ in præsentia in mentem
 mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscri-
 bere, non quòd ea te fugere existimem, sed
 quòd forsitan, dolore impeditus, minùs ea
 perspicias. Quid est, quòd tanto opere te
 commoveat tuus dolor intestinus? Cogita
 quemadmodum adhuc fortuna nobiscum ege-
 rit: ea nobis erepta esse, quæ hominibus
 non minùs quàm liberi, cara esse debent,
 patriam, honestatem, dignitatem, honores
 omnes. Hoc uno incommodo addito, quid
 ad dolorem adjungi potuit? aut qui non
 in illis rebus exercitatus animus callere
 jam debet, atque omnia minoris existimare?
 An illius vicem, cedo, doles? Quoties in
 eam cogitationem necesse est & tu veneris,
 & nos sæpe incidimus, hisce temporibus

non pessimè cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare? Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magnopere invitare posset? quæ res? quæ spes? quod animi solacium? Ut cum aliquo adolescente primario conjuncta ætatem ageret? Licitum est tibi (credo) pro tua dignitate ex hac juventute generum deligere, cujus fidei liberos tuos te rusò committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret, quos quum florentes videret, lætaretur? qui rem a parente traditam per se tenere possent? honores ordinatim petituri essent in republica? in amicorum negotiis liberalitate suâ uti? Quid horum fuit, quod non prius, quàm datum est, ademptum sit? At verò malum est liberos amittere. Malum, nisi hoc pejus sit, hæc sufferre & perpeti. Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si fortè eadem res tibi minuere dolorem possit. Ex Asia rediens, quum ab Ægina Megaram versùs navigarem, cæpi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Ægina, antè Megara, dextrâ Piræus, sinistrâ Corinthus: quæ oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata & diruta ante oculos jacent. Cæpi egomet mecum sic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit, aut

occisus est, quorum vita brevior esse debet; quum uno loco tot oppidum cadavera projecta jaceant? Visne tu te, Servi; cohibere, & meminisse hominem te esse natum? Crede mihi, cogitatione eâ non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modò, uno tempore, tot viri clarissimi interierunt: de imperio præterea tanta deminutio facta est: omnes provinciæ conquassatae sunt: in unius mulierculæ animula si jactura facta est, tanto opere commoveris? quæ si hoc tempore non diem suum obiisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit; quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus animum ac cogitationem tuam avoca, atque ea potiùs reminiscere, quæ digna tuâ personâ sunt: illam, quamdiu ei opus fuerit, vixisse; unâ cum republica fuisse: te patrem suum, prætorem, consulem, augurem vidisse; adolescentibus primariis nuptam fuisse; omnibus bonis propè perfunctam esse; quum respublica occideret, vitâ excessisse. Quid est, quod tu, aut illa, cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueveris præcipere & dare consilium; neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se Medicinæ scientiam, ipsi se curare non possunt: sed potiùs, quæ aliis tunc

AD FAMILIAR. LIB. IV. 141

præcipere soles, ea tute tibi subijce, atque apud animum propone. Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat: hoc te expectare tempus, tibi turpe est, ac non ei rei sapientiâ tuâ te occurrere. Quod si qui etiam inferis sensus est; qui illius in te amor fuit, pietasque in omnes suos, hoc certè illa te facere non vult. Da hoc illi mortuæ, da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore mærent: da patriæ, ut, si qua in re opus sit, operâ & consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit; noli committere, ut quisquam te putet non tam filium, quàm reipublicæ tempora & aliorum victoriam lugere. Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiæ tuæ diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi. Vidimus aliquoties secundam pulcherrimè te ferre fortunam, magnamque ex ea re te laudem apisci: fac aliquando intelligamus, adversam quoque te æquè ferre posse, neque id majus, quàm debent, tibi onus videri; ne ex omnibus virtutibus hæc una tibi videatur deesse. Quod ad me attinet, quum te tranquillior rem animo esse cognôro, de iis rebus quæ hîc geruntur, quemadmodumque se provincia habeat, certior faciam. Vale.

M. T. C. SER. SULPICIO S. D.

*RESPONDET consolanti Sulpicio, gratum sibi
ejus officium fuisse, nec id exiguo doloris le-
vamento: maximam tamen sibi levationem ex
reditu & consuetudine Sulpicii fore. Anno U.
C. 708.*

6. **E**GO verò, Servi, vellem, ut scribis,
in meo gravissimo casu affuisses. Quan-
tum enim præsens me adjuvare potueris
& consolando, & propè æquè dolen-
do, facilè ex eo intelligo, quòd litteris
tuis lectis aliquantum acquievi. Nam &
ea scripsisti, quæ levare luctum possent,
& in me consolando non mediocrem ipse
animi dolorem adhibuisti. Servitus tamen
tuus omnibus officiis, quæ illi tempori
tribui potuerunt, declaravit & quanti
ipse me faceret, & quàm suum talem
erga me animum tibi gratum putaret
fore: cujus officia jucundiora scilicet sæpe
mihi fuerint, nunquam tamen gratiora.
Me autem non oratio tua solum, & so-
cietas pene ægritudinis, sed etiam aucto-
ritas consolatur. Turpe enim esse existi-
mo, me non ita ferre casum meum, ut
tu, tali sapientiâ præditus, ferendum pu-
tas. Sed opprimor interdum, & vix re-
sisto dolori, quòd ea me solatia defi-
ciunt, quæ ceteris, quorum mihi exem-

pla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum & magnis rebus gestis amisit; & L. Paulus, qui duo septem diebus; & vester Gallus, & M. Cato, qui summo ingenio, summâ virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex republica consequébantur. Mihi autem, amissis ornamentis iis, quæ ipse commemoras, quæque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solatium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicæ procuracione impediebantur cogitationes meæ: nihil in foro agere libebat: adspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me & industriæ meæ fructus, & fortunæ perdidisse. Sed, quum cogitarem, hæc mihi tecum & cum quibusdam esse communia; & quum frangerem jam ipse me, cogereque illa ferre toleranter; habebam quò confugerem, ubi conquiescerem, cujus in sermone & suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quæ consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me a republica mœstum domus excipiebat, quæ levaret; sic nunc domo mœrens ad rempublicam con-

fugere possum, ut in ejus bonis acquiescam : itaque & domo absum, & foro, quòd nec eum dolorem, quem a republica capio, domus jam consolari potest, nec domesticum respublica. Quò magis te exspecto, teque videre quàm primùm cupio. Major mihi levatio asferri nulla potest, quàm conjunctio consuetudinis, sermonumque nostrorum; quamquam sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) appropinquare. Ego autem quum multis de causis te exopto quàm primùm videre, tum etiam ut antè commentemur inter nos, quâ ratione nobis traducendum sit hoc tempus; quod est totum ad unius voluntatem accommodandum, & prudentis, & liberalis, & (ut perspexisse videor) nec a me alieni, & tibi amicissimi. Quod quum ita sit, magnæ est tamen deliberationis, quæ ratio sit ineunda nobis, non agendi aliquid, sed illius concessu & beneficio quiescendi. Vale.

. M. T. C. M. MARCELLO S. D.

LAUDATO consilio, & prudentiâ Marcelli, qui abesse a patria perpetuò volebat; suadet nihilominus, ut revertatur, quia id faciliè impetrare a Cesare possit, nec tutiùs alibi, nec meliùs vivat, quàm in patria & apud suos. Anno U. C. 707.

7. **E**TSI eo te adhuc consilio usum intelligo,

telligo, ut id reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quòd eâ te sapientiâ esse judicem, ut meum consilium non anteponam tuo; tamen & amicitiae nostrae vetustas, & tua summa erga me benevolentia, quæ mihi jam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quæ & salutis tuæ conducere arbitrarer, & non aliena esse ducerem a dignitate. Ego eum te esse, qui horum malorum initia multò antè videris, consulatum magnificentissimè atque optimè gesseris, præclare memini: sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi, neque copias Cn. Pompeii, nec genus exercitûs probare, semperque summè diffidere. Qua in sententia me quoque fuisse, memoriâ tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis; & ego id semper egi, ne interessem. Non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causâ, quæ erant in nobis superiora; sed laceris & viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur; aut, si vinci dignitas non potest, fracti certè & abjecti. In quorum consilium nemo potest non maximè laudare, quòd cum spe vincendi simul abjecisti certandi etiam cupiditatem; ostendisti que, sapientem & bonum civem ini-

tia belli civilis invitum fuscipere, extrema libenter non persequi. Qui non idem consilium, quod tu, secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos. Aut enim renovare bellum conati sunt, ii qui se in Africam contulerunt; aut, quemadmodum nos, victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor, a plerisque, vel dicam ab omnibus, sapiens tuum consilium, a multis, etiam magni ac fortis animi iudicatum. Sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quemdam modum; præsertim quum tibi nihil deesse arbitrer ad tuas fortunas omnes obtinendas, præter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem afferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De quo quid sentiam, nihil attinet dicere; quum appareat ipse quid fecerim. Sed tamen si jam ita constituis, ut abesse perpetuo mallet, quam ea, quæ nolles, videre; tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in ejus ipsius, quem fugeres, potestate; qui si facile passurus esset, te carentem patriâ & fortunis tuis, quietè & liberè vivere, cogitandum tibi tamen esset, Romanæ & domi tuæ, cujusmodi res esset,

an Mitylenis, aut Rhodi malles vivere. Sed quum ita latè pateat ejus potestas, quem veremur, ut terrarum orbem complexa sit; nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quàm cum periculo alienæ? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria malle, quàm in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes qui te diligunt, sentiunt; quorum est magna, pro tuis maximis clarissimisque virtutibus, multitudo. Habemus etiam rationem rei familiaris tuæ, quam dissipari nolumus. Nam etsi nullam potest accipere injuriam; quæ futura perpetua sit; propterea quod neque is, qui tenet rempublicam, patietur, neque ipsa respublica; tamen impetum prædonum in tuas fortunas fieri nolo. Hi autem qui essent, auderem scribere, nisi te intelligere considerem. Hic te unius sollicitudines, minus etiam multæ & assiduæ lacrymæ C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur: nos curâ, & dolore proximi sumus; precibus tardiores, quod jus adeundi, quàm ipsi deprecatione eguerimus, non habemus: gratiâ tantum possumus, quantum victi. Sed tamen consilio, studio, Marcello non defumus. A tuis reliquis non adhibemur: ad omnia parati sumus. Vale.

. M. T. C. M. MARCELLO S. D.

LAUDATA Marcelli prudentiâ , pollicetur officia sua , & , ut domum , quicumque status reip, sit , revertatur , iterum admonet. Anno U. C. 707.

8. **N**EQVE monere te audeo præstanti prudentiâ virum; nec confirmare, maximi animi hominem, unumque fortissimum; consolari verò nullo modo. Nam si ea, quæ acciderunt, ita fers, ut audio; gratulari magis virtuti debeo, quàm consolari dolorem tuum: sin te tanta mala reipublicæ frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consolet, quum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum præbeam, præstemque, ut ad omnia, quæ tui velint, ita adsim præsto, ut me non solum omnia debere tuâ causâ, quæ possum, sed ea quoque, etiam quæ non possim, putent. Illud tamen vel tu me monuisse, vel censuisse puta, vel propter benevolentiam tacere non potuisse; ut quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua respublica, in ea te esse oportere, iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori: sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exsulandum locum. Si enim li-

AD FAMILIAR. LIB. IV. 149

bertatem sequimur; qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum; quæ est domesticâ sede jucundior? Sed mihi crede, etiam is qui omnia tenet, favet ingeniis: nobilitatem verbò & dignitates hominum, quantum ei res & ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quàm statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse: fore cum tuis, si modò erunt tui; sin minùs, me certè in omnibus rebus satis nostræ conjunctioni amorique facturum. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

REDITUM in patriam Marcello suadet, refutatis singulis, quæ dissuadere videbantur, præsertim quòd nec aliter futurum fuisset, si viderent Pompeiani. Anno U. C. 707.

9. **E**TSI perpaucis antè diebus dederam Q. Mucio litteras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere; & quid tibi faciendum arbitrarer; tamen quum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cujus ego fidem erga te benevolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Iisdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea republica, quæcumque est, quàm

G iij

primum velis esse. Multa videbis fortasse, quæ nolis; non plura tamen, quam audis quotidie. Non est porro tantum uno sensu solum oculorum moveri; quum idem illud auribus percipias, quod etiam majus videri solet, minus laborare. At tibi ipsi dicendum erit aliquid, quod non sentias; aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est, necessitati parere, semper sapientis est habitum: deinde non habes, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse quæ sentias, non licet; tacere planè licet. Omnia enim delata ad unum sunt. Is utitur consilio, ne suorum quidem, sed suo: quod non multò secus fieret, si is rempublicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, quam omnium nostrum conjunctum esset periculum suo, certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eam magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis rebus fuisset? & qui nec te consule tuam sapientissimum consilium secutus esset, nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente, vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem, nostras sententias desideraturum censes fuisse? Omnia sunt misera in bellis civilibus, quæ majores nostri, ne semel quidem, nostra ætas sæpe jam sensit. Sed

AD FAMILIAR. LIB. IV. 151

miserius nihil, quam ipsa victoria; quæ etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores, impotentioresque reddit; ut etiamsi naturâ tales non sint, necessitate esse cogantur. multa enim victori, eorum arbitrio per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? igitur tunc quoque patriâ careres, ne, quæ nolles, videres? Non, inquires: ego enim ipse tenebam opes, & dignitatem meam. At erat tuæ virtutis, in minimis tuas res pōnere, de republica vehementius laborare. Deinde, qui finis istius consilii est? nam adhuc & factum tuum probatur, & ut in tali re, etiam fortuna laudatur: factum, quod & initium belli necessario secutus sis, & extrema sapienter persequi nolueris: fortuna, quod honesto otio tenueris & statim, & famam dignitatis tuæ. Nunc verò nec locus tibi ullus dulcior esse debet patriâ; nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius; nec eam multis claris viris orbatam privare etiam adspectu tuo. Demique, si fuit magni animi non ille supplicem victori; vide, ne superbi sit, aspèrari ejusdem liberalitatem: & si sapientis est carere patriâ, duri non desiderare: & si republicâ non possis frui, stultum est nolle

privatâ. Caput est illud, ut, si ista vitæ tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior, non sit. Magna gladiatorum est licentia: sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantæ curæ est, ut Marcello fratri tuo aut par, aut certe proximus sim. Tuum est consulere temporibus, & incolumitati, & vitæ, & fortunis tuis. Vale.

M. T. C. M. MARCELLO S. D.

HORTATUR Marcellum, ut reditum, maturet, jam a Cesare impetratum, quum id ad rem ejus familiarem valde pertineat. Anno U. C. 708.

10. **E**TSI nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas jam expectare incipiebam, vel te potius ipsum; tamen quum Theophilus proficereceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quàm primùm venias: venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est, tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem, subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quod si nullum haberes sensum nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre; sed quum leviora non multò essent

AD FAMILIAR. LIB. IV. 153

quæ audirentur, quàm quæ viderentur; suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuæ, te quàm primùm venire; idque in omnes partes valeret; putavi ea de re te esse admonendum. Sed quoniam, quod mihi placeret, ostendi; reliqua tu pro tua prudentia considerabis. Me tamen velim, quod ad tempus te exspectemus, certiolem facias. Vale.

M. MARCELLUS M. CICERONI, S. D.

MARCELLUS significat, se plus Ciceronis, quàm fratris, hortatu commotum in causa reditûs fuisse: litteras etiam, restitutionis nuntias, & gratulationem, & amicorum benevolentiam, maximè Ciceronis, sibi admodum placere, & gratam semper fore. Anno U. C. 707.

D
II. *IL* LURIMUM valuisse apud me tuam semper auctoritatem, quum in omni re, tum in hoc maximè negotio potes existimare. Quum mihi C. Marcellus, frater amantissimûs mei, non solùm consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret; non priùs mihi persuadere potuit, quàm tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimùm consilio. Res quemadmodum sit acta, vestrae litteræ mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quòd ab optimo sit animo; tamen hoc mihi multò jucundius est, & gratius, quòd in summa

G v

paucitate amicorum , propinquorum , ac necessariorum , qui verè meæ salutis faverent , te cupidissimum mei , singularemque mihi benevolentiam præstitisse cognovi. Reliqua sunt ejusmodi , quibus ego , quoniam hæc erant tempora , facilè & æquo animo carebam. Hoc verò ejusmodi esse statuo , ut sine talium virorum & amicorum benevolentia , neque in adversa , neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor. Tu verò ut intelligas , homini amicissimo te tribuisse officium , re tibi præstabo. Vale.

SER. SULPICIUS M. CICERONI S. D.

M. Marcelli eadem , perfectò narrationis exemplo , ita hinciat ; ut antecedentit , mediâ , consequentia ordinatim exponat. Anno U. C. 708.

T 12. **L** T S I scio non jucundissimum nuntium me vobis allaturum ; tamen quoniam casus & natura in nobis dominatur , visum est faciendum , quoquo modo res se haberet , vos certiores ut facerem. A. d. x. Kal. Jun. quum ab Epidauro Piræum navè advectus essem , ibi Marcellum , collegam nostrum , conveni ; eumque diem ibi consumpsi , ut cum eo essem. Postero die quum ab eo digressus essem , ea consilio ut ab Athenis in Bœotiam irem , reliquamque jurisdictionem absolverem ; ille , uti aiebat ,

AD FAMILIAR. LIB. IV. 155

Supra Maleas in Italiam versus navigaturus erat. Postridie ejus diei, quum ab Athenis proficisci in animo haberem, cititer hora decima noctis P. Postumius, familiaris ejus, ad me venit, & mihi nuntiavit, M. Marcellum, collegam nostrum, post cenæ tempus, a P. Magio Cilone, familiari ejus, pugione percussum esse, & duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem: sperare tamen eum vivere posse: Magium se ipsum interfecisse: postea se a Marcello ad me missum esse, qui hæc nuntiaret, & rogaret uti cogerem medicos. Coëgi, & e vestigio eò sum profectus primâ luce. Quam non longè a Piræo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum, paulò ante lucem Marcellum diem factum obiisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrimo acerbissimâ morte est affectus; & cui inimici propter dignitatem percerant, inventus est amicus, qui ei mortem afferret. Ego tamen ad tabernaculum ejus perrexi. Inveni duos libertos, & pauculos servos. Reliquos diebant profugisse, metâ perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Conditus sum in eadem illa lectica, quâ ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre; ibique pro ea copia, quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum cu-

ravi. Ab Atheniensibus locum sepulture intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent: neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti in quo vellemus eum gymnasio sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academia, locum delegimus, ibique eum combussimus: posteaque curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quæ nostra officia fuerunt, pro collegio & propinquitate, & vivo & mortuo omnia ei præstitimus. Vale. D. pr. Kal. Jun. Athenis.

M. T. C. P. NIGIDIO FIGULO S. D.

EXSULANTEM Nigidium consolatur, quantum potest qui in eadem causa fuit. Spem tamen futuri reditus ex certis signis facit; conditionis pristinae facere non potest: ideoque utramque fortunam ex æquo ferendam hortatur. Anno U. C. 707.

13. UÆRENTI mihi jamdiu quid ad te potissimum scriberem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem, & consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat; perfecerat-

AD FAMILIAR. LIB. IV. 157

que fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omaino cogitare. Relinquebatur triste quoddam, & miserum, & his temporibus consentaneum genus litterarum. Id quoque deficiebat me; in quo debebat esse aut promissio auxilii alicujus, aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat: ipse enim pari fortunâ abjectus, aliorum opibus casus meos sustentabam; sæpiusque mihi veniebat in mentem queri, quòd ita viverem, quàm gaudere, quòd viverem. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis injuria; nec mihi quidquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Cæsar detulerit; tamen nihilominus eis conficior curis, ut hoc ipsum quòd maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim quum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis, aut distraxit fuga; tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam, te socio, defensa respublica; versorque in eorum naufragiis & bonorum direptionibus: nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam video, quòd nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adjutoribus illud incendium exstinximus; & in qua urbe modò gratiâ, auctoritate, gloriâ floruimus, in ea nunc iis quidem

omnibus caremus. Obtinemus ipsius Cæsaris summam erga nos humanitatem: sed ea plus non potest, quam vis & mutatio omnium rerum atque temporum. Itaque orbis iis rebus omnibus, quibus & natura me, & voluntas, & consuetudo assuefecerat, quàm ceteris, ut quidem videor, tam mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro, nunc non modò agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem: & qui antea aut obscuris hominibus, aut etiam fontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, um omnium doctissimo & sanctissimo, & maximâ quondam gratiâ, & mihi certè amicissimo, ne benignè quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum est litterarum genus. Reliquum est, ut consoletur, & afferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tur, vel alterius consolandi, in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quæ ab exquisita quadam ratione & doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti & sapienti homine dignum, quid gravitas, quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis. Ego quod intelligere & sentire possum,

AD FAMILIAR. LIB. IV. 159

quã sum Romæ, & quia curo attendo-
que, id tibi affirmo, te in istis molestiis,
in quibus es hoc tempore, non diutius
futurum: in iis autem, in quibus etiam
nos sumus, fortasse semper fore. Videor
mihi perspicere primùm ipsius animum,
qui plurimùm potest, propensum ad sa-
lutem tuam. Non scribo hoc temerè.
Quò minùs familiaris sum, hoc sum ad
investigandum curiosior. Quò facilis,
quibus est iratior, respondere tristius
possit, hoc est adhuc tardior ad te mo-
lestiã liberandum: familiares verò ejus,
& ii quidem, qui illi jucundissimi sunt,
mirabiliter de te & loquuntur, & sen-
tiant. Accedit eòdem vulgi voluntas,
vel potius consensus omnium. Etiam illa,
quæ minimùm nunc quidem potest, sed
possit necesse est, respublica, quascum-
que vires habebit, ab iis ipsis, a quibus
tenetur, de te propediem (mihi crede)
impetrabit. Redeo igitur ad id, ut jam
tibi etiam pollicear aliquid, quod primò
omiseram: nam & complectar ejus fami-
liarissimos, qui me admodum diligunt,
multumque mecum sunt, & in ipsius
consuetudinem, quam adhuc meus pudor
mihi clausit, insinuabo; & certè omnes
vias persequar, quibus putabo ad id,
quod volumus, pervenire posse. In hoc
toto genere plura faciam, quàm scribere

audeo. Cetera, quæ tibi a multis prompta esse certò scio, a me sunt paratissima: nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse, quàm tuum. Hac de re, & de hoc genere toto, hoc scribo parcius, quòd te, id quod ipse confido; sperare malo esse usurum tuis. Extremum illud est, ut te orem & obsecrem; animo ut maximo sis; nec ea solùm memineris, quæ ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quæ ipse ingenio studioque peperisti. Quæ si colliges, & sperabis omnia optimè, & quæ accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed hæc tu meliùs, vel optimè omnium. Ego, quæ pertinere ad te intelligam, studiosissimè omnia, diligentissimèque curabo; tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo. Vale.

M. T. C. C. N. PLANCIO S. D.

PLANCIUS bis Ciceroni, & de recuperata per Casarem dignitate, & de nuptiis cum virgine, dimissâ Terentiâ, initis gratulatus fuerat. Utrisque litteris unâ epistolâ respondet Cicero: prioribus, non esse pristinam dignitatem, quam receperat; alteris, quæ causa fuerit novi consilii ineundi. Tandem solatur Plancium exsultantem, eique nihil, præter communem calamitatem, timendum esse confirmat, cui sua denique officia pollicetur. Anno U. C. 707.

DINAS a te accepi litteras Corcyrae
 datas; quarum alteris mihi gratulabare,
 quod audisses me meam pristinam digni-
 tatem obtinere; alteris dicebas te velle,
 quae egissem, bene & feliciter evenire.
 Ego autem, si dignitas est bene de repu-
 blica sentire, & bonis viris probare quod
 sentias, obtineo dignitatem meam: sin
 autem in eo dignitas est, quod sentias,
 aut re efficere posse, aut denique libera
 oratione defendere, ne vestigium quidem
 ullum est reliquum nobis dignitatis; agi-
 turque praecclare, si nosmetipsos regere
 possumus, ut ea, quae partim jam ad-
 sunt, partim impendent, moderatè fera-
 mus: quod est difficile in ejusmodi bello,
 cujus exitus ex altera parte caedem osten-
 tat, ex altera servitatem. Quo in peri-
 culo nonnihil me consolatur, quum re-
 cordor, haec me tum vidisse, quum se-
 cundas etiam res nostras, non modò ad-
 versas, pertimescebam; videbamque,
 quanto periculo de jure publico discep-
 taretur armis. Quibus si vicissent ii, ad
 quos ego pacis spe, non belli cupiditate
 adductus accesseram; tamen intelligebam,
 & iratorum hominum, & cupidorum, &
 insolentium, quam crudelis esset futura
 victoria: sin autem victi essent, quantus
 interitus esset futurus civium, partim am-

plissimorum, partim etiam optimorum; qui me hæc prædicentem, atque opinione consulentem salutis suæ, malebant nimium timidum, quam satis prudentem existimari. Quod autem mihi de eo quod egerim, gratularis; te ita velle certò scio: sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilò meliores res domesticas, quam rempublicam offendissem. Quibus enim, pro meis immortalibus beneficiis, carissima mea salus & meæ fortunæ esse debebant; quæ propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis, etiam nimium multa. De tuis velim, ut eo sis animo, quo debes esse, id est, ut ne quid tibi præcipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore. Nam alteros tibi jam placatos esse intelligo, alteros nunquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intelligam, quamquam videam qui sim hoc tempore & quid possim; operâ tamen, & consilio, studio quidem certè, rei, famæ, salutis tuæ præsto futurum. Tu velim, &

AD FAMILIAR. LIB. IV. 163

quid agas, & quid acturum te putes, facias me quàm diligentissimè certiozem. Vale.

M. T. C. CN. PLANCIO S. D.

HORTATUR, ut communem fortunam fortiter ferat, nec propriam sibi postulet: eoque in se animo sit, quo fuit semper. Anno U. C. 707.

15. **A**CCCEPI perbreves tuas litteras, quibus id, quod scire cupiebam, cognoscere non potui; cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit: nam quàm fortiter ferres communes miseras, non intellexi; quàm me amares, facile perspexi: sed hoc scieram: illud si scissem, ad id meas litteras accommodassem. Sed tamen etsi antea scripsi, quæ existimavi scribi oportere, tamen hoc tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse: in magno omnes, sed tamen in communi, sumus. Quare non debes aut propriam fortunam & præcipuam postulare, aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus: quod de te sperare, de me præstare possum. Vale.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER QUINTUS.

Q. METELLUS, Q. F. CELER,
PRŒCOS. M. T. C. S. D.

QUERITUR Metellus Celer, qui, prætor superiore anno, Cicerone consule, ex prætura Galliam pro consule regebat, Metellum Nepotem, fratrem suum, a Cicerone in senatu oppugnatum esse. Anno U. C. 691.

1. *SI vales, bene est. Existimaram pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, neque me absentem ludibrio læsum iri, nec Metellum fratrem ob dictum, capite ac fortunis per te oppugnatum iri: quem si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiæ nostræ dignitas, vel meum studium erga vos remque publicam, satis sublevare. Nunc video illum circumventum, me desertum, a quibus minimè conveniebat. Itaque in luctu & squalore*

AD FAMILIAR. LIB. V. 165

sum, qui provinciæ, qui exercitui præsum, qui bellum gero: quæ quoniam nec ratione, nec majorum nostrum clementiâ administrastis, non erit mirandum, si vos pœnitebit. Te tam mobili in me meosque esse animo, non sperabam. Me interea nec domesticus dolor, nec cujusquam injuriæ a republica abducat. Vale.

M. T. M. F. C. Q. METELLO Q. F.
CELERI PROCOS, S. D.

RESPONDET superiori epistola, querela Metelli, commemorando sua in eum officia, quibus ille non mutuo respondisset; nec fratrem ejus se oppugnasse, sed oppugnanti restitisse: quem quoddam Celer tueatur, laudat ejus pietatem: sua autem amicitia constantiam pollicetur. Anno V. C. 691.

2. **S**I tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me, te existimasse, pro mutuo inter nos animo, & pro reconciliata gratia, numquam te a me ludibrio læsum iri. Quod cujusmodi sit, fatis intelligere non possum: sed tamen suspicor ad te esse allatum, me, in senatu, quum disputarem permultos esse, qui rempublicam a me conservatam dolerent, dixisse, a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quæ statuisses tibi in senatu de mea laude esse di-

cenda, reticeres. Quod quum dicerem illud adjunxi, mihi tecum ita dispartitum officium fuisse in reipublicæ salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis, & ab intestino scelere; tu Italiam & ab armatis hostibus, & ab occultâ conjuratione defenderes; atque hanc nostram tanti & tam præclari muneris societatem, a tuis propinquis labefactam: qui, quum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne qua mihi pars abs te voluntatis mutuæ tribueretur. Hoc in sermone, quum a me exponeretur, quæ mea expectatio fuisset orationis tuæ, quantoque in errore versatus essem; visa est oratio non injucunda; & mediocris quidam est risus consecutus, non in te, sed magis in errorem meum; & quod me abs te cupisse laudari, apertè atque ingenuè confitebar. Jam hoc non potest in te non honorificè esse dictum, me, in clarissimis meis atque amplissimis rebus; tamen aliquod testimonium tuæ vocis habere voluisse. Quod autem ita scribis; *pro mutuo inter nos animo*; quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio: equidem hoc arbitror, quum par voluntas accipitur, & redditur. Ego si hoc dicam, me tuâ causâ prætermisisse provinciam, tibi ipse levior videar esse: me

AD FAMILIAR. LIB. V. 167

enim rationes ita tulerunt, atque ejus
mei consilii majorem in dies singulos
fructum voluptatemque capio. Illud dico,
me, ut primum in concione provinciam
deposuerim, statim, quemadmodum eam
tibi traderem, cogitare cœpisse. Nihil
dico de sortitione vestra; tantum te sus-
picari volo, nihil in ea re per collegam
meum, me inscientem esse factum. Re-
cordare cetera; quam cito senatum illo
die, factâ sortitione, coegerim, quam
multa de te verba fecerim, quum tu ipse
mihi dixisti, orationem meam non solum
in te honorificam, sed etiam in collegas
tuos contumeliosam fuisse. Jam illud sena-
tus consultum, quod eo die factum est,
eâ præscriptione est, ut, dum id exstabit,
officium meum in te obscurum esse non
possit. Postea verò quam profectus es,
velim recordere, quæ ego de te in senatu
egerim, quæ in concionibus dixerim,
quas ad te litteras miserim. Quæ quum
omnia collegeris, tu ipse velim judices,
satisne videatur his omnibus rebus tuus
adventus, quum proximè Romam ve-
nisti, mutue respondisti. Quod scribis de
reconciliata nostra gratia; non intelligo,
cur reconciliatam esse dicas, quæ num-
quam imminuta est. Quod scribis non
oportuisse Metellam fratrem tuum *ob dic-
tum a me oppugnari*; primum hoc velim

existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari, & fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem: deinde, si qua ego in re fratri tuo, reipublicæ causâ, restiterim, ut mihi ignoscas: tam enim sum amicus reipublicæ, quàm quæ maximè. Si verò meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas, nihil me etiam tecum de tui fratris injuriâ conquiri. Quem ego quum comperissem, omnem suum tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari; egi cum Claudia uxore tua, & cum vestra sorore Mucia, cujus erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa injuria deterrent. Atque illè, quod te audisse certò scio, pridie Kal. Januarias, quâ injuriâ nemo umquam in aliquo magistratu improbissimus civis affectus est, eâ me consulem affecit, quum rempublicam conservassem; atque abeuntem magistratu concionis habendæ potestate privavit: cujus injuria mihi tanten honori summo fuit. Nam quum ille mihi nihil, nisi ut jurarem, permitteret, magnâ voce juravi verissimum pulcherrimumque jusjurandum; quod populus idem magnâ voce me verè jurasse, juravit. Hac acceptâ tam insigni injuriâ, tamen illo ipso die misi ad

ad Metellum communes amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente desisteret; quibus ille respondit, sibi non esse integrum: etenim paulò antè in concione dixerat, ei, qui in alios animadvertisset indictâ causâ, dicendi ipsi potestatem fieri non oportere. Hominem gravem, & civem egregium! qui, quâ poenâ senatus, consensu bonorum omnium, eos affecerat, qui urbem incendere, magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum conflare voluissent, eâdem dignum iudicaret eum, qui curiam cæde, urbem incendiis, Italiam bello liberasset. Itaque ego Metello, fratri tuo, præsentî, restitui. Nam in senatu, Kalendis Januariis, sic cum eo de republica disputavi, ut sentiret sibi cum viro forti & constanti esse pugnandum. A. d. tertium Non. Januar. quum agere cœpisset, tertio quoque verbo orationis suæ me appellabat, mihi minabatur: neque illi quidquam deliberatius fuit, quàm me, quacumque ratione posset, non iudicio, neque disceptatione, sed vi atque impressione evertere. Hujus ego temeritati si virtute atque animo non restituissem; quis esset, qui me in consulatu non casu potius existimaret, quàm consilio, fortem fuisse? Hæc si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare te maximis de rebus a fratre esse cela-

tum : sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii , lenis a te & facilis existimari debeo , qui nihil tecum de his ipsis rebus exoptulem. Et , si intelligis , non me dicto Metelli , ut scribis , sed consilio ejus , animoque in me inimicissimo esse commotum ; cognosce nunc humanitatem meam , si humanitas appellanda est in acerbissima injuria remissio animi ac dissolutio. Nulla est a me unquam sententia dicta in fratrem tuum : quotiescumque aliquid est actum , sedens iis assensi , qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud etiam , quod jam ego curare non debui , sed tamen fieri non molestè tuli , atque etiam , ut ita fieret , pro mea parte adjuvi , ut senatusconsulto meus inimicus , quia tuus frater erat , sublevaretur. Quare non ego *oppugnavi* fratrem tuum , sed fratri tuo *repugnavi* ; nec in te , ut scribis , *animo fui mobili* , sed ita *stabili* , ut in mea erga te voluntate , etiam desertus ab officiis tuis , permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi pene minitanti nobis per litteras , hoc rescribo atque respondeo : Ego dolori tuo non solum ignosco , sed summam etiam laudem tribuo : meus enim me sensus , quanta vis fraterni sit amoris , admonet. A te peto , ut tu quoque æquum te iudicem dolori meo præbeas ;

si acerbè, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas, mihi non modò non cedendum, sed etiam tuo atque exercitùs tui auxilio in ejusmodi causa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui: me ut tibi amicissimum esse intelligeres, laboravi. Maneo in voluntate, &, quoad voles tu, permanebo; citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam, quàm illius odio quidquam de nostra benevolentia detraham. Vale.

Q. METELLUS NEP. M. T. C. S. D.

DE contumeliis cujusdam necessarii, qui P. Clodius videtur esse, queritur, in cujus loco Ciceronem, officiis perspectum, sibi optat esse, a quo petit, ut benevolentiam conservet. Anno U. C. 677.

3. **U**OMINIS importunissimè contumeliæ, quibus crebris concionibus me onerat, quis erga me officiis leniuntur: &, ut sunt leves ab ejusmodi homine, a me despiciuntur; libenterque commutatâ personâ, te mihi fratris loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo, tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi; de rationibus provinciæ, quid vellem fieri, ut is vos doceret, & commonesceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves. Vale.

H ij

M. C. Q. METELLO MEFOTI
C O S. S. D.

*EXSUL opem implorat consulis, & memoriam
beneficii pollicetur. Anno U. C. 696.*

4. LITTERÆ Q. fratris, & T. Pomponii, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii, quam in tuo collega, mihi constitutum fuerit. Itaque ad te litteras statim misi; per quas, ut fortuna postulabat, & gratias tibi egi, & de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterarum, quam sermones eorum, qui hæc iter faciebant, animum tuum immutatum significabant; quæ res fecit, ut tibi litteris obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; quâ inductus, ad te scribere sum conatus, & abs te, quantum tua fert voluntas, peto quæsoque, ut tuos mecum serves potius, quam propter arrogantem crudelitatem tuorum me appugnes. Tu tuas inimicitias ut reipublicæ donares, te vicisti; alienas ut contra rempublicam confirmes, adduceras? Quod si mihi tuâ clementiâ opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo: sin mihi neque magistra-

AD FAMILIAR. LIB. V. 173

tum, neque senatum, neque populum auxiliari, propter eam vim, quæ mecum republica vicit, licuerit; vide, ne, quum velis revocare tempus omnium servandorum, quum qui servetur non erit, non possis. Vale.

M. C. C. ANTONIO, M. F.
IMPERATORI S. D.

DESIDERAT C. Antonii, sui nuper in consulatu collegæ, tum proconsulis Macedonia, officia mutua; deinde Pomponii Attici, in Macedoniam proficiscentis, negotium commendat. Silano, & Murenâ Coss. Anno U. C. 691.

ETSI statueram nullas ad te litteras mittere, nisi commendatitias; non quò eas intelligerem satis apud te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra conjunctione imminutum esse ostenderem; tamen, quum T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum & officiorum maximè conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficiceretur, aliquid mihi scribendum putavi; præsertim quum aliter ipsi Pomponio satisfacere non possem. Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat: omnia enim a me in te profecta sunt, quæ ad tuum commodum, quæ ad honorem, quæ ad dignitatem

H iij

pertinerent. Pro iis rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam, tu es optimus testis: contra etiam esse aliquid abs te profectum, ex multis audivi: nam comperisse me, non audeo dicere, ne fortè id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falsò in me solere conferri. Sed ea, quæ ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minùs molesta fuerunt, quàm ex meis litteris, cognoscere. Meus in te animus quàm singulari officio fuerit, & senatus & populus Romanus testis est: tu quàm gratus erga me fueris, ipse existimare potes: quantum mihi debeas, ceteri existiment. Ego quæ tuâ causâ antea feci, voluntate sum adductus, posteaque constantiâ. Sed reliqua, mihi crede, multò majus meum studium, majoremque gravitatem, & laborem desiderant. Quæ ego si non profunderè ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo: sin autem ingrata esse sentiam, non committam ut tibi ipse insanire videar. Ea quæ sint, & cujuscumque, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut quamquam ipsius causâ confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponii negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes. Vale.

AD FAMILIAR. LIB. V. 175

M. C. P. SEXTIO, L. F. PROQUÆSTORI,
S. D.

NARRAT, quàm adhibuerat diligentiam, ne P. Sextio, Proquæstore C. Antonii in Macedonia succederetur. Addit de sua emprione, non sine joco; & de Sextii adificatione. Anno U. C. 692.

6. **Q**UUM ad me Decius, librarius; venisset, egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi & tibi amicum existimabam, tamen, quod memoriâ tenebam cujusmodi ad me literas antea misisses, non satis credidi homini pudenti, tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed posteaquam & Cornelia tua Terentiam convenit, & ego cum Q. Cornelio locutus sum; adhibui diligentiam, quotiescumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufum, tribunum plebis, & ceteros, ad quos tu scripseras, cogere potius mihi credere, quàm tuis literis. Omnino res tota in mensem Januarium rejecta erat, sed faciliè obtinebatur. Ego tuâ gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras velle te bene venire, quod de Crasso domum emissem; emi eam ipsam domum xxxv, aliquantò

H iv

post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere æris alieni, ut cupiam conjurare, si quisquam recipiat: sed partim odio inducti me excludunt, & apertè vindicem conjurationis oderunt; partim non credunt, & a me insidias metuunt: nec putant ei nummos deesse posse, qui ex obsidione fœneratores emerit. Omnino semissibus magna copia est: ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus, ut bonum nomen existimer. Domum tuam atque ædificationem omnem perspexi, & vehementer probavi. Antonium, etsi ejus in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissimè ac diligentissimè defendi; senatumque vehementer oratione meâ, atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas. Vale.

M. T. M. F. C. CN. POMPEIO, CN. F. MAGNO, IMP. S. D.

POMPEIO de victoria Mithridatica gratulatur: contra sibi illum de conjuratione disjecta nihil gratulari, exprobrat: amicum tamen ei fore pollicetur. Anno U. C. 691.

7. **S**I tu exercitusque valetis, bene est: ego valeo. Ex litteris tuis, quas publicè misisti, cepi unâ cum omnibus incredibilem voluptatem. Tantam enim spem otii

ostendisti, quantam ego semper omnibus, te uno fretus, pollicebar. Sed hoc scito, tuos veteres hostes, novos amicos, vehementer litteris perculsos, atque ex magna spe deturbatos jacere. Ad me autem litteras quas misisti, quamquam exiguam significationem tuæ erga me voluntatis habebant, tamen mihi scito jucundas fuisse: nullâ enim re tam lætari soleo, quàm meorum officiorum conscientiam, quibus si quando non mutuè responderetur, apud me plus officii residere facillimè patior. Illud non dubito, quin si te mea summa erga te studia parum mihi adjunxerint, respublica nos inter nos conciliatura conjuncturaque sit. Ac ne ignores, quid ego in tuis litteris desiderarim, scribam apertè, sicut & mea natura, & nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum aliquam in tuis litteris, & nostræ necessitudinis & reipublicæ causâ, gratulationem expectavi; quam ego abs te prætermisam esse arbitror, quòd vererere, ne cujus animum offenderes. Sed scito ea, quæ nos pro salute patriæ gessimus, orbis terræ judicio ac testimonio comprobari. Quæ, quum videris, tanto consilio, tantæque animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi multò majori, quàm Africanus fuit, me non multò minorem, quàm Læ-

lium, facile & in republica & in amicitia adjunctum esse patiare. Vale.

M. T. C. M. LICINIO, P. F. CRASSO
S. D.

CRASSO, in Syriam profecto, scribit, quantâ eum contentione descenderit, & excusatâ, qua intercesserat, similitate, amicitiam a primo in forum ingressu repetit, cujus constantiam pollicetur adeo, ut, interjectis nonnullis de filiis Crassis, has litteras fœderis vim habituras esse sanciat. Anno U. C. 699.

8. UANTUM meum studium existerit dignitatis tuæ, vel tuendæ, vel etiam augendæ, non dubito quin ad te omnes tui scripserint. Non enim fuit aut mediocre, aut obscurum, aut ejusmodi, quod silentio pœsset præteriri. Nam & cum consulibus, & cum multis consularibus, tantâ contentione decertavi, quantâ numquam antea ulla in causa; suscepique mihi perpetuam propugnationem pro omnibus ornamentis tuis; veterique nostræ necessitudini jamdiu debitum, sed multâ varietate temporum interruptum officium cumulatè reddidi. Neque mehercule unquam mihi tui, aut colendi, aut ornandi voluntas defuit; sed quædam pestes hominum, laude alienâ dolentium, & re nonnumquam a me alienarunt, & me ali-

AD FAMILIAR. LIB. V. 179

quando immutarunt tibi. Sed existit tempus optatum mihi magis, quam speratum, ut, florentissimis tuis rebus, mea perspici posset & memoria nostræ voluntatis, & amicitiae fides. Sum enim consecutus, non modò ut domus tua tota, sed ut cuncta civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque & præstantissima omnium feminarum uxor tua, & eximiâ pietate, virtute, gratiâ tui Crassi, meis consiliis, monitis, studiis, actionibusque nituntur; & senatus, populusque Romanus intelligit, tibi absenti nihil esse tam promptum, aut tam paratum, quàm in omnibus rebus, quæ ad te pertineant, operam, curam, diligentiam, auctoritatem meam. Quæ sint acta, quæque agantur, domesticorum tibi litteris declarari puto. De me sic existimes, ac tibi persuadeas vehementer velim, non me repentinâ aliquâ voluntate, aut fortuitò ad tuam amplitudinem meis officiis amplectendam incidisse; sed ut primùm forum attigerim, spectasse semper, ut tibi possem quàm maximè esse conjunctus. Quo quidem ex tempore, memoriâ teneo, neque meam tibi observantiam, neque mihi tuam summam benevolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quæ interciderunt, non tam re, quàm suspitione, violata; ea quum fuerint & falsa &

H vj

inania, sint evulsa ex omni memoria vitæ
 taque nostra. Is enim tu vir es, & eum
 me esse cupio, ut quoniam in eadem
 reipublicæ tempora incidimus, conjunc-
 tionem amicitiamque nostram utrique
 nostram laudi sperem fore. Quamobrem
 tu quantum tuo iudicio tribuendum esse
 nobis putes, statues ipse; &, ut spero,
 statues ex nostra dignitate. Ego verò tibi
 profiteor atque polliceor eximum & sin-
 gulare meum studium in omni genere
 officii, quod ad honestatem & gloriam
 tuam spectet: in quo etiamsi multi me-
 cum contendunt, tamen quum reliquis
 omnibus, tum Crassis tuis iudicibus,
 omnes facile superabo: quos quidem ego
 ambo unice diligo, sed in Marco bene-
 volentiâ impari. Hòc magis sum Publio
 deditus, quòd me, quamquam a pueri-
 tia sua semper, tamen hoc tempore ma-
 ximè, sicut alterum parentem, & obser-
 vat, & diligit. Has litteras velim existi-
 mes fœderis habituras esse vim, non
 epistolæ, meque ea, quæ tibi promitto
 ac recipio, sanctissimè esse observatu-
 rum, diligentissimèque esse facturum.
 Quæ a me suscepta defensio est, te ab-
 sente, dignitatis tuæ, in ea jam ego non
 solum amicitia nostræ, sed etiam con-
 stantia meæ causâ permanebo. Quam-
 obrem satis esse hoc tempore arbitratus

AD FAMILIAR. LIB. V. 181

sum hoc ad te scribere ; me , si quid ipse intelligerem aut ad voluntatem , aut ad commodum , aut ad amplitudinem tuam pertinere , meâ sponte id esse facturum : sin autem quippiam aut a te essem admonitus , aut a tuis , effecturum ut intelligeres , nihil neque te scripsisse , neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quamobrem velim ita & ipse ad me scribas de omnibus minimis , maximis , mediocribusque rebus , ut ad hominem amicissimum ; & tuis præcipias , ut operâ , consilio , auctoritate , gratiâ meâ sic utantur in omnibus , publicis , privatis , forensibus , domesticis , tuis , amicorum , hospitem , clientium tuorum negotiis , ut , quoad ejus fieri possit , præsentiaæ tuæ desiderium meo labore minuatur. Vale.

VATINIUS IMP. CICERONI SUO S. D.

P. Vatinius , e consulatu Illyrici rector a Cesare dictatore constitutus , Ciceroni dignitatem suam contra malevolos defendendam commendat. Scripta Cesare quartum consule sine collega. Anno U. C. 708.

9. *Si vales , bene est : ego valeo. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas , P. Vatinius cliens advenit , qui pro se causam dicere vult. Non , puto , repudiabis in honore , quem in periculo re-*

cepisti. Ego autem quem potius adoptem, aut invocem, quam illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum obtreptiones, & invidias non prosternat, atque obterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe me totum; atque hoc quidquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam, nescio quomodo, facile obtreptatores invenire, non meo quidem mehercules merito; sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui fortè fuerit, qui nostræ dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem & liberalitatem in me absente defendendo mihi præstes. Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo exemplo miseram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardæis esse: de quo tu mihi nihil mandasti: ego tamen terrâ marique ut conquiretur, præmandavi: & profectò tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit: & inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. v. Idus Quintiles, ex castris, Naronâ.

P. VATINIUS CICERONI SUO S. D.

AGIT de servo fugitivo Dionysio : de Catilio pirata captivo : de rebus a se gestis , & decernendis supplicationibus. Anno U. C. 708.

10. **S**I vales , bene est : ego quidem valeo. De Dionysio tuo adhuc nihil extrico ; & ed minus , quod me frigus Dalmaticum , quod illinc eiecit , etiam hic refrigeravit. Sed tamen non desistam , quin illum aliquando eruam. Sed tamen omnia mihi dura imperas. De Catilio nescio quid ad me scripsisti deprecationis diligentissimæ. Apagete cum nostro Sexto Servilio : nam mehercule ego illum quoque amo. Sed hujusmodi vos clientes , hujusmodi causas recipitis ? hominem unum omnium crudelissimum , qui tot ingenuos , matresfamilias , cives Romanos occidit , arripuit , disperdidit , regiones vastavit ? Simius , non femissis homo , contra me arma tulit , & eum bello cepi. Sed tamen , mi Cicero , quid facere possum ? Omnia mehercule cupio , quæ tu mihi imperas. Meam animadversionem , & supplicium , quo usurus eram in eum quem cepissem , remitto tibi & condono. Quid illis respondere possum , qui sua bona direpta , naves expugnatas , fratres , liberos , parentes occisos , actiones expostulant ? Si mehercules Appii os haberem , in cujus locum

suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid ergo est? Faciam omnia sedulo, quæ te sciam velle. Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo, si fortè ea res poterit adversarios fugare; in eo maxima spes est. Nos, si quid erit istic opus, defendes. Cæsar adhuc mihi injuriam facit: de meis supplicationibus, & rebus gestis Dalmaticis adhuc non refert: quasi verò non justissimi triumphi in Dalmatia res gesserim. Nam si hoc expectandum est, dum totum bellum conficiam; viginti oppida sunt Dalmatiæ antiqua; quæ ipsi sibi adsciverunt amplius sexaginta: hæc nisi omnia expugno, si mihi supplicationes non decernuntur, longè aliâ conditione ego sum, ac ceteri imperatores.

Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum: sex oppida vi oppugnando cepi; unum hoc, quod erat maximum, quater a me jam captum: quatuor enim turres, & quatuor muros cepi, & arcem eorum totam; ex qua me nives, frigora, imbres detruferunt: indignèque, mi Cicero, oppidum captum, & bellum jam confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Cæsarem meam causam agas, meque tibi in omnes partes defendendum putes; hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. Nonis Decemb. Naroná.

AD FAMILIAR. LIB. V. 185

M. T. C. P. VATINIO IMPERATORE,
S. D.

RESPONDET epistola, quæ non exstat, laudando gratum animum; & studium suum uxori, quam commendaverat, non defuturum pollicetur. Addit de Dionysio fugitivo; & spe triumphæ Dalmatici. Anno U. C. 708.

II. **G**RATA tibi mea esse officia non miror: cognovi enim te gratissimum omnium; idque numquam destiti prædicare: nec enim tu mihi habuisti modò gratiam, verùm etiam cumulatissimè retulisti. Quamobrem reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te, & eadem voluntate cognosces. Quòd mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam commendas; cum Sura nostro statim, tuis litteris lectis, locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quidquid opus esset, mihi denuntiaret: me omnia, quæ ea vellet, summo studio curâque facturum: itaque faciam, eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem, neque tam magnam, neque tam parvam putet, quæ mihi aut difficilis, aut parum me digna videatur. Omnia, quæ in tuis rebus agam, & non laboriosa mihi, & honesta videbuntur. De Dionysio, si me amas, confice:

quancumque ei fidem dederis, præstabo: si verò improbus fuerit, ut est, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis dii malè faciant, qui tibi molesti sunt. Sed, ut scribis, brevi capientur, & illustrabunt res tuas gestas; semper enim habiti sunt bellicosi. Vale.

M. C. L. LUCCEIO, Q. F. S. D.

LUCCEIUM, historiarum scriptorem, rogat; ut de rebus suis, in consulatu gestis, & de exsilio redituque, singularem separatamque libram conficiat. Ipse ad Att. 4. 6. hanc valde bellicam epistolam dicit, quia omni arte usus est ut Luceio persuadeat. Anno U. C. 697.

12. **C**ORAM me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deterruit pudor quidam pene subrusticus, quæ nunc expromam absens audaciùs: epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili, neque, ut ego arbitror, reprehendendâ, nomen ut nostrum scriptis illustretur & celebretur tuis; quod etsi mihi sæpe ostendis te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meæ. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer expectatum, tamen vicit opinionem meam, neque ita vel cepit, vel incendit, ut cuperem quàm celerrimè res nostras monumentis

AD FAMILIAR. LIB. V. 187

commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quamdam immortalitatis rapit; sed etiam illa cupiditas, vel ut auctoritate testimonii tui, vel indicio benevolentiae, vel suavitate ingenii, vivi perfruamur. Neque tamen, hæc quum scribebam, eram nescius, quantis oneribus premerere susceptarum rerum, & jam institutarum: sed quia videbam Italici belli & civilis historiam jam a te pene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri; deesse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, conjunctene mallet cum reliquis rebus nostra contexere, an, ut multi Græci fecerunt, Callisthenes Troicum bellum, Timæus Pyrrhi, Polybius Numantinum; qui omnes a perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt; tu quoque item civilem conjurationem ab hostilibus externisque bellis sejungere. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse; sed ad prope-rationem meam quiddam interest, non te expectare dum ad locum venias, ac statim causam illam totam, & tempus arripere. Et simul si uno in argumento, unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno jam animo, quanto omnia uberiora atque ornatio-ria futura sint. Neque tamen ignoro, quàm impudenter fa-

ciam , qui primùm tibi tantum oneris imponam (potest enim mihi denegare occupatio tua) deinde etiam , ut ornes me , postulem. Quid , si illa tibi non tantopere videntur ornanda ? Sed tamen , qui semel verecundiæ fines transierit , eum bene & naviter oportet esse impudentem. Itaque te planè etiam atque etiam rogo , ut & ornes ea vehementiùs etiam , quàm fortasse sentis , & in eo leges historiæ negligas : gratiamque illam , de qua suavissimè quodam in proœmio scripsisti , a qua te flecti non magis potuisse demonstras , quàm Herculem Xenophonium illum a voluptate , ea si me tibi vehementiùs commendabit , ne aspernere ; amorique nostro plusculum etiam , quàm concedet veritas , largiare. Quòd si te adducemus , ut hoc suscipias , erit (ut mihi persuadeo) materies digna facultate , & copiâ tuâ. A principio enim conjurationis usque ad reditum nostrum , videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse ; in quo & illâ poteris uti civilium commutationum scientiâ , vel in explicandis causis rerum novarum , vel in remediis incommodorum , quum & reprehendes ea , quæ vituperanda duces ; & , quæ placebunt , expònendis rationibus comprobabis ; & , si liberiùs , ut consuesti , agendum putabis , multorum in

nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri tibi varietatem in scribendo suppeditabunt, plenam cujusdam voluptatis, quæ vehementer animos hominum in legendo scripto retinere possit. Nihil est enim aptius ad delectationem lectoris, quam temporum varietates, fortunæque vicissitudines; quæ etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt jucundæ: habet enim præteriti doloris securam recordatio delectationem: ceteris verò nullâ perfunctis propriâ molestiâ, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus, etiam ipsa misericordia est jucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi avelli jubet spiculum, postea quàm ei percunctanti dictum est, clypeum esse salvum; ut, etiam in vulneris dolore, æquo animo cum laude moreretur. Cujus studium in legendo non erectam Alcibiadis fugâ redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet, quasi enumeratione fastorum: at viri sæpe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, expectationem, lætitiâ, molestiam, spem, timorem: si verò exitu notabili concluduntur, expletur animus jucundis.

simâ lectionis voluptate. Quò mihi acciderit optatius, si in hac sententia fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam complecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus, multasque actiones & consiliorum & temporum. Ac non vereor, ne assentatiunculâ quâdam aucupari tuam gratiam videar, quum hoc demonstrem, me a te potissimum ornari, celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, quid sis, nescias; & qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos, quàm eos qui laudent, assentatores arbitrere. Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriâ consequatur. Neque enim Alexander ille gratiæ causâ ab Apelle potissimum pingi, & a Lysippo fingi volebat; sed quòd illorum artem quum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Atque illi artifices, corporis simulacra ignotis nota faciebant; quæ vel si nulla sint, nihilò sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiatus Agesilaüs ille perhibendus, qui neque pictam, neque fictam imaginem suam passus est esse, quàm qui in eo genere laborarunt: unus enim Xe-

Sophontis libellus in eo rege laudando
 facile omnes imagines omnium, statuas-
 que superavit. Atque hoc præstantius mihi
 fuerit, & ad lætitiã animi, & ad me-
 moriæ dignitatem, si in tua scripta per-
 venero, quàm si in ceterorum; quòd
 non ingenium mihi solum suppeditatum
 fuerit tuum, sicut Timoleonti a Timæo,
 aut ab Herodoto Themistocli; sed etiam
 auctoritas clarissimi & spectatissimi viri,
 & in reipublicæ maximis gravissimisque
 causis cogniti, atque in primis probati;
 ut mihi non solum præconium, quod,
 quum in Sigæum venisset Alexander, ab
 Homero Achilli tributum esse dixit; sed
 etiam grave testimonium impertitum clari
 hominis magnique videatur. Placet enim
 Hector ille mihi Nævianus, qui non tan-
 tum laudari se lætatur, sed addit etiam,
 & laudato viro. Quod si a te non impe-
 tro, hoc est, si quæ te res impediërit
 (neque enim fas esse arbitror, quid-
 quam me rogantem abs te non impe-
 trare) cogar fortasse facere, quod non
 nulli sæpe reprehendunt: scribam ipse de
 me; multorum tamen exemplo, & claro-
 rum virorum. Sed, quod te non fugit,
 hæc sunt in hoc genere vitia; & vere-
 cundiùs ipsi de sese scribant necesse est,
 si quid est laudandum; & prætereant, si
 quid reprehendendum est. Accedit etiam,

ut minor sit fides , minor auctoritas : multi denique reprehendant , & dicant , verecundiores esse præcones ludorum gymnycorum , qui quum ceteris coronas imposuerint victoribus , eorumque nomina magnâ voce pronuntiarint , quum ipsi ante ludorum missionem coronâ donentur , aliam præconem adhibeant , ne suâ voce ipsi se victores esse prædicent. Hæc nos vitare cupimus ; & , si recipis causam nostram , vitabimus ; idque ut facias , rogamus. Ac , ne fortè mirere , cur , quum mihi sæpe ostenderis te accuratissimè nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum , a te id nunc tanto opere & tam multis verbis petamus ; illa nos cupiditas incendit , de qua initio scripsi , festinationis , quòd alacres animo sumus ; ut & ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant , & nosmetipsi vivi gloriolâ nostrâ perfruamur. His de rebus quid acturus sis , si tibi non est molestum , rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam , conficiam commentarios rerum omnium : sin autem differs me in tempus aliud , coràm tecum loquar. Tu interea non cessabis , & ea , quæ habes instituta , perpolies , nosque diliges. Vale.

M. C.

AD FAMILIAR. LIB. V. 193

M. C. L. LUCCEIO, Q. F. S. D.

CONSOLATIONI de obitu filiae respondet, quã se mirè levatum esse fatetur, ut forti animo sit, etsi de rep. desperet. Cæsare quartum consule sine collega. Anno U. C. 708.

13. **Q**UAMQUAM ipsa consolatio litterarum tuarum mihi gratissima est; declarat enim summam benevolentiam conjunctam pari prudentiã; tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quodd te præclare res humanas contemnentem, & optimè contra fortunam paratum, armatumque cognovi. Quam quidem laudem sapientiæ statuo esse maximam, non aliunde pendere, nec extrinsecus aut bene aut malè vivendi suspensas habere rationes. Quæ cogitatio quum mihi non omnino excidisset (etenim penitus infederat) vi tamen tempestatum, & concursu calamitatum erat aliquantum labefactata, atque convulsa: cui te opitulari & video, & id fecisse etiam proximis litteris, multumque profecisse sentio. Itaque hoc sæpius dicendum, tibi que non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror, nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad consolandum autem quum illa valent, quæ elegantè, copiosèque collegisti, tum nihil

Tomus XI.

I

plus., quàm quòd firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi, quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hòc etiam fortiozem me puto, quàm te ipsum præceptorem fortitudinis, quòd tu mihi videre spem nonnullam habere, hæc aliquando futura meliora: casus enim gladiatorii, similitudinesque eæ, tum rationes in ea disputatione a te collectæ, vetabant me reipublicæ penitus diffidere. Itaque alterum minùs mirum, fortiozem te esse, quum aliquid speres; alterum mirum, spe ullâ teneri. Quid est enim non ita affectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra reipublicæ, quæ notissima sunt tibi; nullum reperies profectò, quod non fractum debilitatumve sit: quæ persequer, si aut meliùs ea viderem, quàm tu vides, aut commemorare possem sine dolore; quamquam tuis monitis præceptisque omnis est abjiciendus dolor. Ergo & domestica feremus, ut censes, & publica paulò etiam fortiùs fortasse, quàm tu ipse, qui præcipis. Te enim spes aliqua consolatur, ut scribis: nos autem erimus etiam in omni desperatione fortes, ut tu tamen idem & hortaris, & præcipis. Das enim mihi jucundas recordationes conscientie nostræ, rerumque earum, quas, te in primis auctore, ges-

AD FAMILIAR. LIB. V. 195

simus. Præstitimus enim patriæ non minus certè, quàm debuimus; plus profectò, quàm est ab animo cujusquam, aut consilio hominis postulatum. Ignoscas mihi de me ipso aliquid prædicanti: quarum enim tu rerum cogitatione nos levare ægritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potèro, me ab omnibus molestiis & angoribus abducam; transferamque animum ad ea, quibus secundæ res ornantur, adversæ adjuvantur; tecumque & ero tantum, quantum patietur utriusque ætas & valetudo; & si esse unà minus poterimus, quàm volumus, animorum tamen conjunctione, iisdem studiis ita fruemur, ut numquam non unà esse videamur. Vale.

L. LUCCEIUS Q. F. M. T. CICERONI,
M. F. S. D.

QUÆRIT, cur tamdiu ab urbe absit Cicero. Laudat, si propter otium scribendi fiat; non probat, si propter mærorem ex morte filiæ. Deinde rationes compescendi doloris addit: rationibus adjungit preces, & modestè claudit. Anno U. C. 708.

14. *SI vales, bene est: valeo sicut soleo; paulò tamen etiam deterius, quàm soleo. Te requisivi sapius, ut viderem:*
I ij

Romæ quia postea non fuisti, quàm discesserat, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quæ te res hinc maximè retrahat. Si solitudine delectare, quum scribas, & aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo, neque reprehendo tuum consilium: nam nihil isto potest esse jucundius, non modò miseris his temporibus & luctuosis, sed etiam tranquillis & optatis; præsertim vel animo defatigato tuo, qui nunc quietem quærat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus illustret. Sin autem, sicut hîc dum eras, lacrymis ac tristitiæ te tradidisti, doleo, quia doles, & angere; nec possum te, si concedis quod sentimus, ut liberius dicamus, non accusare. Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelliges, te querelis quotidianis nihil proficere? non intelliges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? Quòd si non possumus aliquid proficere suadendo, gratiâ contendimus, & rogando, si quid nostrâ causâ vis, ut istis te molestiis laxes, & ad convictum nostrum redeas, & ad consuetudinem, vel nostram communem, vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio: cupio deterrere, ne permaneas in incæpto,

AD FAMILIAR. LIB. V. 197

quum duæ res istæ contrariæ me conturbent; ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes, aut in altera non offendas. Vale.

M. CICERO L. LUCCEIO, Q. F. S.

RESPONDET superiori epistolæ, lugere se non tam filia obitum, quam reip. tempora, ob quæ ab urbe absit, in qua nihil jucundum, odiosa omnia: in studiis exiguam medicinam superesse. Anno U. C. 708.

15. **O**MNIS amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his litteris, quas a te proximè accepi; non ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus & optatus: dicerem, jucundus, nisi id verbum in omne tempus perdidissem: neque ob eam unam causam, quam tu suspicaris, & in qua me lenissimis & amantissimis verbis utens, re graviter accusas; sed quòd illius tanti vulneris quæ remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid enim? ad amicosne confugiam? quàm multi sunt? habuimus enim ferè communes, quorum alii occiderunt, alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere possem, equidem & maximè vellem: vetustas, amor, consuetudo, studia paria: quod vinculum, quæ res deest nostræ conjunctioni? Possumusne igitur esse unà? nec meher-

cule intelligo, quid impediatur: sed certe adhuc non fuimus, quum essemus vicini in Tuscolano, in Puteolano. Nam quid dicam in urbe? in qua, quum forum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed casu nescio quo in ea tempora nostra ætas incidit, ut quum maximè florere nos oporteret, tum vivere etiam puderet. Quod enim mihi poterat esse per fugium, spoliato & domesticis & forensibus ornamentis, atque solatiis? litteræ, credo, quibus utor assiduè; quid enim aliud facere possum? sed nescio quomodo ipsæ illæ excludere me a portu & per fugio videntur, & quasi exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit, nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu eâ me abesse urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit? summum sit odium temporum, hominum, fori, curiæ? Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tempus, non ut ab his medicinam perpetuam, sed ut exiguam doloris oblivionem petam. Quod si id egissemus, ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter quotidianos motus, omne tempus unâ fuisset; neque me valetudo tua offenderet, neque te morror meus: quod, quantum fieri poterit, consequamur. Quid enim est utriusque nostrum aptius? Propediem te igitur videbo. Vale.

M. T. CICERO TITIO S. D.

CONSOLATUR diligenter amicum, obitum liberorum immoderatiùs ferentem. Anno U. C. 709.

16. **E**TSI unus ex omnibus minimè sum ad te consolandum accommodatus, quòd tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem; tamen quum longiùs a summi luctùs acerbitate meus abesset dolor, quàm tuus, statui nostræ necessitudinis esse, meæque in te benevolentiae, non tacere tanto in tuo mœrore tamdiu; sed adhibere aliquam modicam consolationem, quæ levare dolorem tuum posset, si minùs sanare potuisset. Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxime, quam semper in ore atque in animo habere debemus, Homines nos ut esse meminerimus, eâ lege natos, ut omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra, neque esse recusandum, quominus eâ, quâ nati sumus, conditione vivamus; neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus; eventisque aliorum memoriâ reperendis, nihil accidisse nobis novi cogitemus. Neque hæ, neque ceteræ consolationes, quæ sunt a sapientissimis viris usurpatæ, memoriæque litteris proditæ, tantum videntur proficere

debere, quantum status ipse nostræ civitatis, & hæc prolatio temporum perditorum; quum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quàm si eosdem bonâ, aut denique aliquâ republicâ perdidissent. Quòd si tuum te desiderium movet, aut si tuarum rerum cogitatione mœres, non facilè exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto: sin illa te res cruciat, quæ magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miseras lugeas; ea non dicam, quæ sæpissime & legi & audivi, nihil mali esse in morte, in qua si resideat sensus, immortalitas illa potiùs, quàm mors ducenda sit; sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quæ non sentiat: hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere reipublicæ, quæ qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim jam non modò pudori; probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? Non, mehercule, quemquam audivi hoc gravissimo & pestilentissimo anno adolescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a diis immortalibus ereptus ex his miseriis, atque ex iniquissima conditione vitæ videretur.

• Quare, si tibi unum hoc detrahi potest,

ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse; permultum erit ex mœrore tuo deminutum: relinquetur enim simplex illa jam cura doloris tui, quæ non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum propriè referètur: in qua non est jam gravitatis ac sapientiæ tuæ, quam tu a puero præstitisti, ferre immoderatiùs casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque sejunctus. Etenim eum semper te & privatis in rebus & publicis præstitisti, tuenda tibi ut sit gravitas, & constantiæ serviendum. Nam quod allatura est ipsa diuturnitas, quæ maximos luctus vetustate tollit, id nos præcipere consilio prudentiæque debemus. Etenim si nulla umquam fuit liberis amissis tam imbecillo mulier animo, quæ non aliquando lugendi modum fecerit: certè nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus; neque exspectare temporis medicinam, quam repræsentare ratione possimus. His ego litteris si quid profecissem, existimabam optandum quiddam me esse affectum: sin minus fortè valuissent, officio tamen esse functurum benevolentissimi atque amicissimi; quem me tibi & fuisse semper existimes velim, & futurum esse confidas. Vale.

M. CICERO P. SEXTIO P. F. S. D.

EXCUSAT tarditatem litterarum, & Sextium hortatur, ut sapienter & fortiter exsilium ferat, ad id vario usus consolationis argumento. Anno U. C. 700. Corrado est hic Sextius, Ciceronis contra Clodium defensor, ab eodem posthac luculentâ oratione defensus, ad quem epistola hujus libri sexta: Manutius verò alium esse, multis argumentis contendit. CELLAR.

17. **N**ON oblivione amicitiae nostrae, neque intermissione consuetudinis meae, superioribus temporibus ad te nullas litteras misi, sed quòd priora tempora in ruinis reipublicae, nostrisque jacuerunt; posteriora autem me a scribendo tuis injustissimis atque acerbissimis incommodis retardarunt. Quum verò & intervallum jam satis longum fuisset, & tuam virtutem, animique magnitudinem diligentius essem mecum recordatus, non putavi esse alienum institutis meis hæc ad te scribere. Ego te, P. Sexti, & primis temporibus illis, quibus in invidiam absens, & in crimen vocabare, defendi; & quum in tui familiarissimi judicio, ac periculo tuum crimen conjungeretur; ut potui, accuratissimè te, tuamque causam tutatus sum; & proximè, recenti adventu meo, quum rem aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si adfuisset, tamen nullâ re sa-

Iuti tuæ defui : quumque eo tempore in-
 vidia annonæ inimici non solum tui, ve-
 rum etiam amicorum tuorum, iniquitas
 totius iudicii, multaque alia reipublicæ
 vitia, plus, quàm causa ipsa veritasque,
 valuisent; Publio tuo neque operâ, ne-
 que consilio, neque labore, neque gra-
 tiâ, neque testimonio defui. Quam-
 obrem, omnibus officiis amicitiae diligen-
 ter a me sancteque servatis, ne hoc qui-
 dem prætermittendum esse duxi, te ut hor-
 tarer rogaremque, ut & hominem te, &
 virum esse meminisses, id est, ut commu-
 nem incertamque casum, quem neque vi-
 tare quisquam nostrum, nec præstare ullo
 pacto potest, sapienter ferres, & dolori
 fortiter ac fortunæ resisteres; cogitaresque
 & in nostra civitate, & in ceteris, quæ
 rerum potitæ sunt, multis fortissimis at-
 que optimis viris injustis iudiciis tales ca-
 sus incidisse. Illud utinam ne verè scribe-
 rem, eâ te reipublicâ carere, in qua ne-
 minem prudentem hominem res ulla de-
 lectet. De tuo autem filio vereor ne si ni-
 hil ad te scripserim, debitum ejus virtuti
 videar testimonium non cepisse; sin au-
 tem omnia, quæ sentio, perscripserim,
 ne refricem meis litteris desiderium ac
 dolorem tuum. Sed tamen prudentissime
 facies, si illius pietatem, virtutem, in-
 dustriam, ubicumque eris, tuam esse, re-

cum esse duces : nec enim minùs nostrâ sunt , quæ animo complectimur , quàm quæ oculis intuemur. Quamobrem & illius eximia virtus , summusque in te amor , magnæ tibi consolationi debet esse ; & nos , ceterique , qui te non ex fortuna , sed ex virtute tua pendimus , semperque pendemus ; & maximè , animi tui conscientia , quum tibi nihil meritò accidisse reputabis : & illud adjunges , Homines sapientes turpitudine , non casu ; & delicto suo , non aliorum injuriâ commoveri. Ego & memoriâ nostræ veteris amicitiae , & virtute atque observantiâ filii tui monitus , nullo loco deero , neque ad consolandum , neque ad levandum fortunam tuam. Tu si quid ad me fortè scripseris , perficiam , ne te frustra scripsisse arbitrere. Vale.

M. CICERO T. FADIO S. D.

T. Fadium, judicio damnatum, & ideo exulem consolatur a miseria communi, & virtute propria, nec non a commodis exilii, quo liber sit ab impendentibus malis; tandem ab innocentia testimonio: quibus sua adjungit officia.
Anno U. C. 701.

18. **E**T SI egomet , qui te consolari cupio , consolandus ipse sum ; propterea quòd nullam rem graviùs jamdiu tuli , quàm incommodum tuum ; tamen te ma-

gnopere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro, rogo atque oro, te colligas, virumque præbeas, & quâ conditione omnes homines, & quibus temporibus nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quàm fortuna abstulit; propterea quòd adeptus es, quod non multi homines novi; amisisti, quæ plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur conditio impendere legum, judiciorum, temporum, ut optimè actum cum eò videatur esse, qui quàm levissimâ poenâ ab hac republica discesserit. Tu verò, qui & fortunas, & liberos habeas, & nos ceterosque necessitudine & benevolentia tecum conjunctissimos; quique magnam facultatem sis habiturus nobiscum & cum omnibus tuis vivendi; & quum unum sit judicium, ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod unâ sententiâ, eâque dubiâ, potentia alicujus condonatum existimetur; omnibus his de causis debes istam molestiam quàm lenissimè ferre. Meus animus erit in te, liberosque tuos semper, quem tu esse vis, & qui esse debet.

CICERO RUFO.

Pompeio Italiâ pulso, Mescinius Rufus, Ciceronis antea quæstor in provincia, in illius, tamquam reip. castra transire, non planè certus cogitabat: quem Cicero confirmat, & ut maneat in sententia, suadet. Anno U. C. 704.

19. **E**TSI mihi numquam dubium fuit, quia tibi essem carissimus, tamen quotidie magis id perspicio, exstatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quàm in provincia fuisses (etsi, meo iudicio, nihil ad tuum provinciale officium addi potest) quò liberius iudicium esse posset tuum. Itaque me & superiores litteræ tuæ admodum delectaverunt, quibus & expectatum meum adventum abs te amanter videbam, &, quum aliter res cecidisset ac putasses, te meo consilio magnopere esse lætatum: & his proximis litteris magnum cepi fructum & iudicii, & officii tui; iudicii, quò intelligo, te (id quod omnes fortes ac boni viri facere debent) nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit; officii, quò te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore: quò neque mihi gratius, neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quidquam potest. Mihi consilium captum jamdiu est; de quo ad te, non quò celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii, tali tempore, quasi quædam admonitio videtur esse officii, vel potius efflagitatio ad coeundam societatem, vel periculi, vel laboris. Quum verò ea tua sit voluntas, humanitas, benivolentia erga

me, libenter amplector talem animum; sed ita (non enim dimittam pudorem interrogando meum) si feceris id, quod ostendis, magnam habebō gratiam; si non feceris, ignoscā; & alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profectō maxima. Quid rectum sit, apparet; quid expediat, obscurum est; ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est, studio digni ac litteris nostris, dubitare non possumus, quin ea maximè conducant, quæ sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies: sin idem placebit, atque eodem, nec continuo poteris; omnia tibi ut nota sint, faciam. Quidquid statueris, te mihi amicum; sin id quod opto, etiam amicissimum iudicabo. Vale.

CICERO RUFO.

Excusat se Ruffo, querenti per litteras, quod rationes provinciæ ad ararium, eo non expectato, detulisset: ipsum enim vel addita quædam, vel immutata in iis cupere. Tota est de rationibus, & ob id obscura, etiam, variantibus libris, si qua alia vexata. Anno. U. C. 704.

20. **Q**UO modo potuissem, te convenissem, si eò, quò constitueras, venire voluisses. Quare etsi mei commodi causâ

commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo. Ad ea quæ scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset; a quo mihi exploratum est, in rationibus duntaxat referendis (de ceteris rebus affirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem, aut existimationem tuam: dein, si rationum referendarum jus vetus & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quoniam lege Juliâ relinquere rationes in provincia necesse erat, easdemque totidem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem; sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me poenitebit: totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi: tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adjunxisti. Rationes confectæ me absente sunt tecum, ad quas ego nihil adhibui præter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honor is fuit, majorem tibi ha-

Uere non potui : si fides, majorem tibi
 habui, quam pene ipsi mihi : si provi-
 dendum fuit, ne quid aliter ac tibi &
 honestum, & utile esset, referretur; non
 habui cui potius id negotii darem, quam
 cui dedi. Illud quidem certè factum est,
 quod lex jubebat, ut apud duas civitates,
 Laodicensem & Apameensem, quæ nobis
 maximæ videbantur, quoniam ita necesse
 erat, rationes confectas & consolidatas de-
 poneremus. Itaque huic loco primùm re-
 spondeo, me quamquam justis de causis
 rationes deferre properarim, tamen te
 expectaturum fuisse, nisi in provincia re-
 lictas rationes pro latis haberem. Quam-
 obrem de Volusio quod scribis, non est id
 rationum : docuerunt enim me periti ho-
 mines, in his quum omnium peritissimus,
 tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad
 Volusium transferri nomen a Valerio non
 potuisse; sed prædes Valerianos teneri :
 neque id erat H-S xxx; ut scribis, sed
 xix. Erat enim nobis curata pecunia Va-
 lerii mancipis nomine : ex qua reliquum
 quod erat, in rationibus retuli. Sed sic
 me & liberalitatis fructu privas, & dili-
 gentiæ, & (quod minimè tamen laboro)
 mediocris etiam prudentiæ. Liberalitatis,
 quòd mavis scribæ mei beneficio, quam
 meo, legatum meum præfectumque ma-
 ximâ calamitate levatos, quum præsertim

non deberent esse obligati : diligentia ; quod existimas de tanto officio meo , tanto etiam periculo , nec scisse me quidquam , nec cogitavisse , scribam , quidquid voluisset , quum id mihi ne recitavisset quidem , retulisse : prudentia , quum rem a me non insipienter excogitatam , ne cogitam quidem putes . Nam & Volusii liberandi meum fuit consilium ; & ut multa tam gravis Valerianis praedibus , ipsique T. Mario depelleretur , a me inita ratio est ; quam quidem omnes non solum probant , sed etiam laudant : & , si verum scire vis , hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere . Sed ego putavi esse viri boni , quum populus suum servaret , consulere fortunis tot vel amicorum , vel civium . Nam de Luceio est ita actum , ut , auctore Cn. Pompeio , ista pecunia in fano poneretur : id ego agnovi meo jussu esse factum : qua pecunia Pompeius est usus , ut tua , quam tu deposueras , Sextius . Sed haec ad te nihil intelligo pertinere . Illud me non animadvertisse molestè ferrem , ut adscriberem , te in fano pecuniam jussu meo deposuisse , nisi ista pecunia gravissimis esset , certissimisque monumentis testata , cui data , quo senatusconsulto , quibus tuis , quibus meis litteris P. Sextio tradita esset . Quae quum viderem tot vestigiis impressa , ut in his errari non

AD FAMILIAR. LIB. V. 211

posset, non adscripsi id, quod tuâ nihil referebat: ego tamen adscripsisse mallem, quum id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio; neque in eo quidquam a meis rationibus discrepabunt tuæ. Addes enim tu, meo jussu, quod ego quidem non addidi; nec causa est cur negem; nec, si esset, & tu nolles, negarem. Nam de H-S nongentis millibus, certè ita relatum est, ut tu, sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, quando de logeo parum gratum est, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim; de eo mihi, quum senatusconsulto non sim usus, quid per leges liceat, considerandum est: te certè in pecunia exacta ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit; sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quæ interesse tuâ, aut etiam velle te existimem, si ullo facere modo possim. Quod scribis de beneficiis, scito a me & tribunos militares, & præfectos, & contubernales dumtaxat meos delatos esse. In quo quidem ratio me fefellit: liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari: postea certior sum factus, triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissim. Sanè moleste

tuli , non illa beneficia tuæ potiùs ambitioni reservata esse , quàm meæ , qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen , & de tribunorum militarium contubernaliis , res est in integro ; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat. Reliquum est de H-S centum millibus , de quibus memini mihi a te Myrinâ litteras esse allatas , non mei errati , sed tui : in quo peccatum videbatur esse , si modò erat , fratris tui & Tullii. Sed quum id corrigi non posset , quòd jam depositis rationibus ex provincia decessissemus , credo me quidem tibi pro animi mei voluntate , proque ea spē facultatum , quam tum habebamus , quàm humanissimè potuerim rescripsisse : sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto , neque tuam hodie epistolam de H-S centum sic accepisse , ut ii accipiunt , quibus epistolæ per hæc tempora molestæ sunt. Simul illud cogitare debes , me omnem pecuniam , quæ ad me salvis legibus pervenisset , Ephesi apud publicanos deposuisse : id fuisse H-S bis & vicies : eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse : quod ego sive æquo animo , sive iniquo fero , tu de H-S centum æquo animo ferre debes , & existimare eo minùs ad te , vel de tuis cibariis , vel de mea liberalitate

AD FAMILIAR. LIB. V. 213

pervenisse. Quòd si mihi expensa ista H-S centum tulisses, tamen, quæ tua est suavitas, quique in me amor, nolles a me hoc tempore æstimationem accipere: nam numeratum si cuperem, non erat. Sed hæc jocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen quum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur non scindi velim, causa nulla est. Vale.

M. T. C. L. M E S C I N I O S. D.

MESCINIO Rufo, sui videndi cupido, mutuâ se teneri cupiditate significat, eumque hortatur, ut temporum acerbitatem litterarum studiis & optima conscientia recordatione mitiget. Anno U. C. 707.

21. **G**RATÆ mihi tuæ litteræ fuerunt, ex quibus intellexi, quòd etiam sine litteris arbitrabar, te summâ cupiditate affectum esse videndi mei: quòd ego ita libenter accipio, ut tamen tibi non concedam. Nam tecum esse, ita mihi omnia, quæ opto, contingant, ut vehementer velim. Etenim, quum esset major & virorum, & civium bonorum, & jucundorum hominum, & amantium mei copia, tamen erat nemo quicum essem libentius, quàm tecum, & pauci, quibus

cum essem æquè libenter : hoc verò tempore , quum alii interierint , alii absint , alii mutati voluntate sint , unum , medius fidius , tecum diem libentius posuerim , quàm hoc omne tempus cum plerisque eorum , quibuscum vivo necessariò. Noli enim existimare , mihi solitudinem non jucundiorē esse , quàm tamen ipsâ uti non licet , quàm sermones eorum , qui frequentant domum meam , excepto uno , aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio , quo tibi utendum censeo , litterulis nostris ; præterea conscientiam etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum , quemadmodum tu facillimè potes existimare , qui nihil unquam meâ potius , quàm meorum civium causâ fecerim : cui nisi invidisset is , quem tu numquam amasti (me enim amabas) & ipse beatus esset , & omnes boni. Ego sum , qui nullius vim plus valere volui , quàm honestum otium : idemque , quum illa ipsa arma , quæ semper timueram , plus posse fensi , quàm illum consensum bonorum , quem ego idem effeceram , quâvis tutâ conditione pacem accipere malui , quàm viribus cum valentiore pugnare. Sed & hæc , & multa alia coram brevi tempore licebit. Neque me tamen ulla res alia Romæ tenet , nisi expectatio rerum Afri-

canarum : videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem meâ nonnihil interesse: (quamquam id ipsum , quid intersit , non sanè intelligo) verumtamen , quidquid illinc nuntiatum sit , non longè abesse velim a consiliis amicorum. Est enim res jam in eum locum adducta , ut quamquam multum intersit inter eorum causas , qui dimicant , tamen inter victorias non multum inter futurum putem. Sed planè animus , qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior , desperatis confirmatus est multum ; quem etiam tuæ superiores litteræ confirmarunt , quibus intellexi quàm fortiter injuriam ferres ; juvitque me , tibi quum summam humanitatem , tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam , teneiore mihi animo videbare , sicut omnes ferè , qui vitâ ingenuâ in beata civitate & in libera viximus. Sed ut illa secunda moderatè tulimus , sic hanc non solum adversam , sed funditus everfam fortunam fortiter ferre debemus ; ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur , ut mortem , quam etiam beati contemnere debeamus , propterea quòd nullum sensum esset habitura , nunc sic affecti , non modò contemnere debeamus , sed etiam optare. Tu , si me diligis , fruire isto otio , tibi que persuade , præter culpam

216 *EPIST. AD FAMIL. L. V.*

ac peccatum, quâ semper caruisti, & carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur rectè fieri posse, ad te veniam brevi: si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiozem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc ne te moveas tam infirmâ valetudine, nisi ex me prius quæsieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas, valetudinique tuæ, & tranquillitati animi servias.

EPISTOLARUM

EPISTOLARUM

AD

FAMILIARES

LIBER SEXTUS.

M. CICERO A. TORQUATO S. D.

AULUM Torquatum, qui Pompeio victo, cujus partes secutus fuerat, Athenis exsulabat, consolatur, ut absentiam ab urbe æquo animo ferat, quia turbata sint omnia, & qui praesentes sint, multa cernant, quæ nolint videre. Adde spem reditûs nonnullam, hortaturque ut virtute se sustentet & recti conscientia: etiam ex civitate, in qua exsulet, & Sulpicii consuetudine levamen petat. Scripta bello Hispaniensi. Anno U. C. 707.

ET SI ea perturbatio est omnium rerum, ut suæ quemque fortunæ maximè pœniteat, nemoque sit, quin ubivis, quàm ibi ubi est, esse malit; tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore, bono viro Romæ esse miserrimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisquis est, idem est ei sensus, & eadem acerbitas ex interitu

Tomus XI.

K

rerum & publicarum & suarum ; tamen oculi augment dolorem , qui ea , quæ ceteri audiunt , intueri coguntur , nec avertere a miseris cogitationem sinunt. Quare etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est , tamen illo dolore , quo maximè te confici audio , quòd Romæ non sis , animum tuum libera. Etsi enim cum magna molèstia tuos tuaque desideras , tamen illa quidem , quæ requiris , suum statum tenent , nec meliùs , si tu adesses , tenerent , nec sunt ullo in proprio periculo. Nec debes tu , quum de tuis cogitas , aut præcipuam aliquam fortunam postulare , aut communem recusare. De te autem ipso , Torquate , est tuum sic agitare animo , ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem , aut timorem. Nec enim is , qui in te adhuc injustior , quàm tua dignitas postulabat , fuit , non magna signa dedit animi erga te mitigati. Nec tamen is ipse , a quo salus petitur , habet explicatam aut exploratam rationem salutis suæ. Quumque omnium bellorum exitus incerti sint , ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio , quod quidem sejunctum sit ab omnium interitu ; ab altera te ipsum numquam timuisse certò scio. Reliquum est , ut te id ipsum , quod ego quasi consolationis loco pono , maximè excruciet , com-

nime periculum reipublicæ ; cujus tanti
 mali, quamvis docti viri multa dicant, ta-
 men vereor ne consolatio nulla possit
 vera reperiri, præter illam, quæ tanta est,
 quantum in cujusque animo roboris est at-
 que nervorum. Si enim bene sentire, rec-
 tæque facere, fatis est ad bene beatæque
 vivendum, vereor, ne eum, qui se op-
 timorum consiliorum conscientiam susten-
 tare possit, miserum esse nefas sit dicere.
 Nec enim nos arbitror, victoriæ præmiis
 ductos, patriam olim, & liberos, & for-
 tunas reliquisse ; sed quoddam nobis offi-
 cium justum, & pium, & debitum rei-
 publicæ, nostræque dignitati videbamus
 sequi ; nec quum id faciebamus, tam era-
 mus amentes, ut explorata nobis esset
 victoria. Quare si id evenit, quod ingre-
 dientibus nobis in causam propositum fuit
 accidere posse, non debemus ita cadere
 animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri
 posse numquam putarimus. Simus igitur eâ
 mente, quam ratio & veritas præscribit,
 ut nihil in vita nobis præstandum præter
 culpam putemus ; eâque quum careamus,
 omnia humana placatè & moderatè fera-
 mus. Atque hæc eò pertinet oratio, ut,
 perditis rebus omnibus, tamen ipsa vir-
 tus se sustentare posse videatur. Sed, si est
 spes aliqua rebus communibus, eâ tu,
 quicumque status est futurus, carere non

debes. Atque hæc mihi scribenti, veniebat in mentem, me eum esse, cujus tu desperationem accusare solitus esses, quemque auctoritate tuâ cunctantem & diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Serò enim nos iis armis adversari videbam, quæ multò antè confirmata per nosmetipsos erant; dolebamque, pilis & gladiis, non consiliis, neque auctoritatibus nostris de jure publico disceptari. Neque ego ea, quæ facta sunt, fore quum dicebam, divinabam futura: sed quod & fieri posse, & exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam; præsertim quum, si mihi alterutrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratiùs possem promittere. Iis enim rebus præstabamus, quæ non prodeunt in aciem; usu autem armorum & militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quæso, quo me tum esse oportere censebas. Hæc eò scripsi, quòd mihi Philargyrus tuus omnia de te requirenti, fidelissimo animo (ut mihi quidem visus est) narravit, te interdum sollicitum solere esse vehementiùs: quod facere non debes, nec dubitare, quin aut aliquâ republicâ sis futurus, qui esse debes; aut perditâ non afflictiore con-

ditione, quàm ceteri. Hoc verò tempus, quo exanimati omnes & suspensi sumus, hòc moderatiore animo ferre debes, quòd & in urbe ea es, ubi nata & alta est ratio ac moderatio vitæ; & habes Ser. Sulpicium, quem semper unicè dilexisti; qui te profectò & benevolentiam, & sapientiam consolatur: cujus si essemus & auctoritatem & consilium secuti, togati potius potentiam, quàm armati victoriam subissemus. Sed hæc longiora fortasse fuerunt, quàm necesse fuit: illa, quæ majora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus, quàm tibi, debeam, neminem: quibus tantum debebam, quantum tu intelligis, eos mihi hujus belli casus eripuit. Qui sim autem hoc tempore, intelligo: sed quia nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id quod agit, non possit navare aliquid, & efficere; omne meum consilium, operam, studium certè velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

CONSOLATUR ita, ut bene actum cum iis putet, qui ante exitum civilis belli ex vita decesserint. Miserius enim morte esse, ita vivere, ut post alterutrius utrius partis victoriam vivendum esse divinat. Addit graviolem consolationem, vivo, quòd vacuus sit culpâ, mortuo, quòd cariturus sit sensu. Anno. U. C. 707.

K iij

2. **S**UPERIORIBUS litteris benevolentiam magis adductus, quam quod res ita postularet, fui longior: neque enim confirmatione nostram egebat virtus tua; neque erat ea mea causa, atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent, alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihil magis nunc opus est: sive tum opus fuit, illud fatis est, praesertim quum accesserit nihil novi. Nam etsi quotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est, & idem exitus, quem ego tam video animo, quam ea quae oculis cernimus: nec verò quidquam video, quod non idem te videre certò sciam. Nam etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest; tamen & belli exitum video, &, si id minus, hoc quidem certè, quum sit necesse alterutrum vincere, qualis futura sit vel hæc, vel illa victoria. Idque quum optimè perspexi, tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id vel antè acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserimum est: mori autem nemo sapiens miserum dixit, ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua hæc, vel plura, & ornatiores parie-

AD FAMILIAR. LIB. VI. 223

tes ipsi loqui posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est consolatio ex miserijs aliorum, nihilò te nunc majore in discrimine esse, quàm quemvis aut eorum qui discesserint, aut eorum qui remanserint: alteri dimicant, alteri victorem timeant. Sed hæc consolatio levis est; illa gravior, quâ te uti spero, ego certè utor: nec enim, dum ero, angar ullâ re, quum omni vacem culpâ; & si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus *Γλαυκῆς εἰς Αθήνας*, qui ad te hæc. Mihi tu, tui, tua omnia maximæ curæ sunt, & dum vivam, erunt. Vale.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

Excusat quòd rariùs scripserit: solatur ex spe meliorum temporum, nihilque ei præcipuè timendum esse significat. Anno. U. C. 707.

PETO a te, ne me putes oblivione tui rariùs ad te scribere, quàm solebam, sed aut gravitate valetudinis, quâ tamen jam paulùm videor levâri, aut quòd absum ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benevolentia tenere, tuasque omnes res non minori mihi curæ, quàm meas

K iv

esse. Quòd majore in varietate versata est adhuc tua causa , quàm homines aut volebant , aut opinabantur , mihi crede , non est , pro malis temporum , quòd molestè feras. Neesse est enim , aut armis urgeri rempublicam sempiternis ; aut , his positis , recreari aliquando ; aut funditus interire. Si arma valebunt , nec eos , a quibus reciperis , vereri debes ; nec eos , quos adjuvisti. Si armis aut conditione positis , aut defatigatione abjectis , aut victoriâ detractis , civitas respiraverit ; & dignitate frui tibi , & fortunis licebit. Sin omnino interierint omnia , fueritque is exitus , quem vir prudentissimus M. Antonius jam tum timebat , quum tantum instare malorum suspicabatur ; misera est illa quidem consolatio , tali præsertim civi & viro , sed tamen necessaria , nihil esse præcipuè cuiquam dolendum in eo , quod accidat universis. Quæ vis insit in his paucis verbis (plura enim committenda epistolæ non erant) si attendes , quod facis , profectò etiam sine meis litteris intelliges , te aliquid habere , quod speres ; nihil quod aut hoc , aut aliquo reipublicæ statu timeas : omnia si interierint , quum superstitem te esse reipublicæ , ne , si liceat quidem , velis , ferendam esse fortunam , præsertim quæ absit a culpa. Sed hæc hæcenus. Tu velim scribas ad me quid agas ,

& ubi futurus sis , ut, aut quò scribam, aut quò veniam ; scire possim. Vale.

M. T. C. A. TORQUATO S. D.

APPROPINQUANTE belli Hispaniensis exitu , solatium , qualecumque potest in re trepida , adhibet ; & studium ac diligentiam suam pollicetur.
Anno U. C. 707.

4. **N** OVI, quod ad te scriberem, nihil erat ; & tamen si quid esset, sciebam te a tuis certiolem fieri solere. De futuris autem rebus etsi semper difficile est dicere, tamen interdum conjecturâ possis propiùs accedere, quum est res ejusmodi, cujus exitus provideri possit. Nunc tantùm videmur intelligere, non diuturnum bellum ; etsi id ipsum nonnullis videatur fecus. Equidem quum hæc scribebam, aliquid jam actum putabam : non quò *ego ceriò sciam*, sed quòd *haud* difficilis erat conjectura. Nam quum omnis belli Mars communis, & quum semper incerti exitus præliorum sunt ; tum hoc tempore ita magnæ utrimque copiæ, ita paratæ ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiam si inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum.

K v

Alteros propemodum jam sumus experti; de altero nemo est quin cogitet, quum sit metuendus iratus victor armatus. Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam; fateor me communium malorum consolationem nullam invenire, præter illam quæ tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego quotidie magis utor; conscientiam rectæ voluntatis, maximam consolationem esse rerum incommodarum; nec esse alium magnum malum, præter culpam. A qua quum tantum absumus, ut etiam optimè senserimus, eventusque magis nostri consilii, quàm consilium reprehendatur; & quum præstitimus, quod debuimus, moderatè, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoletur de communibus miseriis, quæ ad consolandum, majoris ingenii, & ad ferendum, singularis virtutis indigent. Illud cuiuscunque facile est docere, cur præcipuè tu dolere nihil debeas. Ejus enim, qui tardior in te levando fuit, quàm fore putaramus, non est mihi dubia de tua salute sententia: de aliis autem non arbitror te expectare quid sentiam. Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tamdiu. Res molesta, præsertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius. Sed, ut ad te scripsi antea, tempus est hujusmodi, ut suam quisque con-

ditionem miserrimam putet, & , ubi quisque sit, ibi esse minimè velit. Equidem, nos, quòd Romæ sumus, miserrimum esse duco; non solùm quòd in malis omnibus acerbius est videre, quàm audire, sed etiam quòd ad omnes casus subitorum periculorum magis objecti sumus, quàm si abessemus. Etsi meipsum, consolatorem tuum, non tantum litteræ, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quàm ceteros, quum cupiebam, quamvis iniquâ conditione, pacem. Quod etsi casu, non divinatione meâ factum est, tamen in hac inani prudentiæ laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si jam vocer ad exitum vitæ, non ab ea republica avellar, quâ carendum esse doleam, præsertim quum id sine ullo sensu futurum sit. Adjuvat etiam ætas, & acta jam vita, quæ quum cursu suo bene confecto delectatur, tum vetat in eo vim timere, quòd nos jam natura ipsa pene perduxerit. Postremò, is vir, vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eamdem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum est tantum malum, quod non putem impendere. Sed quum plus in me-

tuendo mali sit, quàm in ipso illo quod timetur, desino; præsertim quum impendeat, in quo non modò dolor nullus, verùm finis etiam doloris futurus sit. Sed hæc satis multa, vel plura potius, quàm necesse fuit: facit autem non loquacitas mea, sed benevolentia longiores epistolas. Servium discessisse Athenis molestè tuli: non enim dubito, quin magnæ tibi levationi solitus sit esse quotidianus congressus, & sermo quum familiarissimi hominis, tum optimi & prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes & soles, tuâ virtute sustentens. Ego, quæ te velle, quæque ad te, & ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiosè diligenterque curabo: quæ quum faciam, benevolentiam tuam erga me imitabor, merita non assequar. Vale.

M. T. C. A. CÆCINÆ S. D.

A. CÆCINA, Pompeii partes in bello secutus, etiam scripto libro Cæsarem offenderat. Ob id patriâ carentem solatur Cicero, & bene sperare de se & fortunis suis jubet. Scripta videtur inter Africanum & Hispaniense bellum medio tempore. Anno U. C. 707.

5. **Q**UOTIESCUMQUE filium tuum video (video autem ferè quotidie) polliceor ei studium quidem meum & operam sine ulla exceptione aut laboris, aut oc-

cupationis, aut temporis; gratiam autem, atque auctoritatem, cum hac exceptione, quantum valeam, quantumque possim. Liber tuus & lectus est, & legitur a me diligenter, & custoditur diligentissimè. Res & fortunæ tuæ mihi maximæ curæ sunt; quæ quidem quotidie faciliores mihi & meliores videntur, multisque video magnæ esse curæ: quorum de studio, & de sua spe filium ad te perscripsisse certò scio. His autem de rebus, quas conjecturâ consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quàm te videre atque intelligere mihi persuaserim: sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam, exponere. Ea natura rerum est, & is temporum cursus, ut non possit ista aut tibi, aut ceteris fortuna esse diuturna; neque hæere in tam bona causa, & in tam bonis civibus tam acerba injuria. Quare ad eam spem, quam extra ordinem de te ipso habemus, non solum propter dignitatem & virtutem tuam (hæc enim ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia) accedunt tua præcipua, propter eximium ingenium summamque eruditionem; cui, mehercules, hic, cuius in potestate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso bono tuo,

quo delectatur, se violatum putasset: quod ipsum lenitur quotidie; significaturque nobis ab iis, qui simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenii apud ipsum plurimum profuturam. Quapropter primum fac animo forti atque magno sis: ita enim natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus, ut tibi id faciendum sit: deinde spem quoque habeas firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse confidas velim: id enim & vetustas nostri amoris, & mea consuetudo in meos, & tua multa erga me officia postulant. Vale.

M. T. C. A. CÆCILIÆ S. D.

CONSOLATUR primum divinatione melioris fortuna, sumptâ ex ingenio Caesaris & natura rerum ac temporum; deinde propositâ fortitudinis laude & conscientia rectè factorum; quibus addit communis calamitatis & turbatae reipubl. argumentum. Anno U. C. 707.

6. **V**EREOR, ne desideres officium meum; quod tibi pro nostra & meritorum multorum, & studiorum, & partium conjunctione deesse non debet: sed tamen vereor, ne litterarum a me officium requiras, quas tibi & jam pridem & sæpe misissem, nisi quotidie melius

expectans, gratulationem, quàm confir-
 mationem animi tui, complecti litteris
 maluissem. Nunc, ut spero, brevi gratu-
 labimur. Itaque in aliud tempus id argu-
 mentum epistolæ differo. His autem litte-
 ris animum tuum, quem minimè imbe-
 cillum esse & audio, & spero, etsi non
 sapientissimi, at amicissimi hominis aucto-
 ritate confirmandum etiam atque etiam
 puto; nec iis quidem verbis, quibus te
 consolet ut afflictum, & jam omni spe sa-
 lutis orbatum, sed ut eum, de cujus in-
 columitate non plus dubitem, quàm te
 memini dubitare de mea. Nam quum me
 ex republica expulissent ii, qui illam ca-
 dere posse stante me non putarunt, me-
 mini me ex multis hospitibus, qui ad me
 ex Asia, in qua tu eras, venerant, au-
 dire, te de glorioso & celeri reditu meo
 confirmare. Si te ratio quædam Etruscæ
 disciplinæ, quam a patre, nobilissimo at-
 que optimo viro acceperas, non fefellit,
 ne nos quidem nostra divinatio fallat,
 quam quum sapientissimorum virorum mo-
 numentis atque præceptis, plurimoque,
 ut tu scis, doctrinæ studio, tum magno
 etiam usu tractandæ reipublicæ magnâque
 nostrorum temporum varietate consecuti
 sumus. Cui quidem divinationi hæc plus
 confidimus, quòd ea nos nihil in his tam
 obscuris rebus tamque perturbatis unquam

omnino sefellit. Dicerem , quæ antè futura dixissem , ni vererer , ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes , me & initio , ne conjungeret se cum Cæsare , monuisse Pompeium , & postea , ne se jungeret : conjunctione frangi senatûs opes : disjunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissimè Cæsare , Pompeium faciebam plurimi : sed erat meum consilium quum fidele Pompeio , tum salutare utrique. Quæ præterea providerim , prætereo : nolo enim hunc de me optimè meritum existimare , ea me suasisse Pompeio , quibus ille si paruisset , esset hic quidem clarus in toga , & princeps ; sed tantas opes , quantas nunc habet , non haberet. Eundem in Hispaniam censui ; quod si fecisset , civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnavi ut liceret , quàm ut , quoniam , ipso consule pugnante , populus jusserat , haberetur. Causa orta belli est : quid ego prætermisi aut monitorum , aut querelarum , quum vel iniquissimam pacem justissimo bello anteferrem ? Victa est auctoritas mea , non tam a Pompeio (nam is movebatur) quàm ab iis , qui duce Pompeio freti peropportunam & rebus domesticis & cupiditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Susceptum bellum est , quiescente

me : depulsum ex Italia , manente me ,
quoad potui : sed valuit apud me plus pu-
dor meus , quàm timor : veritus sum deesse
Pompeii salutem , quum ille aliquando non
defuisset meæ. Itaque vel officio , vel famâ
bonorum , vel pudore victus , ut in fabu-
lis Amphiaraius , sic ego prudens & sciens
ad pestem ante oculos positam sum pro-
fectus. Quo in bello nihil adversi accidit
non prædicente me. Quare quum ut au-
gures & astrologi solent , ego quoque au-
gur publicus ex meis superioribus præ-
dictis constitui apud te auctoritatem augu-
rii & divinationis meæ , debet habere
fidem nostra prædictio. Non igitur ex ali-
tis involatu , nec e cantu sinistro oscinis ,
ut in nostra disciplina est , nec ex tripu-
diis solistimis , aut soniviis tibi auguror :
sed habeo alia signa , quæ observem : quæ
etsi non sunt certiora illis , minùs tamen
habent vel obscuritatis , vel erroris. No-
tantur autem mihi ad divinandum signa
duplici quadam viâ ; quarum alteram duco
a Cæsare ipso , alteram e temporum ci-
vilium natura atque ratione. In Cæsare
hæc sunt : mitis clemensque natura , qua-
lis exprimitur præclaro illo libro *Quere-
larum tuarum*. Accedit , quòd mirificè in-
geniis excellentibus , quale est tuum , de-
lectatur. Præterea cedit multorum justis
& officio incensis , non inanibus aut am-

bitiosis voluntatibus : in quo vehementer eum consentiens Etruria movebit. Cur hæc igitur adhuc parum profecerunt ? Quia non putat se sustinere causas posse multorum , si tibi , cui justius videretur irasci posse , concesserit. Quæ est igitur , inquires , spes ab irato ? Ex eodem fonte se haustum intelligit laudes suas , e quo sic leviter adpersus. Postremò homo valde est acutus , & multum providens : intelligit , te , hominem in parte Italiae minime contemnenda facillè omnium nobilissimum , & in communi republica cuius summorum tuæ ætatis vel ingenio , vel gratiâ , vel famâ populi Romani parem , non posse prohiberi republicâ diutius. Nolet hoc temporis potiùs esse aliquando beneficium , quàm jam suum. Dixi de Cæsare : nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causæ , quam Pompeius animatus meliùs , quàm paratus , susceperat , qui nos malos cives dicere , aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem , & justitiam , & sapientiam Cæsaris : numquam nisi honorificentissimè Pompeium appellat. At in ejus personam multa fecit asperius. Armorum ista , & victoriæ sunt facta , non Cæsaris. At nos quemadmodum est complexus ? Cassium sibi legavit , Brutum Galliæ præfecit , Sulpicium Græciæ ; Marcellum , cui

AD FAMILIAR. LIB. VI. 335

maximè succensebat , cum summa illius dignitate restituit. Quò igitur hæc spectant? Rerum hoc natura & civilium temporum non patietur ; nec manens , nec mutata ratio feret , primùm ut non in causa pari eadem sit & conditio , & fortuna omnium : deinde , ut in eam civitatem boni viri & boni cives , nullâ ignominiâ notati , non revertantur , in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt. Habes augurium meum ; quo , si quid addubitarem , non potius uterer , quàm illâ consolatione , quâ facilè fortem virum sustentarem : te , si exploratâ victoriâ arma sumpsisses pro republica (ita enim tum putabas) non nimis esse laudandum : sin , propter incertos exitus eventusque bellorum , posse accidere , ut vinceremur , putasses ; non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse , adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam , quanto solatio tibi conscientia tui facti , quantæve delectationi in rebus adversis litteræ esse deberent. Commemorarem non solum veterum , sed horum etiam recentium vel ducum , vel comitum tuorum gravissimos casus. Etiam externos multos claros viros nominarem. Levat enim dolorem communis quasi legis , & humanæ conditionis recordatio. Exponerem etiam , quemadmodum hîc , & quanta in turba ,

quantaque in confusione rerum omnium viveremus : necesse est enim minore desiderio perditâ republicâ carere , quàm bonâ. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te citò , ut spero , vel potiùs , ut perspicio , videbimus. Interea tibi absentis , & huic , qui adest , imagini animi & corporis tui , constantissimo atque optimo filio tuo , studium , officium , operam , laborem meum jampridem & pollicitus sum , & detuli ; nunc hòc ampliùs , quòd me amicissimè quotidie magis Cæsar amplectitur : familiares quidem ejus , sicuti neminem. Apud quem quidquid valebo vel auctoritate , vel gratiâ , valebo tibi. Tu cura , ut quum firmitudine te animi , tum etiam spe optimâ sustentens. Vale.

A. CÆCINA M. CICERONI S. D.

EXCUSAT quòd alterum librum filius non reddiderit. Queritur sibi Cæsarem irasci propter stulum , quum ignòrit iis qui contra ipsum Deos precati sint. Parcè & timidè de Cicerone aequè & de Cæsare scribere ait , ne hunc offendant. Rogat tandem , ut reditum sibi impetret ; nec librum exire patiaturs , nisi correctum ita , ne sibi noceat. Anno U. C. 707.

7. *Q*UOD tibi non tam celeriter liber est redditus , ignosce timori nostro , & miserere temporis. Filius , ut audio , perti-

AD FAMILIAR. LIB. VI. 237

mult, neque injuriâ, si liber exisset (quum non tam interest, quo animo scribatur, quàm quo accipiatur) ne ea res ineptè mihi noceret, quum præsertim adhuc sili pœnâs dem. Qua quidem in re singulari sum fato: nam quum mendum scripturæ liturâ tollatur, stultitia famâ multetur; meus error exsilio corrigitur, cujus summa criminis est, quòd armatus adversario maledixi. Nemo nostrum est, ut opinor, quin vota victoriæ suæ fecerit; nemo, quin, etiam quum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quàm primùm Cæsar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est: si scit, & persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, quum ignôrit omnibus, qui multa deos venerati sint contra ejus salutem? Sed, ut eòdem revertar, causa hæc fuit timoris. Scripsi de te parcè, medius fidius, & timidè, non revocans me ipse, sed pene refugiens. Genuus autem hoc scripturæ, non modò liberum, sed incitatum atque elatum esse debere, quis ignorat? Solutum existimatur esse alteri maledicere; tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas: impeditum, se ipsum laudare; ne vitium arrogantia subsequatur: solum verò liberum, alterum laudare; de quo quidquid detrahas, necesse est aut infirmitati, aut invidia assignetur.

*Ac nescio, an tibi gratius, opportuniùsque
 acciderit. Nam quod præclarè facere non
 poteram, primum erat non attingere; se-
 cundum beneficium, quàm parcissimè fa-
 cere: sed tamen ego quidem me sustinui:
 multa minui, multa sustuli, complura ne
 posui quidem. Quemadmodum igitur scala-
 rum gradus si alios tollas, alios incidas,
 nonnullos malè hærentes relinquant, ruina
 periculum struas, non adscensum pares;
 sic tot malis quum vinctum, tum fractum
 studium scribendi, quid dignum auribus aut
 probabile potest afferre? Quum verò ad ip-
 sius Cæsaris nomen veni, toto corpore
 contremisco, non pænæ metu, sed illius
 iudicii; totum enim Cæsarem non novi.
 Quem putas animum esse, ubi secum lo-
 quitur? hoc probabit: hoc verbum suspi-
 ciosum est: quid si hoc muto? at vereor
 ne pejus sit. Age verò, laudo aliquem,
 num offendo? quum porrò offendam, quid
 si non vult? armati stilum persequitur;
 victi & nondum restituti quid faciet? Au-
 ges etiam tu mihi timorem, qui in Oratore
 tuo caves tibi per Brutum, & ad excusa-
 tionem socium quæris. Ubi hoc omnium
 patronus facis, quid me, veterem tuum,
 nunc omnium clientem sentire oportet? In
 hac igitur calumnia timoris, & cæca sus-
 picionis tormento, quum plurima ad alieni
 sensus coniecturam, non ad suum iudicium*

scribantur, quàm difficile sit evadere, si minùs expertus es, quòd te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret, & auferret; aut eâ conditione daret, si reciperes te correcturum, hoc est, si totum alium faceres. De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas premebat, ut imperasti, feci. Te pro me quid horter? vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quòd filium meum exspectes: adolescens est, omnia excogitare vel studio, vel ætate, vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas oportet: in te mihi omnis spes est. Tu, pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiat, Casar, tenes: a te omnia proficiantur, & per te ad exitum perducantur, necesse est. Apud ipsum multum, apud ejus omnes plurimùm potes. Unum tibi si persuaseris, non hoc esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias (quamquam id magnum & amplum est) sed totum tuum esse onus; perficies: nisi fortè aut in miseria nimis stultè, aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utriusque rei excusationem tuæ vitæ consuetudo dat: nam quòd ita consuêris pro amicis laborare; non jam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares. Quod

*ad librum attinet , quem tibi filius dabit ;
peto a te ne exeat , aut ita corrigas , ne
mihi noceat. Vale.*

M. CICERO A. CÆCINÆ S. D.

*SIBI hoc datum a Balbo & Oppio scribit , ut
Cæcinæ liceret in Sicilia esse ; ibique ut com-
moretur suadet. Anno U. C. 707.*

8. UUM esset mecum Largus , homo
tui studiosus , locutus , Kalendas Janua-
rias tibi præfinitas esse ; quòd omnibus
rebus perspexeram , quæ Balbus & Op-
pius absente Cæsare egissent , ea solere
illi rata esse ; egi vehementer cum his ,
ut hoc mihi darent , tibi in Sicilia , quoad
vellemus , esse uti liceret. Qui mihi con-
sueffent aut libenter polliceri , si quid
esset ejusmodi , quod eorum animos non
offenderet , aut etiam negare , & afferre
rationem cur negarent , huic meæ roga-
tioni protinus non responderunt ; eodem die
tamen ad me reverterunt , mihi hoc de-
derunt ut esses in Sicilia , quoad velles ;
se præstaturus , nihil ex eo te offensionis
habiturum. Quando , quid tibi permit-
tatur , cognovisti ; quid mihi placeat ,
puto te scire oportere. Actis his rebus ,
litteræ a te mihi redditæ sunt , quibus
a me consilium petis , quid sim tibi auc-
tor , in Siciliane subsidias , an ad reliquias
Asiaticæ

AD FAMILIAR. LIB. VI. 241

Asiaticæ negotiationis proficiscare. Hæc tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat: tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc, sive illud est, in Sicilia cenſeo commorandum. Proximitas locorum vel ad impetrandum adjuvat crebris litteris & nuntiis, vel ad reditûs celeritatem, re aut impetratâ, quod ſpero, aut aliquâ ratione conſectâ. Quamobrem cenſeo magno opere commorandum. T. Furfanio Poſtumo, familiari meo, legatiſque ejus, item meis familiaribus, diligentiffimè te commendabo, quum venerint: erant enim omnes Mutinæ: viri ſunt optimi, & tui ſimilium ſtudioſi, & mei neceſſarii. Quæ mihi venient in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabor, ea meâ ſponte faciam. Si quid ignorabo, de eo admonitus omnium ſtudia vincam. Ego etſi coràm de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus ſit: tamen, quoniam tuis placuit te habere meas litteras, quas ei redderes, morem his gessi. Earum litterarum exemplum infrâ ſcriptum eſt. Vale.

M. T. C. T. FURFANIO, PROCOS.
S. D.

*BREVI, sed perfecto commendationis exemplo ;
Cacinam Furfanio commendat. Anno U. C.
707.*

9. **C**UM A. Cæcina tanta mihi familiaritas, consuetudoque semper fuit, ut nulla major esse possit. Nam & patre ejus, claro homine & forti viro, plurimum usi sumus; & hunc a puero, quod & spem magnam mihi afferebat summæ probitatis, summæque eloquentiæ, & vivebat mecum conjunctissimè, non solum officiis amicitiae, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine conjunctius viverem. Nihil attinet me plura scribere: quam mihi necesse est ejus salutem & fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, quam cognorim pluribus rebus, quid tu & de bonorum fortuna, & de reipublicæ calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tuâ sponte erga Cæcinam habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione meâ, quanti me a te fieri intelligo. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale.

M. T. C. TREBANIUS S. D.

TREBANIUM *exulem spe non dubiâ melioris
fortuna consolatur. Anno U. C. 707.*

10. **A**NTEA misissem ad te litteras, si
genus scribendi invenirem: tali enim
tempore, aut consolari amicorum est,
aut polliceri. Consolatione non utebar,
quod ex multis audiebam, quàm fortiter
sapienterque ferres injuriam temporum,
quàmque te vehementer consolaretur con-
scientia factorum & consiliorum tuorum:
quod quidem si facis, magnum fructum
studiorum optimorum capis, in quibus te
semper scio esse versatum; idque ut fa-
cias, etiam atque etiam te hortor. Simul
& illud tibi, hominî peritissimo rerum,
& exemplorum, & omnis vetustatis, ne
ipse quidem rudis, sed in studio minùs
fortasse, quàm vellem, at in rebus atque
usu plus etiam quàm vellem, versatus,
spondeo, tibi istam acerbitatem & inju-
riam non diuturnam fore. Nam & ipse
qui plurimum potest, quotidie mihi de-
labi ad æquitatem & ad rerum naturam
videtur; & ipsa causa ea est, ut jam
simul cum republica, quæ in perpetuum
jacere non potest, necessariò reviviscat,
atque recreetur: quotidieque aliquid fit
lenius & liberalius, quàm timebamus.

L ij

Quæ quoniam in temporum inclinationibus sæpe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus, neque ullum prætermitemus tui juvandi & levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, litterarum genus quotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim: id re, quàm verbis, faciam libentiùs. Tu velim existimes, & plures te amicos habere, quàm qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intelligere potuerim; & me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas & magnum, quod est in uno te: quæ sunt in fortuna, temporibus regentur, & consiliis nostris providebuntur. Vale.

M. T. C. TREBANIO S. D.

*Hujus & superioris epistolæ idem argumentum;
idem annus.*

II. **E**GO quanti te faciam, semperque fecerim, quanti me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam & consilium tuum, vel casus potius diutius in armis civilibus commorandi, semper mihi magno dolori fuit; & hic eventus, quòd tardiùs, quàm est æquum, & quàm ego vellem, recuperas fortunam & dignitatem tuam, mihi non minori curæ est, quàm

tibi semper fuerunt casus mei. Itaque & Postumuleno, & Sextio, & sæpissime Artico nostro, proximèque Theudæ, liberto tuo, totum me patefeci; & hæc his singulis sæpe dixi, quacumque re possem, me tibi & liberis tuis satisfacere cupere; idque tu ad tuos velim scribas; hæc quidem certè, quæ in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res paratam putent. Si auctoritate & gratiâ tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita meritus sum, posse deberem, tu quoque is esses, qui fuisti, quum omni gradu amplissimo dignissimus, tum certè ordinis tui facilè princeps. Sed quum eodem tempore, eademque de causa, nostrum uterque cecidit; tibi & illa polliceor, quæ supra scripsi, quæ sunt adhuc mea; & ea, quæ præterea videor mihi ex aliqua parte retinere, tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Cæsar, ut multis rebus intelligere potui; est alienus a nobis, & omnes ferè familiarissimi ejus, quasi devincti magnis meis veteribus officiis, me diligenter observant & colunt. Itaque si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est, de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi, quod quidem quotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem, agam per

26 EPISTOLARUM.

me ipse & moliar. Singula persequi non est necesse: universam studium meum, & benevolentiam ad te defero. Sed magni meâ interest, hoc tuos omnes scire, quod tuis litteris fieri potest, ut intelligant omnia Ciceronis patere Trebanio. Hoc eò pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum jucundum sit futurum.

M. CICERO TREBANIO S. D.

GRATULATUR de restitutione, quam Dolabella beneficio ipsi impetraverat: hortaturque, ut aequo animo jacturam fortunarum ferat, quia plus acquisiverit quam amiserat. Anno U. C. 707.

12. **D**OLABELLAM antea tantummodo diligebam; obligatus ei nihil eram; nec enim acciderat mihi opus esse, & ille mihi debebat, quòd non defueram ejus periculis. Nunc tanto sum devinctus ejus beneficio, quòd & antea in re, & hoc tempore in salute tua cumulatissimè mihi satisfecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari, quàm gratias agere, malim: alterum omnino non desidero, alterum verè facere poteris. Quod reliquum est, quando tibi virtus & dignitas tua redivitum ad tuos aperuit,

AD FAMILIAR. LIB. VI. 247

est tuæ sapientiæ , magnitudinisque animi , quid amiseris oblivisci , quid recuperaris cogitare. Vives cum tuis , vives nobiscum. Plus acquisisti dignitatis , quàm amisisti rei familiaris : quæ ipsa tum esset jucundior , si ulla res esset publica. Vestorius noster familiaris ad me scripsit , te mihi maximas gratias agere. Hæc prædicatio tua mihi valde grata est , eaque te uti facilè patior , quum apud alios , tum mehercule apud Syronem , nostrum amicum : quæ enim facimus , ea prudentissimo cuique maximè probata esse volumus. Te cupio videre quàm primùm. Vale.

M. T. CICERO AMPIO S. D.

GRATULATUR de reditu per Cæsaris amicos impetrato , ideoque cessare consolationem , re confectâ. Esse tamen vel restituto aliquid ferendum , reip. scilicet calamitatem , in qua nullum solatium supersit , nisi quod ex litterarum studiis capiatur. Anno U. C. 707.

13. **G**RATULOR tibi , mi Balbe ; verèque gratulor : nec sum tam stultus , ut te usurâ falsi gaudii frui velim , deinde frangi repentè , atque ita cadere , ut nulla res ad æquitatem te animi possit postea extollere. Egi tuam causam apertius , quàm mea tempora ferebant : vin-

L iv

cebatur enim fortuna ipsa debilitatæ gratiæ nostræ, tui caritate, & meo perpetuo erga te amore, culto a te diligentissimè. Omnia promissa, confirmata, certa & rata sunt, quæ ad reditum & ad salutem tuam pertinent: vidi, cognovi, interfui. Etenim omnes Cæsaris familiares satis opportunè habeo implicatos consuetudine & benevolentia, sic ut, quum ab illo discesserint, me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirtius, Balbus, Oppius, Matius, Postumius planè ita faciunt, ut me unicè diligant. Quod si mihi per me efficiendum fuisset, non me pœniteret pro ratione temporum ita esse molitum. Sed nihil est a me inservitum temporis causâ: veteres mihi necessitudines cum his omnibus intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti. Principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minùs auctoritate, quàm gratiâ. Cimber autem Tillius mihi planè satisfecit. Valent tamen apud Cæsarem non tam ambitiosæ rogationes, quàm necessariae; quam quia Cimber habebat, plus valuit, quàm pro ullo alio valere potuisset. Diploma statim non est datum, quòd mirifica est improbitas in quibusdam, qui rulissent acerbiùs veniam tibi dari, quem illi appellant *tubam belli civilis*: multaque

ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quate visum est occultius agendum, neque ullo modo divulgandum, de te jam esse perfectum: sed id erit perbrevis; nec dubito, quin, legente te has litteras, confecta jam res futura sit. Panfa quidem mihi, gravis homo & certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit, perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit hæc ad te perscribi: minus enim te firmum sermo Epuleiæ tuæ, lacrymæque Ampiæ declarabant, quàm significant tuæ litteræ; atque illæ arbitrabantur, quum a te abessent ipsæ, multò in graviore te cura futurum. Quare magno opere putavi, angoris & doloris tui levandi causâ, pro certis ad te ea, quæ essent certa, perscribi. Scis, me antea sic solitum esse scribere ad te, magis ut consolarer fortem virum atque sapientem, quàm ut exploratam spem salutis ostenderem, nisi quam ab ipsa republica, quum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus & magnum animum mihi semper ostendisti, & ad omnes casus ferendos constantem ac paratum: quod ego non mirabar, quum recordarer, te & a primis temporibus ætatis in republica esse versatum, & tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis

fortunarumque communium ; & in hoc ipsum bellum esse ingressum , non solum uti victor , beatus ; sed etiam , si ita accidisset , victus , ut sapiens esses. Deinde , quum studium tuum consumas in viro- rum fortium factis memoriæ prodendis , considerare debes , nihil tibi esse committendum , quamobrèm eorum , quos laudas , te non simillimum præbeas. Sed hæc oratio magis esset apta ad illa tempora , quæ jam effugisti. Nunc verò tantum te para ad hæc nobiscum ferenda ; quibus ego si quam medicinam invenirem , tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium , doctrina ac litteræ , quibus semper usi sumus ; quæ secundis rebus delectationem modò habere videbantur , nunc verò etiam salutem. Sed , ut ad initium revertar , cave dubites , quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint. Vale.

CICERO LIGARIO.

SOLATUR Ligarium exfulem , cumque bene sperare jubet , atque , ut interea forti animo sit , hortatur. Scripta post Africanum bellum videtur. Anno U. C. 707.

14. **E**TSI tali tuo tempore me aut consolandi , aut juvandi tui causâ scribere ad te aliquid pro nostra amicitia oportebat ,

tamen adhuc id non feceram ; quia neque lenire videbar oratione , neque levare posse dolorem tuum. Postea verbò quàm magnam spem habere cœpi , fore ut te brevi tempore incolumem haberemus , facere non potui , quin tibi & sententiam , & voluntatem declararem meam. Primum igitur scribam , quod intelligo & perspicio , non fore in te Cæsarem duriorē : nam & res eum quotidie , & dies , & opinio hominum , & , ut mihi videtur , etiam sua natura mitiorem facit ; idque quum de reliquis sentio , tum de te etiam audio ex familiarissimis ejus , quibus ego ex eo tempore , quo primum ex Africa nuntius venit , supplicare unà cum fratribus tuis non destiti : quorum quidem & virtus , & pietas , & amor in te singularis , & assidua & perpetua cura salutis tuæ tantum proficit , ut nihil sit , quod non ipsum Cæsarem tributurum existimem. Sed si tardiùs fit , quàm volumus , magnis occupationibus ejus , a quò omnia petuntur , aditus ad eum difficiliores fuerunt ; & simul Africanæ causæ iracundior , diutius velle videtur eos habere sollicitos , a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum : sed hoc ipsum intelligimus eum quotidie remissius & placatiùs ferre. Quare mihi crede , & memoriæ manda , me tibi id affirmasse , te

in istis molestiis diutius non futurant. Quum, quid sentirem, exposui; quid vellem tuâ causâ, re potius declarabo, quàm oratione: & , si tantum possem, quantum in ea republica, de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses: eadem enim causa opes meas fregit, quæ tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quidquid imago veteris meæ dignitatis, quidquid reliquæ gratiæ valent; studium, consilium, opera, gratia, fides mea, nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper habuisti, primum ob eas causas, quas scripsi; deinde, quod ea de republica semper voluisti atque sensisti, ut non modò nunc secunda sperare debeas; sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientiam & factorum & consiliorum tuorum, quæcumque acciderent, fortissimo & maximo animo ferre deberes. Vale.

CICERO LIGARIO.

QUÆ cum Cæsare egerit de Ligarii restitutione, & quam spem salutis habeat, declarat; & ad lætitiâ hortatur. Eodem anno.

15. **N**Œ scito omnem laborem, omnem operam, curam, studium in tua salute

consumere : nam quum te semper maximè
 dilexi , tum fratrum tuorum , quos æquè
 atque te summâ benevolentiam sum com-
 plexus , singularis pietas amorque frater-
 nus , nullum me patitur officii erga te ,
 studiique munus aut tempus prætermitt-
 tere. Sed quæ faciam , fecerimque pro te ,
 ex illorum te litteris , quàm ex meis ,
 malo cognoscere. Quid autem sperem ,
 aut confidam , & exploratum habeam de
 salute tua , id tibi a me declarari volo.
 Nam si quisquam est timidus in magnis
 periculosisque rebus , semperque magis
 adversos rerum exitus metuens , quàm
 sperans secundos , is ego sum ; & , si hoc
 vitium est , eo me non carere confiteor.
 Ego idem tamen quum a. d. v. Kal. in-
 tercalares priores , rogatu fratrum tuorum
 venissem manè ad Cæsarem , atque om-
 nem adeundi & conveniendi illius indi-
 gnitatem & molestiam pertulissem , quum
 fratres & propinqui tui jacerent ad pedes ,
 & ego essem locutus , quæ causa , quæ
 tuum tempus postulabat ; non solum ex
 oratione Cæsaris , quæ sanè mollis & li-
 beralis fuit , sed etiam ex oculis & vultu ,
 ex multis præterea signis , quæ facilius
 perspicere potui , quàm scribere , hanc in
 opinionem discessi , ut mihi tua salus du-
 bia non esset. Quamobrem fac animo ma-
 gno fortique sis : & , si turbidissima fa-

pienter ferebas, tranquilliora lætè feras. Ego tamen tuis rebus sic adero, ut difficillimis; neque Cæsari solum, sed etiam amicis ejus omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissimè supplicabo. Vale.

CICERO BASILO S.

GRATULATIONEM, benevolentiam, officium significat. Anno incerto.

16. **T**IBI gratulor, mihi gaudeo, te amo, tua tueor. A te amari, & quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

BITHYNICUS CICERONI S.

COMMEMORATA suâ, & patris amicitia, rogat, ut se absentem tueatur. Anno U. C. 709.

17. **S**I mihi tecum non & multæ & justæ causæ amicitiaë privatim essent, repeterem initia amicitiaë ex parentibus nostris; quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostrâ ipsorum amicitiaë, cujus fiduciaë peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

M. CICERO BITHYNICO S.

RESPONDET Bithynici cuidam epistolæ, quâ ille, constitutâ rep. cum Cicerone se futurum promiserat, quod gratum sibi fore significat, & se ejus esse amantissimum confirmat. Anno U. C. 709.

18. **Q**UUM ceterarum rerum causâ cupio esse aliquando rempublicam constitutam; tum velim mihi credas, accedere id etiam quod magis expetam, promissum tuum, quo in litteris uteris: scribis enim, si ita sit, te mecum esse victurum. Grattissima mihi tua voluntas est, facisque nihil alienum necessitudine nostrâ, iudicisque patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus valuerunt, aut valeant, conjunctiores tecum esse, quàm me; necessitudine, neminem. Quamobrem grata mihi est & memoria tua nostræ conjunctionis, & ejus etiam augendæ voluntas. Vale.

CICERO LEPTÆ.

QUESTIONI respondet ex lege de decurionibus. Addit de bello Hispaniensi, de Leptæ negotio, de Oratore suo, de Tulliola, de mansione urbana: postremò suadet Leptæ filio ut Hesiodum ediscat. Anno U. C. 708.

19. **S**IMUL accepi a Seleuco tua litem.

ras, statim quæsiui à Balbo per codicillos, quid esset in lege. Rescripsit, Eos qui facerent præconium, vetari esse in decurionibus; qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint & tui, & mei familiares: neque enim erat ferendum, quum, qui hodie aruspicinam facerent, in senatu Romæ legerentur, eos qui aliquando præconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere. De Hispaniis novi nihil: magnum tamen exercitum Pompeium habere constat: nam Cæsar ipse ad nos misit exemplum Paciæci litterarum, in quo erat, illi undecim esse legiones. Scripserat etiam Messalla Q. Salasso, P. Curtium fratrem eius, jussu Pompeii, inspectante exercitu, interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariæ causâ venisset, eum comprehendere, ad Cæsaremque deducere. De negotio tuo, quod sponsor es pro Pompeio; si Galba consponsor tuus redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit; quod videbatur mihi ille confidere. Oratorem meum tantopere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me quidquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse: qui si est talis, qualem tibi

videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recusō, quin, quantum de illo libro, tantumdem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari jam talibus scriptis: etsi abest maturitas ætatis, jam tamen personare aures ejus hujusmodi vocibus non est inutile. Me Romæ tenuit omnino Tulliæ meæ partus. Sed quum ea, quemadmodum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellæ procuratoribus exigam primam pensionem: & mehercule, non tam sum peregrinator jam, quàm solebam. Ædificia mea me delectabant, & otium. Domus est, quæ nulli villarum mearum cedit; otium, omni desertissimâ regione majus. Itaque ne litteræ quidem meæ impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos, quàm istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum; & habeat in ore,

Τῆς δ' ἀπὸ τῆς ἰδρωτῆρα.

CICERO LEPTÆ S. D.

QUUM Cæsar ludos regionatim daturus esset, curationem eorum Lepta ambiebat, cui id Cicero dissuadet, diffusus, propter multitudinem intimorum, impetrari posse. Anno U. C. 708.

20. **M**ACULAM officio functum esse gau-

deo : ejus Falernum mihi semper idoneum visum est deversorio , si modò tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum. Ceteroqui mihi locus non displicet , nec eâ re Petrinum tuum deferam : nam & villa , & amœnitas illa , commorationis est , non deversorii. De curatione aliqua munerum regionum , cum Oppio locutus sum : nam Balbum , postea quàm tu es profectus , non vidi ; tantis pedum doloribus afficitur , ut se conveniri nolit. Omnino de tota re , ut mihi videtur , sapientius faceres , si non curares : quod enim eo labore assequi vis , nullo modo assequere : tanta est enim intimorum multitudo , ut ex his aliquis potiùs effluat , quàm novo sit aditus , præsertim qui nihil afferat præter operam ; in qua ille se dedisse beneficium putabit , si modò ipsum sciet , non accepisse. Sed tamen aliquid videbimus , in quo sit species : aliter quidem non modò non appetendum , sed etiam fugiendum puto. Ego me Asturæ diutius arbitror commoraturum , quoad ille quandoque veniat. Vale.

CICERO TORANIO S.

TORANIUS exsul voluit *Cæsarianis* ex *Hispania* venturis occurrere , ut , captatâ illorum gratiâ , faciliùs *Cæsari* reconciliaretur : quod *Cicero* dissuadet , & manere jubet , ubi erat ,

quoad scire possit, quid agendum sit. Adde consolationem a communi calamitate, & recti conscientia. Anno U. C. 797.

21. **D**EDERAM triduo antè pueris Cn. Plancii litteras ad te : ed nunc ero brevior, teque, ut antea consolabar, hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius, quàm ibidem opperiri, quoad scire possis quid tibi agendum sit. Nam præter navigationis longæ, & hiemalis, & minimè portuosæ periculum, quod vitaveris; ne illud quidem non quantivis, subito, quum certi aliquid audieris, te istinc posse proficisci. Nihil est cur adventibus te offerre gestias. Multa præterea metuo, quæ cum Cilone nostro communi-cavi. Quid multa? Loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti, ex quo te; quocumque opus erit, facillimè & expeditissimè conferas. Quòd si recipiet ille se, ad tempus aderis: sin (quum multa accidere possunt) aliqua res eum vel impedit, vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis: hoc mihi prorsus valde placet. De reliquo, ut te sæpe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere, quod tibi timendum sit, præter communem casum civitatis; qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus, & id ætatis jam su-

mus, ut omnia, quæ non nostrâ culpâ nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent, summâque pietate te desiderant, & diligunt, & colunt. Tu & cura ut valeas, & te istinc ne temerè commoveas.

CICERO TORANIO S.

TORANIUM consolatur ex suo exemplo, qui, quum antea idem quod ille sentiret, nihilque proficeret etiam rectis consiliis; moderatè nunc ferat quæ acciderant, ostendens, quantum levamen sit, rectè verèque sensitse: monetque, ut nihil de rebus suis, præterquam quod commune est, timeat. Anno U. C. 707.

22. **E**TSI, quum hæc ad te scribebam, aut appropinquare exitus hujus calamitossissimi belli, aut jam aliquid actum, & confectum videbatur, tamen quotidie commemorabam, te unum in tanto exercitu mihi fuisse assensorem, & me tibi; solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo, spe pacis exclusâ, ipsa victoria futura esset acerbissima, quæ aut interitum allatura esset, si victus esses, aut si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri & sapientes, Domitii & Lentuli, timidum esse dicebant (eram planè: timebam enim, ne evenirent ea quæ acciderunt) idem nunc nihil

timeo, & ad omnem eventum paratus sum. Quum aliquid videbatur caveri posse, tum id negligi dolebam: nunc verò, ever-
 sis omnibus rebus, quum consilio profici
 nihil possit, una ratio videtur, quidquid
 evenerit, ferre moderatè; præsertim quum
 omnium rerum mors sit extremum; &
 mihi sim conscius, me, quoad licuerit,
 dignitati reipublicæ consuluisse; &, hac
 amissâ, salutem retinere voluisse. Hæc
 scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed
 ut tu, qui conjunctissimâ fuisti mecum &
 sententiâ, & voluntate, eadem cogitares.
 Magna enim consolatio est, quum recor-
 dare, etiam si secus acciderit, te tamen
 rectè verèque sensitse. Atque utinam liceat
 aliquando aliquo reipublicæ statu nos frui,
 inter nosque conferre sollicitudines nostras,
 quas pertulimus tum, quum timidi puta-
 batur, quia dicebamus ea futura, quæ
 facta sunt. De tuis rebus nihil esse quod
 timeas, præter universæ reipublicæ inte-
 ritum, tibi confirmo. De me autem sic
 velim judices, quantum ego possim, me
 tibi, salutis tuæ, liberisque tuis summo
 cum studio præstò semper futurum. Vale.

CICERO DOMITIO.

*Cn. Domitium, L. F. qui post pugnam in The-
 salia ab armis recesserat, & seriùs tamen quàm
 Cicero, spe veniæ impetrandæ venerat in Ita-*

liam, orat, ut quum reip. jam satisfecerit, incolumitati suæ consulat, & amicorum desiderium, quos belli casus eripuerat, æquo, saltem forti feras animo. Anno U. C. 707.

23. **N**ON ea res me deterruit, quò minus; postea quàm in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quòd tu ad me nullas miseris; sed quia nec quid tibi polliceret, ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, quum mihimet ipsi consilium deesset, nec quid consolationis afferrem in tantis malis, reperiẽbam. Hæc quamquam nihilo meliora sunt, nunc etiam atque etiam multò desperatiora; tamen inanes esse meas litteras, quàm nullas, malui. Ego si te intelligerem plus conatum esse suscipere reipublicæ causâ muneri, quàm quantum præstare potuisses, tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam conditionem te vivendi, quæ daretur, quæque esset, hortarer. Sed quum consilii tui bene fortiterque suscepti, eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset; oro, obtestorque te pro veteri nostra conjunctione ac necessitudine, proque summa mea in te benevolentia, & tua in me pari, te ut nobis, parenti, conjugi, tuisque omnibus, quibus es, fuisti-que semper carissimus, saluum conserves;

AD FAMILIAR. LIB. VI. 263

incolumitati tuæ, tuorumque, qui ex te pendent, consulas: quæ didicisti, quæque ab adolescentia pulcherrimè a sapientissimis viris tradita, memoriâ & scientiâ comprehendisti, his hoc tempore utare: quos conjunctos summâ benevolentîâ plurimisque officiis amisisti, eorum desiderium si non æquo animo, at forti feras. Ego quid possim nescio, vel potiùs me parum posse sentio: illud tamen tibi polliceor, me, quæcumque saluti dignitatique tuæ conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu & studio, & officio, in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam, tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero: sin autem tu minùs scripseris, ego tamen omnia, quæ tibi utilia esse arbitrabor, summo studio, diligenterque curabo. Vale.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER SEPTIMUS.

M. CICERO M. MARIO S. D.

LUDOS describit a Pompeiio secundo consulatu editos, quos quòd Marius absens non spectaverit, eidem gratulatur: se quoque hujus generis vanitatibus non capi, & inter ludos Caninii causam egisse narrat, cujus occasione dimissionem sibi a judiciis exoptat, ut liberè possit in villis & cum Mario vivere. Anno U. C. 698.

I. **S**I te dolor aliquis corporis, aut infirmitas valetudinis tuæ tenuit, quò minus ad ludos venires, fortunæ magis tribuo, quàm sapientiæ tuæ: sin hæc, quæ ceteri mirantur, contemnenda duxisti, & quum per valetudinem posses, venire tamen nolueris; utrumque lætor, & sine dolore corporis te fuisse, & animo valuisse, quum ea, quæ sine causa mirantur alii, neglexeris: modò ut tibi constiterit fructus otii tui, quo quidem tibi

tibi perfrui mirificè licuit, quum esses in ista amœnitate pene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu in illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti, & patefecisti Sejanum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris; quum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communes mimos semisomni. Reliquas verò partes diei tu consumebas his delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quæ scilicet Sp. Mæcius probavisset. Omnino, si quæris, ludi apparatusissimi, sed non tui stomachi: conjecturam enim facio de meo. Nam primùm honoris causâ in scenam redierant ii, quos ego honoris causâ de scena decessisse arbitrabar. Deliciæ verò tuæ, noster Æsopus, ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes homines liceret: is jurare quum cœpisset, vox eum defecit in illo loco, *Si sciens fallo*. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem; quo quidem apparatu non dubito quin animo æquissimo carueris. Quid enim delectationis habent sexcenti muli in Clytæmnestra? aut in Equo Trojano cetrarum tria millia? aut armatura varia

peditatûs & equitatûs in aliqua pugna
 quæ popularem admirationem habuerunt,
 delectationem tibi nullam attulissent. Quòd
 si tu per eos dies operam dedisti Proto-
 geni tuo, dummodo is tibi quidvis po-
 tius, quàm orationes meas legerit; nã
 tu haud paulò plus, quàm quisquam
 nostrûm, delectationis habuisti. Non enim
 te puto Græcos, aut Oscos ludos desi-
 derasse; præsertim quum Oscos ludos
 vel in senatu nostro spectare possis; Græ-
 cos ita non ames, ut ne ad villam qui-
 dem tuam viâ Græcâ ire soleas. Nam
 quid ego te athletas putem desiderare,
 qui gladiatores contempseris? in quibus
 ipse Pompeius confitetur se & operam
 & oleum perdidisse. Reliquæ sunt vena-
 tiones binæ per dies quinque, magni-
 ficæ, nemo negat; sed quæ potest ho-
 mini esse polito delectatio, quum aut
 homo imbecillus a valentissima bestia
 laniatur, aut præclara bestia venabulo
 transverberatur? quæ tamen, si videnda
 sunt, sæpe vidisti; neque nos, qui hæc
 spectavimus, quidquam novi vidimus. Ex-
 tremus elephantorum dies fuit, in quo
 admiratio magna vulgi atque turbæ, de-
 lectatio nulla exstitit: quin etiam mise-
 ricordia quædam consecuta est, atque
 opinio ejusmodi, esse quamdam illi bel-
 ligræ cum genere humano societatem. His

ego tamen diebus, ludis scenicis, ne fortè videar tibi non modò beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me pene in iudicio Galli Caninii, familiaris tui. Quòd si tam facilem populum haberem, quàm Æsopus habuit, libenter mehercule artem desinerem; tecumque, & cum similibus nostri viverem. Nam me quum antea tædebat, quum & ætas & ambitio me hortabantur, & licebat denique, quem nolebam, non defendere; tum verò hoc tempore vita nulla est. Neque enim fructum ullum laboris ex his exspecto: & cogor nonnumquam homines non optimè de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quæro causas omnes aliquando vivendi arbitrato meo; teque, & istam rationem otii tui & laudo vehementer, & probò; quòdque nos minùs intervisis, hoc fero animo æquiore, quòd, si Romæ esses, tamen neque nos lepore tuo, neque te (si quis est in me) meo frui liceret, propter molestissimas occupationes meas: quibus si me relaxaro (nam ut planè exsolvam, non postulo) te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profectò, quid sit humaniter vivere. Tu modò istam imbecillitatem valetudinis tue sustenta & tuere, ut facis, ut nostras villas obire, & mecum simul lecticulum

concurrere possis. Hæc ad te pluribus verbis scripsi, quàm soleo, non otii abundantia, sed amoris erga te, quòd me quâdam epistolâ subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid hujusmodi scriberem, quòd minùs te prætermisisse ludos pœniteret. Quod si assecutus sum, gaudeo: sin minùs, hòc me tamen confortor, quòd posthac ad ludos venies, nosque vides, neque in epistolis relinques meis spem aliquam delectationis tuæ. Vale.

M. T. C. M. MARIO S. D.

EMPTIONIS negotium, sibi mandatum, post jocos (nam & ipse inter heredes bonorum erat, quæ emi volebat Marius) diligenter se curaturum dicit. Deinde respondet gratulationi de Planco Bursa, qui, Cicerone accusante, damnatus fuerat, quo judicio quantum lateatur, significat, & Marium quoque gardere jubet. Anno U. C. 701.

2. **M**ANDATUM tuum curabo diligenter. Sed homo acutus, ei mandasti potissimùm, cui expediret, illud venire quàm plurimo. Sed eò vidisti multum, quòd præfinisti, quòd ne plus emerem. Quòd si mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus: nunc, quum tuum pretium novi, licet

tatorem potius apponam, quàm illud minoris veneat. Sed de joco satis est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter. De Bursa te gaudere certò scio: sed nimis verecundè mihi gratularis. Putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minùs me magnam illam lætitiã putare. Credas mhi velim, magis me iudicio hoc, quàm morte inimici, lætatum. Primum enim iudicio malo, quàm gladio; deinde gloriã potius amici, quàm calamitate. In primisque me delectavit, tantum studium bonorum in me extitisse contra incredibilem contentionem clarissimi & potentissimi viri. Postremò, vix verisimile fortasse videatur, oderam multò pejus hunc, quàm illum ipsum Clodium: illum enim oppugnaram, hunc defenderam: & ille, quum omnis respublica in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit; nec suã sponte, sed eorum auxilio, qui, me stante, stare non poterant: hic simiolus, animi causã, me, in quem inveheretur, delegerat; persuaseratque nonnullis invidis meis, se in me emissarium semper fore. Quamobrem valde jubeo gaudere te: magna res gesta est: numquam ulli fortiores cives fuerunt, quàm qui ausi sunt eum contra tantas opes ejus, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare: quod fecissent numquam,

M iij

270 *EPISTOLARUM*

nisi iis dolori meus fuisset dolor. Nos hic in multitudine, & celebritate iudiciorum, & novis legibus ita distinemur, ut quotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quàm primùm te videre possimus.

M. CICERO M. MARIO S. D.

Ut discessum suum civili bello post pugnam Pharsalicam excusaret, quem vituperatores reprehendebant, totam causam belli recenset, ut appareat, quibus adductus rationibus a continuando bello abstinuerit. Scripta post bellum Africanum. Anno U. C. 707.

D 3. **HERSÆPE** mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, & (ut video) versabimur, solet in mentem venire illius temporis, quo proximè fuimus unà: quin etiam ipsum diem memoriâ teneo. Nam a. d. III. Idus Maias, Lentulo, & Marcello consulibus, quum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo præstò fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio, quum officii, tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio deessem; si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profectò me quoque ita conturbatum, ut non expli-

carem, quid esset optimum factu: pudori tamen malui, famæque cedere, quàm salutis meæ rationem ducere: cuius me mei facti posuit, non tam propter periculum meum, quàm propter vitia multa, quæ ibi offendi, quò veneram. Primum neque magnas copias, neque bellicosas: deinde, extra ducem, paucosque præterea (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces; deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem: maximum autem æs alienum amplissimorum virorum. Quid quæris? nihil boni præter causam. Quæ quum vidissem, desperans victoriam, primum cœpi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, quum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat, & in ea sententia videbatur fore, & fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna cœpisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus, nullus imperator fuit. Signa tirone & collectitio exercitu cum legionibus robustissimis contulit: victus turpissimè, amissis etiam castris, solus fugit. Hunc ego belli mihi finem feci, nec putavi, quum integri patres non fuissetus, fractos superiores fore. Discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadem-

dum fuit, aut in aliquas insidias incidendum, aut deveniendum in victoris manus, aut ad Jubam confugiendum, aut capiendus tanquam exsilio locus, aut consciscenda mors voluntaria. Certè nihil fuit præterea, si te victori nolles, aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis, quæ dixi, incommodis, nihil tolerabilius exsilio, præsertim innocenti, ubi nulla adjuncta est turpitude: addo etiam, quum eâ urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis (si quidquam nunc cuiquam est) etiam in meis esse malui. Quæ acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quò optima vivendi conditio esset: sed tamen, si esset aliqua forma reipublicæ, tanquam in patria ut essem; si nulla, tanquam in exsilio. Mortem mihi cur consciscerem; causa nulla visa est; cur optarem, multæ causæ. Vetus est enim, *Ubi non sis qui fueris, non esse cur velis vivere.* Sed tamen vacare culpâ magnum est solatium, præsertim quum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam, & maximarum rerum gloriam, quarum altera mihi vivo nunquam eripietur, altera ne mortuo quidem. Hæc ad te scripsi verbosius, & tibi molestus fui, quòd te, quum mei, tum reipublicæ cognovi aman-

tissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires, me numquam voluisse plus quemquam posse, quam universam rempublicam: postea autem quam alicujus culpâ tantum valeret unus, ut obsisti non posset, me voluisse pacem: amisso exercitu, & eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus; postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli: nunc autem, si hæc civitas est, civem esse me; si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum, aut Mitylenas contulissem. Hæc tecum coram malueram, sed quia longius fiebat, volui per litteras eadem; ut haberes quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, quam meus interitus nihil fuerit reipublicæ profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam. Quibus ego certò scio non videri satis multos perisse: qui si me audissent, quamvis iniquâ pace, honestè tamen viverent: armis enim inferiores, non causâ fuissent. Habes epistolam verbosiorē: fortasse, quam velles: quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego, si quæ volo expedierò, brevi tempore te, ut spero, videbo. Vale.

M. T. C. M. MARIO S. D.

PRÆMONET Marium de adventu suo in Pompeianum. Anno U. C. 707.

4. **A**NTE diem IX. Kal. in Cumanum veni cum Libone tuo, vel nostro potiùs. In Pompeianum statim cogito : sed faciam antè te certiozem. Te quum semper valere cupio , tum certè dum hic sumus. Quare si quod constitutum cum podagra habes , fac ut in alium diem differas. Cura igitur , ut valeas : & me hoc biduo aut triduo exspecta.

CICERO CÆSARI IMPER. S. D.

C. Trebatium Testam, jurisconsultum, familiarem suum, Cæsari Galliarum proconsuli diligentissimè commendat. Anno U. C. 699.

5. **V**IDE, quàm mihi persuaserim, te me esse alterum, non modò in iis rebus, quæ ad me ipsum, sed etiam in iis, quæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, beneficiisque quàm ornatissimum domum reducerem. Sed postea quàm & Pompei commoratio diuturnior erat, quàm putaram, & mea quædam tibi non ignota

dubitatio , aut impedire profectio-
 meam videbatur , aut certè tardare , vide,
 quid mihi sumpserim. Cœpi velle , ea
 Trebatium exspectare a te , quæ sperasset
 a me : neque mehercule minùs ei pro-
 lixè de tua voluntate promisi , quàm eram
 solitus de mea polliceri. Casus verò mi-
 rificus quidam intervenit , quasi vel testis
 opinionis meæ , vel sponsor humanitatis
 tuæ. Nam quum de hoc ipso Trebatio
 cum Balbo nostro loquerer accuratiùs do-
 mi meæ , litteræ mihi dantur a te , qui-
 bus in extremis scriptum erat , M. OR-
 FIUM , *quem mihi commendas , vel regem
 Galliæ faciam , vel hunc Leptæ delega. Si
 vis tu , ad me alium mitte , quem ornem.*
 Sustulimus manus & ego & Balbus :
 tanta fuit opportunitas , ut illud nescio
 quod non fortuitum , sed divinum vide-
 retur. Mitto igitur ad te Trebatium ,
 atque ita mitto , ut initio meâ sponte ,
 pòst autem invitatu tuo mittendum du-
 xerim. Hunc , mi Cæsar , sic velim omni
 tuâ comitate complectare , ut omnia , quæ
 per me possis adduci ut in meos con-
 ferri velis , in unum hunc conferas : de
 quo tibi homine hæc spondeo , non illo
 vetere verbo meo , quod , quum ad te
 de Milone scripsissem , jure lusisti , sed
 more Romano , quo modo homines non
 inepti loquuntur , probiorem hominem ,

M vj

meliozem virum, pudentiorem esse ne-
minem. Accedit etiam, quod familiam
ducit, in jure civili singularis memoria,
summa scientia. Huic ego neque tribu-
natum, neque praefecturam, neque ullius
beneficii certum nomen peto: benevo-
lentiam tuam & liberalitatem peto: ne-
que impedio, quò minus, si tibi ita
placuerit, etiam hifce eum ornes glo-
riolae insignibus: totum denique homi-
nem tibi ita trado de manu (ut aiunt)
in manum tuam istam, & victoriâ &
fide praestantem. Simus enim putidiusculi,
quam per te vix licet: verum, ut video,
licebit. Cura, ut valeas, & me, ut amas,
ama.

CICERO TREBATIO S. D.

TREBATIUM desiderium urbis impatienter ferentem, hortatur ut maneat in provincia, laboretque, ut id consequatur, cujus causam profectus fuerat. Anno U. C. 699.

6. **Q**UONIAM omnibus meis epistolis, quas ad
Caesarem, aut ad Balbum mitto, legiti-
ma quadam est accessio commendationis
tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo in-
signi indicio meae erga te benevolentiae.
Tu modò ineptias istas, & desideria ur-
bis & urbanitatis depone; & quo con-
silio profectus es, id assiduitate & vir-

tute consequere. Hoc tibi tam ignosce-
mus nos amici, quàm ignoverunt Medæ,
quæ Corinthum arcem altam habebant ma-
trona opulentæ, optimates: quibus illæ
manibus gypsatisissimis persuasit, ne sibi
vitio illæ verterent, quòd abesset a pa-
tria.

Nam multi suam

Rem bene gessere, & publicam, patriam procul;

Multi domi qui astatem egerunt, propterea.

Sunt improbatii.

Quo in numero tu certè fuisses, nisi te
extrusissemus: sed plura scribemus aliàs.
Tu qui ceteris cavere didicisti, in Bri-
tannia ne ab èssedariis decipiaris, caveto:
& quando Medeam agere cœpisti, illud
semper memento, *Qui ipse sibi sapiens*
prodesse non quit, nequidquam sapit. Cura
ut valeas.

CICERO TREBATIO.

STUDIUM suum in commendando significat,
monet ut Casari se dedat, ab eoque expectet
omnia. Anno U. C. 699.

7. **E**GO te commendare non desisto;
sed quid proficiam, ex te scire cupio.
Spem maximam habeo in Balbo; ad quem
de te diligentissimè & sæpissimè scribo.
Illud soleo mirari, non me toties acci-

pere tuas litteras, quoties a Quinto mihi fratre afferuntur. In Britannia nihil esse audio, neque auri, neque argenti. Id si ita est, essedum aliquod suadeo capias, & ad nos quàm primùm recurras. Sin autem sine Britannia tamen assequi, quòd volumus, possumus; perface ut sis in familiaribus Cæsaris: multum te in eo frater adjuvabit meus, multum Balbus: sed, mihi crede, tuus pudor & labor plurimùm. Imperatorem liberalissimum, ætatem opportunissimam, commendationem certè singularem habes: ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare. Vale.

CICERO TREBATIO.

QUID *Cæsar ad se scripserit, & quid ipse Cæsari responderit, significat: deinde leniter reprehendit Trebatium, quòd tribunatum recusaverit. Anno U. C. 699.*

8. **S**CRIPSIT ad me Cæsar perhumaniter, nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certè fore: cui quidem ego rescripsi, quàm mihi gratum esset futurum, si quàm plurimùm in te studii, officii, liberalitatis suæ contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi præproperam quamdam festinationem tuam, & simul sum admiratus, cur

tribunatus commoda, dempto praesertim labore militiae, contempseris. Querar cum Vacerra & Manilio: nam Cornelio nihil audeo dicere, cujus tu periculo stultus es, quum te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem & facultatem, qua melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano jureconsulto, ego te ei non desino commendare: scribit enim ipse mihi, te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura ut sciam. Ego vestras litteras Britannicas exspecto.

M. CICERO TREBATIO

LITTERARUM officium a Trebatio requirit; monet ne reditum in urbem praeproperè cupiat.
Anno U. C. 699.

9. **J**AMDIU ignoro, quid agas: nihil enim scribis: neque ego ad te his duobus mensibus scripseram; quia cum Quinto fratre meo non eras: quò mitterem, aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas, & ubi sis hiematurus. Equidem velim cum Caesare; sed ad eum propter ejus occupationes nihil sum ausus scribere: ad Balbum tamen scripsi. Tu deesse tibi noli. *Seriùs potiùs ad nos, dum plenior.* Quòd huc properes, nihil est, praesertim

Vacerrâ mortuo : sed tibi consilium non deest. Quid constitueris , cupio scire. Cn. Octavius , an Cn. Cornelius quidem , tuus familiaris , summo genere natus , terræ filius , is me , quia scit tuum familiarem esse , crebrò ad cœnam invitat. Adhuc non potuit perducere : sed mihi tamen gratum est. Vale.

M. CICERO TREBATIO S. D.

PER jocum agitas , quod scripserat Trebatius , se Cæsari valde juriſconsultum videri : & timiditatis arguit , qui in Britanniam navigare recusaverit : deinde petit ut ſignificet quid profecerint litteræ ad Cæsarem de eo diligenter ſcriptæ , utque de omnibus rebus ſuis plurâ ſcribat. Anno U. C. 699.

IO. **L**EGI tuas litteras , ex quibus intellexi te Cæsari nostro valde jureconsultum videri. Est quòd gaudeas , te in ista loca venisse , ubi aliquid sapere videre. Quòd si in Britanniam quoque profectus esses , profectò nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verumtamen (rideamus , licet : sum enim a te invitatus) subinvideo tibi , ultro te etiam arcessitum ab eo , ad quem ceteri , non propter superbiam ejus , sed propter occupationem , adspirare non possunt. Sed tu in ista epistola nihil mihi scripsisti de tuis

rebus, quæ mehercule mihi non minori curæ sunt, quàm meæ. Valde metuo, ne frigeas in hibernis: quamobrem camino luculento utendum censeo. Idem & Mucio & Manilio placebat, præsertim qui sagis non abundares: quamquam vos nunc istic satis calere audio: quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multò es cautior, quàm in advocacionibus, qui neque in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi; neque spectare esedarios, quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus. Sed jam satis jocati sumus. Ego de te ad Cæsarem quàm diligenter scripserim, tute scis; quàm sæpe, ego. Sed mehercule jam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis, meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen his litteris, quas proximè dedi, putavi esse hominem commonendum: id feci: quid profecerim, facias me velim certiozem; & simul de toto statu tuo, consiliisque omnibus. Scire enim cupio quid agas, quid expectes, quàm longum istum tuum discessum a nobis futurum putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solatium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam: sin autem id non est, nihil duobus nobis est stul-

tius; me, qui te non Romam attraham; te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra, vel severa, vel jocosa congressio pluris erit, quàm non modò hostes, sed etiam fratres nostri Ædui. Quare omnibus de rebus fac ut quàm primùm sciam:

Aut consolando, aut consilio, aut re juvero.

CICERO TREBATIO.

JOCATUR primùm de interregnis: deinde suadet, si e re sua sit, maneat apud Cæsarem: sin minus, Romam se recipiat. Anno U. C. 700.

II. **N**ISI antè Româ profectus esses, nunc eam certè relinqueres: quis enim tot interregnis jureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde pétitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocaciones postulent. Satisne tibi videor abs te jus civile didicisse? Sed heus tu, quid agis? ecquid fit? video enim te jam joculari per litteras. Hæc signa meliora sunt, quàm in meo Tusculano. Sed quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Cæsare scribis; sed ego tibi ab illo consuli mallem: quod si aut fit, aut futurum putas, perfer istam militiam, & permane: ego enim desiderium tui, spe tuorum commodorum consola-

bor: sin autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut erit hinc aliquid aliquando; aut si minus, una mehercule collocutio nostra pluris erit, quàm omnes Samarobriæ. Demique si citò te re- tuleris, sermo nullus erit: si diutius frustra abfueris, non modò Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco. Mira enim persona induci potest Britannici jureconfulti. Hæc ego non rideo, quamvis tu rideas: sed de re severissima tecum, ut soleo, jocor. Remoto joco, tibi hoc amicissimo animo præcipio, ut, si istic meâ commendatione tuam dignitatem obtinebis, perferas nostri desiderium; honestatem, & facultates tuas augeas: sin autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen quævis, & tuâ virtute profectò, & nostro summo erga te studio consequere. Vale.

CICERO TREBATIO.

PER jocum exagitat Epicureos, & ipsum Trebatium, quem Epicureum factum esse Pansa narraverat. Anno U. C. 700.

12. **M**IRABAR quid esset, quòd tu mihi litteras mittere intermisisses. Indicavit mihi Pansa meus, Epicureum te esse factum. O castra præclara! quid tu fecisses, si te Tarentum, & non Sama-

robriam misissem ? Jam tum mihi non placebas , quum idem intuebare , quod & Titius familiaris meus. Sed quonam modo jus civile defendes , quum omnia tuâ causâ facias , non civium ? Ubi porrò illa erit formula fiduciæ , *Ut inter bonos bene agier oportet* ? quis enim est , qui facit nihil , nisi suâ causâ ? Quod jus statues *Communi dividundo* , quum commune nihil possit esse apud eos , qui omnia voluptate suâ metiuntur ? Quomodo autem tibi placebit , *Jovem Lapidem* jurare , quum scias , Jovem iratum esse nemini posse ? Quid porrò fiet populo Ulubrano , si tu statueris , *πολιεύσεισαι* non oportere ? Quare si planè a nobis deficis , molestè fero : sin Panse assentari commodum est , ignosco : modò scribe aliquando ad nos quid agas , & a nobis quid fieri , aut curari velis. Vale.

M. CICERO TREBATIO S. D.

INTERMISSI litterarum officii excusationem affert , quam non accipiente Trebatio , liberiùs pro more jocatur. Anno U. C. 700.

13. ^A *DE ONE* me injustum esse existimasti , ut tibi irascerer , quòd parum mihi constans , & nimium cupidus decedendi viderere , ob eamque causam me arbitrare litteras ad te jamdiu non misisse ?

AD FAMILIAR. LIB. VII. 285

Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit: neque alia ulla fuit causa intermissionis epistolarum, nisi quod, ubi esses, planè nesciebam. Hic tu me etiam insimulas, nec satisfactionem meam accipis. Audi, Testa mi. Utrum superbiorum te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar ni, quæ tua gloria est, puto te malle a Cæsare consuli, quàm inaurari. Si verò utrumque est; quis te feret, præter me, qui omnia ferre possum? Sed, ut ad rem redeam, te istuc invitum non esse, vehementer gaudeo; &, ut illud erat molestum, sic hoc est jucundum. Tantùm metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit. Nam, ut audio, istuc,

Non ex jure manu' confertum, sed mage ferro

Rem repetunt.

Et tu soles ad vim faciendam adhiberi? Neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas, *Quod tu prior vi hominibus armatis non veneris*: scio enim te non esse procacem in laceffendo. Sed ut ego quoque te aliquid admoneam de nostris cautionibus: Treviros vites censeo: audio capitales esse: malle auro, ære, argento essent. Sed aliàs jocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quàm diligentissimè. A. d. iv. Non. Mart.

CICERO TREBATIO.

FAMILIARITER & jocosè Trebatium, qui litteras nullas miserat, objurgat. Anno U. C. 700.

14. **C**HRYSIPPUS Vectius, Cyri architecti libertus, fecit ut te non immemorem putarem mei: salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde jam laetus es, qui gravere litteras ad me dare, homini præsertim propè domestico. Quòd si scribere oblitus es, minùs multi jam te advocato causâ cadent: sin nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam antè, quàm planè ex animo tuo effluo: sin æstivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britannia, illud quidem perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Cæsari familiarem. Sed mehercule mallet, id quod erat æquius, de tuis rebus ex tuis litteris quàm sæpissimè cognoscerem: quod certè ita fieret, si tu maluisses benevolentia, quàm litium jura perdiscere. Sed hæc jociati sumus, & tuo more, & nonnihil etiam nostro. Te valde amamus, nosque a te amari quum volumus, tum etiam confidimus. Vale.

CICERO TREBATIO,

Suum absentis Trebatii desiderium declarat, & de C. Matii familiaritate gratulatur. Anno U. C. 700.

15. **Q**UAM sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest: molestè ferebam antea te invitum istic esse; pungit me rursus, quòd scribis esse te istic libenter: neque enim meâ commendatione te non delectari facilè patiebar; & nunc angor, quidquam tibi sine me esse jucundum. Sed hoc tamen malo, ferre nos desiderium, quàm te non ea, quæ spero, consequi. Quam verò in C. Matii, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest quàm valde gaudeam: qui fac ut te quàm maximè diligat. Mihi crede, nihil ex ista provincia potes, quod jucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

M. CICERO TREBATIO S. D.

*Ita laudat Trebatii sapientiam in vitando bel-
lorum discrimine, ut timiditatis simul arguat,
& alia per jocum adjungat. Anno U. C.
699.*

16. **U**N Equo Trojano scis esse in extremo, Serò sapiunt. Tu tamen, mi ve-

tule , non serò. Primas illas rabiofulas fat fatuas dedisti : deinde , quòd in Britannia non nimis φιλοθίωρον te præbuidisti , planè non reprehendo : nunc verò in hibernis inlectus mihi videris : itaque te commovere non curas. *Usquequaque sapere oportet : id erit telum acerrimum.* Ego si foris cœnitarem , Cn. Octavio , familiari tuo , non defuissem : cui tamen dixi , quum me aliquoties invitaret : Oro te , quis tu es ? Sed mehercules , extra jocum , homo bellus est : vellem eum tecum abduxisses. Quid agatis , & ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme , fac planè sciam. Balbus mihi confirmavit , te divitem futurum : id utrùm Romano more locutus sit , bene nummatum te futurum , an , quomodo Stoici dicunt , *Omnes esse divites , qui cælo & terrâ frui possint* , postea videro. Qui istinc veniunt , superbiam tuam accusant , quòd negent te percunctantibus respondere : sed tamen est quòd gaudeas : constat enim inter omnes , neminem te uno Samarobrivæ juris peritiorum esse.

CICERO TREBATIO S. D.

URBIS desiderium quòd deposuerit , gratulatur , & ut Casaris amicitiam faciat plurimi , monet , quam fructuosam fore pollicetur. Anno U. C. 699.

17. **E**x tuis litteris, & Quinto fratri gratias egi, & te aliquando collaudare possum, quòd jam videris certa aliqua in sententia constituisse. Nam primorum mensium litteris tuis vehementer commovebar, quòd mihi interdum (pace tuâ dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, sæpe autem etiam, quòd a te alienissimus, & subimpudens videbare: tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistolam attulisses, sic, pecuniâ ablatâ, domum redire properabas; nec tibi in mentem veniebat, eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandriam, nummum adhuc nullum auferre potuisse. Ego, si mei commodi rationem ducerem, te mecum esse maxime vellem: non enim mediocri afficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra, vel utilitate ex consilio atque opera tua. Sed quum te ex adolescentia tua in amicitiam & fidem meam contulisses, semper te non modò tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quæ ad te ultro detulerim, meminisse te credo. Postea quàm mea mutata ratio est, quum viderem me a Cæsare honorificentissimè tractari, &

unicè diligi, hominisque liberalitatem incredibilem & singularem fidem nossem; sic ei te commendavi & tradidi, ut gravissimè diligentissimèque potui. Quod ille ita & accepit, & mihi sæpe litteris significavit, & tibi & verbis & re ostendit, meâ commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tuâ causâ putas, ne dimiseris; &, si quæ te fortè res aliquando offenderit, quum ille aut occupatione, aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto, & ultima expectato; quæ ego tibi & jucunda, & honesta præstabo. Pluribus te hortari non debeo: tantum moneo, neque amicitia confirmandæ clarissimi ac liberalissimi viri, neque uberius provinciae, neque ætatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. Hoc, quemadmodum vos scribere soletis in vestris libris, idem Q. Cornelio videbatur. In Britanniam te profectum non esse gaudeo, quod & labore caruisti, & ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus, & quâ spe, aut conditione, perscribas ad me velim. Vale.

AD FAMILIAR. LIB. VII. 291.

CICERO TREBATIO S. D.

LAUDAT constantiam Trebatii , qui permanere in provincia apud Casarem constituerat. Jocatur in ejus parcimonia , quia scripserat in palimpsesto. Anno U. C. 700.

18. ^ACCÉPI a te aliquot epistolas uno tempore , quas tu diversis temporibus dederas , in quibus me cetera delectarunt : significabant enim , te istam militiam jam firmo animo ferre , & esse fortem virum & constantem : quæ ego paulisper in te ita desideravi , non imbecillitate animi tui , sed magis ut desiderio nostri te æstuaré putarem. Quare perge , ut cœpisti : forti animo istam tolera militiam. Multa , mihi crede , assequere : ego enim renovabo commendationem , sed tempore. Sic habeto , non tibi majori esse curæ , ut iste tuus a me discessus quàm fructuosissimus tibi sit , quàm mihi. Itaque , quando vestræ cautiones infirmæ sunt , Græculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiolem facias : ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo. Sed , ut ad epistolas tuas redeam , cetera bellè : illud miror : quis solet eodem exemplo plures dare , qui suâ manu scribit ? Nam quòd in palimp-

N ij

festo, laudo equidem parcimoniam: sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris, quàm hæc exscribere, nisi fortè tuas formulas. Non enim puto te meas epistolas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri? frigere te? ne chartam quidem tibi suppeditare? Jam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris, & non hîc nobiscum reliqueris. Ego te Balbo, quum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus: eram enim abfuturus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, quum ad villam Metrilii Philemonis devertissem; ex qua jam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti. Nam Ulubris honoris mei causâ vim maximam ranunculorum se commôsse constabat. Cura ut valeas. vi. Idus April. de Pomptino.

Epistolam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, conscidi innocentem: nihil enim habebat, quod non vel in concione rectè legi posset. Sed & Arruntius ita te mandasse aiebat, & tu adscriperas. Verùm illud esto. Nihil te ad me postea scripsisse demiror, præsertim tam novis rebus.

CICERO TREBATIO S.

ANTONIO post Cæsaris necem temp. turbante , Cicero desperans libertatem , in Græciam abire constituit. In quo itinere Topicorum librum scripsit , eumque Trebatio misit ab Rhegio , ubi & hæ litteræ sunt datæ , de usu & interpretatione ejus libri. Anno U. C. 709.

19. **V**IDE quanti apud me sis ; etsi jure id quidem : non enim te amore vinco. Verumtamen quod præsentî tibi propè subnegaram , non tribueram certè , id absenti debere non potui. Itaque , ut primùm Veliâ navigare cœpi , institui Topica Aristotelea conscribere , ab ipsa urbe commonitus , amantissimâ tui. Eum librum tibi misi Rhegio , scriptum quàm planissimè res illa scribi potuit. Sin tibi quædam videbuntur obscuriora , cogitare debebis , nullam artem litteris sine interprete , & sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longè abieris : num jus civile vestrum ex libris cognosci potest ? qui quamquam plurimi sunt , doctorem tamen , usumque desiderant. Quamquam tu si attentè leges , si sæpius , per te omnia consequere , ut certè intelligas : ut verò etiam ipsi tibi loci propositâ quæstione occurrant , exercitatione consequere. In qua quidem nos te continebimus , si

& salvi redierimus , & salva ista offenderimus. v. Kal. Sext. Rhegio.

CICERO TREBATIO S. D.

DE Veliensium in Trebatium amore significat ; & ne paternas possessiones vendat , perfugium miseris temporibus futuras , admonet. Scripta ante superiorem , ut dies adscripta ostendit. Anno U. C. 709.

20. **A**MABILIOR mihi Velia fuit ; quòd te ab ea fensi amari. Sed quid ego dicam te , quem quis non amat ? Rufio , medius fidius , tuus ita desiderabatur , ut si esset unus e nobis. Sed ego te non reprehendo , qui illum ad ædificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior , quàm Lupercal , tamen isthuc malo , quàm hæc omnia. Tu , si me audies , quem soles , has paternas possessiones tenebis (nescio quid enim Velientes verebantur) neque Heletem nobilem amnem relinques , nec Papirianam domum desereres : quamquam illa quidem habet lotum , a quo etiam advenæ teneri solent ; quem tamen si excideris , multum prospexeris. Sed in primis opportunum videtur , his præsertim temporibus , habere perfugium , primùm eorum urbem , quibus carus sis ; deinde tuam domum , tuosque agros , eaque remoto ,

AD FAMILIAR. LIB. VII. 295

salubri, amœno loco: idque etiam meâ interesse, mi Trebati, arbitror. Sed va-
lebis, meaque negotia videbis, meque,
diis juvantibus, ante brumam expectabis.
Ego a Sext. Fadio, Niconis discipulo,
librum abstuli, *Νικωνος περι πολυφαγίας*.
O medicum suavem, meque docilem ad
hanc disciplinam! Sed Bassus noster me
de hoc libro celavit; te quidem non vi-
detur. Ventus increbescit. Cura ut va-
leas. XIII. Kal. Sext. Veliâ.

CICERO TREBATIO S. D.

*SILII, amici sui, causam Trebatio commendat,
ut ad eum veniat, & adjuvet. Anno U. C.
709.*

21. **S**ILII causam te docui: is postea
fuit apud me, quum ei dicerem, tibi
videri sponsionem illam nos sine periculo
facere posse, *Si bonorum Turpiliae posses-
sionem Q. Cæpio Prætor ex edicto suo
mihi dedit*; negare aiebat Servium, ta-
bulas testamenti esse eas, quas instituisset
is, qui factionem testamenti non habuerit;
hoc idem Offilius dicere: tecum se lo-
cutum negabat; meque rogavit, ut se &
causam suam tibi commendarem. Nec vir
melior, mi Testa, nec mihi amicior P.
Silio quisquam est, te tamen excepto.
Gratissimum igitur mihi feceris, si ad
N IV

eum ultro veneris, eique pollicitus eris: sed, si me amas, quam primùm. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale.

CICERO TREBATIO S. D.

DE furto questionem, inter scyphos natam, probat auctoritate jurisconsultorum. Anno incerto.

22. **Q**UALLUSERAS heri inter scyphos, quòd dixeram, controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti rectè agere. Itaque, etsi domum bene potus seròque redieram, tamen id caput, ubi hæc controversia est, notavi & descriptum tibi misi; ut scires, id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Ælium, M. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scævolaë & Testæ assentior. Vale.

CICERO FABIO GALLO S. D.

SIGNA quædam & statuas Ciceroni, potiùs tabulas pictas cupienti, Gallus emerat. Ex illis emptionibus nullam a se desiderari Cicero rescribit: simul gratum sibi esse significat, quòd domum proximam velit conducere. Anno incerto.

23. **Q**UANTUM quòd ex Arpinatì ve-

neram, quum mihi a te litteræ redditæ sunt; ab eodemque accepi Aviani litteras; in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, quum venisset, quâ ego vellem die. Fac, quæso, qui ego sum, esse te: estne aut tui pudoris, aut nostri, primùm rogare de die; deinde plus annuâ postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si & ea mercatus esses, quæ ego desiderabam, & ad eam summam, quam volueram. Ac tamen ista ipsa, quæ te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata: planè enim intelligo, te non modò studio, sed etiam amore usum, quæ te delectarint, hominem (ut ego semper iudicavi) in omni iudicio elegantissimum, quæque me digna putaris, coëmisse. Sed velim maneat Damasippus in sententia: prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quatuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? Primùm, ipsas ego Musas numquam tanti putassem; atque id fecissem Musis omnibus approbantibus: sed tamen erat aptum bibliothecæ, studiisque nostris congruens. Bacchis verò ubi est apud me locus? At pulchellæ sunt. Novi optimè, & sæpe

N v.

vidi : nominatim tibi signa mihi nota mandassem , si probassem. Ea enim signa ego emere soleo , quæ ad similitudinem gymnasiõrum exornent mihi in palæstra locum. Martis verò signum quò mihi pacis auctori ? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse : hæc enim duo signa putarem mihi æs alienum attulisse. Mercurii mallem ali- quod fuisset : felicius , puto , cum Aviano transigere possemus. Quod tibi destinaras trapezophoron , si te delectat , habebis : sin autem sententiam mutasti , ego habebò scilicet. Istâ quidem summâ næ ego multò libentiùs emerim deverforium Tarracinæ , ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam , cui planè res certas mandaram ; itemque Junii , quem puto tibi notum esse , Aviani familiarem. Exhedria quædam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani : ea volebam tabellis ornare : etenim , si quid generis istiusmodi me delectat , pictura delectat. Sed tamen , si ista mihi sunt habenda , certiozem velim me facias , ubi sint , quando arcessantur , quo genere vecturæ. Si enim Damasippus in sententia non manebit , aliquem Pseudodamasippum vel cum jactura reperiemus. Quod ad me de domo scribis iterum , jam id ego proficiscens mandabam meæ Tulliæ : eâ enim ipsâ horâ acceperam tuas litteras :

egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, prius quam tuas legi has proximas litteras, quæsi de mea Tullia, quid egisset: per Liciniam se egisse dicebat: sed opinor Cassium uti non ita multum sorore: eam porro negare se audere, quum vir abesset (est enim profectus in Hispaniam Dexius) illo & absente & insciente migrare. Est mihi gratissimum, tanti a te æstimatam consuetudinem vitæ, victusque nostri; primum, ut eam domum sumeres, ut non modò prope me, sed planè mecum habitare posses: deinde, ut migrare tantopere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut ejus rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar: video enim quid meâ intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam, ut scias. Tu & ad omnia rescribes, & quando te expectem, facies me, si tibi videtur, certiorum. Vale.

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

EXPONIT quàm injustè sibi Tigellius irascatur, Casare quartum consule sine collega. Anno U. C. 708.

24. **A**MORIS quidem tui, quoquò me verti, vestigia: vel proximè de Tigellio.

N vj

Sensi enim ex litteris tuis, valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipius (opinor) olim, *Non omnibus dormio*; sic ego non omnibus, mi Galle, servio: etsi quæ est hæc servitus? Olim, quum regnare existimabamur, non tam ab ullis, quàm hoc tempore observor a familiarissimis Cæsaris omnibus, præter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorum patriâ suâ: eumque addictum jam tam puto esse Calvi Licinii Hipponacte præconio. At vide, quid succenseat. Phameæ causam receperam, ipsius quidem causâ; erat enim mihi sanè familiaris. Is ad me venit, dixitque, iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sextio in consilium iri necesse erat. Respondi nullo modo me facere posse, quum vellem: alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret se nepotem, bellum tibicinem habere, & fat bonum unctorem, discessit a me, ut mi videbatur, iratior. Habes Sardos venales, alium alio nequiorum. Cognosti meam causam, & istius Salaconis iniquitatem. Catonem tuum mihi mitte; cupio enim legere: me adhuc non legisse, turpe utrique nostrum est. Vale.

AD FAMILIAR. LIB. VII. 301

CICERO M. FABIO GALLO S. D.

EPISTOLAM conscissam non esse nuntiat ; & monitus , ne incautiùs de Cæsare loquatur , gratias agit : & ut pergat stilum exercere , hortatur. Anno U. C. 708.

25. **Q**UOD epistolam conscissam doles ; noli laborare : salva est ; domo petes quum libebit. Quòd autem me mones , valde gratum est ; idque ut semper facias , rogo. Videris enim mihi vereri , ne , si istum habuerimus , rideamus γί- λωλα Σαρδέσιον. Sed heus tu , manum de tabula : magister adest citiùs , quàm putaramus. Vereor ne in Catonium Catonios. Mi Galle , cave putes quidquam melius , quàm epistolæ tuæ partem ab eo loco : *cetera labuntur*. Secretò hoc audi ; id tecum habeto ; ne Apellæ quidem liberto tuo dixeris : præter duo nos loquitur isto modo nemo ; bene maléne , videro : sed , quidquid est , nostrum est. Urge igitur , nec transversum unguem (quod aiunt) a stilo : is enim est dicendi opifex : atque equidem aliquantum jam etiam noctis assumo. Vale.

CICERO GALLO S. D.

HERBAS in augurali cana suaviter conditas sibí morbum astulisse narrao. Anno incerto.

26. **Q**UUM decimum jam diem graviter ex intestinis laborarem, neque iis, qui meâ operâ uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum; quum quidem biduum ita jejunos fuisset, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore & fame, magis tuum officium desideravi, quàm abs te requiri putavi meum. Ego autem quum omnes morbos reformido, tum quo Epicurum tuum Stoici malè accipiunt, quia dicat, *δυσενεκά και δυσενερίκα πάθη* sibi molesta esse; quorum alterum, morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiæ. Sane *δυσενερίαν* pertimueram. Sed visa est mihi vel loci mutatio, vel animi etiam relaxatio, vel ipsa fortasse jam senescentis morbi remissio profuisse. Attamen, ne mirere, unde hoc acciderit, quomodove commiserim; lex sumptuaria, quæ videtur *λιτότης* attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam dum volunt isti lautæ terrâ nata, quæ lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnes ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas quum incidissem iu cœna augurali apud Lentulum, tanta me *διάρροιο* arripuit, ut hodie primum videatur cœpisse consistere. Ita ego, qui

me ostreis & murænis facile abstinebam, a beta & a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores. Tu tamen quum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem) non modò mittendi causam justam habuisti, sed etiam vivendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam: nam & vires & corpus amisi. Sed, si morbum depulerò, facile, ut spero, illa revocabo. Vale.

CICERO GALLO S. D.

GALLUS, alius fortè quàm Fabius, Ciceronem litteris accusaverat, quem vicissim litteris repungit. Anno U. C. 707.

27. **M**IROR cur me accuses, quum tibi id facere non liceat: quod si literet, tamen non debebas. *Ego enim te in consulatu observaram.* Et ais, fore, ut te Cæsar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te meâ causâ petisse. Utinam semper esses tribunus, intercessorem non quæres. Negas me audere, quod sentiam dicere. Quasi tibi, quum impudenter me rogares, parum fortiter responderim. Hæc tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quòd si humaniter mecum questus esses, libenter tibi me & facile

purgassem: non enim ingrata mihi sunt, quæ fecisti; sed quæ scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam si falsa fuerunt, quæ tu ad me, ut ais, detulisti, quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, quid mihi populus Romanus debeat.

CICERO CURIO S. D.

PROBAT Curii consilium, quo, desperatâ rep. in Græciam se contulerat. Addit propter eandem causam & se in bibliothecam abdi; nullam enim spem reliquam esse, aliquando meliùs fore. Anno U. C. 707.

28. **M**EMINI quum mihi desipere videbare, quòd cum istis potiùs viveres, quàm nobiscum: erat enim multò domicilium hujus urbis (quum quidem hæc urbs) aptius humanitati & suavitati tuæ, quàm tota Peloponnesus, nedum Patræ. Nunc contrà & vidisse mihi multum videris, quum, propè desperatis his rebus, te in Græciam contulisti, & hoc tempore non solùm sapiens, qui hinc absis, sed etiam beatus: quamquam quis, qui aliquid sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui licebat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, *ubi nec Pelopidarum...* nosti cetera; nos idem prope-

AD FAMILIAR. LIB. VII. 305

modum consequimur aliâ ratione. Quum enim salutationi nos dedimus amicorum; quæ fit hõc etiam frequentius, quàm solebat, quòd, quasi avem albam, videntur bene sentientem civem videre; abdo-
me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties. Intellexi enim ex tuo sermone quodam, quum meam mœstitiam & desperationem accusares, domi tuæ dicere te, ex meis libris animum meum desiderare. Sed mehercule & tum rempublicam lugebam, quæ non solùm suis erga me, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi carior; & hoc tempore, quamquam me non ratio solùm consolatur, quæ plurimùm debet valere, sed etiam dies, quæ stultis quoque mederi solet, tamen doleo, ita rem communem esse dilapsam, ut, ne spes quidem, melius aliquando fore, relinquatur. Nec verò nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt (nisi fortè id ipsum esse non debuit) sed alia casu, alia etiam nostrâ culpâ sic acciderunt, ut de præteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. Quare ad prima redeo. Sapienter hæc reliquisti, si consilio; feliciter, si casu. Vale.

CURIUS M. CICERONI SUO S.

CURIUS laudat Ciceronis erga se beneficia, eumque rogat, ut Ser. Sulpicii se successori commendet. Anno U. C. 708.

29. **S**I vales, bene est. Sum enim χήρου μὴν tuus, κήρου δὲ Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius: quod quidem si inter senes cōmptionales venale proscripserit, egerit non multum. At illa nostra prädicatio quanti est? nos, quòd simus, quòd habeamus, quòd homines existimemur, id omne abs te habere? Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare; & Sulpicii successori nos de migliore nota commenda; quòd faciliùs tuis præceptis obtemperare possimus, teque ad ver lubentes videre, & nostra refigere, deportareque tuòd possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistolam Attico ostendere: sine eum errare, & putare, me virum bonum esse, nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale, Tironemque meum saluta nostris verbis. Dat. a. d. IV. Kal. Novemb.

CICERO CURIO S. D.

OSTENDIT quàm miserè agatur cum rep. quum Cæsar Caninium ad aliquot horas consulè creaverit: & de litteris commendatitiis ad Acilium significat. Anno U. C. 709.

30. **E**GO verò jam te nec hortor, nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipse evolare cupio, & aliquò pervenire, *ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam.* Incredibile est, quàm turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Næ tu videris multò antè providisse quid impenderet, tum quum hinc profugisti: quamquam enim hæc etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est, quàm videre. In campo certè non fuisti, quum horâ secundâ, comitiis quæstoriiis institutis, sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset; quo mortuo nuntiato, sella sublata est. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit: consulem horâ septimâ renuntiavit, qui usque ad Kal. Jan. esset; quæ erant futuræ manè postridie. Ita, Caninio consule, scito neminem prandisse: nihil tamen eo consule mali factum est: fuit enim mirificâ vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Hæc tibi ridicula videntur: non enim ades: quæ si videres, lacrymas non teneres. Quid si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis ejusdem: quæ quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiæ portum contulissem, & nisi haberem socium studiorum meorum,

Atticum nostrum : cujus quum proprium te esse scribis mancipio & nexu ; meum autem usu & fructu ; contentus isto sum : id enim est cujusque proprium , quo quisque fruitur , atque utitur. Sed hæc aliàs pluribus. Acilius , qui in Græciam cum legionibus missus est , maximo meo beneficio est : bis enim est a me iudicio capitis , rebus salvis , defensus ; & est homo non ingratus , meque vehementer observat. Ad eum de te diligentissimè scripsi , eamque epistolam cum hac conjunxi : quam ille quo modo acceperit , & quid tibi pollicitus sit , velim ad me scribas. Vale.

CICERO CURIO S. D.

INVITAT ad mutua officia , & , ut in urbem revertatur , veteris urbanitatis tuendæ causâ , rogat. Anno U. C. 709.

31. **E** ACILE perspexi ex tuis litteris (quod semper studui) & me a te plurimi fieri , & te intelligere quàm mihi carus esses. Quod quum uterque nostrum consecutus est , reliquum est ut officiis certemus inter nos ; quibus æquo animo vel vincam te , vel vincar abs te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras facile patior. Sulpicii tibi operam intelligo ex tuis litteris , non multum opus fuisse ,

AD FAMILIAR. LIB. VII. 309

propter tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput, nec pedes. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse jam veterem urbanitatem: ut Pomponius noster suo jure possit dicere, *nisi nos pauci retineamus gloriam antiquam Atticam*. Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quæso, ne tamen semen urbanitatis unà cum republica intereat.

CICERO VOLUMNIO S. D.

Ex Cilicia P. Volumnio scribit de dictis, de judiciis, de rep. de Dolabella nondum genero.
Anno U. C. 702.

32. **Q**UOD sine prænominе familiari-
ter, ut debebas, ad me epistolam mi-
sisti, primùm addubitavi, num a Vo-
lumnio senatore esset, quocum mihi est
magnus usus: deinde *εὐτραπεία* litterarum
fecit, ut intelligerem tuas esse. Quibus
in litteris omnia mihi perjucunda fuerunt,
præter illud, quòd parum diligenter pos-
sessio salinarum mearum a te procura-
tore defenditur. Ais enim, ut ego discef-
serim, omnia omnium dicta, in his
etiam Sextiana, in me conferri. Quid?
tu id pateris? nonne defendis? non re-
sistis? Equidem sperabam ita notata me
reliquisse genera dictorum meorum, ut

310 *EPISTOLARUM*

cognosci suâ sponte possent. Sed quando tanta fæx est in urbe, ut nihil tam sit ἀκύνθηρον, quod non alicui venustum esse videatur; pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβολή, nisi παράγραμμα bellum, nisi ridiculum παράπροδοκίαν, nisi cetera, quæ sunt a me in secundo libro de Oratore per Antonii personam disputata de ridiculis, ἔσχενα, & arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam de judiciis quod quereris, multò laboro minùs. Trahantur per me pedibus omnes rei; sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum; non laboro. Urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus: in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas? Nunc demum intelligo te sapere. Sed mehercules extra jocum, valde mihi tuæ litteræ facetæ, elegantesque visæ sunt. Illa quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt: cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quàm plurimùm habere gravitatis: id quum ipsius causâ (est mihi, ut scis, in amoribus) tum mehercule etiam reipublicæ, quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quando & instituisti, & mihi vides esse gratum, scribe ad me quàm

ſæpiſſime de rebus urbanis , de republica. Jucundus eſt mihi fermo litterarum tuarum. Præterea Dolabellam , quem ego perſpicio & judico cupidiffimum eſſe atque amantiffimum mei , cohortare & confirma , & redde planè meum. Non mehercule quò quidquam deſit ; ſed quia valde cupio , non videor nimiùm laborare. Vale.

M. CICERO VOLUMNIO S. D.

Dicit , afflicta rep. ſe cum Hirtio , Caſſio & Dolabella declamationes exercere , & Volumnium ad eadem ſtudia invitare. Nam ſibi deliberatum eſſe in litteras ſe abdere , Caſare permittente. Anno U. C. 707.

33. **Q**UOD declamationibus noſtris careres , damni nihil facis. Quòd Hirtio invideres , niſi eum amares , non erat cauſa invidendi ; niſi fortè ipſius eloquentiæ magis , quàm quòd me audiret , invideres. Nos enim planè , mi ſuaviſſime Volumni , aut nihil ſumus , aut nobis quidem ipſis diſplicemus , gregalibus illis , quibus , te plaudente , vigebamus , amiſſis : ut etiam , ſi quando aliquid dignum noſtro nomine emiſimus , ingemiſcamus , quòd hæc pennigero , non armigero in corpore tela exerceantur , ut ait Philoſtetes apud Accium , abjectâ gloriâ. Sed tamen

312 *EPIST. AD FAMIL. L. VII.*

omnia mihi erunt, si tu veneris, hilariora: quamquam venies, ut ipse intelligis, in maximarum quasi concursum occupationum; quas si, ut volumus, exceperimus, ego verò multam salutem & foro dicam & curiæ, vivamque tecum multum, & cum communibus nostris amatoribus. Nam & Cassius tuus, & Dolabella noster, vel potiùs uterque noster, studiis iisdem tenentur, & meis æquissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo & polito tuo iudicio, & illis interioribus litteris, quibus sæpe verecundiosem me in loquendo facis. Mihi enim iudicatum est, si modò hoc Cæsar aut patietur, aut volet, deponere illam iam personam, in qua me sæpe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere, tecumque & cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui. Tu vellem, ne veritus esses, ne perinvitus legerem tuas litteras, si mihi (quemadmodum scribis) longiores fortè misisses: ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque, gratissimas fore. Vale.

EPISTOLARUM

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER OCTAVUS.

M. CÆLIUS M. CICERONI S. D.

COMMENTARIUM mittit rerum urbanarum, & excusat se quòd alteri negotium illius colligendi dederit. Addit de comitiis Transpadanorum esse rumorem, de successione autem Galliarum nihil relatam: de Pompeio cupere se aliquid cognoscere: de Casare varia dissipari, aliaque nonnulla. Huic epistola Cicero respondit eà, quæ lib. 2. est octava. Anno U. C. 702.

I. **Q**UOD tibi decedens pollicitus sum, me omnes res urbanas diligentissime tibi perscripturum; datâ operâ paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi nimium arguta hæc sedulitas videatur. Tamen etsi tu, scio, quàm sis curiosus, & quàm omnibus peregrinantibus gratum sit, minimarum quoque rerum, quæ domi gerantur, fieri certiores; tamen in hoc te deprecor,
Tomus XI.

ne meum hoc officium arrogantiae condemnas, quod hunc laborem alteri delegavi: non quin mihi suavissimum sit, & occupato, & ad litteras scribendas, ut tu nosti, pigerrimo, tuae memoriae dare operam. Sed id ipsum volumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me excusat. Nescio cujus otii esset, non modò perscribere hæc, sed omnino animadvertere. Omnia enim sunt ibi senatusconsulta, edita, fabulæ, rumores: quod exemplum si fortè minùs te delectarit, ne molestiam tibi cum impensa mea exhibeam, fac me certiozem. Si quid in republica majus actum erit, quod isti operarii minùs commodè persequi possint, & quemadmodum actum sit, & quæ existimatio secuta, quæque de eo spes est, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere expectatio est. Nam & illi rumores de comitiis Transpadanorum, Cumarum tenuis caluerunt: Romam quum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi. Præterea Marcellus quod adhuc nihil retulit de successione provinciarum Galliarum; & in Kalendas Junias, ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem; sanè quam eos sermones expressit, qui de eo tum fuerant, quum Romæ nos essemus. Tu, si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit, & quam orationem habuerit tecum, quamque ostenderit voluntatem (solet

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 315

enim aliud sentire & loqui, neque tantum valere ingenio, ut non appareat quid cupiat) fac mihi perscribas. Quod ad Cæsarem, crebri & non belli de eo rumores; sed susurratores duntaxat veniunt. Alius equitem perdidisse, quod opinor certè factum est; alius septimam legionem vapulasse; ipsum apud Bellovacos circumfederali, interclusum ab reliquo exercitu. Neque adhuc certi quidquam est; neque hæc incerta vulgò jactantur; sed inter paucos, quos tu nosti planè, secretò narrantur: at Domitius, quum manus ad os apposuit. Te ad IX. Kal. Jun. subrostranti (quod illorum capiti sit) dissiparant periisse; & te urbe ac foro toto maximus rumor fuit a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem Q. Pompeium Baulis embæneticam facere, & usque eò, ut ego misererem ejus esurie, non sum commotus: & hoc mendacio, si qua pericula tibi impenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennæ est: & magno congiario donatus a Cæsare, nec beatus, nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent. Vale.

CÆLIUS CICERONI.

NUNTIAT de absoluto Messalla, ejusque defensore Hortensio a populo malè accepto. Addit de rep. & de suis in adilitate competitoribus. Anno U. C. 702.

O ij

2. **C**ERTE, inquam, absolutus est: me representante pronuntiatum est, & quoddam omnibus ordinibus, sed & singulis in unoquoque ordine sententiis. Vide modò, inquis. Non, mehercules: nihil enim unquam tam præter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit: quin ego, quam pro amicitia validissimè faverem ei, & me jam ad dolendum præparassem; postquam factum est, obstupui, & mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt; & ostenderunt, planè esse quod ferri non posset. Itaque relictus lege Liciniâ, majore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie ejus absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit; puto, ut sicum gaudium gauderemus. Hic tibi strepitus, fremitus, clamor, tonitruum & rudentum sibilus. Hoc magis animadversum est, quod intactus ab sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem. Sed tum ita bene, ut in totam vitam cuivis satis esset, & pœniteret eum jam vicisse. De republica quid tibi scribam, nihil habeo. Marcelli impetus resederunt, non inertiâ, sed (ut mihi videbatur) consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in competitorem nobilem, & nobilem agentem, Nam M. Octavius, Cn. filius, & C.

AD FAMILIAR. LIB. VIII 317

Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum, nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simul ac me designatum audieris, ut tibi curæ sit, quod ad pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commentarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Pæto; secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

CÆLIUS CICERONI S.

SVM in scribendo officium, suumque Ciceronis desiderium significat, necnon de suis comitiis & competitoribus: etiam de Milonis rebus. Tandem suam cum Cicerone amicitiam in aliquo illius libro memorari cupit. Anno U. C. 702.

ESTNE? vici? & tibi sæpe, quod negaras discedens curaturum, litteras mitto? Est, si quidem perferuntur, quas do. Atque hoc eò diligentius factito, quod quum otiosus sum, planè ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu quum Romæ eras, hoc mihi certum ac jucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere; idque non mediocriter desidero; ut non modò mihi solus esse, sed Romæ, te profecto, solitudo videatur facta: & qui (quæ mea negligentia est) multos sæpe dies ad te, quum hic eras, non accedebam,

O üj

nunc quotidie non esse te, ad quem cursum, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, competitor Hirrus curat. Quomodo illum putas auguratus tuum competitorum dolere, & dissimulare, me certiore, quam se, candidatum? de quo ut, quem optus, quam primum nuntium accipias, tuam medius fidius magis quam mea causa cupio. Nam me, si fio, forsitan cum locupletiore referam: sed hoc usque ad suave est, quod si acciderit, tota vita risus nobis deesse non poterit. Sed tanti? sed mehercule. Non multum M. Octavius eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, subleuat. Quod ad Philonimi liberti officium, & dona Milonis attinet, dedimus operam, ut & Philotimus quam honestissime Miloni absentem, ejusque necessariis satisfaceret, & secundam ejus fidem & sedulitatem existimatio tua conservaretur. Illud nunc a te peto, si eris (ut spero) otiosus, aliquod ad nos, ut intellegamus nos tibi curae esse, consilium conscribas. Qui tibi istuc, inquit, in mentem venit, homini non inepto? Aliquod ex tantis multis tuis monumentis exstare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodant, velim. Cujusmodi, puto, quavis. Tacitius, qui omnem nostrae disciplinam, quod maxime conveniat, excogitabis. Genete tantam, quod & ad nos pertineat, & ad nos

diu quamdam, ut versetur inter manus, habeat. Vale.

M. CÆLIUS M. CICERONI S. D.

Est varii argumenti: scribit enim de damnatione Messallæ & Servii tr. pl. designati: de C. Marcello cos. designato, de Dolabella XV. viro creato, Lentulo repulso; de Curione, de comitiis, de actis in senata, de Pompeii animo erga Cæsarem, de suis tandem rebus, quas Ciceroni commendat. Anno U. C. 704.

¶
 ANVIDEO tibi: tam multa quotidie, quæ mirare, istoc perferantur. Primum illud, absolutum Messallam; deinde eundem condemnatum: C. Marcellum consulem factum: M. Calidium a repulsa postulatum a Galiliis duobus: P. Dolabellam quindecimvirum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo, & Lentuli Crucis repulsi vultum non vidisse. At quæ spe, quàm certâ opinione descenderat? quàm ipso diffidente Dolabellâ? & Hercules, nisi nostri equites acutiùs vidissent, pene concedente adversario superasset. Illud te non arbitror miratum, Servium designatum tribunum plebis, condemnatum, cujus locum C. Curio petiit. Sanè quàm incutit multis, qui eum facilitatemque ejus non horunt, magnum metum: sed, ut spero & volo, & ut se fere ipse, bonos & sena-

tum malet: totus, ut nunc est, hoc scaturit. Hujus autem voluntatis initium & causa est, quod eum non mediocriter Cæsar, qui solet infimorum hominum amicitias sibi quolibet impensâ adjungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venustè cecidisse (quod a reliquis quoque usque èd est animadversum) ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione & insidiis usus videretur in evitandis consiliis, qui se intenderant adversarios in ejus tribunatum: Lælios, & Antonios, & id genus valentes dico. Has ego tibi litteras èd majore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant, & expectare in dies exitum cgebant, ut, confectis omnibus, te facerem certiozem. Ad Kalendas Sextiles usque expectavi. Prætoriiis moræ quædam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio: opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem, ædilium plebis comitiis nastæ sunt. Nam M. Cælium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, & promulgatio de dictatore, subito dejecit, & dejectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti ad non faciendum flagitare. Spero te celeriter & de nobis quod sperasti, & de illo quod vix sperare ausus es, auditurum. De republica jam novi quidquam expectare desieramus. Sed quum senatus

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 321

habitus esset ad Apollinis, a. d. XI. Kal. Sext. & referretur de stipendio Cn. Pompeii, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Cæsari Pompeius, quo numero esset, quo appeteretur: quum ex Gallia coactus esset dicere Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem, & convicium obrectatorum. Inde interrogatus de successione C. Cæsaris: de qua, hoc est, de provinciis, placitum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius; ut coram eo de successione provinciarum ageretur. Nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus: & statim iit. Puto Idib. Sextil. de ea re factum iri. Profectò aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur. Nam in disputando coniecit illam vocem Cn. Pompeius, Omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil expecto, quomodo Paulum consulem designatum primum sententiam dicentem. Sæpius te admoneo de syngrapha Sittiana: cupio enim te intelligere, eam rem ad me valde pertinere. Item de pantheris, ut Cybiratas arceffas, curefque mihi ut vehantur. Præterea nuntiatum nobis, & pro certo jam habetur, regem Alexandrinum mortuum: quid mihi suadeas, quomodo regnum illud se habeat, quis procuraret, diligenter mihi perscribas. Kal. Sex.

CÆLIUS CICERONI S.

METUERE se Ciceroni significat ex Parthici belli fama ob paucitatem copiarum ejus. Addit de successione provinciarum, ejusque tarditate. Scripta paulò post superiorem: utrique etiam unà respondet Cicero, quæ est lib. 2. decima. Anno U. C. 702.

5. *Q*UA tu curâ sis, quod ad pacem provinciæ tuæ finitimarumque regionum attinet, nescio: ego quidem vehementer animi pendeo. Nam si hoc moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque existeret magnitudo, & quantum gloriæ triumphoque opus esset, assequeremur, periculosamque & gravem illam dimissionem evitarem, nihil tam esset optandum. Nunc si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem: tuus porrò exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem; sed omnia desiderantur ab eo (tamquam nihil denegatum sit ei, quò minùs quàm paratissimus esset) qui publico negotio præpositus est. Accedit huc, quòd successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid factururus esses, habere; tamen, quò maturiùs constitueres, quum hunc eventum providebam, visum est ut te

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 323

facerem certiozem. Nosti enim hæc tralati-
tia : de Galliis constituetur : erit qui inter-
cedat : deinde alius existet , qui , nisi
liberè liceat de omnibus provinciis decer-
nere senatui , reliquas impediatur. Sic mul-
tum ac diu ludetur ; atque ita diu , ut
plus biennium in his tricis moretur. Si
quid novi de republica quod tibi scriberem
haberem , usus essem meâ consuetudine , ut
diligenter , & quid actum esset , & quid ex
eo futurum sperarem , perscriberem. Sanè
tamquam in quodam incili jam omnia adhæ-
serunt. Marcellus idem illud de provinciis
urget , neque adhuc frequentem senatum
efficere potuit. Quod si , hoc anno præte-
rito , Curio tribunus , & eadem actio de
provinciis introibit ; quàm facile tunc sit
omnia impedire , & quàm hoc Cæsari , qui
suam causam , non reipublicæ curet , sup-
petat , non te fallit. Vale.

CÆLIUS CICERONI S. D.

SCRIBIT de Appio a Dolabella accusato : de
Ciceronis officio , ne parum reconciliatus Appio
videatur : de affinitate cum Dolabella jun-
genda : de republ. de suis item pantheris.
Anno U. C. 703.

6. **N**ON dubito , quin perlatum ad te
sit , Appium a Dolabella reum factum ;
sanè non eâ , quam existimaveram , invidiâ.

Neque enim stultè Appius; qui simul atque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem, triumphique postulationem abjecerat. Quo factò retudit sermones, paratiorque visus est, quàm speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio: quàm velis eum obligare, in tua manu est; cum quo similtas si tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset. Nunc si ad illam summam veritatem legitimum jus exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter & candidè posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit, si quid volueris, gratificari: nemo enim necessitudine & amicitia te deterritum ab officio dicet. Illud mihi occurrit, quòd inter postulationem, & nominis delationem, uxor a Dolabella discessit. Quid mihi discedens mandaris, memini: quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est jam tempus plura narrandi. Unum illud monere te possum, si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas, & exspectes, quemadmodum exeat ex hac causa. Denique invidiosum tibi sit, si emanarit. Porro, significatio ulla si intercesferit, clarius, quàm deceat, aut expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quæ suæ spei tam opportuna acciderit; quæque in negotio conficiendo tantò illustrior erit;

erit: quum præsertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret. Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam putent alterutrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus: & hercule consepta omnia, fœda, & inhonesta sunt. Consules autem habemus summâ diligentiam: adhuc senatusconsultum, nisi de feriis Latinis, nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus congelat. Sed dici non potest quomodo hic omnia jaceant. Nisi ego cum tabernariis & aquariis pugnarem, veteribus civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfaciant, nos hic frigore frigesimus. Tamen, quoquo modo hic omnia jaceant, potuit sine Parthis. Bibulus in Amaro nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est. Quod tibi supra scripsi, Curionem valde frigere, jam calet; nam ferventissimè concerpitur: levissimè enim, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populum, & pro Cæsare loqui cœpit: legemque Viariam, non dissimilem Agrariæ Rulli, & Alimentariam, quæ jubet adites matri, jactavit. Hoc nondum fecerat, quam priorem partem epistola scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit, Appio facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. Et huic rei, de qua loquor, & dignitati tuæ, æquitatisque opi-

nioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Græcas me non habere. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

QUIA pridie scripserat, breviter nova quadam annuntiat de nuptiis Cornificii & filia Orestilla, de Paulæ divortio, de Ocellæ adultæriis. Anno U. C. 703.

7. **Q**UAM citò tu istinc decedere cupias, nescio: ego quidem eò magis, quò adhuc feliciùs rem gessisti. Dum istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviares has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi: tuo libertò pluribus verbis scriptas pridie dederam. Res autem novæ nullæ sanè acciderunt, nisi hæc vis tibi scribi, quæ certè vis. Cornificius adolescens Orestillæ filiam sibi despondit. Paula Valeria, soror Triarii, divortium sine causa, quò die vir e provincia venturus erat, fecit: nuptura est D. Bruto: nondum retulerat. Multa in hoc genere incredibilia, te absente, acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se mæchum esse, nisi triduo bis deprehensus esset. Quæres ubi? ubi hercule ego minimè vellem: relinquo tibi, quod ab aliis quæras. Neque enim displicet mihi,

imperatorem singulos percunctari, cum qua sit aliqui deprehensus. Vale.

M. CÆLIUS M. CICERONI S. D.

VARIA de judiciis, deinde de Senatusconsulto, & de suis tandem rebus scribit. Anno U. C. 702.

8. **E**TSI de republica, quæ tibi scribam, habeo: tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo, quàm hoc. Scito, C. Sempronium Rufum, Rufum me ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse: quæris qua in causa? M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotiâ de vi fecit, hoc consilio, quòd videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porrò illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit, quàm suo accusatori. Itaque sine ullo subscriptore descendit, & Tuccium reum fecit. At ego, simulatque audiui, invocatus ad subsellia rei occurro: surgo, neque verbum de re facio. Totum Sempronium usque ed perago, ut Vestorium quoque interponam, & illam fabulam narrem, quemadmodum tibi pro beneficio dederit, si quid in Thuriis suis esset, ut Vestorius teneret. Hæc quoque magna nunc contentioforum tenet. M. Servilius, postquam, ut

P ij

cæperat , omnibus in rebus turbarat , nec , quod non venderet , quidquam reliquerat , maximâ nobis traditus erat invidiâ : neque Laterensis prætor , postulante Pausaniâ , nobis patronis , Quod ea pecunia pervenisset , recipere voluit. Quod Pilius , necessarius Attici nostri , de repetundis eum postulavit , magna illico fama surrexit , & de damnatione ferventer loqui est cæptum. Quo vento projicitur Appius minor , ut indicet pecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium , prævaricationisque causâ diceret depositum H-S. LXXXI. Admiraris amentiam. Quid si actiones stultissimas , quid si nefarias de patre confessiones audisses ? Mittit in consilium eosdem illos , qui lites æstimarant , judices. Quum æquo numero sententiæ fuissent , Laterensis , leges ignorans , pronuntiavit quid singuli ordines judicassent : & ad extremum , ut solent , Non redigam. Postquam discessit , & pro absoluto Servilius haberi cæptus , legisque unum & centesimum caput legit , in quo ita erat : Quod eorum judicium major pars judicavit , id jus , ratumque esto : in tabulas absolutum non reulit , ordinum judicia perscripsit. Postulante rursus Appio , cum L. Lollio transegit , & se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus , neque damnatus Servilius , de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de di-

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 329

vinatione Appius, quum calumniam jurasset, contendere ausus non est, Pilioque cessit; & ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus, & præterea de vi reus a quodam emissario suo Titio factus est. Rectè hoc par habet. Quod ad rempublicam pertinet, omnino multis diebus expectatione Galliarum actum nihil est. Aliquando tamen sæpe re dilatâ, & graviter actâ, & planè perspectâ Cn. Pompeii voluntate in eam partem, ut eum decedere post Kalendas Martias placeret, senatusconsultum, quod tibi misi, factum est, auctoritatesque perscriptæ. SENATUSCONSULTI AUCTORITAS. Prid. Kal. Octob. in æde Apollinis, scribendo affuerunt L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius Lucii filius Pomp. Annalis, C. Septimius T. filius Quirinâ, Caius Luceius C. filius Pup. Hirrus, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Ateius L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentinâ. Quod M. Marcellus consul, V. F. de provinciis consularibus, D. E. R. I. C. uti L. Paulus, C. Marcellus consules, quum magistratum iniissent, ex a. d. x. Kal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex Kal. Mart. neve quid con-

junctim de ea re referretur a consulibus; utique ejus rei causâ per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent: &, quum de ea re ad senatum referretur a consulibus, eorum, quî in CCC judicibus essent, sex abducere liceret. Si quid de ea re ad populum, ad plebemve lato opus esset, uti Serv. Sulpicius, M. Marcellus consules, prætores, tribunique plebis, quibus eorum videretur, ad populum, plebemve ferrent: quod ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum plebemve ferrent. A. d. prid. Kal. Octob. in æde Apollinis, scribendo affuerunt, L. Domitius Cn. filius Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. filius Metellus Pius Scipio, L. Villius L. filius Pompt. Annalis, C. Septimius T. filius Quirinâ, C. Scribonius C. filius Pop. Curio, L. Ateius L. filius An. Capito, M. Oppius M. filius Terentinâ. Quòd M. Marcell. cof. V. F. de provinciis, D. E. R. I. C. senatum existimare, neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram afferre oportere, quò minùs de rep. Q. P. ad senatum referri, senatique consultum fieri possit. Qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rempublicam fecisse. Si quis huic senatusconsulto intercesserit, senatui placere auctoritatem per-

scribi, & de ea re ad senatum, populumque referri. *Huic senatusconsulto intercessit C. Cælius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa.* Item senatui placere, de militibus, qui in exercitu C. Cæsaris sunt; qui eorum stipendia emerita, aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur, causæque cognoscantur. Si quis huic S. C. intercesserit, senatui placere auctoritatem prescribi, & de ea re ad senatum, populumque referri. *Hinc senatusconsulto intercessit C. Cælius, C. Pansa, tribunus plebis.* Itemque senatui placere, in Ciliam provinciam, & in octo reliquas provincias, quas prætorii pro prætore obtinerent, eos, qui prætores fuerunt, neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex S. C. cum imperio in provincias pro prætore mitti oporteret, eos sortitò in provincias mitti placere. Si ex eo numero, quos ex S. C. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur: tum uti quodque collegium primum prætorum fuisset, neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur. Si ii ad numerum non essent, tunc deinceps proximi cuiusque collegii, qui prætores fuissent,

neque in provincias profecti essent , in fortem conjicerentur , quoad is numerus effectus esset , quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic S. C. intercessisset , auctoritas perscriberetur. *Huic senatusconsulto intercessit C. Cælius , C. Pansa , tribuni plebis. Illa præterea Cn. Pompeii sunt animadversa , quæ maximè confidentiam attulerunt hominibus , ut diceret , se ante Kal. Mart. non posse sine injuria de provinciis Cæsaris statuere ; post Kal. Mart. se non dubitaturum. Quum interrogaretur , si qui tum intercederent ; dixit , hoc nihil interesse , utrum C. Cæsar senatui dicto audiens futurus non esset , an pararet qui senatum decernere non pateretur. Quid si , inquit alius , & consul esse , & exercitum habere velit ? At ille , quàm clementer : quid si filius meus fustem mihi impingere velit ? His vocibus , ut existimarent homines Pompeio cum Cæsare esse negotium , effecit. Itaque jam , ut video , alteramutram ad conditionem descendere vult Cæsar , ut aut maneat , neque hoc anno sui ratio habeatur ; aut , si designari poterit , decedat. Curio se contra eum totum parat. Quid assequi possit , nescio. Illud video , bene sentientem , etsi nihil effecerit , cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio , & mihi suo munere negotium imposuit. Nam si mihi non dedisset eas , quæ ad lu-*

dos ei adveſtæ erant Africane, potuit ſuperſederi. Nunc, quando dare neceſſe eſt, velim tibi curæ ſit, quod a te ſemper petiit, ut aliquid iſtinc beſtiarum habeamus; Sittianamque ſyngrapham tibi commendo. Libertum Philonem iſtuc miſi, & Diogenem Græcum, quibus mandata & litteras ad te dedi. Eos tibi, & rem, de qua miſi, velim curæ habeas: nam, quàm vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris deſcripsi.

CÆLIUS CICERONI S.

GLORIATUR adilem ſe designatum; Hirrum repulſum: de rep. nihil actum; Feridium commendat: de Pompeii & Scipionis in Cæſarem animo addit, & de Calidio in deſenſione diſſerto, in accuſatione frigido. Anno U. C. 702.

9. SIC tu, inquis, Hirrum tractaſti? Immo, ſi ſcias, quàm facile, quàm ne contentionis quidem minimum fuerit, pudeat te, auſum illum umquam eſſe incedere tamquam tuum competitorem. Poſt repulſam verò riſus facit, civem bonum ludit, & contra Cæſarem ſententias dicit: exſpectationem corripit: Curionem proſuſ non mediocriter objurgat; ac repulſa ſe mutavit. Præterea qui numquam in foro apparuerit, non multum in judiciis verſa-

tus sit, agit causas liberales; sed raro post meridiem. De provinciis quod tibi scripseram Id. Sextil. actum iri, interpellat iudicium Marcelli, consulis designati. In Kal. rejecta re, ne frequentiam quidem efficere potuerunt. Has litteras a. d. IV. Non. Septemb. dedi, quum ad eam diem ne profligatum quidem quidquam erat. Ut video, causa haec integra in proximum annum transferetur: & quantum divino, relinquendus tibi erit qui provinciam obtineat. Nam non expedietur successio; quando Galliae, quae habent intercessorem, in eandem conditionem, quam ceterae provinciae, vocantur. Hoc mihi non est dubium: quod tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares. Ferè litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit, Patiscum Curioni decem pantheras misisse; te non multis partibus plures: quas ipsas Curio mihi, & alias Africanas decem donavit; ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. Tu, si modò memoriâ teneas, & Cybiratas arcessieris, itemque in Pamphylia litteras miseris (nam ibi plures capiunt) quod voles, efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsum a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc curae. Soles libenter, ut ego, majorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua, nisi loquendi, cura est,

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 335

hoc est, imperandi & mandandi. Nam, simul-
atque erunt captæ, qui alant eas & de-
portent, habes eos, quos ad Sittianam
syngrapham misi. Puto etiam, si nullam
spem mihi litteris ostenderis, me isto mis-
surum alios. Marcum Feridium, equitem
Romanum, amici mei filium, bonum &
strenuum adolescentem, qui ad suum nego-
tium istuc venit, tibi commendo; & te
rogo ut eum in tuorum numero habeas.
Agros, quos fructuarios habent civitates,
vult tuo beneficio (quod tibi facile & ho-
nestum factu est) immunes esse. Gratos &
bonos viros tibi obligâris. Nolo te putare
Favonium a columnariis præteritum esse:
optimus quisque eum non fecit. Pompeius
tuus apertè Cæsarem vetat & provinciam
tenere cum exercitu, & consulem esse.
Tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc
tempore senatusconsultum faciendum. Sci-
pio hanc, ut Kalendis Martiis de pro-
vinciis Galliis, neu quid conjunctim re-
ferretur. Contristavit hæc sententia Balbum
Cornelium: & scio eum questum esse cum
Scipione. Calidius in defensione sua fuit
disertissimus, in accusatione satis frigidus.
Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

SCRIBIT de belli Parthici rumore in urbe : de provinciis quid putet actum iri : de Curionis actione circa Campanum agrum : de suo studio, ne Ciceroni provincia prorogetur. Anno U. C. 702.

10. SANE quàm litteris C. Cassii & Dejotari sumus commoti. Nam Cassius cis Euphratem copias Parthorum esse scripsit; Dejotarus, profectas per Commagenem in provinciam nostram. Ego quidem precipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem quàm paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum afferret. Nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem: nunc hac exiguitas copiarum, recessum, non dimissionem mihi tuam præfagiebat. Hoc quomodo acciperent homines, quàm probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc; neque prius desinam formidare, quàm teigisse te Italiam audiero. Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt. Alius enim Pompeium mittendum, alius ab urbe Pompeium non removendum, alius Cæsarem cum suo exercitu, alius consules: nemo tamen ex senatusconsulto privatos. Consul autem, quia verentur ne illud senatusconsultum fiat, ut paludati exeant, aut

aut contumeliosè præter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt; usque eò, ut parum diligentes in republica videantur: sed honestè, sive negligentia, sive inertia est, sive ille, quem proposui, metus, laetè sub hac temporaria existimatione, nolle provinciam. A te litteræ non venerunt; & nisi Dejotari subsecutæ effens, in eam opinionem Cassius venerat, quæ diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, fixisse bellum, & Arabas in provinciam immisisse, eosque Parthos esse, senatui renuntiassè. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter & cautè perscribas, ne aut velificatus alicui dicaris; aut aliquid, quod referret scire, reticuisse. Nunc exiit annè; nam ego has litteras a. d. xv. Kal. Decemb. scripsi. Planè nihil video ante Kal. Jan. agi posse. Nosti Marcellum, quàm tardus & parum efficax sit; itemque Servium, quàm cunctator. Cujusmodi putas hos esse? aut què id, quod nolint, conficere posse, qui quæ cupiunt, tamen ita frigidè agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, hæc causa primos menses occupabit. Sin autem non erit istic bellum, aut tantum erit, ut vos aut successores, parvis additis copiis, sustinere possint; Curionem video se dupliciter jactaturum;

primum, ut aliquid Cæsari adimat; inde, ut aliquid Pompeio tribuat, quidvis, quamlibet tenue munusculum. Paulus parò non buquantè de provincia loquitur: hujus cupiditati occursurus est Furnius noster: plures suspicari non possum. Hæc novi: alia, quæ possunt accidere, non cerno. Multa tempus offerre, & preparata multa esse scio: sed inra fines hos, quæcumque acciderint, verentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano: de quo negant Cæsarem laborare; sed Pompeium valde volte, ne vacuus advenienti Cæsari pateat. Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non possum polliceri, me curaturum ut tibi succedatur: illud certè præstabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honestè a nobis recusari non poterit, velisne perseverare: mei officii est meminisse, quâ obtestatione decedens mihi, ne paterer fieri, mandaris. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

NUNTIANS, supplicationes post acrem concertationem decretas tandem esse, hortatur, ut decreti auctoribus, pro cuiusque merito & voluntate, gratias agat. Addit de successore Cæsaris quid actum sit, & commentarium urbanarum rerum mittit, Sitionamque negotium, de quo jam sæpius, commentatur. ANNO U. C. 707.

11. **N**ON diu, sed acriter nos tuæ supplicationes torserunt: incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, cui omnibus rationibus comitiales eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne, quod furore Pauli adeptus esset boni, suâ culpâ videretur amisisse, & prævaricator causæ publicæ existimaretur. Itaque ad passionem descendimus; & confirmarunt consules, se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Planè, quòd utrisque consulibus gratias agas, est; Paulo magis certè: nam Marcellus sic respondit, se spem in istis supplicationibus non habere; Paulus, se omnino in hunc annum non editurum. Renuntiatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum: prendimus eum: non modò non fecit, sed, quum de hostibus ageretur, & possset rem impedire, si, ut numeraretur, postularèt, tacuit. Tantùm Catoni assensus est, qui de te locutus honorificè, non decreta supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura, & instituto, gratiæ sunt agenda: his; quòd tantùm voluntatem ostenderunt; pro sententia, quum impedire possent, non pugnarunt: Curioni verò, quòd de suarum actionum cursu tuâ causâ deflexit. Nam Furnius & Lentulus, ut debuerunt, quasi

eorum res esset, unà nobiscum circumi-
 erunt, & laborarunt. Balbi quoque Cor-
 nelii operam & sedulitatem laudare pos-
 sum: nam cum Curione vehementer locu-
 tus est; & eum, si aliter fecisset, inju-
 riam Cæsari facturum dixit: tum ejus fidem
 in suspicionem adduxit. Decrerant quidem,
 qui neque transigi volebant, Domitii, Sci-
 piones; quibus hac re ad intercessionem
 evocandam interpellantibus, venustissimè
 Curio respondit, se eò libentius non inter-
 cedere, quòd quosdam, qui decernerent,
 videret confici nolle. Quòd ad rempublicam
 attinet, in unam causam omnis contentio
 conjecta est. De provinciis, inquam, adhuc
 est. Incubuisse cum senatu Pompeius vide-
 tur, ut Cæsar Id. Novemb. decedat. Cu-
 rio omnia potiùs subire constituit, quàm id
 pati: ceteras suas abjecit actiones. Nostri
 porrò, quos tu bene nosti, ad extremum
 certamen rem deducere non audent. Scena
 rei totius hæc. Pompeius, tamquam Cæsa-
 rem non impugnet, sed, quòd illi æquum
 putet, constituat, ait Curionem quærere
 discordias. Valde autem non vult, & planè
 timet Cæsarem consulem designari priùs,
 quàm exercitum & provinciam tradiderit.
 Accipitur satis malè a Curione, & totus
 ejus secundus consulatus exagitur. Hoc
 tibi dico: si omnibus rebus prement Curio-
 nem, Cæsar defendetur: intercessorem si

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 341

(quod videntur) reformidarint , Cæsar , quoad volet , manebit. Quam quisque sententiam dixerit , in commentario est rerum urbanarum ; ex quo tu , quæ digna sunt , selige. Multa transi , in primis ludorum explosiones. Et funerum , & ineptiarum ceterarum plura habet inutilia. Denique malo in hanc partem errare , ut , quæ non desideras , audias , quàm quidquam , quod opus est , prætermittatur. Tibi cura fuisse de Sittiano negotio , gaudeo : sed , quando suspicaris minus certâ fide eos tibi visos , tamquam procurator sic agas , rogo. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

QUERITUR de Appii Claudii censoris ingrato animo , & injuriis , quem quum accusationem cogitare comperisset , antevertit , & ipsum posulavit lege Scantiniâ. Anno U. C. 703.

DUDET me tibi confiteri , & queri de Appii , hominis ingratiissimi , injuriis , qui me odisse , quia magna mihi debebat beneficia , cæpit : & quum homo avarus , ut ea solveret , sibi imperare non posset , occultum bellum mihi indixit ; ita occultum tamen , ut multi mihi renuntiarent , & ipse facile animadverterem , malè eum de me cogitare. Postquam verò comperi eum collegam tentasse ; deinde apertè cum quibusdam locutum : cum L. Domitio , ut nunc

Q iij

est, mihi inimicissimo homine, deliberare: velle hoc munusculum deferre Cn. Pompeio: ipsum ut prehenderem, & ab eo deprecarer injuriam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a me non potui. Quid ergo est? Tum quidem aliquot amicis, qui testes erant meorum in illum meritorem, locutus sum. Posteaquam illum, ne cui satisfaceret quidem me dignum habere sensi, malui collegæ ejus, homini alienissimo mihi, & propter amicitiam tuam non æquissimo, me obligare, quàm illius simiæ vultum subire. Id postquam rescivit, excaudit, & me causam inimicitiarum quærere clamitavit, quasi, quòd mihi in pecunia minùs satisfecisset, per hanc speciem simultatis eum consecraret. Postea non destitit arcessere Polam Servium accusatorem, inire cum Domitio consilia: quibus quum parum procederet, ut ullá lege mihi ponerent accusatorem, compellari eá lege me voluerunt, quâ dicere non poterant. Insolentissimi homines summis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scantiniá curant. Vix hoc erat Pola elocutus, quum ego Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius caderet, nihil vidi. Nam sic est a populo, & non infimo quoque approbatum, ut majorem Appio dolorem famæ, quàm postulatio, attulerit. Præterea capri sacellum, in domo quod est, ab eo petere.

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 343.

Conturbat me mora servæ hujus, quæ tibi litteras attulit: nam acceptis prioribus literis, amplius quadraginta diebus mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis Domitio diem timorè esse? Exspecto te valde, & quàm primùm videre cupio. A te peto, ut meas injurias proinde deteas, ut me existimas, & dolere, & ultisci tuas solere. Vale.

CÆLIUS CICERONI S.

GRATULATUR de affinitate Dotabella, qui Ciceronis filiam duxerat: narrat de intercessione Curionis, & de provinciis quid actum sit: & de morte Hortensii, de qua Cic. in Bruto, cap. 1. Anno U. C. 703.

13. GRATULOR tibi affinitate viri mediis fidiis optimi. Nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, & ætate jam sunt decussa; & consuetudine, atque auctoritate tuâ, & pudore Tullia, si qua restabunt; confido celeriter sublatum iri. Non est enim pugna in vitiis, neque hebes atq̃ id, quod melius sit, intelligendum. Deinde (quod maximum est) ego illum valde amo. Vides, Cicero, Curionem nostrum, lautum intercessionis de provinciis exitum habuisse? Nam quum de intercessione referretur, quæ relatio fiebat ex senatusconsulto, primaque

Q iv

M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis plebis censebat; frequens senatus in alia omnia iit. Stomacho est Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, ut ratio esset ejus habenda, qui neque exercitum, neque provincias tradere vellet. Quemadmodum hoc Pompeius laturus est, quum cognoscat, quidnam reipublicæ futurus sit? si autem non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, quum has litteras scripsi, animam agebat.

CÆLIUS CICERONI S.

VARIA est. Domitii repulsam, Saturnini accusationem, Pompeii & Casaris discordiam, Appii censoris ridiculam diligentiam narrat. Anno U. C. 703.

TANTI non fuit Arsacem capere, & Seleuciam expugnare, ut earum rerum, quæ hic gestæ sunt, spectaculo careres. Numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domitii vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, & plane studia ex partium sensu apparuerunt: perpauci necessitudinem secuti, officium præstiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus; ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit, quam me; atque eò magis, quòd per injuriam sibi putat ereptum, cujus ego auctor sue-

Q v

*vin. Nunc ferit, tam gavisos homines suum
dolorem, unumque me studiosiorem Anto-
nii. Nam Cn. Saturninum adolescentem ipse
Cn. Domitius reum fecit, sanè quàm supe-
riore a vita invidiosum. Quod iudicium
nunc in expectatione est, etiam in bona
spe, post Sext. Peducaei absolutionem. De
summa republica saepe tibi scripsi, me an-
num pacem non videre; & quod propius ea
contentio, quam fieri necesse est, accedit,
ad clariùs id periculum apparet. Proposi-
tum hoc est, de quo, qui rerum potiun-
tur, sunt dimicaturi; quod Cn. Pompeius
constituit non pati C. Casarem consulem
aliter fieri, nisi exercitum & provincias
tradiderit; Casari autem persuasum est, se
salvum esse non posse, si ab exercitu re-
cesserit. Fert illam tamen conditionem, ut
ambo exercitus tradant. Sic illi amores,
& invidiosa conjunctio, non ad occultam
recedit obreftationem, sed ad bellum se
erumpit: neque mearum rerum quod consi-
lii capiam, reperio; quod non dubito,
quin te quoque hac deliberatio sit pertur-
batura. Nam mihi cum hominibus his &
gratia & necessitudo est: tum causam illam,
non homines odi. Illud te non arbitror fu-
gere, quin homines in dissensione domestica
debeant, quamdiu civiliter sine armis cer-
netur, honestiorem sequi partem; ubi ad
bellum & castra ventum sit, firmiorem; &*

Q V

id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video, Cn. Pompeium senatum, quique res judicant, secum habiturum; ad Caesarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros; exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatii sit ad considerandas utriusque copias, & ad eligendas partes. Propè oblitus sum, quod maxime fuit scribendum. Scis Appium censorum hic ostenta facere? de signis, & tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? Persuasum est ei, censuram, lomentum aut nitrum esse: errare mihi videtur: nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit. Curre per deos atque homines, & quam primum haec risum veni: legis Scantinia iudicium apud Drusum fieri: Appium de tabulis & signis agere. Crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompeii, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum. Si alteruter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas impendere discordias; quas ferrum & vis iudicabit: uterque animo & copiis est paratus. Si sine summo periculo fieri posset, magnum & jucundum tibi fortuna spectaculum parabat.

CÆLIUS CICERONI S.

POMPEIUM vituperat, Cæsarem laudat: subiungit de sua cupiditate conveniendi & alloquenti Ciceronis; de itinere ad Alpes; de Domitio, Cæsaris hospite, inersecto. Anno U. C. 704.

QUANDO tu hominem ineptiorem, quam tuum Cn. Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugor esset, commovit? Ecquem autem Cæsare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem, aut legisti, aut audisti? Quid est? nunc tibi nostri milites, qui durissimis, & frigidissimis locis teterrimâ hime, bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? Quia? Jam, inquis, gloriose omnia. Immo, si scias quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quæ ad me nihil pertinet, derideas. Quæ tibi exponere nisi coram non possum, idque celeriter fore spero. Nam me, quem expulisset ex Italia Pompeius, constituit ad urbem vocare: id quod jam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisii circumfeteri. Pereant, si minima causa est properandi isto mihi, quod te videre, & omnia inania conferre discipulo? habeo autem quam multa! Hui vereor (quod solet fieri) ne, quam te videro,

Q vj

omnia obliviscar. Sed tamen quodnam ob
 scelus iter mihi necessarium retro ad Alpes
 versus incidit? Adeo quoddam Intemelii in ar-
 mis sunt, neque de magna causa. Bellie-
 nus, verna Demetrii, qui ibi cum praesidio
 erat, Domitium quemdam, nobilem illic
 Caesaris hospitem, a contraria factione nim-
 mis acceptis, comprehendit, & strangulavit:
 civitas ad arma iis: eam cum quatuor co-
 hortibus mihi per nives sundum est. Us-
 quequaque, inquires, se Domitii male dant.
 Vellem quidem Venere prognatus tantum
 animi habuisset in vestro Domitio, quan-
 tum Psefade natus in hoc habuit. Ciceroni
 F. S. D.

M. CELIUS M. CICERONI S.

FUGSO ex Italia Pompeio, suades Ciceroni, Ce-
 lius, ne afflictam fortunam sequatur, sed in
 aliquam urbem a bello vacuam se recipiat.
 Anno U. C. 704.

16. **E**XANIMATUS tuis litteris, qui-
 bus te nonnihil triste cogitare ostendisti,
 neque id quid esset, perscripsisti; neque
 non tamen, quale esset quod cogitares,
 aperuisti; has ad te illico litteras scripsi.
 Per fortunas tuas, Cicero, per liberos,
 oro, obsecro, ne quid gravius de salute &
 incolumitate tua consulas. Nam deas, ho-
 minesque, amicitiamque nostram testificor,

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 349

me tibi prædixisse, neque temerè monuisse; sed postquam Cæsarem convenerim, sententiamque ejus, qualis futura esset partâ victoriâ, cognoverim, te certiozem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Cæsaris in dimittendis adversariis, & conditionibus ferendis, erras; nihil nisi atrax & sævum cogitat, atque etiam loquitur. Iratus senatus exiit: his intercessionibus planè incitatus est: non, mehercule, erit deprecationi locus. Quare si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuæ reliquæ tibi caræ sunt; si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus valet, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in cujus victoria salus nostra est, odisse, aut relinquere cogamur, aut impiam cupiditatem contra salutem tuam habeamus. Denique illud cogita, quod offensæ fuerit, in ista cunctatione te subisse. Nunc te contra victorem Cæsarem facere, quem dubiis rebus lædere noluisti; & ad eos fugatos accedere, quos resistentes sequi nolueris, summæ stultiitiæ est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse, parum diligenter, quid optimam sit, oligas. Quod sibi totum tibi persuadere non possum; saltem, dum quid de Hispaniis agamus scitur, expecta; quas tibi nuntio adventu Cæsaris fore nostras. Quam isti spem habeant, amissis Hispaniis, nescio. Quod porro tuum

consilium sit ad desperatos accedere, non
 medius fidius reperio. Hoc, quod tu, non
 dicendo, mihi significasti, Cæsar audierat;
 ac, simul atque, Ave, mihi dixit, sta-
 tim quid de te audisset, exposuit: negavi
 me scire; tamen ab eo petivi, ut ad te
 litteras mitteret, quibus maxime ad reman-
 endum commoveri posses. Me secum in
 Hispaniam ducit: nam, nisi ita faceret,
 ego prius, quam ad urbem accederem,
 ubicumque esses, ad te percurrissem, &
 hoc a te præsens contendissem, atque omni
 vi te retinuissem. Euiam atque euiam, Ci-
 cero, cogita, ne te tuosque omnes fundi-
 tus evertas; ne te sciens prudensque ede-
 mittas, unde exitum vides nullum esse.
 Quod si te aut voces optimatum commo-
 vent, aut nonnullorum hominum insolenti-
 iam & iactationem ferre non potes, eligas
 censeo aliquod oppidum vacuum a bello,
 dum hæc decernuntur, quæ jam erunt
 confecta. Id si feceris, & ego te sa-
 pienter fecisse iudicabo, & Cæsarem non
 offendes.

CÆLIUS CICERONI S.

QUERITUR se Curionis amore & Appii odio
 in eas pertractum partes esse; unde multis
 jam sibi incommoda. Cæsar enim, in bellum
 Pharsalicum profectus, Romæ Calium prator-
 em reliquerat; quod autem non fuit, sed

AD FAMILIAR. LIB. VIII. 351

Trebonio, res urbanas mandaverat, hic agrè ferens, amulatione turbas dedit, quibus ipse gravius incurrit malum. Excasari itaque, quòd cum Cicerone non profectus fuerit in Graciam, ad Pompeium. Anno U. C. 704.

TERCO me potius in Hispania fuisse tum, quàm Formiis, quum tu profectus es ad Pompeium? Quòd utinam aut non in ista parte Appius Claudius, aut non in hac C. Curio, cujus amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit: nam mihi sentio bonam mentem iracundiâ & amore ablatam. Tum tu porro, quum ad te proficiscens noctu Ariminum venissem, dum mihi pacis mandata das ad Casarem, & misericum civem agis, amici officium neglexisti, neque mihi consultuisti. Neque hæc dico, quòd diffidam huic causæ: sed, crede mihi, perire satius est, quàm hos videre. Quòd si timor vestræ crudelitatis non esset, ejecti jam pridem hinc essemus: nam hinc nunc, præter sceneratores paucos, nec homo, nec ordo quisquam est, nisi Pompeianus. Equidem jam effeci ut maximè plebs, & qui antea noster fuit, populus vester esset. Cur hoc, inquis? Immo reliqua expecta. Vos invitos vincere coëgero. Irritavi in me Catonem. Vos dormitis: nec hæc adhuc mihi videmini intelligere, quàm nos pateamus,

352 EPIST. AD FAMIL. L. VIII.

& quàm simus imbecilli. Atque hoc nullius præmii spe faciam: sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causâ. Quid istic facitis? præliam expectatis, quod firmissimum est? Vestras copias non novi. Nostri valde despugnare, & facillè algere, & esurire consueverunt.

EPISTOLARUM

AD

FAMILIARES

LIBER NONUS.

M. T. CICERO M. TERENTIO
VARRONI S. D.

VARRONIS adventum expectat, ut ex consuetudine ejus non minus, quam ex studiis ac libris, cum quibus in gratiam redierit, solatium doloris petat, quem ex afflictâ rep. ceperat. Anno U. C. 707.

Ex his litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, quid ageres, & ubi esses, cognovi: quando autem te visuri essemus, nihil sanè ex iisdem litteris potui suspicari. In spem tamen venio appropinquare tuum adventum, qui mihi utinam solatio sit; etsi tot tantisque rebus urgemur, ut nullam allevationem quicumquam non stultissimus sperare debeat: sed tamen aut tu potes me, aut ego te fortasse aliquâ re juvare. Scito enim me,

posteaquam in urbem venerim, rediisse cum veteribus amicis, id est, cum libris nostris in gratiam: etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis succenserem; sed quod eorum me suppudebat. Videbar enim mihi, quum me in res turbulentissimas infidelissimis sociis demissem, præceptis illorum non satis paruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem pristinam, teque, quæ in eo permanseris, sapientiolem, quam me, dicunt fuisse. Quamobrem quum placatis his utor, videor sperare debere, si te viderim, & ea quæ premant, & ea quæ impendeant, me facile transiturum. Quamobrem sive in Tusculano, sive in Cumano ad te placebit, sive (quod minimè velim) Romæ: dummodo simul simus, perficiam profectò, ut id utrique nostrum commodissimum esse dijudicetur. Vale.

CIGERO VARRONI.

RETENTÆ epistolæ causam exponit, deinde sudet, ut vitet oculos hominum, quod ipse facit, donec gratulatio Africanæ victoriæ deservescat: & suum juvandæ reip. desiderium declarat. Anno U. C. 707.

2. **C**ANINIUS idem tuus & idem noster, quum ad me pervesperî venisset,

& se postridie manè ad te iterum esse
 dixisset; dixi ei me daturum aliquid ma-
 nè; ut peteret, rogavi: conscripsi epif-
 tolam noctu; nec ille ad me rediit: obli-
 tum credidi. Attamen eam ipsam tibi
 epistolam misissem per meos, nisi au-
 dissem ex eodem, postridie te manè e
 Tusculano exiturum. At tibi repente pau-
 cis post diebus, quam minimè expecta-
 rem, venit ad me Caninius manè; pro-
 ficisci ad te statim dixit. Etsi erat illa
 illa epistola, præsertim tantis postea no-
 vis rebus allatis, tamen perire lucubra-
 tionem meam nolui, eam ipsam Cani-
 nio dedi: sed cum eo, & homine docto,
 & tui amantissimo locutus ea sum, quæ
 pertulisse illum ad te existimo. Tibi au-
 tem idem consilii do, quod mihi metipsi,
 ut vitemus oculos hominum, si linguas
 minùs facilè possumus. Qui enim victo-
 riâ se efferunt, quasi victos nos intuen-
 tur, qui autem victos esse nostros mo-
 lestè ferunt, nos dolent vivere. Quæres
 fortasse, cur, quam hæc in urbe sint,
 non absim, quemadmodum tu. Tu enim
 ipse, qui & me, & alios prudentiâ vin-
 cis, omnia, credo, vidisti: nihil te om-
 nino fefellit. Quis est tam lynceus, qui
 in tantis tenebris nihil offendat, nusquam
 incurrat? Ac mihi quidem jam pridem
 venit in mentem, bellum esse aliquò

exire, ut ea, quæ agebantur hic, quæque dicebantur, nec viderem, nec audirem. Sed calumniabar ipse: putabam, qui obviam mihi venisset, ut cuique commodum esset, suspicaturum, aut dicturum, etiam si non suspicaretur: Hic aut metuit, & eâ re fugit, aut aliquid cogitat, & habet navem paratam. Denique, levissimè qui suspicaretur, & qui fortasse me optimè novisset, putaret me idcirco discedere, quòd quosdam homines oculi mei ferre non possent. Hæc ego suspicans adhuc Romæ maneo: & tamen *λεληθότως* consuetudo diuturna calum jam obduxit stomacho meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc censeo, latendum tantisper ibidem, dum defervescit hæc gratulatio, & simul dum audiamus, quemadmodum negotium confectum sit: confectum enim esse existimo. Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui exitus rerum; quamquam, quò me conjectura ducat, habeo: sed exspecto tamen. Te verò nolo, nisi ipse rumor jam raucus erit factus, ad Baias venire. Erit enim nobis honestius, etiam quum hinc discesserimus, videri venisse in illa loca ploratum potius, quàm natatum. Sed hæc tu melius. Modò nobis stet illud, unà vivere in studiis nostris; a quibus antea delecta-

tionem modò petebamus , nunc verbò etiam salutem : non deesse , si quis adhibere volet , non modò ut architectos , verùm etiam ut fabros , ad ædificandam rempublicam , & potius libenter accurrere : si nemo utetur operâ , tamen & scribere , & legere πολιτίας ; & si minùs in curia atque in foro , at in litteris & libris , ut doctissimi veteres fecerunt , navare rempublicam , & de moribus , ac legibus quærere. Mihi hæc videntur. Tu quid sis acturus , & quid tibi placeat , pergratum erit , si ad me scripseris. Vale,

CICERO VARRONI.

ITURUM se ad Varronem scribit : sed fore qui reprehendant , quòd in tanto incendio civitatis amantitates locorum quarant : se verbò barbarorum voces contemnerè , & persequi propositum , ut in studiis unà vivant. Anno U. C. 707.

3. **E**TSI quid scriberem non habebam ; tamen Caninio ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissimum scribam ? quod velle te puto , citò me ad te esse venturum. Etsi vide , quæso , satisne rectum sit , nos hoc tanto incendio civitatis in istis locis esse. Dabimus sermonem iis , qui nesciunt nobis , quocumque in loco simus , eundem cultum , eundem

victum esse. Quid refert? tamen in sermone incidemus. Valde id, credo, laborandum est, ne, quum omnes in omni genere & scelerum & flagitiorum voluntur, nostra nobiscum, aut inter nos cessatio vituperetur. Ego verò neglectâ barbarorum incitiâ, te persequar. Quamvis enim hæc sint misera, quæ sunt miserissima, tamen artes nostræ nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quàm olim ferebant; sive quia nulla nunc in re alia acquiescimus, sive quòd gravitas morbi facit, ut medicinæ egeamus, eaque nunc appareat, cujus vim non sentiebamus, quum valebamus. Sed quid ego nunc hæc ad te, cujus domi nascuntur? γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας. Nihil scilicet, nisi ut, rescribens aliquid, me expectares. Sic igitur facies. Vale.

CICERO VARRONI S.

De Varronis adventu ex Diodori philosophi sententia jocatur ita, ut ad Chrysippi sententiam accedat. Anno U. C. 707.

4. Π Εὐὲ δὲ δουλῶν με scito κατὰ Διόδωρον κερταίν. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire: sin autem non es, τῶν ἀδουλῶν est te venire. Nunc vide, ἤτῃρα te κερταίνεῖς magis delectet, Κερταίνεῖς.

ne, an hæc, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi quum erimus, loquemur. Hoc etiam *κατὰ Χρυσίππου δυνάτεις* est. De Coctio mihi gratum est: nam id etiam Attico mandaram. Tu si minùs ad nos, accurremus ad te. Si hortum in bibliotheca habes, deerit nihil. Vale.

CICERO VARRONI.

PROBAT & diem, quò conventuri sint, & suum Varroisq̄ consilium, quòd samel a Casare victi ab armis discesserint. Anno U. C. 707.

5. **M**INI verò ad Non. bene maturum videtur fore, neque solum propter reipublicæ, sed etiam propter anni tempus. Quare diem istum probo: itaque eundem ipse sequar. Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non sunt, non poeniteret, nobis poenitendum putarem. Secuti enim sumus, non spem, sed officium: reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus, quàm qui se domo non commoverunt; saniores, quàm qui, amissis opibus, domum non reverterunt. Sed nihil minùs fero, quàm severitatem otiosorum; & quoquo modo se res haberet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quàm hos curo, quibus non satisfacimus,

quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, illic te videbo: sin minus, persequar in Cumanum; & ante te certiolem faciam, ut lavatio parata sit.

CICERO VARRONI.

CÆSARIS ex Africano bello adventum nuntiat, & belli civilis causam in Pompeium potius, quam in Cæsarem confert. Varronem autem laudat, quod se ab armis ad studia, quasi a tempestate in portum, contulerit. Anno U. C. 707.

6. **C**ANINIUS noster me tuis verbis admonuit, ut scriberem ad te, si quid esset quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Cæsaris, scilicet, in expectatione; neque tu id ignoras. Sed tamen, quum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret: multos ei molestos fore, ipsumque multis: Ostiæ videri commodius eum exire posse. Id ego non intelligebam quid interesset. Sed tamen Hirtius mihi dixit, & se ad eum, & Balbum, & Oppium scripsisse: ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantes tui. Hoc ego idcirco nosse te volui, ut scires, hospitium tibi ubi parares; vel potius utrobique. Quid enim ille facturus sit, incertum est: & simul ostentavi tibi,
me

me istis esse familiarem, & consiliis eorum interesse: quod ego cur nolum, nihil video. Non enim est idem, ferre, si quid ferendum est, & probare, si quid probandum non est. Etsi, quid non probem quidem, nescio, præter initia rerum: nam hæc in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu aberas) nostros amicos cupere bellum; hunc autem non tam cupere, quàm non timere. Ergo hæc consilii fuerunt: reliqua necessaria. Vincere autem aut hos, aut illos necesse esse. Scio te semper mecum in luctu fuisse, quum videremus, quàm illud ingens malum alterius utrius exercitûs & ducum interitum: tum verò extremum malorum omnium esse civilis belli victoriam; quam quidem ego etiam illorum timebam, ad quos veneramus: crudeliter enim otiosis minabantur; eratque iis & tua invisitas, & mea oratio. Nunc verò, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuissent. Erant enim nobis perirati, quasi quidquam de nostra salute decrevissemus, quod non idem illis censuissemus; aut quasi utilius reipublicæ fuerit, eos etiam ad bestiarum auxilium confugere, quàm vel emori, vel cum spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in perturbata republica vivimus. Quis negat? Sed hoc viderint ii, qui nulla sibi subsidia ad om-

Tomus XI.

R

nes vitæ status paraverunt : huc enim ut venirem , superior longiùs , quàm volui , fluxit oratio. Quum enim te semper magnum hominem duxi ; tum quòd his tempestatibus es propè solus in portu , fructusque doctrinæ percipis eos , qui maximi sunt , ut ea consideres , eaque tractes , quorum & usus , & delectatio est omnibus istorum & actis , & voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tusculanenses dies instar esse vitæ puto ; libenterque omnibus omnes opes concesserim , ut mihi liceat , vi nullâ interpellante , isto modo vivere. Quod nos quoque imitamur , ut possumus , & in nostris studiis libentissimè conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis , ut , quum operâ nostrâ patria sive non possit uti , sive nolit , ad eam vitam revertamur , quam multi docti homines , fortasse non rectè , sed tamen multi , etiam reipublicæ præponendam putaverunt ? Quæ igitur studia magnorum hominum sententiâ vacationem habent etiam publici muneris , iis , concedente republicâ , cur non abutamur ? Sed plus facio , quàm Caninius mandavit. Is enim , si quid ego scirem , rogaret , quod tu nescires ; ego tibi ea narro , quæ tu meliùs scis , quàm ipse , qui narro. Faciam ergo illud , quod rogatus sum , ut eorum , quæ temporis hu-

ius sint, quæve audiero, ne quid ignores.

CICERO VARRONI.

JAM maturum esse ait, ut ab urbe discedat: & de Cæsaris ex Africano bello redeuntis itinere diversos rumores nuntiat. Anno U. C. 707.

7. **C**ENABAM apud Sejum, quum utrique nostrum redditæ sunt a te litteræ. Mihi verò jam maturum videtur. Nam, quòd antea calumniatus sum, indicabo malitiam meam. Volebam propè alicubi esse, si quid bonæ salutis, *οἷοις δὲ ἐρχομένω.* Nunc, quando confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis viris. Nam, ut audiivi de L. Cæsaris filio, mecum ipse, *Quid hic mihi faciet patri?* Itaque non desimo apud istos, qui nunc dominantur, cœnitare. Quid faciam? tempori serviendum est. Sed ridicula missa; præsertim quum sit nihil quod rideamus.

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itaque nullum est *ἀποπροσηγμένον*, quod non verear. Sed quod quæris, quando, quâ, quò, nihil adhuc scimus. Istuc ipsum de Baiis, nonnulli dubitant, an per Sardiniam veniat. Illud enim adhuc prædium suum non inspexit: nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit.

R ij

Ego omnino magis arbitror per Siciliam; vel jam sciemus; adventat enim Dolabella. Eum puto magistrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττους διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum. Quare exspecto tuas litteras. Vale.

CICERO VARRONI.

PROMISERAT Varro Ciceroni se libros dicaturum: Cicero eum promissi admonet, missis quatuor libris Academicis. Anno U. C. 708.

8. **E**TSI munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus; tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quatuor admonitores non nimis verecundos: nosti enim profecto os ejus adolescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitationos misi, qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut roarent. Exspectabam omnino jamdiu, meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere. Sed, quum tu tardius faceres, id

AD FAMILIAR. LIB. IX. 365

est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin conjunctionem studiorum amorisque nostri, quo possem litterarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, quum esset unà Pomponius: tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar: mihi sumpsit Philonis. Puto fore, ut, quum legeris, mirere, nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus: sed nosti morem dialogorum. Post hæc autem, mi Varro, quàm plurima, si videtur, & de nobis inter nos: serò fortasse: sed superiorum temporum fortuna reipublicæ causam sustineat. Hæc ipsi præstare debemus. Atque utinam quietis temporibus, atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis, hæc inter nos studia exercere possemus! Quamquam tum quidem vel aliæ quæpiam rationes honestas nobis & curas & actiones darent: nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? Mihi verò cum his ipsis vix: his autem detractis, ne vix quidem. Sed hæc coram, & sæpius. Migrationem & emptionem feliciter evenire volo, tuumque in ea re consilium probo. Cura ut valeas.

DOLABELLA CICERONI S. D.

DOLABELLA socrero suo suadet , ut se vel cum
Cæsare conjungat , vel in otium se referat ;
 quod idem *Cælius* suaserat lib. 8. epist. 16.
 Anno U. C. 705.

9. **S**I vales , gaudeo : & ipse valeo , & *Tullia* nostra rectè valet. *Terentia* minùs bellè habuit : sed certum scio jam convalescuisse eam. Præterea rectissimè sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire , partium causâ potius , quàm tuâ , tibi suadere , ut te aut cum *Cæsare* nobiscumque conjungeres , aut certè in otium referres ; præcipuè nunc jam inclinâtâ victoriâ , ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem , nisi in eam , in qua scilicet tibi suadere videar , quod piè tacere non possum. Tu autem , mi *Cicero* , sic hæc accipies , ut , sive probabuntur tibi , sive non probabuntur , ab optimo certè animo ac deditissimo tibi & cogitata , & scripta esse judices. Animadvertis , *Cn. Pompeium* nec nominis sui , nec rerum gestarum gloriâ , neque etiam regum ac nationum clientelis , quas ostentare crebrò solebat , esse tutum ; & hoc etiam , quod infimo cuique contigit , illi non posse contingere , ut honestè effugere possit , pulso Italiâ , amissis Hispaniis , capto exercitu

AD FAMILIAR. LIB. IX. 367

veterano , circumvallato nunc denique : quod nescio , an ulli umquam nostro acciderit imperatori. Quamobrem , quid aut ille sperare possit , aut tu , animum adverte pro tua prudentia : sic enim facillimè , quod tibi utilissimum erit , consilii capies. Illud autem a te peto , ut , si jam ille evitaverit hoc periculum , & se abdidit in classem , tuis rebus consulas ; & aliquando tibi potiùs , quàm cuivis , sis amicus. Satisfactum est jam a te vel officio , vel familiaritati : satisfactum etiam partibus , & ei rei publicæ quam tu probabas. Reliquum est , ubi nunc est respublica , ibi simus potiùs , quàm , dum illam veterem sequimur , simus in nulla. Quare velim , mi jucundissime Cicero , si fortè Pompeius pulsus his quoque locis , rursus alias regiones petere cogatur , ut tu te vel Athenas , vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus , velim mihi scribas , ut ego , si ullo modo potero , ad te advolem. Quæcumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda , quæ est humanitate Cæsar , facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare : & meas tamen preces apud eum non minimùm auctoritatis habituras puto. Erit tuæ quoque fidei & humanitatis curare , ut is tabellarius , quem ad te misi , reverti possit ad me , & a te mihi litteras referat. Vale.

R iv

M. CICERO P. DOLABELLÆ S. D.

INTER Niciam & Vidium iudex in causa, ut videtur, pecuniaria, constitutus, quod grammaticus Nicia erat, per jocum ad grammaticos alludit: etiam de P. Sullæ morte jocosè scribit. Anno U. C. 708.

20. **N**ON sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare: nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari; de quo, etiam nihil scribente me, te non dubitare certò scio. Omnino mihi magis litteræ sunt expectandæ a te, quàm a me tibi. Nihil enim Romæ geritur, quod te putem scire curare; nisi fortè scire vis, me inter Niciam nostrum & Vidium iudicem esse. Profert alter (ut opinor) duobus versiculis expensum Niciæ: alter Aristarchus hos ἰβελίξει. Ego, tamquam criticus antiquus, iudicaturus sum, utrum sint τῷ ποιητῷ, ἢ παραμβλεημένοι. Puto nunc dicere: Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud Niciam? & ingentium squillarum cum Sophia Septimiæ? Quid ergo? tu adeo mihi excusam severitatem veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiæ pristinae frontis appareant? Sed tamen suavissimum συμβιῶται nostrum præstabo integellum; nec com-

AD FAMILIAR. LIB. IX. 369

mittam, ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ne habeat Bursa Plancus apud quem litteras discat. Sed quid ago? quum mihi sit incertum, tranquillone sis animo, an, ut in bello, in aliqua majuscula cura negotiove versere. Labor longius. Quum igitur mihi erit exploratum, te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te tamen hoc scire volo, vehementer populum sollicitum fuisse de P. Sullæ morte, antequam certum scierit. Nunc quærere desierunt, quomodo perierit: satis putant se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo æquo fero: unum vereor, ne hasta Cæsaris refrixerit. Vale.

CICERO DOLABELLÆ.

TULLIOLE mortem, Dolabella, etiam post divortium, significat; suos obrectatores a Dolabella refutari vult, ab eodemque se amari. Anno U. C. 708.

II. **V**EL meo ipsius interitu malle litteras meas desiderares, quàm eo casu, quo sum gravissimè afflactus; quem ferrem certè moderatius, si te haberem: nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis, multum levaret. Sed quum brevi tempore, ut opinio nostra est, te sum visurus, ita me affectum offendes,

R v

ut multum a te possim juvari: non quò
ita sim fractus, ut aut hominem me esse
oblitus sim, aut fortunæ succumbendum
putem; sed tamen hilaritas illa nostra, &
suavitas, quæ te præter ceteros delecta-
bat, erepta mihi omnis est. Firmitatem
tamen, & constantiam, si modò fuit ali-
quando in nobis, eandem cognosces,
quam reliquisti. Quòd scribis proelia te
meâ causâ sustinere, non tam id laboro,
ut, si qui mihi obtrectent, a te refu-
tentur, quàm intelligi cupio, quod certè
intelligitur, me a te amari: quod ut fa-
cias, te etiam atque etiam rogo, igno-
scasque brevitati litterarum mearum. Nam
& celeriter unà futuros nos arbitror, &
nondum satis confirmatus sum ad scriben-
dum.

CICERO DOLABELLÆ.

*DOLABELLÆ gratulatur de Baiarum salubritate,
& orationem pro Dejotaro mittit. Anno U.
C. 708.*

72. **G**RATULOR Baiis nostris, si qui-
dem, ut scribis, salubres repente factæ
sunt; nisi fortè te amant, & tibi assen-
tantur; & tamdiu, dum tu ades, sunt
oblitæ sui. Quod quidem si ita est, mi-
nimè miror, cælum etiam & terras vim
suam, si tibi ita conveniat, dimittere.

AD FAMILIAR. LIB. IX. 371

Oratiunculam pro Dejotaro, quam requirebas, habebam mecum; quod non putaram: itaque eam tibi misi: quam velim sic legas, ut causam tenuem & inopem, nec scriptione magnopere dignam. Sed ego hospiti veteri & amico munusculum mittere volui levidense, crasso filo, cujusmodi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti, fortique sis; ut tua moderatio & gravitas aliorum infamet injuriam. Vale.

CICERO DOLABELLÆ S.

ROGAT ut Suberino & Planio reditum in patriam a Casare impetret, eosque ita excusat, ut ostendat, casu quodam & necessitate coactos, Pompeii partes in Hispania secutos esse. Anno U. C. 708.

13. **C**AIUS Suberinus Calenus, & meus est familiaris, & Leptæ nostri familiarissimi pernecessarius. Is quum vitandi belli causâ profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum, post Afranium superatum, bellum ullum fore putarat; incidit in ea ipsa mala, quæ summo studio vitaverat. Oppressus est enim bello repentino; quod bellum, commotum a Scapula, ita postea confirmatum est a Pompeio, ut nullâ ra-

R vj

tione se ab illa miseria eripere posset. Eadem causa ferè est M. Plânii Heredis, qui est item Calenus, Leptæ nostri familiarissimus. Hosce igitur ambo tibi sic commendo, ut majore curâ, studio, sollicitudine animi commendare non possim. Volo ipsorum causâ; meque in eo vehementer & amicitia movet, & humanitas. Leptæ verò quum ita laboret, ut ejus fortunæ videantur in discrimen venire; non possum ego, non aut proxime atque ille, aut etiam æquè laborare. Quapropter, etsi sæpe expertus sum, quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas, id me in hac re maximè judicaturum. Peto igitur a te, vel, si pateris, oro, ut homines miseros, & fortunâ, quam vitare nemo potest, magis quàm culpâ calamitosos, conserves incolumes; velisque per te, me hoc muneri quum ipsis amicis hominibus, tum municipio Caleno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptæ, quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen nihil obest dicere: res familiaris alteri eorum valde exigua est, alteri vix equestris. Quapropter quum his Cæsar vitam suâ liberalitate concessit, nec est quod iis præterea magnopere possit adimi; redditum, si me tan-

tum amas, quantum certè amas, hominibus confice. In quo nihil est præter viam longam; quam idcirco non fugiunt, ut & vivant cum suis, & moriantur domi. Quod ut enitare, contendasque, vel potius ut perficias (posse enim te, mihi persuasi) vehementer te etiam atque etiam rogo.

CICERO DOLABELLÆ CONSULI S.

LAUDAT Dolabellam, quòd columnam, quasi aram mortuo Cæsari, ut deo, erectam, everterit, & animadversione in eos, qui contra libertatem tumultuabantur, usus fuerit. Scripta paulò post necem Cæsaris. Anno U. C. 709.

14. **E**TSI contentus eram, mi Dolabella, tuâ gloriâ, satisque ex ea magnam lætitiâ voluptatemque capiebam; tamen non possum non confiteri, cumulari me maximo gaudio, quòd vulgò hominum opinio socium me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni (convenio autem quotidie plurimos: sunt enim permulti optimi viri, qui valetudinis causâ in hæc loca veniant; præterea ex municipiis frequentes necessarii mei) quin omnes, quum te summis laudibus ad cœlum extulerunt, mihi continuò maximas gratias agant: negant enim se dubitare, quin tu, meis præceptis, & consiliis ob-

temperans, præstantissimum te civem & singularem consulem præbeas. Quibus ego quamquam verissimè possum respondere, te, quæ facias, tuo iudicio & tuâ sponte facere, nec cuiusquam egere consilio; tamen neque planè assentior, ne imminuat tuam laudem, si omnis a meis consiliis profecta videatur; neque valde nego. Sum enim avidior etiam, quàm fatis est, gloriæ. Et tamen non alienum dignitate tuâ, quod ipsi Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere aliquem in consiliis capiendis Nestorem; mihi verò gloriosum, te juvenem consulem florere laudibus, quasi alumnum disciplinæ meæ. L. quidem Cæsar, quum ad eum ægrotum Neapolim venissem, quamquam erat oppressus totius corporis doloribus, tamen antequam me planè salutavit, O mi Cicero, inquit, gratulor tibi, quum tantum vales apud Dolabellam, quantum si ego apud fororis filium valerem, jam salvi esse possemus. Dolabellæ verò tuo & gratulor, & gratias ago: quem quidem post te consulem, solum possumus verè consulem dicere. Deinde multa de facto, ac de re gesta: tum nihil magnificentius, nihil præclarior actum umquam, nihil reipublicæ salutarior. Atque hæc una vox omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi

falsam hereditatem alienæ gloriæ sinas cernere; meque aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire patiare. Quamquam, mi Dolabella (hæc enim jocus sum) libentiùs omnes meas, si modò sunt aliquæ meæ, laudes ad te transfuderim, quàm aliquam partem exhauserim ex tuis. Nam, quum te semper tantum dilexerim, quantum tu intelligere potuisti; tum his tuis factis sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit ardentius. Nihil est enim (mihi crede) virtute formosius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi (ut scis) M. Brutum, propter ejus summum ingenium, suavissimos mores, singularem probitatem, atque constantiam: tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amorem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi jam pridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum accessit, ut mihi nunc denique amare videar, antea dilexisse. Quare quid est quòd ego te horter, ut dignitati & gloriæ servias? Proponam tibi claros viros, quod facere solent qui hortantur? neminem habeo clariorem, quàm te ipsum. Te imitere oportet: tecum ipse certes. Ne licet quidem tibi jam, tantis rebus gestis, non tui similem

esse. Quod quum ita sit, hortatio non est necessaria: gratulatione magis utendum est. Contigit enim tibi, quod haud scio an nemini, ut summa severitas animadversionis non modò non invidiosa, sed etiam popularis esset, & quum bonis omnibus, tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi fortunâ quadam contigisset, gratularer felicitati tuæ: sed contigit magnitudine quum animi, tum etiam ingenii, atque consilii: Legi enim concionem tuam: nihil illâ sapientius. Ita pedetentim & gradatim tum accessus a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturitatem tibi animadvertendi omnium concessu daret. Liberasti igitur & urbem periculo, & civitatem metu; neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed etiam ad exemplum facti. Intelligere debes in te positam esse rempublicam, tibi que non modò tuendos, sed etiam ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis profectum est. Sed his de rebus coràm plura propediem, ut spero. Tu, quoniam rempublicam, nosque conservas, fac ut diligentissimè te ipsum, mi Dolabella, custodias.

CICERO PAPIRIO PÆTO S.

DUABUS epistolis respondet; priori, de valetudine, & illius in se amore, ac jucunditate; alteri, nihil referre, verùm Romæ sit, an Neapoli, quum Romæ unius nutu regantur omnia. Scripta paulò antè, quàm Cæsar ad Hispaniense bellum exiret. Anno. U. C. 707.

15. **D**UABUS tuis epistolis respondebo: uni, quam triduo antè acceperam a Zetho; alteri, quàm attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi, pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuæ; quam tibi perspectam esse gaudeo. Sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam quum a satis multis (non enim possum aliter dicere) & coli me videam, & diligi; nemo est illorum omnium mihi te jucundior. Nam quòd me amas, quòd id & jampridem & constanter facis, est id quidem magnum, atque haud scio an maximum; sed tibi commune cum multis: quòd tu ipse tam amandus es, tamque dulcis, tamque in omni genere jucundus, id est propriè tuum. Accedunt non Attici, sed falsiores, quàm illi Atticorum, Romani veteres, atque urbani sales. Ego autem (existimes licet quod lubet) mirificè capior.

facetiis, maximè nostratibus, præsertim quum eas videam primùm oblitas Latium, quum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc verò etiam braccatis & transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque te quum video, omnes mihi Gracios, omnes Lucilios (verè ut dicam) Crassos quoque, & Lælios videre videor. Moriar, si præter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquæ & vernaculæ festivitatis agnoscere. Ad hos lepores quum amor erga me tantus accedat, miraris, me tantâ perturbatione valetudinis tuæ tam graviter exanimatum fuisse? Quòd autem alterâ epistolâ purgas te, non dissuasorem mihi emotionis Neapolitanæ fuisse, sed auctorem commorationis urbanæ; neque ego aliter accepi. Intellexi tamen idem, quod his intelligo litteris, non existimasse te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res has non omnino quidem, sed magnam partem relinquere. Catulum mihi narras, & illa tempora. Quid simile? Ne mihi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse ab reipublicæ custodia. Sedebamus enim in puppi, & clavum tenebamus: nunc autem vix est in sentina locus. An minùs multa senatusconsulta futura putas, si ego sim Neapoli? Romæ quum sum,

AD FAMILIAR. LIB. IX. 379

& urgeo forum, senatusconsulta scribuntur apud amatorem tuum, familiarem meum: & quidem, quum in mentem venit, ponor ad scribendum; & antè audio senatusconsultum in Armeniam & Syriam esse perlatum, quod in meam sententiam factum esse dicatur, quàm omnino mentionem ullam de ea re esse factam. Atque hoc nolim me joculari putes: nam mihi scito jam a regibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias agant, quòd se meâ sententiâ reges appellaverim; quos ego non modò reges appellatos, sed omnino natos nesciebam. Quid ergo est? tamen quamdiu hic erit noster hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ: quum verò aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si habeo, in denos dies, singulos sumptuariæ legis dies conferam: sin autem minùs inveni-ero, quòd placeat, decrevi habitare apud te; scio enim me nihil tibi gratius facere posse. Domum Sullanam desperabam jam, ut tibi proximè scripsi: sed tamen non abjeci. Tu velim, ut scribis, cum fabris eam perspicias. Si enim nihil est in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi probabuntur. Vale.

CICERO PAPIRIO PÆTO S.

OSTENDIT nihil a se prætermiffum in Cæfarianorum concilianda sibi benevolentia ; nec boni civis aut fapientis hominis officium in fe desiderari poffe : postremò ad Pæti jocationes refpondet. Anno U. C. 707.

16. **D**ELECTARUNT me tuæ litteræ, in quibus primùm amavi amorem tuum, qui te ad fcribendum incitavit, verentem, ne Silius furo nuntio aliquid mihi follicitudinis attuliffet : de quo & tu mihi antea fcripferas, bis quidem eodem exemplo, facilè ut intelligerem te effe commotum ; & ego tibi accuratè refcripferam, ut, quoquo modo, in tali re atque tempore, aut liberarem te iſtâ curâ, aut certè levarem. Sed, quum proximis quoque litteris oftendis, quantæ tibi curæ fit ea res, fic, mi Pætè, habeto : quidquid arte fieri potuerit (non enim jam fatis eſt confilio pugnare : artificium quoddam excogitandum eſt) fed tamen quidquid elaborari aut effici potuerit ad iſtorum benevolentiam conciliandam, & colligendam, fummo ſtudio me conſecutum eſſe ; nec fruſtra, ut arbitròr : fic enim color, fic obſervor ab omnibus his, qui a Cæfare diliguntur, ut ab his me amariputem. Nam eſti non facilè dijudicatur

amor verus, & fictus, nisi aliquod incidat ejusmodi tempus, ut, quasi aurum igni, sic benevolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cetera sunt signa communia: sed ego uno utor argumento, quamobrem me ex animo verèque arbitrer diligere; quia & nostra fortuna ea est, & illorum, ut simulandi causa non sit. De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam; nisi quòd omnia sunt incerta, quum a jure discessum est; nec præstari quidquam potest, quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen ejus ipsius nullâ re a me offensus est animus: est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitraber esse meum liberè loqui, cujus operâ esset in civitate libertas; sic, eâ nunc amisâ, nihil loqui, quod offendat aut illius, aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim nonnullorum acutè, aut facetè dictorum offensionem, fama ingenii mihi est abjicienda. Quòd si id possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium; &, ut Servius frater tuus, quem litteratissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est, quòd tritas aures haberet notandis generibus poetarum, ex

consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, quum volumina jam confecerit ἀποφθιγμάτων, si quod afferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, rejicere solere: quod eò nunc magis facit, quia vivunt mecum ferè quotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, quum dixi, nec illitterata, nec insulsa esse videantur. Hæc ad illum cum reliquis actis perferuntur; ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet. Quamobrem Enomao tuo nihil utor: etsi posuisti loco versus Accianos. Sed quæ est invidia? aut quid mihi nunc invideri potest? Verùm fac esse omnia. Sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis præstare, nisi culpam; quâ mihi videor dupliciter carere; & quòd ea senserim, quæ rectissima fuerunt; & quia, quum viderem præsidii non fatis esse ad ea obtinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certè non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stultè, ne quid temerè dicam, aut faciam contra potentes: id quoque puto esse sapientis. Cetera verò, quid quisque me dixisse dicat, aut quomodo ille accipiat, aut

quâ fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt & observant, præstare non possum. Ita fit, ut & consiliorum superiorum conscientiam, & præsentis temporis moderatione me consoler, & illam Accii similitudinem non modò jam ad invidiam, sed, ad fortunam transferam; quam existimo levem & imbecillam, ab animo firmo & gravi, tamquam fluctum a saxo, frangi oportere. Etenim, quum plena sint monumenta Græcorum, quemadmodum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis, vel Syracusis, quum, fervientibus suis civitatibus, fuerint ipsi quodammodo liberi; ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cujusquam, nec frangam dignitatem meam? Nunc venio ad jocationes tuas, quum tu secundum Enomaum Accii, non, ut olim solebat, Atellanum, sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi Polypum, quem Denarium narras? quam Tyrotarichi patinam? facilitate meâ ista ferebantur antea; nunc mutata res est. Hirtium ego, & Dolabellam dicendi discipulos habeo, cœnandi magistros. Puto enim te audisse (si fortè ad vos omnia perferuntur) illos apud me declamitare, me apud eos cœnare. Tu autem quòd mihi bonam copiam ejures, nihil est: tum enim quum

rem habebas, quæsticulis te ferebam attentio-
 tiorem; nunc, quum tam æquo animæ
 bona perdas, non eo sis consilio, ut,
 quum me hospitio recipias, æstimationem
 te aliquam putes accipere: etiam hæc
 levior est plaga ab amico, quàm a debi-
 tore. Nec tamen eas cœnas quæro, ut
 magnæ reliquæ fiant: quod erit, magni-
 ficum sit & lautum. Memini te mihi Pha-
 meæ cœnam narrare. Temperius fiat: ce-
 tera eodem modo. Quod si perseveras
 me ad matris tuæ cœnam vocare, feram
 id quoque. Volo enim videre animum,
 qui mihi audeat ista, quæ scribis, appo-
 nere, aut etiam Polypum Miniani Jovis
 similem. Mihi crede: non audebis. Ante
 meum adventum fama ad te de mea nova
 lautitia veniet: eam extimesces. Neque est,
 quod in promulside spei ponas aliquid;
 quam totam sustuli. Solebam enim antea
 delectari oleis, & lucanicis tuis. Sed quid
 hæc loquimur? liceat modò istò venire.
 Tu verò (volo enim abstergere animi tui
 metum) ad Tyrotarichum antiquum redi.
 Ego tibi unum sumptum afferam, quod
 balneum calfacias oportebit: cetera more
 nostro; superiora illa lusimus. De villa
 Seliciana & curasti diligenter, & scrip-
 sisti facetissimè. Itaque puto me præter-
 missurum: falis enim satis est, sannionum
 parum. Vale.

CICERO

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S.

*CÆSAR militibus agros divisurus dicebatur. Me-
tuenti Pæto, ne divisio ad suos agros perve-
niat, idque quærenti, Cicero respondet. Anno
U. C. 707.*

17. **N**ON tu homo ridiculus es, qui,
quum Balbus noster apud te fuerit, ex
me quæras, quid de istis municipiis &
agris futurum putem? quasi aut ego quid-
quam sciam, quod iste nesciat; aut, si
quid aliquando scio, non ex isto soleam
scire. Immo verò, si me amas, tu fac,
ut sciam, quid de nobis futurum sit: ha-
buiſti enim in tua potestate, ex quo vel
ex sobrio, vel certè ex ebrio scire pos-
ses. Sed ego ista, mi Pæte, non quæro;
primùm, quia de lucro propè jam qua-
driennium vivimus, si aut hoc lucrum
est, aut hæc vita, superstitem reipublicæ
vivere: deinde, quòd scire quoque mihi
videor quid futurum sit. Fiet enim quod-
cumque volent, qui valebunt: valebunt
autem semper arma. Satis igitur nobis esse
debet quidquid conceditur. Hoc si quis
pati non potuit, mori debuit. Veientem
quidem agrum, & Capenatem metiuntur:
hoc non longè abest a Tusculano: nihil
tamen timeo: fruor dum licet, opto ut
semper liceat. Si id minùs contigerit;

Tomus XI.

S

tamen , quum ego vir fortis , idemque philosophus , vivere pulcherrimum duxi , non possum eum non diligere , cujus beneficio id consecutus sum : qui si cupiat esse rempublicam , qualem fortasse & ille vult , & omnes optare debemus ; quid faciat , tamen non habet : ita se cum multis colligavit. Sed longius progredior : scribo enim ad te. Hoc tamen scito , non modò me , qui consiliis non intersum , sed ne ipsum quidem principem scire , quid futurum sit. Nos enim illi servimus , ipse temporibus : ita nec ille , quid tempora postulatura sint , nec nos , quid ille cogitet , scire possumus. Hæc tibi antea non rescripsi , non quò cessator esse solem , præsertim in litteris ; sed , quum explorati nihil haberem , nec tibi sollicitudinem ex dubitatione mea , nec spem ex affirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam , quod est verissimum , me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima , cogitare difficillima , ferre quæcumque erunt. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

CAUSAS exponit, epr ludum quasi eloquentiam aperuerit, aliosque declamando exercent. Ad- dit per jocum de cœnarum apparatu. Anno U. C. 707.

18. **Q**UUM essem otiosus in Tuscu-
lano, propterea quòd discipulos obviam
miseram, ut iidem me quàm maximè
conciliarent familiari suo, accepi tuas
litteras, plenissimas suavitatis; ex quibus
intellexi probari tibi meum consilium,
quòd, ut Dionysius tyrannus, quum
Syraculis pulsus esset, Corinthi dicitur
ludum aperuisse, sic ego, sublatis judi-
ciis, amisso regno forensi, ludum quasi
habere cœperim. Quid quæris? me quo-
que delectat consilium: multa enim con-
sequor: primùm, id quod maximè nunc
opus est, munio me ad hæc tempora.
Id cuiusmodi sit nescio: tantùm video
nullius adhuc consilia me huic antepo-
nere; nisi fortè mori melius fuit: in lec-
tulo; fateor: sed non accidit: in acie
non fui. Ceteri quidem, Pompeius, Len-
tulus tuus, Scipio, Afranius, fœdè pe-
rierunt. At Cato præclare. Jam istuc qui-
dem, quum volumus, licebit; demus
modò operam, ne tam necesse nobis sit,

S ij

quàm illi fuit ; id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud : ipse melior fio , primum valetudine , quam , intermissis exercitationibus , amiseram : deinde ipsa illa , si qua fuit in me , facultas orationis , nisi me ad has exercitationes retulissem , exaruisset. Extremum illud est , quod tu nescio an primum putes : plures jam pavones confeci , quàm tu pullos columbinos. Tu istic te Ateriano iure delectato : ego me hic Hirtiano. Veni igitur , si vir es , & disce jam *προλογουμένας* , quas quæris : etsi sus Minervam. Sed quando , ut video , æstimationes tuas vendere non potes , neque ollam denariorum implere , Romam tibi remigrandum est. Satius est hic cruditate , quàm istic fame. Video te bona perdidisse : spero idem istic familiares tuos. Actum igitur de te est , nisi provides. Potes mulo isto , quem tibi reliquum dicis esse , quando cantherium comedisti , Romam pervehi. Sella tibi erit in ludo , tamquam hypodidascalo , proxima : eam pulvinus sequetur. Vale.

CICERO L. PAPIRIO PÆTO S. D.

SCRIPSERAT Pætus , Balbum tenui apparatu fuisse contentum ; unde jocatur , malitiosè hæc dici , ut ipse apparatu eodem , vel etiam minore contentus esset. Anno U. C. 707.

19. **T**AMEN a malitia non discedis : tenniculo apparatus significas Balbum fuisse contentum : hoc videris dicere , quum reges tam sint continentes , multò magis consularès esse oportere. Nescis me ab illo omnia expiscatum ; rectà enim a porta domum meam venisse. Neque hoc admiror , quòd non ad tuam potiùs ; sed illud , quòd non ad suam. Ego autem primis tribus verbis , Quid noster Pætus ? At ille adjurans , Nusquam se umquam libentiùs. Hoc si verbis assecutus es , aures ad te afferam non minùs elegantes ; sin autem obsonio , peto a te , ne pluris esse balbos , quàm disertos putes. Me quotidie aliud ex alio impedit. Sed , si me expediero , ut in ista loca venire possim , non committam ut te serò a me certiozem factum putes. Vale.

C I C E R O P Æ T O .

JOCATUR pro more , se Epicureum factum dicens , abjectà reip. curà , ideoque lautius , quàm antea , excipiendum esse. Deinde rationes suæ vitæ & studiorum perscribit. Anno U. C. 707.

20. **D**UPLICITER delectatus sum tuis litteris , & quòd ipse risi , & quòd te intellexi jam posse ridere. Me autem a te , ut scurram velitem , malis oneratum esse ,

S iij

non molestè tuli. Illud doleo, in ista loca venire me, ut constitueram, non potuisse: habuisses enim non hospitem, sed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere. Integram famem ad ovum afferò; itaque usque ad assum vitulinum opera perducitur. Illa mea, quæ solebas antea laudare, O hominem facilem! ô hospitem non gravem! abierunt. Nam omnem nostram de republica curam, cogitationem de dicenda in senatu sententia, commentationem causarum, abjecimus. In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus: nec tamèn ad hanc insolentiam; sed ad illam tuam lautitiam, veterem dico, quum in sumptum habebas: etsi nunquam plurà prædia habuisti. Proinde te para: cum homine edaci tibi res est, & qui iam aliquid intelligat. Ο ψυραιῖς autem homines scis quàm insolentes sint. Dediscendæ tibi sunt sportellæ & arto- lagani tui. Nos jam artis tantum habemus, ut Verrium tuum, & Camillum, quâ munditiâ homines? quâ elegantia? vocare sæpius audeamus. Sed vide audaciam: etiam Hirtio cœnam dedi; sine pavone tamen: in ea cœna coquus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Hæc igitur est nunc vita nostra. Manè salutamus domi & bonos viros multos,

sed tristes, & hos lætos victores; qui me quidem perofficiosè & peramanter observant. Ubi salutaris defluxit, litteris me involvo, aut scribo, aut lego. Veniunt etiam, qui me audiunt, quasi doctum hominem, quia paulò sum, quàm ipsi, doctior. Inde corpori omne tempus datur. Patriam eluxi jam & gravius, & diutius, quàm ulla mater unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas: ne ego, te jacente, bona tua comedam. Statui enim tibi ne ægroto quidem parere.

C I C E R O P Æ T O S.

FULMINA verborum Pætus Ciceroni tribuerat, quæ imitari non posset, quod ridens confutat: etiam quòd Papirios ullos negaverat nisi plebeios fuisse. Anno incerto.

21. **A**IN tandem? insanire tibi videaris, quòd imitere verborum meorum, ut scribis, fulmina? Tum insanires, si consequi non posses; quum verò etiam vincas, me prius irrideas, quàm te, oportet. Quare nihil tibi opus est illud a Trabea, sed potiùs ἀπότυγμα meum. Verumtamen quid tibi ego in epistolis videor? nonne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eòdem modo. Quid enim simile habet epistola aut ju-

S iv

dicio, aut concioni? Quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo: Privatas causas, & eas tenues, agimus subtilius; capitis, aut famæ, scilicet ornatiùs: epistolas verò quotidianis verbis texere solemus. Sed tamen, mi Pæte, quid tibi venit in mentem negare, Papirium quemquam umquam, nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patriciù minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, quum antè consul cum eodem fuisset, annis post Romam conditam cccxii. Sed tum Papisii dicebamini. Post hunc, tredecim fuerunt sellâ curuli ante L. Papirium Crassum, qui primùm Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore, magistro equitum; factus est, annis post Romam conditam ccccxv, & quadriennio post consul cum C. Duilio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus: deinde L. Masso, ædilitius: inde multi Massones: quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habebas volo. Deinde Carbones, & Turdi insequuntur. Hi plebei fuerunt, quos contempnas censeo. Nam præter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e republica Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem, & ejus fratrem scur-

tam: quid his improbius? De hoc amico meo, Rubriæ filio, nihil dico. Tres illi fratres fuere, C. Cn. M. Carbones. Marcus, P. Flacco accusante, condemnatus, fur magnus ex Sicilia: Caius, accusante L. Crasso, cantharidas fumpsisse dicitur. Is & tribunus plebis seditiosus, & P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc verò, qui Lilybei a Pompeio nostro est interfectus, improbius nemo, meo iudicio, fuit. Jam pater ejus accusatus a M. Antonio, sutorio atramento absolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare. Plebei quàm fuerint importuni, vides. Vale.

C I C E R O P Æ T O.

PÆTUS ita liberè jocatus in epistola fuerat, ut ne obscærum verbum vitaret. Unde occasio Ciceroni nata exponendæ Stoicorum sententiæ de licentiâ loquendi: quam ipse damnat; contra, Platonis laudat verecundiam. Anno incerto.

22. **A**M O verecundiam, vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etsi Academiæ nostræ cum eo magna rixa est. Sed, ut dico, placet Stoicis, suamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, Nihil esse obscœnum, nihil

S v

turpe dictu. Nam si quod sit in obscœnitate flagitium, id aut in re esse, aut in verbo: nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modò in comœdiis res ipsa narratur; ut ille in Demiurgo modò (fortè nosti canticum; meministi Roscium.) *Ita me destituit nudum.* . . . totus est fermo verbis tectus, re impudentior: sed etiam in tragœdiis. Quid est enim illud? *Quæ mulier una.* . . . quid, inquam, est? *usurpata duplex cubile?* Quid? *hujus Pherei hic cubile inire est ausus.* Quid est, *Virginem me quondam invitam per vim violat?* Jupiter bone, violat? atque idem significat: sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, quum eadem res sit, quia verba non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est; multò minùs in verbis. Si enim quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. Anum appellas alieno nomine: cur non suo potiùs? Si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potiùs. Caudam antiqui *penem* vocabant: ex quo est propter similitudinem *penicillus*. At hodie penis est in obscœnis. At verò Piso ille frugi in Annalibus suis queritur, adolescentes *peni* deditos esse. Quod tu in epistola appellas suo nomine, ille tectiùs *penem*. Sed quia multi, factum est tam obscœnum, quàm

id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgò dicitur, *Quum nos te voluimus convenire*, num obscœnum est? Memini, in senatu disertum consularem ita eloqui: *Hanc culpam majorem, an illam dicam?* potuit obscœnius? Non, inquis; non enim ita sensit. Non ergo in verbo est. Docui autem in re non esse. Nusquam igitur est. *Liberis dare operam*, quàm honestè dicitur? etiam patres rogant filios: ejus operæ nomen non audent dicere. Socratem fidibus docuit nobilissimus fidicen: is Connus vocitatus est: num id obscœnum putas? Quum loquimur terni, nihil flagitii dicimus; at quum *bini*, obscœnum est. Græcis quidem, inquires. Nihil est ergo in verbo, quum & ego Græcè scio: & tamen tibi dico, *bini*: idque tu facis, quasi ego Græcè, non Latinè dixerim. *Ruta*, & *menta*, rectè utrumque. Volo mentam pusillam ita appellare, ut rutulam: non licet. *Bella tectoriola*: die ergo etiam pavimenta isto modo: non potes. Viden' igitur nihil esse, nisi ineptias: turpitudinem nec in verbo esse, nec in re: itaque nusquam esse. Igitur in verbis honestis obscœna ponimus. Quid enim? non honestum verbum est *divisio*? At inest obscœnum, cui respondet *intercapedo*. Num hæc ergo obscœna sunt? nos autem ridiculè. Si dicimus, ille patrem strangula-

vit, honorem non præfamur: sin de Aurelia aliquid, aut Lollia, honos præfandus est. Et quidem jam non etiam obscœna verba pro obscœnis sunt. *Batuit*, inquit, impudenter; *depsit* multò impudentiùs. Atqui neutrum est obscœnum. Stultorum plena sunt omnia. *Testes*, verbum honestissimum in judicio, alio loco non nimis. At honesti *Colei* Lanuvini, *Cliternini* non honesti. Quid? ipsa res modò honesta, modò turpis? *Suppedir*, flagitium est: jam erit nudus in balneo, non reprehendes. Habes scholam Stoicam. Ο σοφὸς εὐθυρήμων ἴση. Quàm multa ex uno verbo tuo? Te adversus me omnia audere gratum est. Ego servo, & servabo (sic enim assuevi) Platonis reverentiam. Itaque tectis verbis ea ad rescripsi, quæ apertissimis agunt Stoici. Sed illi etiam crepitus aiunt æquè liberos, ac ructus, esse oportere. Honorem igitur Kalendis Mart. Tu me diliges, & valebis.

CICERO PAPIRIO PÆTO.

QUAMQUAM pedibus laborare Patum audierat, tamen adventum suum prænuntiat, quia non arbitretur etiam coquum arthriticum habere. Anno U. C. 707.

23. **A** **A** **R** **R** **I** veni in Cumanum: cras ad

te fortasse. Sed quum certum sciam, faciam te paulò antè certiozem. Etsi M. Ceparius, quum mihi in silva Gallinaria obviam venisset, quæsissemque quid ageres, dixit te in lecto esse, quòd ex pedibus laborares. Tuli scilicet molestè, ut debui: sed tamen constitui ad te venire, ut & viderem te, & viferem, & cœnarem etiam. Non enim arbitror, coquum etiam te arthriticum habere. Expecta igitur hospitem quum minimè edacem, tum inimicum cœnis sumptuosis. Vale.

CICERO PÆTO.

RUFUM, a Pato commendatum, sibi curâ fore ostendit: & ut ille ad amicorum convivium redeat, hortatur: nihilque sibi rep. carius esse concludit. Pansa & Hirtio coff. Anno U. C. 710.

24. **R**UFUM ñtum, amicum tuum, de quo iterum jam ad me scribis, adjuvarem quantum possem, etiam si ab eo læsus essem, quum te tantopere viderem ejus causâ laborare. Quum verò & ex tuis litteris, & ex illius ad me missis intelligam, & judicem, magnæ curæ ei salutem meam fuisse; non possum ei non amicus esse, neque solùm tuâ commendatione, quæ apud me, ut debet, valet.

398 *EPISTOLARUM*

plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. Volo enim te scire, mi Pæte, initium mihi suspicionis, & cautionis, & diligentiae fuisse litteras tuas: quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum. Nam & Aquini, & Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse; &, quasi divinarent, quàm his molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent: quod ego non suspicans, incautior fuisset, nisi a te admonitus essem. Quamobrem iste tuus amicus apud me non eget commendatione. Utinam ea fortuna reipublicae sit, ut ille me quàm gratissimum possit cognoscere. Sed hæc hæctenus. Te ad cœnas itare desisse, molestè fero: magnâ enim te delectatione & voluptate privasti. Deinde etiam vereor (licet enim verum dicere) ne nescio quid illud, quod solebas, dediskas, & obliviscare cœnulas facere. Nam si tum, quum habebas quos imitarere, non multum proficiebas: quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, quum ei rem demonstrassem, & vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summæ reipublicae demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, quum Favonius flaret, revertisses: hoc tempore ferri posse, si fortè tu frigus ferre non

posses. Sed mehercule, mi Pæte, extra
 jocum, moneo te, quod pertinere ad
 beatè vivendum arbitror, ut cum viris
 bonis, jucundis, amantibus tur̄ vivas.
 Nihil aptius vitæ, nihil ad beatè viven-
 dum accommodatius. Nec id ad volup-
 tatem refero, sed ad communitatem vitæ
 atque victûs, remissionemque animorum;
 quæ maximè sermone efficitur familiari,
 qui est in conviviiis dulcissimus: ut sa-
 pientius nostri, quàm Græci; illi *συμπόσια*,
 aut *σύνδηπια*, id est, computationes, aut
 concœnationes: nos *convivia*, quòd tum
 maximè simul vivitur. Vides, ut tē phi-
 losophando revocare coner ad cœnas?
 Cura ut valeas. Id foris cœnitando facil-
 limè consequere. Sed cave, si me amas,
 existimes, me, quòd jocosè scribam,
 abjecisse curam reipublicæ. Sic tibi, mi
 Pæte, persuade, me dies & noctes ni-
 hil aliud agere, nihil curare, nisi ut
 mei cives salvi, liberique sint. Nullum
 locum prætermitto monendi, agendi,
 providendi. Hoc denique animo sum,
 ut, si in hac cura atque administra-
 tione vita mihi ponenda sit, præclare
 actum mecum putem. Etiam atque etiam
 vale.

CICERO IMPERATOR PÆTO.

QUUM Ciliciæ Cicero pro consule præfesset, a Pæto litteras de re militari accepit: quas jocans his exagitat, & unâ M. Fabium commendat. Anno U. C. 703.

25. **S**UMMUM me ducem litteræ tuæ reddidere: planè nesciebam te tam peritum esse rei militaris: Pyrrhi te libros & Cineæ video lectitasse. Itaque obtemperare cogito præceptis tuis: hoc amplius, navicularum habere aliquid in ora maritima: contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis quocum imperatore tibi negotium sit *παιδίσιας Κύβη*, quam contriveram legendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed jocabimur aliàs coràm, ut spero, brevi tempore. Nunc ades ad imperandum, vel ad parendum potius: sic enim antiqui loquebantur. Cum M. Fabio (quod scire te arbitror) mihi summus usus est; valdeque eum diligo, quum propter summam probitatem ejus, ac singularem modestiam, tum quòd in his controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicureis, optimâ operâ ejus uti soleo. Is quum ad me Laodiceam venisset, mecumque ego eum esse vellem, repente

AD FAMILIAR. LIB. IX. 401

percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat, fundum Herculanensem a Q. Fabio fratrem proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fabius pergraviter tulit, existimavitque, fratrem suum, hominem non sapientem, impulsu inimicorum suorum eò progressum esse. Nunc si me amas, mi Pæte, negotium totum suscipe, & molestiâ Fabium libera. Auctoritate tuâ nobis opus est, & consilio, & etiam gratiâ. Noli pati litigare fratres, & iudiciis turpibus confictari. Matonem & Pollionem inimicos habet Fabius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quàm mihi gratum feceris, si otiosum Fabium reddideris. Id ille in te positum esse putat, mihi que persuadet. Vale.

CICERO PÆTO S. D.

DESCRIPTIO & excusatio canæ liberioris, præsertim accumbente Cytheride meretrice. Anno U. C. 707.

26. ACCUBUERAM horâ nonâ, quum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices, ubi? Apud Volumnium Eutrapelum, & quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? te consulo,

qui Philosophum audis. Angar? excruciam me? quid assequar? Deinde quem ad finem? Vivas, inquis, in litteris. An quidquam me aliud agere censes? aut possem vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam non fatietas, sed quidam modus. A quibus quum discessi, etsi minimum mihi est in cœna; quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti; tamen quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non reperio. Audi reliqua. Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. In eo igitur, inquis, convivio Cicero ille? quem adspectabant? cujus ob os Graii ora obvertebant sua? Non mehercule suspicatus sum illam affore: sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, quum esset objectum, habere eum Laïda: *Habeo*, inquit, *non habeor a Laïde*. Græcè hoc melius. Tu, si voles, interpretabere. Me verò nihil istorum ne juvenem quidem movit unquam; ne nunc senem. Convivio delector: ibi loquor, quod in solum, ut dicitur; & gemitum in risus maximos transfero. An tu id melius, qui etiam philosophum irriseris? quum ille, si quis quicquam quæreret, dixisset; cœnam te quærere a mane dixeris? Ille baro te putabat quæsiturum, unum cœlum esset, an innumerabilia. Quid ad te? At hercule cœna

AD FAMILIAR. LIB. IX. 403

numquid ad te? ibi præfertim. Sic igitur vivitur: quotidie aliquid legitur, aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur unà non modò non contra legem, si ulla nunc lex est; sed etiam intra legem, & quidem aliquantò. Quare nihil est, quòd adventum nostrum extimescas. Non multi cibi hospitem accipies, sed multi joci. Vale.

EPISTOLARUM
AD
FAMILIARES
LIBER DECIMUS.

CICERO PLANCO.

INVEHITUR in Antonii immoderatam potestatem, & Plantum transalpinae Galliae praesidem hortatur, ut in remp. incumbat: & tandem de Furnio benignè suscepto gratias agit. Anno U. C. 709.

I. **E**T abfui proficiscens in Græciam; & posteaquam de meo cursu reipublicæ sum voce revocatus, numquam per M. Antonium quietus fui; cujus tanta est, non insolentia (nam id quidem vulgare vitium est) sed immanitas, non modò ut vocem, sed ne vultum quidem liberum possit ferre cujusquam. Itaque mihi maximæ curæ est, non de mea quidem vita, cui satisfeci vel ætate, vel factis, vel (si quid etiam hoc ad rem pertinet) gloriâ: sed me patria sollicitat, in primis-

AD FAMILIAR, LIB. X. 405

que, mi Plance, expectatio consulatus
ui; quæ ita longa est, ut optandum
sit, ut possimus ad id tempus reipublicæ
spiritum ducere. Quæ potest enim spes
esse in ea republica, in qua hominis im-
potentissimi atque intemperatissimi armis
oppressa sunt omnia? & in qua nec se-
riatus, nec populus vim habet ullam?
nec leges ullæ sunt, nec judicia, nec
omnino simulacrum aliquod ac vestigium
civitatis? Sed quum acta omnia mitti ad
te arbitrabar, nihil erat, quod singulis
de rebus scriberem. Illud autem erat
amoris mei, quem a tua pueritia suscep-
tum non servavi solum, sed etiam auxi,
monere te, atque hortari, ut in repu-
blicam omni cogitatione curaque incum-
beres. Quæ si ad tuum tempus perdu-
citur, facilis gubernatio est: ut perdu-
catur autem, magnæ quum diligentia est,
tum etiam fortunæ. Sed & te aliquantò
antè (ut spero) habebimus, &, præter-
quam quod reipublicæ consulere debe-
mus, tamen tuæ dignitati ita favemus,
ut omne nostrum consilium, studium,
officium, operam, laborem, diligentiam,
ad amplitudinem tuam conferamus. Ita
facillimè & reipublicæ, quæ mihi carissi-
ma est, & amicitia nostræ, quam sanctis-
simè nobis colendam puto, me intelligo
satisfacturum. Furnium nostrum tanti a

te fieri, quantum ipsius & humanitas & dignitas postulat, nec miror, & gaudeo; neque hoc existimare volo, quidquid in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in meipsum te putem contulisse. Vale.

CICERO PLANGO S.

Excusat, quod in senatum ad agendam Planci causam non venerit, & officia sua in aliis rebus pollicetur. Anno U. C. 709.

MEUM studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut futo in senatum, aut honestè venire potuissem. Sed nec sine periculo quisquam, libere de republica sentiens, versari potest in summa impunitate gladiatorum; nec nostræ dignitatis videtur esse; ibi sententiam de republica dicere, ubi me & melius & propius audiant armati, quam senatores. Quapropter in privatis rebus nulum neque officium, neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit in quo me interesse necesse sit, umquam deero, ne cum periculo quidem meo, dignitati tuæ. In his autem rebus, quæ nihilominus, ut ego absim, confici possunt, peto a te, ut me rationem habere velis & salutis; & dignitatis meæ. Vale.

CICERO PLANCO S. D.

ERITVS Cicero, ne, quod accidit, cum Antonio se Plancus conjungat, aucupatur laudibus ejusdem benevolentiam, hortaturque, ut temp. tueatur. Anno U. C. 710.

3. **Q**UUM ipsum Furnium per se vidi libentissimè, tum hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam & in re militari virtutem, & in administranda provincia justitiam, & in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit, & præterea mihi non ignotam in consuetudine & familiaritate suavitatem tuam adjunxit; præterea summam erga se liberalitatem. Quæ omnia mihi jucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra antè aliquantò quàm tu natus es; amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua; confirmatâ jam ætate familiaritatem, quum studio meo, tum judicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuæ, quam mihi tecum statuo esse communem. Omnia summa consecutus es, virtute duce, comite fortunâ; eaque es adeptus adolescens, multis invidentibus, quos ingenio industriâque fregisti. Nunc me, amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi

vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquæ vitæ dignitatem ex optimo reipublicæ statu acquires. Scis profectò (nihil enim te fugere potuit) fuisse quoddam tempus, quum homines existimarent te nimis servire temporibus: quod ego quoque existimarem, te si ea, quæ patiebare, probare etiam arbitrarer. Sed quum intelligerem quid sentiret, te arbitrabar videre quid posses. Nunc alia ratio est: omnium rerum tuum iudicium est, idque liberum. Consul es designatus, optimâ ætate, summâ eloquentiâ, maximâ orbitate reipublicæ virorum talium. Incumbe, per deos immortales, in eam curam & cogitationem, quæ tibi summam dignitatem & gloriam afferat. Unus autem est, hoc præsertim tempore, per tot annos reipublicâ devexatâ, reipublicæ bene gerendæ cursus ad gloriam. Hæc amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quod arbitrarer te monitis & præceptis egere. Sciebam enim ex iisdem te hæc haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum, quam ostentarem prudentiam. Interea, quæ ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiosè diligenterque curabo.

PLANCUS

P L A N C U S C I C E R O N I .

GRATIAS agit Ciceroni, quod se ad verissima gloriae studium sit adhortatus, seque in reip. potestate fore pollicetur. ANNO U. C. 710.

GRATISSIMÆ mihi tuæ litteræ fuerunt, quas ex Furnii sermone te scripsisse animadverto. Ego autem præteriti temporis excusationem affero, quod te profectum audieram; nec multò antè redisse scivi, quàm ex epistola tua cognovi. Nullum enim in te officium, ne minimum quidem, sine maxima culpa videor posse præterire; in quo utendo habeo causas plurimas, vel paternæ necessitudinis, vel meæ a pueritia observantiæ, vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea iuaque patitur atus, persuade tibi, te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituærim sanctitatem. Omnia igitur tuæ consilia mihi non magis prudentiæ plena, quæ summa est, videntur, quàm fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare si aut aliter sentirem, certè admonitio tua me reprimere, aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares. Nunc verò quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quæcumque in me bona sunt, aut fortunæ beneficio tributa, aut meo labore parta, etsi a te

Tomus XI.

T

410 EPISTOLARUM

propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio tanta sunt, ut, præter bonam famam, nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade; quantum viribus eriti, consilio providere, auctoritate movere potuero, hoc omne reipublicæ semper futuram. Non est ignotus mihi sensus tuus; neque, si facultas, optabilis mihi quidem, tui præsentis effectus, unquam a tuis consiliis discreparem; nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere jure possis. Sum in expectatione omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Januario geratur, ut sciam. Interim maximam hinc sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hæc gentes nostra mala suam putent occasionem. Quod si proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certè & tibi, cui maxime cupio, & omnibus viris bonis satisfaciam. Fac valeas, meque mundò diligas.

CICERO PLANCO S.

Hic quoque Plancum ad suscipiendam tuendamque rempublicam stimulis gloria instigat. Anno U. C. 710.

5. **V**INAS a te accepi litteras eodem exemplo; quod ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuæ; intellexi enim te laborare, ut ad me mihi expectatissima

AD FAMILIAR. LIB. X. 411

litteræ perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem, mihi in comparatione difficilem ad judicandum, amoremque erga me tuum, an animum in rempublicam plura æstimandum putarem. Est omnino patriæ caritas, meo quidem iudicio, maxima; sed amor, voluntatisque conjunctio plus certè habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternæ necessitudinis, benevolentiaque ejus, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quæ ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi lætitiâ attulerunt. Rursus declaratio animi tui, quem haberes de republica, quemque habiturus esses, mihi erat jucundissima; eoque major erat hæc lætitiâ, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci his litteris, quibus tu humanissimè respondisti, ut totâ mente, omnique animi impetu in rempublicam incumbas. Nihil est, quod tibi majori fructu gloriæque esse possit: nec quidquam ex omnibus rebus humanis est præclarior, aut præstantius, quam de republica bene mereri. Adhuc enim patitur tua summa humanitas, & sapientia, me, quod sentiam, liberè dicere. Fortunâ suffragante videris res maximas consecutus; quod quamquam sine virtute non

T ij

potuisses, tamen ex maxima parte, ea; quæ es adeptus, fortunæ temporibusque tribuuntur. His temporibus difficillimis, ne publicæ quidquid subveneris, id erit totum & proprium & tuum. Incredibile est omnium civium, latronibus exceptis, odium in Antonium. Magna spes in te, & in tuo exercitu magna expectatio. Cujus, per deos, gratiæ, gloriæque cave tempus amittas. Sic moneo, ut filium; sic faveo, ut mihi; sic hortor, ut & pro patria, & amicissimum. Vale.

CICERO PLANCO.

PLANCO litteris ad senatum scriptis pacem cum Antonio suaserat; quam Cicero ais armis potius, quam pacatione quærendam: hortaturque, ut sejungat se a societate malorum, totusque ad remp. transeat, Anno U. C. 710.

6. **Q**UÆ locutus est Furnius noster de animo tuo in rempublicam, ea gratissima fuerunt senatui, populoque Romano probatissima: quæ autem recitatæ litteræ sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furnii oratione visæ sunt. Pacis enim auctor eras, quum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus obsideretur: qui aut positis armis pacem petere debent, aut, si pugnantes eam postulant, victoriâ pax, non pacem

AD FAMILIAR. LIB. X. 413

tione parienda est. Sed de pace litteræ vel Lepidi, vel tuæ, quam in partem acceptæ sint, ex viro optimo, fratre tuo, & ex C. Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, & fratris Furniique benevolentia, fidelisque prudentia tibi præstò esset futura, vellem tamen meæ quoque auctoritatis, pro plurimis nostris necessitudinibus, præceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnes, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis (es autem adeptus amplissimos) eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi Romani, & cum senatûs auctoritate conjunxeris. Sejunge te, quæso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincula conjunxerunt. Complures in perturbatione reipublicæ consules dicti, quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo existit in rempublicam consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primùm te ab impiorum civium, tui dissimillimorum, societate sejungas, deinde & senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem præbeas; postremò, ut pacem esse iudices non in armis positos, sed in abjecto armorum & servitutis metu. Hæc si &

T iij

ages , & senes , tum eris non modò consul & consularis , sed magnus etiam & consul & consularis : sin aliter , tum in istis amplissimis nominibus honorum non modò dignitas nulla erit , sed erit summa deformitas. Hæc , impulsus benevolentia , scripsi paulò severius ; quæ tu in experiendo eâ ratione , quæ te digna est , vera esse cognosces. D. XIII. Kal. Aprilis.

PLANCUS CICERONI.

CAUSAM brevitatis indicat ; & studii in rep. sui seriùs patefacti ; suamque dignitatem Ciceroni commendat. Anno 710.

DURA tibi de meis consiliis scriberem , rationemque omnium rerum redderem verbosius , quò magis judicares , omnia me reipublicæ præstitisse , quæ & tuâ exhortatione excepi , & meâ affirmatione tibi recepi (non minùs enim a te probari , quàm diligi , semper volui ; nec te magis in culpa defensoremi mihi paravi , quàm prædicatorem meritorum meorum esse volui) sed brevior me dua res faciunt ; una , quòd publicis litteris omnia sum persecutus ; altera , quòd M. Varisidium , equitem Romanum , familiarem meum , ipsum ad te transire jussi , ex quo omnia cognoscere posses. Non , medius fidius , mediocri do-

AD FAMILIAR. LIB. X. 415

lore afficiatur, quàm alii occupare possessionem laudis viderentur: sed usque mihi temperavi, dum perducerem eò rem, ut dignum aliquid & consulatu meo, & vestrà exspectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum, ut maximo præsidiò reipublicæ nos fuisse & nunc sentiant homines, & in posterum memoriâ teneant. A te peto ut dignitati meæ suffrageris; & quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minùs posse te, quàm velle, exploratum mihi est. Fac valeas, meque mutuo diligas.

PLANCUS IMP. COS. DES. COSS. PR.
 TRIB. PLEB. SEN. POP. PL. Q.
 R. S. D.

CAUSAS affert, cur se serò libertatis defensorem profiteatur; & de exercitu & provincia statu significat. Anno U. C. 710.

SI. cui forè videor diutius & hominum exspectationem, & spem reipublicæ de mea voluntate tenuisse suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror, quàm de insequenti officio quidquam ulli pollicendum: non enim præteritam culpam videri volo redemisse, sed optimæ mentis cogitata jampridem, maturo tempore extantare. Non

T iv

me prateribat, in tanta sollicitudine hominum, & tam perturbato statu civitatis, fructuosissimam esse professionem bonæ voluntatis, magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam. Sed, quum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut, celeriter pollicendo, magna mihi ipse ad proficiendum impedimenta opponerem; aut, si in ea mihi temperavissem, majores occasiones ad opitulandum haberem; expeditius iter communis salutis, quam meæ laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quæ mea est, & ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, & cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quidquam pati, aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis temporis, & magni laboris, & multæ impensæ opus fuit, ut quæ reipublicæ bonisque omnibus polliceremur, exitu præstaremus; neque ad auxilium patriæ nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis, magnis sæpe præmiis sollicitatis, ut ad republica potius moderata, quam ab uno infinita speraret. Confirmandæ complures civitates, quæ superiore anno largitionibus concessionibusque præmiorum erant obligatæ, ut & illa vana putarent, & eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent. Eliciendæ etiam voluntates reliquorum, qui

fnitimis provinciis exercitiibusque p̄sue-
runt, ut potiùs cum pluribus societatem de-
fendendæ libertatis iniremus, quàm cum
paucioribus funestam orbi terrarum victoriam
partiremur. Muniendi verò nosmetipsi fui-
mus, aucto exercitu, auxiliisque multipli-
catis, ut, quum p̄sferremus sensus apertè,
tum etiam, invitis quibusdam, sciri, quid
defensuri essemus, non esset periculosum.
Ita numquam diffitebor, multa me, ut ad
effectum horum consiliorum pervenirem, &
simulasse invitum, & dissimulasse cum do-
lore; quòd, p̄matura denuntiatio boni
civis imparati quàm periculosa esset, ex
casu collegæ videbam. Quo nomine etiam
C. Furnio legato, viro forti atque strenuo,
plura etiam verbo, quàm scripturâ, man-
data dedimus; ut & tectiùs ad vos perfer-
rentur, & nos essemus tutiores; quibusque
rebus & communem salutem muni, & nos
armari conveniret, p̄cepimus. Ex quo
intelligi potest, curam reipublicæ summæ
defendendæ jampridem apud nos excubare.
Nunc, quum deùm benignitate ab omni re
sumus paratiores, non solùm bene sperare
de nobis homines, sed exploratè judicare
volumus. Legiones habeo quinque sub si-
gnis, & suâ fide virtuteque reipublicæ con-
junctissimas, & nostrâ liberalitate nobis
obsequentes: provinciam omnium civitatum
consensu paratissimam, & summâ conten-

418 EPISTOLARUM

ione ad officia certantem: equitatis, auxiliiorumque tantas copias, quantas hæ gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt. Ipse ita sum animo paratus, ut vel provinciam tueri, vel ire quod respublica vocet, vel tradere exercitum, auxilia, provinciamque, vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modò meo casu aut confirmare patriæ salutem, aut periculum possim morari. Hac si jam expeditis omnibus rebus, tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno mea laudis, reipublicæ commodo labor & sine ad societatem integerrimorum & maximorum periculorum accedam, consilio mea æquis iudicibus ab obreptatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipse fructus meritorum meorum in reipublicæ incolumitate satis magnus est paratus. Eos verò, qui meam auctoritatem, & multò magis vestram fidem fovit, nec ullâ spe decipi, nec ullo metu terri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

PLANCUS CICERONI S.

Suum studium erga remp. pra se fera: dignitatem suam commendat: quid egerit & acturus sit, exponit: merita laudat. Anno U. C. 710.

9. **N**IHIL me tibi temerè, aut te ceteris de me frustra recepisse lator. Certè hoc majus habes testimonium amoris mei, quod maturius tibi, quàm ceteris, consilia mea volui esse nota. In dies verò meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero, cogniturum magis recipio. Quod ad me attinet, mihi Cæro (ita ab imminutionibus malis respublica, me adjuvante, liberetur) sic honores præmiaque vestra suspicio, conferenda certè cum immortalitate, ut sine his nihil de meo studio perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis, & opera præcipua, nihil ad meam dignitatem accedere volo suffragatione vestrà. Concupisco autem nihil mihi, contraque ipse pugno. Et temporis, & rei te moderatorem faciliè patior esse. Nihil aut serò, aut exiguè a patrio civi tributum potest videri. Exerocitum a. d. sextum Kal. Maias Rhodanum trajeci, magnis itineribus. Viennâ equites mille viâ breviorè præmisi. Ipse, si ab Lepido non impediatur, celeritate satisfaciam: si autem itinerè meo se opposuerit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco & numero, & genere, & fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo me facturum scis, rago. Vale.

LAUDAT Planci praclaram voluntatem studium-
que juvandi remp. ideoque praemia sperare ab
senatu jubet , in qua re suam operam pollice-
tur , hortaturque ut pergat in tuenda republ.
Anno U. C. 710.

10. **E**TSI satis ex Furnio nostro co-
gnoram , quæ tua voluntas , quod con-
siliium de republica esset ; tamen , tuis
litteris lectis , liquidius de toto sensu tuo
judicavi. Quamobrem , quamquam in uno
proelio omnis fortuna reipublicæ discep-
tat , quod quidem , quum hæc legeres ,
jam decretum arbitrabar fore ; tamen ipsâ
famâ , quæ de tua voluntate percrebuit ,
magnam es laudem consecutus. Itaque
si consulem Romæ habuissemus , decla-
ratum esset ab senatu cum tuis magnis
honoribus , quàm gratus esset conatus &
apparatus tuus : cujus rei non modò non
præterit tempus , sed ne maturum qui-
dem etiam nunc , meo quidem iudicio ,
fuit : is enim denique honos mihi videri
solet , qui non propter spem futuri be-
neficii , sed propter magna merita claris
viris defertur & datur. Quare , sit modò
aliqua respublica , in qua honos elucere
possit ; omnibus , mihi crede , amplissi-
mis honoribus abundabis. Is autem , qui

AD FAMILIAR. LIB. X. 421.

verè appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuæ virtutis est præmium. Quamobrem, mi Plance, incumbere toto pectore ad laudem, subveni patriæ, opitulare collegæ, omnium gentium consensum & incredibilem conspirationem adjuva. Me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum, fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate conjuncti, patriæ caritas accessit, eaque effecit ut tuam vitam anteferrem meæ. III. Kal. April.

PLANCUS CICERONI.

GRATIAS agit beneficentiæ Ciceronis, & de suo in remp. studio pollicetur omnia. Anno U. C. 710.

¶
II. *IMMORTALES* ago tibi gratias, agamque, dum vivam: nam, relaturum me, affirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mihi respondere posse; nisi fortè (ut tu gravissimè disertissimèque scripsisti) ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, quum memoriâ tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certè nihil facere potuisses. Primæ tuæ sententiæ infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum

composita, oratio assidua & perpetua de me, jurgia cum obrectatoribus propter me, notissima mihi sunt. Non mediocri adhibenda mihi est cura, ut reipublicæ me eivem dignum tuis laudibus præstem; in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere, & me, si quem esse voluisti, cum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe. Quem Rhodanum copias trajecissem, fratremque cum tribus millibus equitum præmissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem; in itinere, de prælio factò, Brutoque & Mutinâ obsidione liberatis, audivi. Animadverti nullum alium receptum Antonium, reliquiasque, quæ cum eo essent, habere, nisi in his partibus; duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitûs. Quod quædam pars exercitûs non minus furiosa est, quàm qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocari. Ipse in Allobrogibus consistit, ut proinde ad omnia paratus essem, ac res me moneret. Si nudus huc se Antonius conferet, facile mihi videor per me sustinere posse, romque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercituu Lepidi recipiatur: si verò copiarum aliquid secum adducet, Et, si decima legio veterana, quæ nostrâ operâ revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit; tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur

AD FAMILIAR. LIB. X. 423

opera a me: idque me præstaturum spero, dum istinc copiae trajiciantur, conjunctæque nobiscum facilius perditos opprimant. Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum, nec diligentiam mihi defuturam: Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed si fuerit, nec animo, nec benevolentia, nec patientia cujusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad hujus rei societatem incitem, omniaque ei obsequia polliceor, si modò rempublicam respicere volet. Utor in hac re adjutoribus, interpretibusque, fratre meo, & Latorensi, & Furnio nostro. Non me impedient privatae offensiones, quò minus pro reipublica salute etiam cum inimicissimo consensiam. Quod si nihil proficere, nihilominus maximo sum animo, & majore fortasse cum mea gloria vobis satisfaciam. Fac valeas, meque mutuo diligas.

CICERO PLANCO

GRATAS servatù Planci litteras fuisse, & quæ ejus causâ in senatu acta sint, significat, & ad liberandam remp. diligentissimè hortatur. Anno. U. C. 710.

12. **E**T SI reipublicæ causâ maximè gaudere debeo, tantum ei te præsidii, tantum opis attulisse extremis pene tempo-

ribus; tamen, ita te victorem complectar, republicâ recuperatâ, ut magnam partem mihi lætitiæ tua dignitas affert, quam & esse jam, & futuram amplissimam intelligo. Cave enim putes ulla umquam litteras graviores, quàm tuas, in senatu esse recitatas; idque contigit quum meritorum tuorum in rempublicam eximiâ quadam magnitudine, tum verborum, sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minimè novum, qui & te nossem, & tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem, & haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita. Sed senatui majora visa sunt, quàm erant exspectata, non quòd umquam de tua voluntate dubitasset; sed nec, quantum facere posses, nec, quò progredi velles, exploratum satis habebat. Itaque quum a. d. vii. Idus April. manè mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset, easque legissem, incredibili gaudio sum elatus: quumque magna multitudo optimorum virorum & civium me de domo deduceret, feci continuò omnes participes meæ voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster ut consue- rat: at ego ei litteras tuas; nihil dum enim sciebat: nam ad me primùm Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulò post idem mihi Munatius

eas litteras legendas dedit, quas ipsi miserat, & eas, quas publicè. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum, prætorem urbanum, litteras deferremus; qui, quòd consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum. Senatus est continuo convocatus, frequensque convenit propter famam, atque expectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris, oblata religio Cornuto est, pullariorum admonitu, non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse; idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio; qui quum gratiâ effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit; meæque sententiæ, quæ secunda pronuntiata erat, quum frequens assentiretur senatus, rogatu Servilii P. Titius intercessit. Res in posterum dilata. Venit paratus Servilius, Jovi ipsi iniquus, cujus in templo res agebatur. Hunc quem admodum fregerim, quantaque contentione Titium intercessorem abjecerim, ex aliorum te litteris malo cognoscere. Unum hoc ex meis: senatus gravior, constantior, amicier tuis laudibus esse non potuit, quàm tum fuit. Nec verò tibi senatus amicier, quàm cuncta civi-

tas : mirabiliter enim populus Romanus universus , & omnium generum ordinumque consensus ad liberandam rempublicam conspiravit. Perge igitur , ut agis , nomenque tuum commenda immortalitati ; atque hæc omnia ; quæ habent speciem gloriæ , collecta inanissimis splendoris insignibus , contemite , brevia , fugacia , caduca existima. Verum decus in virtute positum est ; quæ maxime illustratur magnis in rempublicam meritis. Eam facultatem habes maximam : quam quando complexus es , tene ; perface , ut ne minus respublica tibi , quàm tu reipublicæ debeas. Me tuæ dignitatis non modò fautorem , sed etiam amplificatorem cognosces : id quum reipublicæ , quæ mihi vitæ est meâ carior , tum nostræ necessitudini debere me iudico. Atque in his curis , quas contuli ad dignitatem tuam , cepi magnam voluptatem , quòd bene cognitam mihi T. Munatii prudentiam , & fidem , magis etiam perspexi in ejus incredibili erga te benevolentia & diligentia. III. Id. April.

CICERO PLANCO.

DE S. C. pro dignitate Planci facta scribitur, eumque hortatur ut Antonianum bellum conficiat. Anno U. C. 710.

13. **U**T primum potestas data est au-
 gendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi
 in te ornando, quod positum esset aut
 in præmio virtutis, aut in honore ver-
 borum. Id ex ipso senatusconsulto pote-
 ris cognoscere: ita enim est perscriptum,
 ut a me de scripto dicta sententia est;
 quam senatus frequens secutus est summo
 studio, magnoque consensu. Ego quam-
 quam ex tuis litteris, quas mihi misisti,
 perspexeram te magis iudicio bonorum,
 quàm insignibus gloriæ delectari; tamen
 considerandum existimavi, etiam si tu
 nihil postulares, quantum tibi a republica
 deberetur. Tu contexes extrema cum pri-
 mis: qui enim M. Antonium oppresse-
 rit, is bellum confecerit. Itaque Home-
 rus non Ajacem, nec Achillem, sed
 Ulysssem appellavit πολίπορθον.

CICERO PLANCO S.

*LAUDAT Planci studium & celeritatem in auxi-
 liis Bruto collega ferendis, hortaturque ut
 belli reliquias exstinguat. Anno U. C. 710.*

14. **O** GRATAM famam biduo ante
 victoriam, de subsidio tuo, de studio,
 de celeritate, de copiis. Atque etiam
 hostibus fuis, spes omnis in te est: fu-
 gisse enim ex proelio Mutinensi dicuntur

AD FAMILIAR. LIB. X. 429.

Bere provinciâ suâ non potuisset; bello persecuturum: me, ut venirem, copiasque conjungerem, rogavit; eoque magis, quod & Antonius ab equitatu firmus esse dicebatur, & Lepidus ne mediocrem quidem equitatum habebat. Nam etiam ex paucitate ejus, non multis antè diebus, decem, qui optimi fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cognitis cunctatus non sum: in cursu bonorum consiliorum Lepidum adjuvandum putavi. Adventus meus quid profecturus esset, vidi: vel quod equitatu meo persequi atque opprimere equitatum ejus possem; vel quod exercitûs Lepidi eam partem, quæ corrupta est, & ab republica alienata, & corrigere, & coercere præsentiam mei exercitûs possem. Itaque in Isara, flumine maximo, quod in finibus est Allobrogum, ponte; uno die factò, exercitum a. d. quartum Idus Maii tra-duxi. Quum verò mihi nuntiatum esset, L. Antonium præmissum cum equitibus & cohortibus ad Forum Julii venisse; fratrem cum equitum quatuor millibus, ut occurreret ei, misi a. d. quintum Idus Maii. Ipse maximis itineribus cum quatuor legionibus expeditis, & reliquo equitatu subsequar. Si nos mediocri modò fortuna reipublica adjuverit, & audaciæ perditorum, & nostræ sollicitudinis hîc finem reperiemus. Quòd si latro, præcognito nostro adventu,

rursus in Italiam se recipere coeperit, Bruui erit officium; occurrere ei: cui scio nec consilium, nec animum defuturum. Ego tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam, qui sequatur, Italiam a vastatione defendat. Fac valeas, meque multo diligas.

CICERO PLANCO.

GRATISSIMAS senatus fuisse Planci litteras, factumque S. C. significat, & ut in subitis senatus consilium ne exspectet, sed ipse a sese consilium capias, auctor est. Anno U. C. 710.

16. **N**IHL post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi, quam tuas, Plance, litteras. Redditæ sunt enim frequenti senatu. Cornuto, quum is frigidus sanè & inconstantes recitasset litteras Lepidi: sub eas statim recitatæ sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus: Quum rebus enim ipsis essent, & studiis, beneficiisque in rempublicam gratissimæ, tum erant gravissimis verbis, & sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris: Ille se considerare velle. Quum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebis retulerunt. Servilius rogatus rem distulit: ego eam

sententiam dixi, cui sunt assensi ad unum. Ea quæ fuerit, ex senatusconsulto cognosces. Tu, quamquam consilio non eges, vel abundas potius; tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc rejicias; neve in rebus tam subitis, tamque angustis a senatu consilium petendum putes. Ipse tibi sis senatus: quocumque te ratio reipublicæ ducet, sequare: cures, ut antè factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quidquid a te erit factum, id senatum non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum, comprobaturum.

PLANCUS CICERONI:

PRÆSENTEM belli statum describit, cum executione fractis a se dimissi, & commendatione suæ dignitatis. Anno U. C. 710.

27. **ANTONIUS**. Id. Maii ad Forum Julii cum primis copiis venit, Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Vesonii castra habet, qui locus a Foro Julii quatuor & viginti millia passuum abest, ibique me expectare constituit, quemadmodum ipse mihi scripsit. Quod si omnia mihi integra & ipse, & fortuna servarit, recipio vobis celeriter me negotium ex sententia confecturum. Fratrem meum,

assiduus laboribus concursationibusque confectum, graviter se habuisse, antea tamen scripsi: sed tamen quum primum posse ingredi cepit, non magis sibi, quam reipublicæ, se convaluisse existimans, ad omnia pericula princeps esse non recusabat. Sed ego eam non solum hortatus sum, verum etiam coegi isto proficisci; quod & illa valetudine magis conficere se, quam me juvare posset in castris; & quod acerbissimo interitu consulum rempublicam nudatam, tali cive prætoris in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si quis vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit ut Apellam ad me mitteret, quo obside fida illius & societatis in republica administranda uterer. Studium mihi suum L. Gellius, de tribus fratribus Sex. Gavianis probavit: quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eam reipublicæ cognosse videor; libenterque ei sum testimonio, & omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas, meque mutuo diligas, dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

PLANCUS

NARRAT quibus causis ad Lepidum proficiscatur.
Anno U. C. 710.

18. **Q**UID in animo habuerim, quum
Lævus Nervaque discesserunt a me, & ex
litteris, quas eis dedi, & ex ipsis cognos-
cere potuisti, qui omnibus rebus consiliis-
que meis interfuerunt. Accidit mihi, quod
homini pudenti & cupido satisfaciendi rei-
publicæ bonisque omnibus accidere solet,
ut consilium sequeretur periculosum magis,
dum me probarem, quàm tutum, quod
habere posset obrectationem. Itaque post
discessum legatorum, quum binis continuis
litteris & Lepidus me ut venirem rogaret,
& Laterensis multò etiam magis, propè
implorans, obtestaretur, non ullam rem
aliam extimescens quàm eandem, quæ mihi
quoque facit timorem, varietatem atque
infidelitatem exercitûs ejus; non dubitan-
dum putavi quin succurrerem, meque com-
muni periculo offerrem. Sciebam enim, etsi
cautius illud erat consilium, expectare
me ad Isaram, dum Brutus trajiceret exer-
citurum, & cum collega consentiente, exer-
citu concordi, & bene de republica sen-
tiente, hostibus obviam ire; tamen, si quid
Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset,
hoc omne assignatum iri aut pertinaciæ

mea, aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, conjunctum cum republica non sublevassem; aut ipse a certamine belli tam necessarii me removissem. Itaque potius periclitari volui, si posset mea praesentia & Lepidum tueri, & exercitum facere meliorem, quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem non suis contractis neminem puto fuisse. Nam, quae res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam affert sollicitudinem, magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset: tantum ego & mihi confido, & sic perculsas illius copias, Ventidiique Mulionis castra despicio. Sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod prius nocere potest, quam sciri, curarique possit. Sed certe nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de republica sentit: magnam etiam perditii hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quae si adventus meus represserit, agam gratias fortunae, constantiaeque meae, quae me ad hanc experientiam excitavit. Itaque a. d. XII. Kal. Jun. ab Isara castra movi: pontem tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita posi-

ris, reliqui, præsidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto, exercituique ejus sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus octo, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me conjungam. Vale.

CICERO PLANCO.

GRATIARUM actionem sibi gratam fuisse, & litteris ejus senatum delectatum, significat, & ut reliquias belli conficiat, hortatur. Anno U. C. 710.

19. **Q**UAMQUAM gratiarum actionem a te non desiderabam, quum te re ipsâ atque animo scirem esse gratissimum; tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi perjucunda: sic enim vidi, quasi ea quæ oculis cernuntur, me a te amari. Dices, quid antea? Semper equidem; sed nunquam illustrius. Litteræ tuæ mirabiliter gratæ sunt senatui, quum rebus ipsis, quæ erant gravissimæ & maximæ, fortissimi animi, summique consilii; tum etiam gravitate sententiarum, atque verborum. Sed, mi Plance, incumbere, ut belli extrema perficias: in hoc erit summa & gratia, & gloria. Cupio omnia reipublicæ causâ: sed, mehercules, in ea conservanda jam defatigatus, non multò plus patriæ faveo, quam tuæ gloriæ; cujus maximam facultatem tibi dii

V ij

immortales, ut spero, dedere; quam complectere, obsecro: qui enim Antonium opprefferit, is hoc bellum teterrimum periculosissimumque confecerit. Vale.

CICERO PLANCO.

PETIT, ut de Lepidi fide significet, utrum remp. sequatur, an Antonium: hortaturque, ut reliquias belli opprimat. Anno U. C. 710.

20. **Q**UANTA erant omnia, quæ istinc afferbantur, incerta, ut, quid ad te scriberem, non occurreret: modò enim quæ vellemus de Lepido, modò contrà nuntiabantur. De te tamen fama constans, nec decipi posse, nec vinci; quorum alterius fortuna partem habet quamdam; alterum proprium est prudentiæ tuæ. Sed accepi litteras a collega tuo, datas Idibus Maiis, in quibus erat, te ad se scripsisse, a Lepido non recipi Antonium: quod erit certius, si tu ad nos idem scripseris. Sed minùs audes fortasse propter inanem lætitiã litterarum superiorum. Verùm, ut errare id, Plance, voluisti (quis enim id effugerit) sic decipi te non potuisse, quis non videt? Nunc verò etiam jam erroris causa sublata est: culpa enim illa, *Bis ad eundem*, vulgari reprehensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam, ita se res habet,

AD FAMILIAR. LIB. X. 437

omni curâ liberati sumus : nec tamen erimus , priusquam ita esse tu nos feceris cẽtiores. Mea quidem , ut ad te sæpius scripsi , hæc sententia est : Qui reliquias hujus belli oppresserit , eum totius belli confectorem fore : quem te & opto esse , & confido futurum. Studia mea erga te , quibus certè nulla esse majora potuerunt , tibi tam grata esse , quam ego putavi fore , minimè miror , vehementerque lætor. Quæ quidem tu , si rectè istic erit , majora & graviora cognosces. IV. Kal. Jun.

PLANCUS CICERONI.

PERFIDIAM Lepidi , conjunctionemque cum Antonio nuntiat : subsidium copiarum mitti postulat : suam dignitatem commendat. Anno U. C. 710.

D 21. *U*DERET me inconstantia, mearum litterarum , si non hæc ex aliena levitate penderent. Omnia feci , quare Lepido conjuncto ad rempublicam defendendam , minore sollicitudine vestrà , perditis resisterem. Omnia ei petenti recepi , & ultro pollicitus sum , scripsique tibi biduo antè , confidere me , bono Lepido esse usurum , communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis ejus , affirmationi præsentis Laterensis , qui tum apud me erat ;

V üj

reconciliaremque me Lepido, fidemque haberem, orabat. Non licuit diutius bene de eo sperare. Illud certè cavi, & cavebo, ne meâ credulitate respublica summa fallatur. Quum, in Isara flumine uno die ponte effecto, exercitum traduxissem, pro magnitudine rei celeritatem adhibens, quòd petierat per litteras ipse, ut maturarem venire; præstò mihi fuit stator ejus cum litteris, quibus ne venirem denuntiabat; se posse per se conficere negotium; interea ad Isaram expectarem. Indicabo temerarium meum consilium tibi: nihilominus ire decreram, existimans eum socium gloriæ vitare. Putabam posse me nec de laude jejuni hominis delibare quidquam, & subesse tamen propinquis locis, ut, si durius aliquid esset, succurrere celeriter possem. Ego non malus homo hoc suspicabar. At Latensis, vir sanctissimus, suo chirographo mittit mihi litteras, in eisque desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide, querensque se destitutum: in quibus apertè denuntiat, videam ne fallar; suam fidem solutam esse; reipublicæ ne desim. Exemplar ejus chirographi Titio misi Ipsa chirographa omnia, & quibus credidi, & ea quibus fidem non habendam putavi, Lævo Cispio dabo perferenda, qui omnibus his interfuit rebus. Accessit eò, ut milites ejus, quum Lepidus concionaretur, improbi

AD FAMILIAR. LIB. X. 439

per se , corrupti etiam per eos qui præ-
sunt Canidios , Rufrenosque , & ceteros ,
quos , quum opus erit , scietis , conclama-
rint viri boni , pacem se velle , neque esse
cum ullis pugnatos , duobus jam consu-
libus singularibus occisis , tot civibus pro
patria amissis , hostibus denique omnibus
judicatis , bonisque publicatis. Neque hoc
aut vindicarat Lepidus , aut sanarat. Huc
me venire , & duobus exercitibus conjunc-
tis objicere exercitum fidelissimum , auxi-
lia maxima , principes Galliæ , provinciam
cunctam , summæ dementiæ & temeritatis
esse vidi : mihi que , si ita oppressus essem ,
remque publicam mecum prodidissim , mor-
tuo non modò honorem , sed misericordiam
quoque defuturum. Itaque rediturus sum ,
nec tanta munera perditis hominibus dari
posse sinam. Ut exercitum locis habeam
opportunis , provinciam tuear , etiam si ille
exercitus descierit , omniaque integra ser-
vem , dabo operam , quoad exercitus huc
summittatis , parique felicitate rempublicam
hic vindicetis. Nec depugnare , si occasio
tulerit ; nec obsideri , si necesse fuerit ;
nec mori , si casus inciderit , pro vobis ,
paratior fuit quisquam. Quare hortor te ,
mi Cicero , exercitum huc trajiciendum quàm
primùm cures ; & matures priùs , quàm
hostes magis corroborentur , & nostri pertur-
bentur. In quo si celeritas erit adhibita ,

V iv

respublica in possessione victoriae, delevis sceleratis, permanebit. Fac valeas, meque diligas. Fratrem meum tibi, fortissimum civem & ad omnia paratissimum, excusam litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam & satis molestam. Quum primum poterit istuc recurrere, non dubitabit, ne quo loco reipublicae desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet: habeo te & amantissimum mei, &, quod optavi, summæ auctoritatis. Tu videris, quantum & quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo in Hirtii locum me subdas, & ad tuum amorem, & ad meam observantiam.

CICERO PLANCO.

RESPONDET Planco, qui agris dividendis præfici cupiebat. Anno U. C. 710.

22. **U**N te & in collega omnis spes est; diis approbantibus. Concordiâ vestrâ, quæ senatui declarata litteris vestris est, mirificè & senatus & cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria; si consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam de te sententiam dixisset, eam secutus essem: qui certè ego fuisset. Sed, propter tarditatem sententiarum, moramque rerum,

AD FAMILIAR. LIB. X. 441

quam ea, quæ consulebantur, ad exitum non pervenirent; commodissimum mihi Plancoque fratri visum est, uti eo, quod ne nostro arbitratu componeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex Planci litteris cognovisse. Sed sive in senatusconsulto, sive in ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tantam esse apud omnes bonos tui caritatem, ut nullum genus amplissimæ dignitatis excogitari possit, quod tibi non paratum sit. Litteras tuas vehementer exspecto, & quidem tales, quales maximè opto. Vale.

PLANCUS CICERONI.

Excusat se, quod Lepido crediderit: accepto de conjunctione Lepidi & Antonii nuntio, suas copias retraxisse significat: auxilium postulat. Anno U. C. 710.

23. *NUMQUAM* mehercules, mi Cicero, me pœnitebit maxima pericula propria subire, dum, si quid acciderit mihi, a reprehensione temeritatis absim. Confiterer imprudentiâ me lapsum, si umquam Lepido ex animo credidissem: credulitas enim error est magis, quàm culpa, & quidem in optimi cujusque mentem facillimè irrepit. Sed ego non hoc vitio pene sum deceptus: Lepidum enim pulchrè noram.

V V

Quid ergo est? Pudor me, qui in bello
 maximè est periculosus, hunc casum coëgit
 subire. Nam si uno loco essem, verebar
 ne cui obrectatorum viderer & nimium per-
 tinaciter Lepido offensus, & meâ patientiâ
 etiam alere bellum. Itaque copias propè
 in conspectum Lepidi Antoniiue adduxi,
 quadragintaque millium passuum spatio re-
 licto consedi, eo consilio, ut vel celeriter
 accedere, vel salutariter recipere me pos-
 sem. Adjunxi hæc, in loco eligendo, flu-
 men oppositum ut haberem, in quo mora
 transitus esset: Vocontii sub manu ut essent,
 per quorum loca mihi fideliter pateret iter.
 Lepidus, desperato adventu meo, quem
 non mediocriter captabat, se cum Antonio
 conjunxit a. d. IV. Kal. Junias; eodem-
 que die ad me castra moverunt. Viginti
 millia passuum quum abessent, res mihi
 nuntiata est. Dedi operam deum benigni-
 tate, ut & celeriter me reciperem, & hic
 discessus nihil fugæ simile haberet; non
 miles ullus, non eques, non quidquam im-
 pedimentorum omitteretur, aut ab illis fer-
 ventibus latronibus interciperetur. Itaque
 pridie Non. Jun. omnes copias Isaram tra-
 jeci, pontesque, quos feceram, interrupi,
 ut spatium ad colligendum se homines ha-
 berent, & ego me interea cum collega con-
 jungerem, quem triduo, quum has dabam
 litteras, expectabam. Laterensis nostri &

AD FAMILIAR. LIB. X. 443

fidem , & animum singularem in rempublicam semper fatebor : sed certè nimia ejus indulgentia in Lepidum ad hæc pericula perspicienda fecit eum minùs sagacem. Qui quidem quum in fraudem se deductum videret , manus , quas justius in Lepidi perniciem armasset , sibi afferre conatus est. In quo casu tamen interpellatus , & adhuc vivit , & dicitur victurus : sed tamen de hoc mihi parum certum est. Magno cum dolore parricidarum elapsus sum his. Veniebant enim eodem furore in me , quo in patriam , incitati. Iracundias autem harum rerum recentes habebant ; quòd Lepidum castigare non destiteram , ut exstingueret bellum ; quòd colloquia facta improbavam ; quòd legatos , fide Lepidi missos ad me , in conspectum venire vetaveram ; quòd C. Catium Vestinum , tribunum militum , missum ab Antonio ad me cum litteris , exceperam. In quo hanc capio voluptatem , quòd certè , quò magis me petiverunt , tantò majorem his frustratio dolorem attulit. Tu , mi Cicero , quod adhuc fecisti , idem præsta , ut vigilanter nervosèque nos , qui stamus in acie , subornes. Veniat Cæsar cum copiis , quas habet firmissimas ; aut , si ipsum aliqua res impedit , exercitus mittatur ; cujus ipsius magnam agitur periculum. Quidquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam , hoc omne jam conve-

me tibi probare. Quòd si mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias, atque etiam pias propinquitates, in tui observantia, indulgentia, assiduitate vincam. Amor enim tuus, ac judicium de me, utrum mihi plus dignitatis in perpetuum, an voluptatis quotidie sit allaturus, non faciliè dixerim. De militum commodis fui tibi curæ; quos ego non potentia meæ causâ (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu: sed primum, quòd ita meritos judicabam; deinde, quòd ad omnes casus conjunctiores reipublicæ esse volebam; novissimè, ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos, tales vobis præstare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc hic omnia integra sustinuimus: quod consilium nostrum, etsi, quanta sit aviditas hominum, non sine causa, talis victoriæ, scio, tamen vobis probari spero. Non enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna subsidia respublica habet expedita, quibus subito impetu ac latrocinio parricidarum resistat. Copias verò nostras notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt veteranae tres, tironum vel luculentissima ex omnibus una: in castris Bruti una veterana legio, altera bima, octo tironum. Ita universus exercitus numero amplissimus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie tironi sit committendum, nimium saepe ex-

pertum habemus. Ad hoc robur nostrorum
 exercituum, sive Africanus exercitus, qui
 est veteranus, sive Cæsaris accessisset, æquo
 animo summam rempublicam in discrimen
 deduceremus. Aliquantò autem propius esse,
 quod ad Cæsarem attinet, videbamus. Ni-
 hil destiti eum litteris hortari, neque ille
 intermisit affirmare, se sine mora venire;
 quum interim aversum illum ab hac cogi-
 tatione ad alia consilia video se contulisse.
 Ego tamen ad eum Furniam nostrum cum
 mandatis litterisque misi, si quid fortè pro-
 ficere posset. Scis tu, mi Cicero, quod ad
 Cæsaris amorem attinet, societatem mihi
 esse tecum: vel quòd in familiaritate Cæ-
 saris, vivo illo, jam tueri eum & dili-
 gere fuit mihi necesse: vel quòd ipse, quoad
 ego nosse potui, moderatissimi atque huma-
 nissimi fuit sensus: vel quòd ex tam insi-
 gni amicitia mea, atque Cæsaris, hunc
 filii loco, & illius & vestro iudicio sub-
 stitutum, non proinde habere turpe mihi
 videtur. Sed quidquid tibi scribo, dolenter
 mehercule magis, quàm inimicè, facio.
 Quòd vivit Antonius hodie, quòd Lepi-
 dus unà est, quòd exercitus habent non
 contemnendos, quòd sperant, quòd au-
 dent, id omne Cæsari acceptum referre pos-
 sunt. Neque ego superiora repetam. Sed ex
 eo tempore, quo ipse mihi professus est se
 venire, si venire voluisset, aut oppressum

AD FAMILIAR. LIB. X. 447

jam bellum esset , aut in adversissimam illi Hispaniam cum detrimento eorum maximo detrusum. Quæ mens eum , aut quorum consilia a tanta gloria , sibi verò etiam necessaria ac salutari , avocarint , & ad cogitationem consulatûs bimestris , summo cum terrore hominum , & insulsa cum efflagitatione transtulerint , exputare non possum. Multum in hac re mihi videntur necessarii ejus , & reipublicæ , & ipsius causâ proficere posse ; plurimum , ut puto , tu quoque , cujus ille tanta merita habet , quanta nemo , præter me : numquam enim obliviscar , maxima ac plurima me tibi debere. De his rebus , ut exigeret cum eo , Furnio mandavi. Quod si , quantam debeo , habuero apud eum auctoritatem , plurimum ipsum juvero. Nos interea duriore conditione bellum sustinemus , quod neque expediissimam dimicationem putamus , neque tamen refugiendò commissuri sumus , ut majus detrimentum respublica accipere possit. Quod si aut Cæsar se respexerit , aut Africana legionis celeriter venerint , securos vos ab hac parte reddemus. Tu , ut instituisti , me diligas rogo , propriæque tuum esse , tibi persuadeas. v. Kal. Sext. ex castris.

CICERO FURNIO S. D.

MODESTE reprehendit in Furnio præproperam adipiscendæ præturæ festinationem. Anno U. C. 710.

25. **S**I interest, id quod homines arbitrantur, reipublicæ te, ut instituisti atque fecisti, navare operam, rebusque maximis, quæ ad extinguendas reliquias belli pertinent, interesse; nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius facere posse: istamque operam tuam, navitatem, animum in rempublicam celeritati præturæ anteponendum censeo. Nolo enim te ignorare, quantam laudem consecutus sis: mihi crede, proximam Plancio, idque ipsius Planci testimonio, præterea famâ, sententiâque omnium. Quamobrem si quid operis tibi etiam nunc restat, id maximo opere censeo persequendum: quid enim honestius? aut quid honesto anteponendum? Sin autem satisfactum reipublicæ putas, celeriter ad comitia, quando maturè futura sunt, veniendum censeo; dummodo ne hæc ambitiosa festinatio aliquid imminuat ejus gloriæ, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, quum reipublicæ darent operam, annum petitionis suæ non obierunt. Quod eò facilius nobis est, quod non

AD FAMILIAR. LIB. X. 449

est annus hic tibi destinatus; ut, si ædilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil prætermittere videbere usitati, & quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem, Planco consule, etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam fore, si modò ista ex sententia confecta essent. Omnino plura me scribere, quum tuum tantum consilium judiciumque sit, arbitrabar non ita necesse; sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam. Cujus est hæc summa, ut omnia te metiri dignitate malim, quàm ambitione; majoremque fructum ponere in perpetuitate laudis, quàm in celeritate præturæ. Hæc eadem locutus sum domi meæ, adhibito Q. fratre meo, & Cæcinâ, & Calvisio, studiosissimis tui, quum Dardanus, libertus tuus, interesset: quoniam probari videbatur oratio mea: sed tu optimè judicabis. Vale.

M. CICERO FURNIO S. D.

SCRIPSERAT Furnius, se ad comitia prætoria venturum. Dissuadet Cicero, comitiaque dilata significat. Anno U. C. 710.

26. **L**ECTIS tuis litteris, quibus declarabas, aut omittendos Narbonenses, aut cum periculo dimicandum; illud ma-

gis timui : quod vitatum non molestè fero. Quod de Planci & Bruti concordia scribis , in eo vel maximam spem pono victoriæ. De Gallorum studio nos aliquando noscemus , ut scribis , cujus id operâ maximè excitatum sit ; sed jam (mihi crede) cognovimus. Itaque jucundissimis tuis litteris stomachatus sum in extremo. Scribis enim , si in Sextilem comitia , citò te ; sin jam confecta , citius , ne diutius cum periculo fatuus sis. O mi Furni , quàm tu causam tuam non nosti , qui alienas tam facilè discas ! Tu nunc candidatum te putas , & id cogitas , ut aut ad comitia curras ; aut , si jam confecta , domi tuæ sis ; scilicet ne cum maximo periculo , ut scribis , stultissimus sis. Non arbitror te ita sentire : omnes enim tuos ad laudem impetus novi. Quòd si , ut scribis , ita sentis ; non magis te , quàm de te judicium reprehendo meum. Te adipiscendi magistratûs levissimi & divulgatissimi , si ita adipiscare , ut plerique , præpropera festinatio abducat a tantis laudibus , quibus te omnes in cœlum jure & verè ferunt ? Scilicet id agitur , utrùm hac petitione , an proximâ prætor fias ; non , ut ita de republica mereare , omni honore ut dignissimus judicare ? Utrùm nescis , quàm altè ascenderis ? an pro nihilo id putas ? Si

Nescis, tibi ignosco; nos in culpa sumus: sin intelligis; ulla tibi est prætura, vel officio, quod pauci, vel gloriâ, quam omnes sequuntur, dulcior? Hac de re & ego, & Calvisius, homo magni iudicii, tuique amantissimus, te accusamus quotidie. Comitia tamen, quando ex his pendes, quantum facere possumus, quòd multis de causis reipublicæ arbitramur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus. Vince igitur, & vale.

CICERO LEPIDO S.

LEPIDUM leviter objurgat, quòd summis honoribus ornatus ab senatu, gratias non egerit: & ne pacem cum Antonio conciliare nitatur, admonet. Anno U. C. 710.

27. **Q**UÒD mihi, pro summa erga te benevolentia, magnæ curæ est, ut quàm amplissimâ dignitate sis, molestè tuli, te senatui gratias non egisse, quum esses ab eo ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter cives conciliandæ te cupidum esse lætor: eam si a servitute sejungis, confules & reipublicæ, & dignitati tuæ: sin ista pax perditum hominem in possessionem impotentissimi dominatûs restitutura est, hoc animo scito esse omnes sanos, ut mortem servituti anteponant. Itaque sapientiùs, meo qui-

452 *EPISTOLARUM*

dem iudicio, facies, si te in istam pacificationem non interpones, quæ neque senatui, nec populo, neque cuiquam bono probatur. Sed hæc audies ex aliis, aut certior fies litteris. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis.

CICERO TREBONIO S.

DOLET se non fuisse participem conjurationis in Casarem, quia superstes Antonius exitium reip. molitur: deinde suum libertatis recuperanda studium declarat. Anno U. C. 710.

28. **Q**UAM vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idibus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus. At nunc cum his tantum negotii est, ut vestrum illud divinum in rempublicam beneficium nonnullam habeat querelam. Quod verò a te, viro optimo, seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis; interdum, quod mihi vix fas est, tibi subiraſcor: mihi enim negotii plus reliquisti uni, quàm, præter me, omnibus. Ut enim primùm post Antonii fœdissimum discessum senatus haberi liberè potuit, ad illum animum meum reverti pristinum, quem tu cum cive acerrimo, patre tuo, in ore & amore semper habuisti. Nam, quum senatum a. d. XIII. Kal. Januarias tribuni plebis vocavissent,

AD FAMILIAR. LIB. X. 453

leque alia re referrent, totam rempublicam sum complexus, egique acerrimè, senatumque jam languentem & defessum ad pristinam virtutem consuetudinemque revocavi, magis animi, quàm ingenii viribus. Hic dies, meaque contentio atque actio, spem primùm populo Romano attulit libertatis recuperandæ. Nec verò ipse postea tempus ullum intermisi de republica non cogitandi solùm, sed etiam agendi. Quòd nisi res urbanas actaque omnia ad te perferri arbitrarer, ipse perscriberem; quamquam eram maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, & ea summatim. Habemus fortem senatum; consulares partim timidos, partim malè sentientes. Magnam damnum factum est in Servio. L. Cæsar optimè sentit: sed, quòd avunculus est, non acerrimas dicit sententias. Consules egregii: præclarus D. Brutus: puer egregius Cæsar, de quo spero equidem reliqua. Hoc verò certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset, legionesque duæ de exercitu Antonii ad ejus se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis præteriturum fuisse. Hæc tibi etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero. Vale.

DE studio suo erga Ampium exsulantem scribit, cumque bonam spem habere jubet. Anno U. C. 707. Collocari hanc epistolam oportet ante duodecimam lib. 6.

29. **D**E meo studio erga salutem & incolumitatem tuam, credo te cognosse ex litteris tuorum; quibus me cumulatissimè satisfecisse certò scio: nec his concedo, quamquam sunt singulari in te benevolentiam, ut te saluum malint, quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus, quam ipsi, hoc tempore prodesse possim; quod quidem nec desisti facere, nec desistam: & jam in maxima re feci, & fundamenta jeci salutis tuæ. Tu fac bono animo magnoque sis, meque tibi nullam re defuturum esse confidas. Pridie Nonas Quintiles.

GALBA CICERONI S.

GALBA prælium exponit ad Mutinam factum, victoriamque de Antonio relatam. Anno U. C. 710.

30. **S**EPTIMO-DECIMO Kalend. Maii; quo die Pansa in castris Hirtii erat futurus, cum quo ego eram (nam ei obviam procefferam millia passuum centum, quò maturius veniret) Antonius legiones edu-

xit duas, secundam, & quintam-tricesimam, & cohortes prætorias duas, unam suam, alteram Silani, evocatorum partem. Ita obviam venit nobis, quòd nos quatuor legiones tironum habere solùm arbitrabatur. Sed noctu, quòd tutiùs venire in castra possemus, legionem Martiam, cui ego præesse solebam, & duas cohortes prætorias miserat Hirtius nobis. Quum equites Antonii apparuissent, contineri neque legio Martia, neque cohortes prætoriae potuerunt; quas sequi cœpimus coacti, quoniam eas retinere non poteramus. Antonius ad Forum Gallorum suas copias continebat; neque sciri volebat, se legiones habere, tantùm equitatum, & levem armaturam ostendebat. Posteaquam vidit se invito legionem ire Pansa, sequi se duas legiones jussit tironum. Posteaquam angustias paludis, & silvarum transivimus, acies est instructa a nobis duodecim cohortium. Nondum venerant legiones duæ. Repentè Antonius in aciem suas copias de vico produxit, & sine mora concurrat. Primò ita pugnatum est, ut acriùs non posset ex utraque parte pugnari; etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum Martiæ legionis cohortibus octo, impetu primo fugaverat legionem tricesimam-quintam Antonii, ut ampliùs passus quingentos ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque, quum equites nostrum

cornu circumire vellent, recipere me cœpi; & levem armaturam opponere Maurorum equitibus, ne aversos nostros aggrederentur. Interim video me esse inter Antonianos, Antoniumque post me esse aliquantulum. Repentè equum immisi ad eam legionem tironum, quæ veniebat ex castris, scuto rejecto. Antoniani me insequi: nostri pila conjicere velle. Ita nescio quo fato servatus, quòd sum citò a nostris cognitus. In ipsa Æmilia, ubi cohors Cæsaris prætoriana erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod erat infirmius, ubi Martia legionis duæ cohortes erant, & cohors prætoriana, pedem referre cœperunt, quòd ab equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Quum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus cœpi ad castra. Antonius, tamquam victor, castra putavit se posse capere. Quò quum venit, complures ibi amisit, nec egit quidquam. Auditâ re, Hirtius cum cohortibus viginti veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit, copiasque ejus omnes delevit, fugavitque eodem loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum. Antonius cum equitibus horâ noctis quartâ se in castra sua ad Mutinam recepit. Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, ubi duas legiones reliquerat, quæ ab Antonio erant oppugnata. Sic partem majorem su-

TUM

rum copiarum Antonius amisit veteranarum. Nec id tamen sine aliqua jactura cohortium prætorianarum nostrarum, & legionis Martiæ fieri potuit. Aquilæ duæ, signa sexaginta sunt relata Antonii. Res bene gesta est. A. d. XII. Kal. Maii, ex castris.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

EXCUSATIONEM affert, quòd studium erga remp. suum nondum declaraverit: seque libertatis recuperandæ percupidum ostendit An. U. C. 710.

31. **M**INIMÈ mirum tibi debet videri, nihil me scripsisse de republica, posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniiis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios, & retinent. Itaque, nisi nave perlatae litteræ essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc verò nactus occasionem, posteaquam navigari cœptum est, cupidissimè, & quàm creberrimè potero, scribam ad te. Ne movear ejus sermonibus, quem tametsi nemo est qui videre velit, tamen nequaquam proinde ac dignus est, oderunt homines, periculum non est: adeo est enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem, quod commune cum illo sit. Natura autem mea, & studia trahunt me

Tomus XI.

X

ad pacis & libertatis cupiditatem. Itaque illud initium civilis belli sæpe deflevi : quum verò non liceret mihi nullius partis esse , quia utrobique magnos inimicos habebam ; ea castra fugi , in quibus planè tutum me ab insidiis inimici sciebam non futurum. Compulsus eò , quò minimè volebam , ne in extremis essem , planè pericula non dubitanter adii. Cæsarem verò , quòd me in tanta fortuna , madò cognitum , vetustissimorum familiarium loco habuit , dilexi summa cum pietate & fide. Quæ meâ sententiâ gerere mihi licuit , ita feci , ut optimus quisque maximè probarit : quod jussus sum eo tempore , id ita feci , ut appareret invito imperatum esse. Cujus facti injustissima invidia erudire me potuit , quàm jucunda libertas , & quàm misera sub dominatione vita esset. Ita , si id agitur , ut rursus in potestate omnia unius sint , quicumque is est , ei me profiteor inimicum : nec periculum est ullum , quod pro libertate aut refugiam , aut deprecer. Sed consules neque senatusconsulto , neque litteris præceperant mihi , quid facerem. Unas enim post Idus Martias demum a Pansa litteras accepi , in quibus hortatur me , ut senatui scribam , me & exercitum in potestate ejus futurum ; quòd , quum Lepidus concionaretur , atque omnibus scriberet , se consentire cum Antonio , maximè contrarium fuit.

AD FAMILIAR. LIB. X. 459

Nam quibus commeatibus, invito illo, per illius provinciam legiones ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpes poteram transvolare, quæ præsidio illius tenentur? Adde huc, quòd perferri litteræ nullâ conditione potuerunt: sexcentis enim locis excutiuntur, deinde etiam retinentur a Lepido tabellarii. Illud me Cordubæ proconcione dixisse, nemo vocabit in dubium, provinciam me nulli, nisi qui ab senatû missus venisset, traditurum. Nam de legione tricesima tradenda quantas habuerim contentiones, quid ego scribam? quâ traditâ, quantò pro republica infirmior futurus fuerim, quis ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quidquam putare. Quare eum me existima esse, qui primùm pacis cupidissimus sim; omnes enim cives planè studeo esse salvos: deinde, qui & me, & rempublicam vindicare in libertatem paratus sim. Quòd familiarem meum tuorum numero habes, opinione tuâ mihi gratius est. Invideo illi tamen, quòd ambulat & jocatur tecum. Quares, quantâ æstimem? si umquam licuerit vivere in otio, experieris: nullum enim vestigium abs te recessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia, an ducendo exercitum in Italiam, reipublicæ magis satisfacere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minùs laborior

sum est manere, tamen, quia video tali tempore multò magis legionibus opus esse, quàm provinciis, quæ præsertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex literis, quas Pansa misi, cognosces omnia: nam earum tibi exemplar misi. XVII. Kal. April. Cordubæ. Vale.

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

BALBI quæstoris sui flagitia exponit: deinde de suo in remp. studio addit. Anno U. C. 710.

32. **B**ALBUS quæstor, magnâ numeratâ pecuniâ, magno pondere auri, majore argenti coactò de publicis exacttionibus, ne stipendio quidem militibus reddito, duxit se a Gadibus, & triduum tempestate retentus ad Calpen, Kal. Junii trajecit sese in regnum Bogudis, planè bene peculiatus. His rumoribus, utrum Gades referatur, an Romam (ad singulos enim nuntios turpissimè consilia mutat) nondum scio. Sed præter furta, & rapinas, & virgis cæsos socios, hæc quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem, quæ C. Cæsar: ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum, histrionem, summo ludorum die annulo aureo donatum, in XIV sessum deduxit; tot enim fecerat ordines equestris loci: quatuorvirum sibi prorogavit: comitia biennii biduo

AD FAMILIAR. LIB. X. 461

habuit, hoc est, renuntiavit quos ei visum est: exsules reduxit, non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus trucidatus, aut expulsus est, Sex. Varo proconsule. Illa verò jam ne Cæsaris quidem exemplo; quòd ludis Prætextam de suo itinere ad L. Lentulum proconsulem sollicitandum posuit. Et quidem, quum ageretur, flevit, memoriâ rerum gestarum commotus. Gladiatoribus autem Fadium quemdam, militem Pompeianum, quia, quum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat, & ad populum confugerat; primùm Gallos equites immisit in populum (conjecti enim lapidæ sunt in eum, quum abriperetur Fadius) deinde abstractum defodit in ludo, & vivum combussit; quum quidem pransus, nudis pedibus, tunicâ solutâ, manibus ad tergam rejectis, inambularet, & illi misero quiritanti, Civis Romanus natus sum, responderet: Abi nunc, populi fidem implora. Bestiis verò cives Romanos, etiam in his circulatorem quemdam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, objecit. Cum hujusmodi portento res mihi fuit. Sed de illo plura coràm. Nunc, quod præstat, quid me velitis facere, constituite. Tres legiones firmas habeo, quarum unam vicesimam octavam quum ad se initio belli arcessisset

Antonius hac pollicitatione , quo die in castra venisset , denarios quingentos singulis militibus daturum ; in victoria verò eadem præmia , quæ suis legionibus (quorum quis ullum finem , aut modum futurum putavit ?) incitatissimam retinui , agrè mehercules ; nec retinuissem , si uno loco habuissem , utpote quum singulæ quædam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris , atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec verò minùs Lepidus ursit me & suis , & Antonii litteris , ut legionem tricesimam mitterem sibi. Itaque quem exercitum neque vendere ullis præmiis volui , nec eorum periculorum metu , quæ victoribus illis portendebantur , diminuerè , debetis existimare retentum (& conservatum respUBLICÆ esse ; atque ita credere , quodcumque imperassetis , facturum fuisse , si , quod jussistis , feci. Nam & provinciam in otio , & exercitum in mea potestate tenui : finibus meæ provinciæ nusquam excessi : militem non modò legionarium , sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi ; & si quos equites decedentes nactus sum , supplicio affeci. Quarum rerum fructum satis magnum , respUBLICÀ salvâ , tulisse me putabo. Sed respUBLICA si me satis novisset , & major pars senatûs , majores ex me fructus tulisset. Epistolam , quam Balbo , quum etiam nunc in provincia esset , scripsi ,

AD FAMILIAR. LIB. X. 463

legendam tibi misi: etiam Prætextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI. Idus Junias, Cordubâ.

POLLIO CICERONI S. P.

DEPLORAT acceptam prætio Mutinensi reip. calamitatem; seque communi incendio occurrere paratum ostendit. Anno U. C. 710.

33. **S**I vales, bene est: ego quoque valeo. Quò tardius certior fierem de præliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios, novem dies retinuit: tamen etsi tantam calamitatem reipublicæ quàm tardissimè audire optandum est; sed illis, qui prodesse nihil possunt, neque mederi. Atque utinam eodem senatusconsulto, quo Plancum & Lepidum in Italiam accessistis, me quoque jussissetis venire: profectò non accepisset reipublica hoc vulnus: quo si qui lætantur in præsentia, quia videntur & duces & veterani milites Cæsaris partium interiisse; tamen postmodum necesse est doleant, quum vastitatem Italiæ respexerint. Nam & robur & soboles militum interiit, si quidem quæ nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. Neque ego non videbam, quanto usui reipublicæ essem futurus, si ad Lepidum venissem: omnem enim cunctationem ejus discussissem, præsertim adju tore Planco. Sed scribenii ad me ejus-

X iv

464 · EPISTOLARUM

modi litteras , quas leges , & concionibus videlicet , quas Narbone habuisse dicitur , similes , palparer planè necesse erat , si vellem commeatus , per provinciam ejus iter faciens , habere. Præterea verebar , ne , si antequam ego incæpta perficerem , prælium confectum esset , pium meum consilium raperent in contrariam partem obtrectatores mei , propter amicitiam , quæ mihi cum Antonio , non major tamen quàm Planco , fuit. Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas naves impositis , & tibi , & consulibus , & Octaviano scripsi , ut me faceretis certiores , quonam modo plurimum possem prodesse reipublicæ. Sed , ut rationem in eo , quo die prælium Pansa commisit , eodem a Gadibus naves profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et hercules longè remotus ab omni suspitione futuri civilis tumultus , penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaram. Ita porro festinavit uterque configere , tamquam nihil pejus timerent , quàm ne sine maximo reipublicæ detrimento bellum componeretur. Sed , si properandum fuit , nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video. Nam hæc mihi scribuntur ex Gallia Lepidi , & nuntiantur , Pansæ exercitum concisum esse : Pansam ex vulneribus mortuum : eodem prælio Martiam legionem interiisse , & L. Fabatum , & C.

Peducæum, & D. Carfulenum. Hirtiano autem prælio & secundam legionem, & omnes peræquè Antonii caſas: item Hirtii. Quartam verò, quum caſtra quoque Antonii cepiſſet, a quinta legione conciſam eſſe. Ibi Hirtium quoque periſſe, & Pontium Aquilam: dici etiam Octavianum cecidiſſe. Quæ ſi (quod dii prohibeant) vera ſunt, non mediocriter doleo. Antonium turpiter Mutinæ obſeſſionem reliquiſſe, ſed habere equitum XV. legiones ſub ſignis armatas tres, & P. Bagienni unam, inermes bene multos. Ventidium quoque ſecum legione ſeptima, octava, nona conjunxiſſe: ſi nihil in Lepido ſpei ſit, deſcenſurum ad extrema, & non modò nationes, ſed etiam ſervitia concitaturum: Parmam direptam: L. Antonium Alpes occupariſſe. Quæ ſi vera ſunt, nemini noſtrum ceſſandum eſt; neque exſpectandum, quid decernat ſenatus. Res enim cogit huic tanto incendio ſuccurrere omnes, qui aut imperium, aut nomen denique populi Romani ſalvum volunt eſſe. Brutum enim cohortes XVII, & duas non frequentes tironum legiones, quas conſcripſerat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui ſuperſint de Hirtii exercitu, conſtuant ad eum. Nam in delectu non multum ſpei puto eſſe; præſertim quum nihil ſit periculatioſius, quam ſpatium confirmandi ſeſe Antonio dari. Annæ

autem tempus libertatem majorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris, aut in villis sunt. Itaque proximis litteris concilium meum expedietur. Nam neque deesse, neque superesse reipublicæ volo. Maximè tamen doleo, adeo & longo & infesto itinere ad me veniri, ut die quadragesimo post, aut ultra etiam, quàm facta sunt, omnia nuntiarentur.

M. LEPIDUS IMP. ITERUM, PONT.
MAX. M. T. C. S. P. D.

MARKUS, Antonio adveniente, quid egerit, & agis gratias Ciceroni, quòd iniquis de se rebus non credideris. Anno U. C. 710.

34. **S**Y vales, bene est: ego valeo. Quum audissem Antonium cum suis copiis, præmissis L. Antonio cum parte equitatus, in provinciam meam venire; cum exercitu meo ab confluyente Rhodano castra movi, ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Vocontium veni, & ultra, castra ad flumen Argenteum contra Antonianos feci. P. Ventidius suas legiones tres conjunxit cum eo, & ultra me castra posuit. Habebat antea legionem secundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum: nam omnis ex prælio integer decessit, ita ut sint amplius equitum XV. Itaque ad me complures milites, & equi-

AD FAMILIAR. LIB. X. 467

res ab eo transierunt, & in dies singulos
ejus copia minuuntur. Silanus & Culleo ab
eo discesserunt. Nos etsi graviter ab his
læsi eramus, quodd contra nostram volunta-
tem ad Antonium ierant, tamen nostræ hu-
manitatis & necessitudinis causâ, eorum
fatalis rationem habuimus: nec tamen eo-
rum operâ utimur; neque in castris habe-
mus, neque ulli negotio præsecimus. Quod
ad bellum hoc attinet, nec senatui, nec
reipublicæ deerimus. Quæ postea egerimus,
faciam te certiores. Etsi omni tempore sum-
ma studia officii, mutuo inter nos certatim
constiterunt, pro nostra inter nos familia-
ritate, & proinde diligenter ab utroque con-
servata sunt; tamen non dubito, in tanto
& tam repentino reipublicæ motu, quin non-
nulla de me falsis rumoribus a meis ob-
treclatoribus, me indigna, ad te delata
sint, quæ tuum animum magnopere move-
rent, pro tuo amore in rempublicam. Ea
te moderatè accepisse, neque temerè creden-
dum judicasse, a meis procuratoribus certior
sum factus; quæ mihi, ut debent, gratis-
sima sunt. Memini enim & illa superiora,
quæ abs tua voluntate profecta sunt ad meam
dignitatem augendam & ornandam; quæ per-
petuò animo meo fixa manebunt. Abs te,
mi Cicero, magnopere peto, si meam vitam,
& studium diligentissimè superioribus tem-
poribus in republica administranda, quæ

468 *EPIST. AD FAMIL. LIB. X.*

Lepido digna sunt, perspecta habes, ut paria, aut eò ampliora reliquo tempore expectes; & proinde tuâ auctoritate me tuendum existimes, quò tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI. Kal. Jun. ex castris, ex Ponte Argenteo.

LEPIDUS IMP. ITERUM, PONT. MAX.
SENAT. POP. PL. Q. R. S. D.

RECEPTI Antonii causam in suos milites confert, diffensionem civium iniquè ferentes. An U. C. 710.

35. *SI vos, liberique vestri valetis, bene est: ego quidem valeo. Deos, hominesque testor, Patres conscripti, quâ mente & quo animo semper in rempublicam fuserim, & quàm nihil antiquius communi salute ac libertate judicarem; quòd vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis, communique pace, seditione factâ, retinuit; meque tantæ multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut verè dicam, coëgit. In qua re ego vos, Patres conscripti, oro atque obsecro, ut privatis offensionibus omissis, summæ reipublicæ consulatis, neve misericordiam nostram, exercitusque nostri, in civili diffensione, sceleris loco ponatis. Quòd si salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, meliùs & vobis & reipublicæ consulatis. Data III. Kal. a Ponte Argenteo. Valet.*

NOTANDA ET CORRIGENDA.

Inserta est vocum Græcarum Latina interpretatio.

Prior numerus paginam, alter lineam indicat.

P. 2. l. 3. *Ut quoniam tu.* Ita omnino legendum, ut vidit Grævius, ex veteribus editis, & ex mss. in quibus compendiosè scribitur *qm.* Gebhardus post Gruterum maluit, *ut qui tu*, quod hic nullum locum habet. *Nisi perfectâ re de me*, scil. in patriam revocando.

Ibid. 12. *Religionis calumniam.* Ægypti regem cum exercitu reduci vetabant Sibyllæ versus, quos non invito senatu protulerat C. Cato, tribunus plebis, ut reductionem regis impediret.

Ibid. 25. *Amoris erga te sui.* Gulielmii codices, ut alter e duobus regis, quos in recensendis epistolis adhibuimus, scriptum habent *amoris erga se sui.*

Ibid. 26. *Tibi esse iratum.* Videtur legendum esse cum Corrado, *regi esse iratum*, idque flagrant ea, quæ sequuntur.

3, 19. *Advertebatur.* Ita cum veteribus editis regii codices, pro vulgato *advertebantur.*

Ibid. 28. *Quod tibi debemus.* Ab exsilio per te revocati.

4, 5. *Amorem tui absentis præsentis tui cognoscent.* Sic. ep. 6. hujus libri, *tantum habeo polliceri, me tibi absentis præsentibusque tuis satisfacturum.* Malè in vulgatis legitur *præsentisque tui cognoscent.*

5, 3. *Divideretur*. Ut scil. de religione & de tribus legatis separatim referretur ac deliberaretur, ne utrumque simul rejici, aut utrumque simul probari necesse esset.

Ibid. 11. *Difcessionem facere*. De sua relatione rogare sententias, priusquam de sententia Hortensii deliberaretur. *Difcessio* fiebat, quum pronuntiatis aliquot senatorum sententiis, ceteri jubebantur transire ad eum, cujus sententiam probabant.

6, 17. *Senatus auctoritas*. Decretum, cui quum intercessissent tribuni, non *senatus consultum*, sed *auctoritas* dicebatur.

7, 14. *Decrevit*. Ita teste regii, pro vulgato *decrevit*. Præfuerat anno superiore Ciliciæ T. Ampius.

8, 12. *Rejctis*. In aliud tempus dilatis. Mense autem Februario postulata & legationes provinciarum audiri solitas testis est Cicero Att. 1, 14.

9, 5. *At eâ exceptâ*. Ita regius uterque, cum plerisque aliis mss. Vulgò editur, *vi exceptâ*.

Ibid. 20. *Fidem & benevolentiam*. Quum referuntur ad *meam*, retinent suam nativam significationem: si ad *ceterorum*, notant perfidiam & malignitatem. Frid. Gronovius.

10, 9. *Causa regia*. Has voces pro glossmate habet Grævius, easque abjecerunt Manutius & Lambinus, sed invitis mss.

11, 7. *Hic que agantur*. Res ipsa clamat hoc esse initium epistolæ, ac proinde disjungendæ a superiori. Et verò nonnullis in mss. hæc epistolæ uno tenore scribuatur, nullo inter eas spatio relicto.

12, 2. *Hominis*. Pompeii, cujus simulationem in occultanda sententia non semel carpit Cicero.

18, 11. *Laudi, dignitati, virtutique præfuisi.* Locus mutilus in mss. etiam regii, qui habent tantum *laudi dignitatique*, nullo relicto spatio duarum vocum, quæ in editis sequuntur, quæque non videntur esse Ciceronis. Fortè cum Frid. Gronovio legendum, *laudi dignitatique servivisti.*

21, 22. *Me conformo ad ejus voluntatem.* Ita Frid. Gron. & Grævius ex duobus mss. quibus accedit unus e regiiis. Gebhardo placuit ex aliis mss. *confermo.*

22, 19. *Ut jam tu quoque de tua ratione meditare.* Ita regii cum Grævio, idque præstat vulgato, *ut jam de tua quoque ratione meditere.*

24, 13. *In me tui.* Addidit Grævius e suis mss. hæc verba, quæ servat unus e regiiis; omittit alter cum vulgatis.

25, 5. *Uberiores & præstantiores.* Ita cum plerisque mss. & editis vetustioribus codices regii. Est a Victorio vulgatum *præsentiores.*

27, 1. *Sarciendis.* Vulgò *resarciendis*, sed in vitis codicibus, & veteribus editis.

30, 10. *Sicut & Cinnanis temporibus.* Ita cum Grævio dedimus ex mss. in quibus scribitur, *sicut & cinneis temporibus.* Sic Redit. 1, 4. *excepto illo Cinnano tempore.* Vulgò *sicut & meis temporibus scimus, & nonnullis aliis accidisse accepimus.* Sed ultimæ vocis ne vestigium quidem in mss.

31, 15. *In hac mente.* i. e. in hoc proposito. Ita cum Victorio codices regii, Minus rectè Manutius & Lambinus, *in hanc mentem.*

35, 5. *Hominibus incumbentibus.* Priorem vocem delendam censet Grævius, quam ignorant nonnulli codices; servant regii.

36, 13. *Quumque cum nec persuadendo &c.* Habet nonnihil intricatum hæc constructio, cui vitio

medeheris, si legeris, tum cum nec persuadendo, nec cogendo regi posse vidisset, quum &c.

38, 1. *Par pro pari referto.* Ita ex Vaticano hic & apud Terentium Victorius. Vulgò *par pari referto.*

40, 30. *Qua quum maximè mihi, tum multum etiam &c.* Ita e regis mss. alter, ut e vestigiis suorum voluit Grævius. Vulgati transpositis vocibus omittunt *multum.*

42, 7. *Neque ita multæ, ut pertimescas.* Ita regii codices cum vetustioribus editis. Gebhardus e suis quibusdam mss. maluit *ne pertimescas.*

Ibid. 24. *Quia verebar.* Priorem vocem rectè delet Frid. Gronovius: reddit enim Cicero rationem, cur eos libros non putarit edendos.

44, 16. *Libertatem.* Ita codices & veteres editi, præter Lambinum, qui dedit *liberalitatem.*

Ibid. 26. *Non potui non probare.* Posteriolem negationem dele cum Frid. Gronovio. Sensus enim est, Non potui probare publicanis, seu impetrare a publicanis, ut probarent æquitatem tuam.

47, 12. *Et dolui.* Ita Victorius, & codices adstruunt. Alii malunt & *doleo.*

49, 4. *Aut ne ad ea meditere.* Ne argumenta conquiras ad ea refellenda, quæ ego scripsissem. Ita legit Frid. Gronovius. Mendosa lectio vulgata, *ne ad eam meditere*, in qua prima littera vocis ultimæ adhæsit præcedenti.

50, 18. *Tuarum enim rerum domesticarum habes . . . nuntios.* Ursinus e veteri libro reponit *domesticos.*

51, 1. *Ut neque ea, quæ sentio, nec quæ non sentio velim scribere.* Ita regius optimus. Alter cum vulgatis, *ut neque ea, quæ non sentio velim scribere*, omissis per incuriam librarii ceteris.

ET CORRIGENDA. 473

52, 29. *Quam Servilium.* Ita Corradus & Grævius, præeunte Ursino, & sic duo regii codices, pro vulgato, *quam Sex. Viltium.*

57, 17. *Rempubliam gessimus.* Rectius videtur *rem gessimus*, ut habet Ursini liber vetus.

58, 25. *Civilis regiminis peritiosem, in ratione rerum publicarum oculatiosem.*

59. 13. *Sermonibus . . . quæ &c.* Generis mutatio, per intellectum *non de negotiis quæ &c.* Vide Frid. Gron. Observ. 3, 2.

61, 1. *Ego voluptatem animi nimiam.* Supplementum esse errorem puto. Vide Fin. 2, 4, & Tusc. 4, 15.

63, 13. *Spissius.* Alii legunt *serius*: sed nihil mutandum. Nam *spisso* præter densitatis notionem, etiam tarditatis est; & quoniam *spissis* liquida opponuntur, factum est, ut *liquidò* pro facile usurpetur.

64, 10. *Et possimus & soleamus.* Ita regii codices. Vulgò *possim & soleam.*

65, 24. *Ad Lathurum regem.* Mendosè vulgati *ad Dejotarum regem.* Correximus e vestigiis regii ms. in quo scribitur *ad latum regem*, & ex conjectura Corradi. Designatur autem rex Ptolemæus, Lathuri filius; cum quo Coelius nescio quid habuisse negotii videtur ex ep. 4. lib. 8.

67, 8. *Comicus testis.* *Phania* nomen scenicis personis imponi solitum.

Ibid. 11. *Jam me Pompeii totum esse scis.* Appii filias duxerant Pompeii filius & Brutus.

Ibid. 19. *Quod mihi significabant.* Scribitur in Mediceo codice, *quod nihil significabant*: unde Victorius suspicatur legendum, *quod nonnihil significabant.*

Ibid. 31. *Dolabella.* Qui, futurus mox gener

Ciceronis, Appium ex Cilicia decedentem rem fecerat.

68, 16. *Militaremque rem collocassem. Melius Ursini liber vetus, militemque in ea collocassem.*

71, 9. *De matrimonio.* De nuptiis Tulliae Ciceronis filiae cum Dolabella, conciliante Coelio: quam rem Cicero jocosè reponit in rebus gestis Coelii. Vulgò editur, *de Matrino*: sed quis sit ille Matrinius, & qua de re agatur, nemo docet. Regii codices id habent, quod dedimus.

73, 26. *Hæc nostra laus.* Ita regius codex uterque. Pro vulgato *hæc nostra laus*.

74, 20. *Quas liberalitate suâ contraxerat.* Ita regii codices cum Manutio & Frid. Gronovio, hoc est, Dolabellam, intermissis ob civile bellum judiciis, fore liberam a vexantibus creditoribus ob æs alienum, quod profusis sumptibus contraxerat. Lambinus ex unico, quem appellat, codice, maluit *libertate*, hoc est, inquit, accusatione Appii, quem in judicium vocaverat, Pompeio, Bruto, aliisque indignantibus.

76, 12. *Te nullam referre.* Ursinus censet auctoribus libris veteribus legendum *te nullas referre*.

77, 9. *A quaestore curatur.* Ita rectè regii codices. Minus bene vulgati, *a quaestore curetur*.

78, 24. *Amplius frumenti.* Vetus liber, Ursino teste, habet *amplius supplementi*.

83, 5. *Quod vidi.* Ita regii codices cum duobus Grævianis. Est a Victorio vulgatum, *quod juvet*, i. e. ut interpretatur Frid. Gronovius, utiliter, & in rebus dignis curiosus.

84, 14. *Non invitâ Minervâ.* Non sine litteris nostris. Tacitè promittit se scriptum aliquod ipsi dicaturum, perinde ut Appius ad Ciceronem de auguratu scripserat. Gronovius. Vide infra epp. 4, & 9.

Ibid. 16. *Appiada*. Erat in foro monumentum Clodiorum, in quo statuæ dearum, in his, ut videtur, Minervæ, quæ *Appiades* dicebantur.

88, 6. *C. Pomptinum*. Ita nomen constanter scribitur in regiis codicibus. Magna in eo varietas est in Gruteriana & Græviana editione. Modò enim dicitur *Pontinius*, modò *Pomtinus*, aut *Pomtinus*.

90, 1. *Quo quidem homine neminem*. Ita regius codex uterque. Vulgati minùs rectè, *quo quidem hominem neminem*.

91, 12. *Ad illam maritimam partem*. Fortasse legendum, *ad Sidam maritimam partem*. Vide ep. quæ proximè sequitur.

92, 6. *Priùs conveniamus, quàm decedas*. Ita regius codex optimus. In aliis mss. locus est, teste Victorio, mutilus. Legitur in vulgatis, *priùs ut te conveniam*.

99, 2. *Viros eos, qui ea vobis reliquissent*. Ita regii codices cum Grævianis, pro vulgato, *viros esse, qui &c.*

Ibid. 5. *Ut mihi nihil... ad gloriam putarem deesse*. Ita regius optimus, sine voce *acquirendum*, quam servant vulgati, omisso verbo *deesse*.

Ibid. 14. *Generis præstantia seu bonitas*.

Ibid. 25. *Apud me sanè & alii sunt, qui me colant, maximè autem prudens consiliarius Jupiter*. Il. á 174.

Ibid. 27. *Querulus, criminandi cupidus*.

104, 14. *Ad generum tuum Lentulum*. Mendum est in nomine, quod aut mutandum, aut delendum. Appio duo generi, Pompeii filius & Brutus. Lentuli nusquam mentio.

106, 25. *Sententia bima*. Ut provinciæ ab iisdem obtinerentur per biennium.

107, 1. *Ad meos litteras mittam.* Ita regii codices, pro vulgato, *ad me litteras mittam.*

108, 23. *Hominis Epicurei, ad se omnia revocantis.*

Ibid. 31. *Longi subsellii... judicatio*, hoc est, ad quam decernendam multi requiruntur, qui iudices sedeant.

112, 24. *Quum tibi... ea tribui.* Addunt quidam verbum *video*, sed in vitis codicibus, nec sententiã postulante.

116, 31. *Adversantem.* Ita codices & plerique editi, & vox ex mente Ciceronis refertur ad *contentionem*. Lambinus dedit *adversante*.

122, 16. *Sed ita cecidisse.* Frid. Gronovius legendum censet, & *ita cecidisse*. Sic enim coheret oratio.

124, 28. *In quotidiana vita... quam his artibus studiisque colimus.* Ita Grævii codices & e duobus regiis alter, idque probat Frid. Gronovius, ut multò elegantius vulgatã lectione, *cum iis artibus studiisque*, *quæ colimus*. Mox idem codex regius habet, ut voluit Ursinus, *vellem ita fortuna tulisset, ut quanti ego... tanti tu meos facere posses*. Minimè Tulliana videtur esse vulgata lectio, *velim ita fortuna tulisset, quanti ego... uti tu meos facere posses*.

127, 27. *Rem vides quo modo se habeat.* Ita probante Frid. Gronovio codices regii cum Manutianis, Vulgò editur, *res vides quo modo se habeat*.

131, 18. *In hoc... bello cavendo & prædicendo.* Ita dedimus ex conjectura Heumanni, licet regii codices retineant vulgatum *prædicendo*, quod videtur locum hîc habere non posse.

134, 9. *Uno exemplo.* h. e. iisdem verbis scriptas.

Ibid. 21. Dissimulare, dissimulanter loqui.

Ibid. 22. Simulans, ironice loquens:

136, 10. *Is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse.* Nec male unus e regiiis mss. *is enim id eo loco negavit &c.*

138, 27. *Minoris existimare.* Ita cum Grævio codices regii. Vulgò *minoris æstimare.*

Ibid. 28. *An illius vicem, cedo, doles?* Ita regius optimus. Vulgatum, *an illius vicem, credo, doles*, sic emendabat Vobkensis, *at illius, credo, vicem doles.*

143, 28. *Consanuisse.* Duxisse cicatricem. Ita regii & optimi quique codices. In quibusdam male scribitur *consenuisse*, quod tamen Manutio probabatur.

146, 31. *Cujusmodi res esset.* Frid. Gronovius mallet, *cuicuiusmodi res esset*, & sic solet Tullius.

149, 26. *Iisdem igitur te rebus... hortor.* h. e. iisdem momentis, rationibus. Ita Frid. Gronovius e mss. in quibus scribitur, *iisdem igitur de te rebus.* Abundat præpositio *de*, quam tamen servant regii. Lambinus transpositis vocabulis dedit, *iisdem igitur te de rebus... hortor.*

154, 20. *Natura in nobis dominatur.* Ita cum Grævio codices regii. Vitiosè vulgati ex quibusdam mss. *natura in bonis dominatur.*

155, 7. *A P. Magio Cilone.* Ita nomen scribitur in mss. etiam regiiis, non, ut vulgò editur, *Chilone.*

157, 5. *In quo debebat esse.* Frid. Gronovius, & post eum Grævius ex uno codice reponunt *debeat.* Paulò post iidem ex eodem codice, pro *fortunâ abjectus*, malunt *fortunâ adfectus.* Regii utroque loco vulgatum servant.

159, 20. *A quibus tenetur.* Ita regii. Vulgati præpositionem omittunt.

161, 9. *Quod sentias, aut re efficere posse, an denique &c.* Ita regius optimus, cui consentit alter, additâ tamen voculâ *si* ante voces, *quod sentias*, quam Grævius quoque deletam voluit. Vulgati a correctoris manu, *quod sentias, aut re efficere si possis &c.*

163, 15. *Accommodassem.* Vulgò *accommodavissim.* Leve est, sed regis codicibus obsequimur. *Sed tamenetsi.* Vide Muretum Var. Lect. 11, 17.

168, 20. *In aliquo magistratu.* Ita cum vulgatis regii. Grævii codex unus scribit *in aio magistratu*, unde proclive est cum Frid. Gronovio legere, *in minimo magistratu.*

172, 1. *Q. Metello Meposi.* Error typographicus. Lege *Nepoti.*

173, 4. *Omnium servandorum.* Vulgati *reservandorum*, aut *conservandorum*; sed invitis melioris notæ codicibus.

155, 14. *Homini pudenti.* i. e. homini frugi. Ita edidit R. Stephanus, probantque Frid. Gronovius & Grævius præ vulgato, *prudenti.*

Ibid. 28. xxxv. *Supple centenis millibus, nostræ pecuniæ 437500. libellis Turonensibus.*

176, 9. *Omnino semissibus &c.* Regii codices scribunt *omni* vel *omnis semissibus*, idque favet conjecturæ Frid. Gronovii legentis *bonis semissibus*, i. e. iis, quorum fides non laborat, parata facultas est pecuniæ mutuæ, sub semissibus usuris, vel fœnore annuo sex nummorum in centenos.

180, 17. *Sed in Marco benevolentia impari.* Hæc non immeritò suspecta Frid. Gronovio, legendumque conjicit, *sed ut Marco benevolentiam impertio, hoc magis sum, Publio deditus.*

188, 13. *A qua te fecti.* Ita Victorius, proxi-

mè ad codices, in quibus vitiosè scribitur *affecti*. Alii legunt *affici*, *allici*, *deflecti*.

189, 5. *In legendo scripto*. Unus e regii habet, *in legendo te scriptore*. Ultimam vocem delendam censet Grævius.

Ibid. 24. *Alcibiadis fugâ*. Vulgò *Themistoclis*. Sed hoc nomen pluribus in mss. teste Gebhardo, non comparet, & hoc loco aut scripsit Cicero, aut debuit scribere, *Alcibiadis*.

194, 3. *Itaque hoc etiam fortiozem me puto*. Ita quidem regii codices cum vulgatis: sed Ursinus rectè præfert e veteri libro, *atque hoc etiam fortiozem me puto*.

Ibid. 27. *In omni desperatione fortes*. Ita regii mss. cum veteribus editis. Malè Gebhardus ex quibusdam codicibus reposuit *in omnibus desperatione fortes*; quæ tamen lectio mirum quantum ipsi placet.

196, 1. *Quàm discesserat*. Nempe Cæsar. Ita e codice Vaticano Victorius. Nam regii vitiosè cum vulgatis, *quàm a me discesseras*.

197, 3. *Nam offendas*. Passivè pro non offendaris. Sic. ep. 1. lib. 1. ad Q. Fratrem, *si quis est in quo jam offenderis*; & Verr. 1, 25. *veritus ne quid in ipso se offenderit*.

198, 26. *Propter quotidianos metus*. Ita codices regii cum Grævianis. Alii, *propter quotidianos metus*.

200, 2. *Hac prolatio temporum*. Regii codices ab emendatrice, ut videtur, manu, *hac perturbatio temporum*.

201, 27. *Esse functurum*. Ita regii, cum Gebhardo & Grævio. Alii minùs rectè *esse functum*.

202, 24. *Tuum crimen*. Vocem posteriorem cum Gulielmio rectè deleveris.

203, 1. *Invidia annonæ inimici*. h. e. cujus auctor is erat, qui esset non solum tuus, sed & amicorum tuorum inimicus. Vulgati malè distinguunt post vocem *annonæ*.

Ibid. 26. *Testimonium non cepisse*. Locus non videtur sanus. Manutius & Lambinus reponunt *non dedisse*. Grævius affert ex uno codice *non accepisse*.

204, 10. *Et illud adjunges*. Ita cum vulgatis codices regii. Grævius dedit, *si & illud adjunges*: sed voculam *si*, quæ potiùs obest sententiæ, quàm prodest, delevimus.

208, 18. *Quoniam lege Juliâ*. Vulgò *quum lege Juliâ*. Regios codices sequimur.

209, 13. *Rationes deferre*. Frid. Gronovius censet legendum, *rationes referre*: & paulò post, ubi *pro laeis*, reponit *pro collatis*.

210, 18. *Nam de Luceio*. Vox corrupta. Veteres editi habent, teste Victorio, *nam de logeo*; & sic legendum esse censet Lambinus, remque eandem paulò post attingi, *sed . . . quando de logeo parum gratum est*. Logeum, sive λογεῖον videtur fuisse sanum, in quo pecuniæ deponerentur.

211, 17. *In pecunia exacta ita efferre*. Plures mss. Grævio inspecti habent *in pecuniâ exactâ*, unde ille suspicatur legendum esse, *in pecuniâ exactâ ista referre*. Frid. autem Gronovius pro *ita efferre*, reponit *ita efferri*, h. e. ex rationibus a me relatis causam capere, cur mihi succenseret.

212, 14. *Decessissemus*. Ita regii codices, pro vulgato, *decessimus* aut *decessemus*.

Ibid. 26. *Bis & vicies*. Libellis Tur. 275000. Ita pecuniæ istius summa exprimitur ep. 1. libri 11. ad Atticum. Malè in vulgatis effertur signis numeralibus XXII.

213, 23. *Tecum esse ita communia mihi omnia, quæ opto contingant, ut &c.* Ita regii codices, & primus Grævii, qui voculâ unâ transpositâ legendum censet, nam *tecum esse communia mihi omnia, ita quæ opto contingant, ut vehementer velim.* Nam vocem *communia* delere invitis tot mss. videtur esse temerarium.

219, 8. *Vereor, ne... nefas sit dicere.* Vulgati, *non vereor*: quam negationem cum Grævio, ita sensu flagitante, delevimus, & abesse a veteri codice testatur Victorius.

Ibid. 15. *Videbamus sequi.* Ita Grævius & regii codices. Vitiosè vulgati, *videbatur.*

Ibid. 23. *Quam ratio & veritas præscribit.* Ita Grævii codices, quibus accedunt etiam regii, quæ lectio præstat vulgatæ, *quâ ratio & virtus præscribit.*

220, 1. *Atque hæc mihi scribenti veniebat in mentem, me cum esse.* Est hæc lectio vulgata, quam adstruunt regii codices. In Græviana editione legitur *veniebant*, fortasse errore typographico.

221, 27. *Alterutrius utrius.* Dele vocem posteriorem.

222, 1. *Superioribus litteris.* Hæc epistola in regio optimo rectè ponitur secundo loco: præcessit eam, quæ proximè sequitur, & quæ in vulgatis locum occupat non suum.

Ibid. 27. *Ut tum sit vivendum.* Vulgò, *ut non sit vivendum.* Correxerit Grævius e suis mss. quibus accedunt regii.

223, 5. *Aut eorum, qui remanserint.* Notat Victorius hæc verba notha esse & supposititia, quibus omnes codices etiam regii destituuntur.

Ibid. 11. *Noctuam Athenas.* Supple porto,
Tomus XI, Y

mitto : proverbium in eos , qui rem tamquam novam afferunt eò , ubi ejusdem rei magna copia est. Noctuæ Palladi quum essent sacrae , innumerabiles Athenis erant noctuæ , vivæ , pictæ , sculptæ , tamquam insigne ipsius deæ.

225, 18. *Ego certò sciam... haud.* Hæc verba , quæ alio caractere dedimus , nulli codices , ne regii quidem agnoscunt , ab iis intrusa , qui lacunas omnes ex ingenio supplere , in animum induxerant.

229, 27. *Summamque eruditionem.* Ita emendavit Frid. Gronovius. Vulgò *summamque virtutem* , quæ vox præcessit , & oscitanti librario imposuit.

230, 25. *Studiorum & partium.* In codicibus etiam regiiis deest conjunctio , unde Manutio videtur legendum *studiorum parium*. Suprà nonnulli addunt negantem particulam ante vocem *ve-reor* , sed in vitis codicibus , & sensu recusante.

232, 21. *Quàm ut , quoniam... populus jusserrat.* Ita regius unus ; alter vitiosè , *quàm ut , quomodo.* Vulgò *quàm ut , quum &c.*

238, 20. *Laudo aliquem , num offendo ?* Si fortè quempiam alium honestè appello , quid scio , an eum laudari ferat ? *Quum porrò offendam &c.* Si quid fortè dixi in alicujus præjudicium , aut contumeliam , unde scio , an eum taxari nolit ? Ita Frid. Gronovius interpretatur locum , quem alii variis conjecturis sollicitant.

240, 20. *Protinus non responderunt.* Vulgò *potiùs non continuò responderunt* , ut mendosè habent regii codices. Correxerit Grævius , deletà voce *continuò* , quæ fuit ab aliquo margini adscripta explicatio vocis *protinus*.

241, 14. *T. Farfanio.* Ita hîc , & in epistola ;

quæ proximè sequitur, scribendum esse nomen constat ex veteribus libris, non autem, ut in vulgatis est, *Furfano*.

243, 1. *Trebanio*. Ita nomen scribendum esse duximus ex auctoritate nummi argentei, quem laudat Ursinus. Ex regiis codicibus alter habet cum vulgatis *Trebianio*, alter *Trebatio*, mendosè quidem, sed proximè ad verum nomen.

Ibid. 4. *Antea misissem &c.* Patet ex quibusdam mss. & editis hoc esse initium epistolæ, & quidem scriptæ ante proximam sequentem, cui tamen in vulgatis annectitur.

Ibid. 22. *Non diuturnam fore*. Ita regius uterque, pro vulgato *non diuturnè fore*.

245, 10. *Fidem... paratam putent*. Vulgò *parata*, sed invitis codicibus etiam regiis.

Ibid. 25. *Quasi devincti*. Ita cum pluribus editis alter e regiis. Alii vitiosè *casti devincti*.

248, 13. *Quod si mihi per me efficiendum fuisset*. Ita Manutius & Grævius. Alii *per te*. At Frid. Gronovius reponit *pro te*, quod rectum videtur.

Ibid. 26. *Quam quia Cimber habebat*. Scil. rogationem necessariam, quod propinquus esset Ampii. Ita codices, & plures editi. In quibusdam mendosè legitur *quas*, quia præcessit vox *rogationes*.

249, 10. *Hæc ad te perscribi*. Lambinus & Grævius censent addendam vocem *oportere*, quæ per oscitantiam omissa sit a librariis, quia paulò post idem verbum *perscribi* sine illa voce iteratur.

253, 17. *Kal. intercalares priores*. Hoc anno Cæsar fastos correxit, utque Romanus annus, qui valde perturbatus erat, in eam formam componeretur, quam nunc obtinet, præter mensem Merke-

donium, qui ex instituto Numæ in Februarium insertus fuit, duos menses intercalari jussit ante mensem Decembrem. Hinc *Kal. intercalares priores & posteriores.*

255, 14. *Patris tui.* De quo Brut. 68.

257, 23. *Ante virtutem sudorem dii posuerunt immortales.*

258, 8. *Munerum regionum.* Victorius præfert *regiorum*, & sic vocari ludos illos Cæsaris putat in ipsius invidiam.

Ibid. 21. *In quo sit species.* i. e. dignitas & honestas. Ita cum Victorio Grævius, & sic etiam habent regii codices. Alii malunt *in quo sit spes*, nempe venturum te in eorum numerum, qui sunt intimi Cæsaris,

259, 14. *Adventibus.* Ita Victorius, quem sequitur Grævius. Vulgò *advenientibus.*

260, 24. *Si victus esses.* Mallet Frid. Gronovius; *si vicisses . . . interitum*, propter proscriptiones & cædes denuntiatas a Pompeianis, aut *si victus esses, servitutem*, nempe sub Cæsare, quod evenit.

265, 4. *Stabianum perforasti, & patefecisti Sejanum.* Nomina sunt prædiorum vicinorum, in quæ prospectum sibi Marius aperuerat. Sed in ultimo mirè variant codices. Lambino & Gebhardo placebat *Misenum*. Suprà dedimus *in illo cubiculo tuo*, pro vulgato, *ex illo cubiculo tuo*, qui error non insolens librariis, quia proximè sequitur eadem præpositio.

Ibid. 23. *Nosti enim reliquos ludos, qui ne id quidem leporis habuerunt.* Ita regius optimus, ut conjecturâ præceperant Ursinus & Gulielmius. Vulgò editur, *nosti enim reliquos ludos. Quid? ne id quidem leporis habuerunt.*

Ibid. 31. *Cetrarum tria millia*. Clypeorum ex corio elephantino exsectorum. Ita cum Grævio dedimus e vestigiis mss. in quibus scribitur *creterarum* aut *createrarum*. Vulgata lectio *craterarum*, quæ est tamen regionum codicum, planè mendosa: quid enim eo numero *crateræ* in equo Trojano? Paulò pòst Ursinus rectè reponit in *Iliaca pugna*, pro *in aliqua pugna*.

267, 1. *Ludis senicis*. Has voces vacare censet Victorius, & ex annotatione marginali temerè a librariis huc insertas.

272, 27. *Maximarum rerum gloriam*. Hanc Victorianam lectionem servant regii, quæ præstat vulgatæ ab Grutero & Grævio, *maximam rerum gloriam*, nisi fortè error est typographicus.

274, 8. *Dum hîc sumus*. Addunt vulgati, *Vides enim quantò pòst unà futuri simus*: quas voces ignorant meliores mss. delevitque Grævius, cum ceteris vix satis cohærentes. Has tamen servant codices regii.

275, 15. *Vel hunc Leptæ delega*. Regii codices scriptum habent *vel Leptæ delegam*, unde firmatur conjectura Rutgersii reponentis, *vel Leptide legatum*. Fuit autem in Africa Leptis colonia Julia, in qua ejus regionis præfecti sedem ac domicilium habebant.

276, 2. *Quod familiam ducit*. Quod est inter ejus bona primum ac præcipuum: metaphora ducta a philosophis, quos auctores ac duces alii ejusdem sectæ sequuntur.

277, 5. *Manibus gypsatissimis*. Manibus gypso, ut candidiores sint, illitis gubernans vocem. Ita locum interpretatur Frid. Gronovius. At Samuel Petitus censet mendum esse in voce *manibus*, reponitque *quibus III anibus gypsatissimis*, ut

sensus sit, in Medea Euripidis Corinthiacas matronas opulentas & primarias fuisse, quibus illa *tribus anibus gypsatisissimis*, h. e. canis non solum, sed & albo colore candentibus, Medea *persuasit* &c.

Ibid. 8. *Nam multi suam rem &c.* De his versibus vide Muretum Var. Lect. 8, 17.

279, 24. *Propter ejus occupationes.* Codices, excepto uno regio, non agnoscunt vocem ultimam, neque ea defectui supplendo idonea videtur. Mallet Victorius *propter ejus luctum*. Constat enim eo tempore mortuam esse Juliam Cæsaris filiam, quæ Pompeio nupta erat. Vide ep. 1. libri 3. ad Q. fratrem.

280, 5. *Terræ filius.* Convenit in hominem ignobilem & nullis majoribus.

281, 12. *Quem antea ne andabatam quidem defraudare poteramus.* Qui adeo delectaris spectaculis amphitheatralibus & muneribus gladiatorum, ut ne andabatis quidem, in quibus minima voluptas est, introductis abesse spectaculo velles. Andabatæ oculis obsutis cæci pugnabant; unde proverbium, *andatarum more pugnare*, in eos, qui inter se litigant de re aliqua, quam non intelligunt. Frid. Gronovius.

282, 15. *Tot interregnis.* Hoc anno respublica fuit per sex menses sine magistratibus. Prodebantur interreges, quorum non ultra quinque dies potestas erat. Itaque ille, unde petebatur, iudicium pati coactus non esset, si ab singulis interregibus binas postulasset *advocationes*, seu tempus advocandi amicos, & de petitoris actione deliberandi.

284, 3. *Titius.* Ita nomen scribitur in plerisque mss. quos inter duo regii. Victorius maluit

Sejus, e codice Mediceo, qui habet *Zeius*.

Ibid. 15. Rempublicam administrare.

285, 26. *Treviros*. Galliæ populos. *Audio capitales esse*, i. e. bellicosos. In his Cicero pro more suo jocatur. Inter minores magistratus erant Romæ *triumviri* seu *treviri capitales*, quorum munus erat præesse carceri, punire fontes, cognoscere de furtis servorum, &c. Erant etiam *triumviri* seu *treviri monetales*, quos ita inscribebant *a. a. f. f.* hoc est auro, argento, ære stando feriundo:

286, 4. *Vestius*. Ita nomen scribitur in mss. & editis veteribus. Recentiores maluerunt *Vettius*.

Ibid. 19. *Quàm sapissime cognoscerem*. Ita regius optimus. Alter cum vulgatis, *quàm sapissime cognoscere*.

288, 3. Spectandi cupidum.

Ibid. 4. *In hibernis inlektus*. h. e. delinitus, inescatus, captus aliquâ illecebrâ. Ita Gulielmius & Frid. Gronovius, pro vulgato, *in hibernis injeetus*.

291, 22. *Græculam tibi misi cautionem*. h. e. firmiorem, quàm vestræ sunt. Ego tibi cavere volui hac epistolâ, meâ manu scriptâ, cujus promissis cave fidem abroges. Ita Turnebus. At Victorius & Manutius intelligunt de epistola Græcè scripta ad Cæsarem.

Ibid. 29. *In palimpsesto*. Membrana fuit iterum abrafa, ut in ea rursus aliquid scriberetur.

292, 3. *Quàm hæc exscribere*. Quàm epistolas tuas, in palimpsesto scriptas, in chartam puram transferre. Ita Canterus post Manutium. Alii hæc verba delent, in quibus variant codices. Scribitur enim in quibusdam, *quàm hæc scribere*, in aliis, *quàm hæc non scribere*.

293, 11. *Propè subnegaram, non tribueram certè.* Ita Camerarius, & favent codices, in quibus scribitur *propè subnegaram, non tribuere aut tribuerim certè.* Vulgò editur, *propè subnegarem, non tribuerem certè,* sensu impedito, & parum commodo.

294, 16. *Lupercal.* locus in urbe Roma, sic dictus a fano Panis Luperci. Ibi domum ædificabat Trebatius.

Ibid. 23. *Lotum.* Loti deliciarum causâ summâ arte in domibus colebantur: advenæ autem raram arborem visabant, & ejus jucundo aspectu tenebantur. Illâ autem excisâ, Trebatius & prospectui consulebat, & rebus suis, quum domus non jam hospitem frequentiâ celebraretur, & oneri esset domino: nam in verbo *prospexeris* videtur sensus esse ambiguus. Ita Victorius & Grævius locum legunt & interpretantur. Manutio magis arridet *lucum*: sed *lucum*, dicatam alicui deorum silvam, excindere, nefarium facinus veteres existimabant.

295, 6. Niconis de edacitate.

Ibid. 19. *Si bonorum.* Legendum censet Manutius *ni bonorum*: est enim hæc formula sponsonum.

296, 18. *Scavola & Testa.* Trebatii cognomina, quæ per copulam disjungit, quasi plures essent in uno Trebatio jureconsulti.

Ibid. 27. *Tantum quòd.* i. e. vix, modò, commodum, simul ac. Ita cum Victorianis codicibus regii. Malè in quibusdam omittitur *quòd.*

297, 19. *Damasippus.* De quo Horatius Satir. 2, 3.

300, 10. *Patriâ suâ.* Sardinia. De Tigellio vide Horatium Satir. 1, 3.

Ibid. 11. *Eumque addiſtum jam tum puto eſſe.* Duo ultima verba delet Frid. Gronovius. Eum præſertim, inquit Cicero, quem jam ante tot annos prædicavit *Calvus* poëta, ut Hipponax Anthermum & Bupalum, & quaſi præco venalem expoſuit, tradiditque infamiæ velut proprium & addiſtum.

Ibid. 26. *Salaconis.* Salaco is dicitur, qui ſimulat ſe divitem eſſe, quum ſit pauper, in pauperie ſuperbiens, aut etiam luxurioſus & mollis.

301, 11. *Ne, ſi iſtum habuerimus.* Fortè vox excidit, ut legendum ſit, *ne, ſi iſtum*, nempe Tigellium, *habuerimus inimicum, rideamus riſum* Sardonioum; quod dicitur de iis, qui in maximo ſuo damno & periculo rident & jocantur. *Manum de tabula.* Proverbium ſumptum a pueris pictorum, qui, abſente magiſtro, ſumpto penicillo, aliquid & ipſi furtim pingere conantur. *Magiſter adeſt.* Nempe Cæſar. *Vereor ne in Catonium Catoninos.* Ne ad inferos demittat Catoni deditos, meiſum & te, qui Catonis laudes ſcripſimus.

Ibid. 22. *Urge igitur.* Ita cum vulgatis codex unus e regiis. Alter, *urgeo igitur*, quod videtur rectum.

302, 12. *Vesicæ & inteſtinorum morbos.*

Ibid. 16. *Inteſtinorum morbum.*

Ibid. 22. *Mediocritatem, frugalitatem.*

Ibid. 29. *Alvi profluvium.*

304, 28. *Ubi nec Pelopidarum.* Supple *nomen; nec facta audiam.*

306, 5. *Uſu quidem tuus, poſſeſſione autem Attici.*

Ibid. 17. *Noſtra reſigere.* Hoc eſt, pecunias, quas hîc habeo collocatas, & quaſi fixas, libe-

rare & relegere. Ita Frid. Gronovius, & sic etiam regii codices. Vulgò editur *nostra defigere*.

309, 19. Festivitas, lepos, vel etiam mimica & scurrilis facetia. Hinc Volumnio isti cognomen *Eutrapelo*.

310, 3. Venere carens, venustatis expers.

Ibid. 4. *Nisi...* ambigua oratio, *nisi...* superlatio, exsuperantia, *nisi* agnominatio, *nisi...* præter expectatum.

Ibid. 9. Artificiosa.

312, 12. *Illis interioribus litteris.* i. e. reconditis, subtilioribus. Addunt vulgati *meis*, quæ vox sensum obscurat, & malè hîc ab oscitante librario repetita est. Intelliguntur enim litteræ interiores non Ciceronis, sed ipsius Volumnii.

313, 11. *Quod tibi decedens.* Immo *discedens*, ab ipso scil. Cicerone, quem proficiscentem in Ciliciam profecutus erat. Nisi fortè Coelius *decedere* posuit, pro *discedere*.

314, 22. *Auditionem accepi.* Durior & horridior interdum Coelius est, in explicanda sententia, quis enim sic loquatur? *ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi.* Fortasse hoc illud est, cur in eo *sordes verborum* Tacitus appellet, & subjungat *amarior Calius*, & Quintilianus *asperitatem* ei tribuat in dicendo. Manutius.

315, 13. *Subrostrani.* Homines urbani, otiosi, qui totum diem sub rostris ambulant, circulos faciunt, &c. Iidem dicuntur *subbasilicani*, aut etiam *columnarii*.

Ibid. 18. *Embaneticam.* Naviculariam scil. artem, quæ vox huic loco parum est commoda. Turnebus conjiciebat *empeneticam*, a Græco *ἔμπενη*, i. e. esuritionis artem. Frid. autem Gronovius *ἐμπενη* facere, seu curare se vomitoriis. Vos-

suis ad Catullum notat, Bauli olim fuisse tabernam & deversorium totius Campaniæ affluentissimum.

316, 1. *Me repræsentante*. Vox corrupta. Manutius non displicebat, *me prehensante*; Frid. Gronovio, *me in re præsentanti*, i. e. quum ipse adessem.

318, 23. Opus accuratè scriptum.

Ibid. 31. Doctrinam, loci alicujus philosophici explicationem.

319, 15. *M. Calidum... postulatam a Galliis duobus*. Hanc conjecturam Corradi pluribus firmat Pighius ad annum Urbis 703. probatque Grævius. Vulgò editur, *M. Claudium... postulatam a Gallis duobus*.

320, 1. *Hoc scaturit*. Ebullit, fervidè jactat, ut fons aquas ejaculatur. Nec malè Lambinus conjicit, *hic senaturit*.

Ibid. 26. *Inde Hirrum cuncti ad non faciendum flagitare*. Erat enim in eo culpa eadem, quæ in Viniciano. Ita dedimus ex optimo regio, & est dictio Cœliana. Vulgò editur *jam vel an non faciendum*.

321, 5. *Qua appeteretur*. Frid. Gronovius e conjectura, *quando repeteretur*.

Ibid. 16. *Factum iri*. Usitatus erat *actum iri*: sed Cœlianum est.

Ibid. 25. *Curesque mihi ut vehantur*. Mallet Grævius *venentur*.

323, 12. *In quodam incili jam omnia adhaferunt*. Hanc Manutii emendationem probant Frid. Gronovius & Grævius. Mendosè codices, *in quodam incilicia omnia adhaferunt*. Incilia in agris & in viis excitantur ad cohibendam aquam, & aliè derivandam.

325, 6. *Consepta*. i. e. munita, ne accusatio valeat. Ita codices regii. Alii legunt *consecra*, vel *conficta*.

Ibid. *Frigessimus*. Fortè, inquit Frid. Gronovius, *senescimus*. Idem infra legit *patiùs sine Parthis*.

326, 22. *Nondum retulerat*. Locus obscurus, nisi fortè legendum cum Pantagatho & Ursino, *mundum retulerat*. Paulò pòst idem Ursinus, pro *minimè vellem*, reponit *minimè nollem*.

327, 27. *Si quid in Thuriis suis esset, ut Vestorius teneret*. i. e. haberet, possideret, non tamquam ob debitum, quod exigebat Vestorius, Sempronius abjurabat, sed in gratiam Ciceronis arbitri inter eos sumpti. Ita Frid. Gronovius locum emendavit, proximè ad regios codices, in quibus mendosè tantùm scribitur *injuriis*, pro *in Thuriis*. Vulgò editur nullo sensu, *si quid injuriis suis esset, ut Vestorius teneretur*.

328, 9. *Loqui*. Passionem tribuit verbo, actionem potiùs requirenti: sed antiquum fuit, inquit Frid. Gronovius, id est, Cœlianum.

330, 6. *Sex abducere*. Rectè monet Frid. Gronovius, mendum esse in numero, qui haud dubiè multò major esse debuit.

Ibid. 13. *A. D. pridie &c.* Ita locus scribitur in uno e regiis mss. ut voluit Frid. Gronovius. Vulgò editur I. V. quas litteras explicare fatetur se non posse Victorius.

333, 27. *Curionem... objurgat; ac repulsá se mutavit*. Ita Grævii codex optimus, pro vulgato, *Curionem... objurgatus, hac repulsá se mutavit*.

334, 23. *Memoriá teneas*. Ita rectè codices regii, pro vulgato *teneres*.

335, 4. *Si nullam spem... ostenderit*. Ita cum

editis veteribus unus e regiiis codicibus. Vulgati, si ullam spem... ostenderit.

339, 4. *Comitiales eripiebantur.* Consules nimirum diebus comitialibus de cœlo servabant, ne Curio posset agere cum populo, quod non licebat, quum augures, consules, aut reliqui magistratus in auspicio erant: quæ ratio, reip. sanè utilis, obsistendi perniciosis legibus tribunorum.

Ibid. 10. *Se his supplicationibus... non usuros.* Non decreturos cuiquam imperatori supplicationes, præterquam Ciceroni.

Ibid. 19. *Quum de hostibus ageretur.* Rectè hanc lectionem mendii arguit Victorius; reponit autem ex Mediceo codice *de hostiis*, nec tamen sensum loci hujus satis aperit. Planum esset *de supplicationibus*, quæ vox compendiosè scripta potuit imponere librariis. Videtur in decernendis supplicationibus requisitus fuisse numerus senatorum legitimus: triumphii quidem *judicatio* dicitur ep. 9. libri 3. *res longi subsellii*. Porrò senatores rarò conveniebant justo numero; quivis autem senator, qui vellet impedimento esse, ne fieret senatusconsultum, poterat, inquit Festus, dicere consuli, *numera senatum*.

341, 28. *Collegam tentasse.* L. Pisonem, qui censor cum Appio. Vulgò *collegium*. Emendarunt Frid. Gronovius & Grævius.

342, 3. *Ipsum ut prehenderem.* Ita iidem Gronovius & Grævius emendarunt vulgatum, *ipsum reprehenderem*.

Ibid. 18. *Polam Servium.* Vulgò *palam Servium*. Emendavit Manutius certissimâ conjecturâ, quam firmat infrâ Cœlius ipse. Vide ad Q. Fr. 1, 13.

343, 3. *Quadragesima diebus.* Ita regii codices. Vocem posteriorem omittunt vulgati.

. Ibid. 20. *Decussa*. Translatio a veste, de qua decutiuntur sordes. Quidam legunt *decursa*.

. 344, 3. *Stomacho est Magnus*. Vulgati *stomacho est scily Pompeius Magnus*. Sed voces ex nota marginali perperam insertas rectè deleverunt Manutius & Lambinus.

Ibid. 8. *Quemadmodum hoc Pompeius laturus est, quum cognoscat, quidnam reipublica futurus sit?* hoc est, quo loco ejus futura sit auctoritas in rep. *Si autem non curet &c.* Ita teste Manutio, Sigonii liber, ut habent duo regii codices. Locus est in vulgatis non uno modo interpolatus, *quemadmodum hoc Pompeius laturus sit, quum cognoscat quidnam reipublica futurum sit, si aut non possit, aut non curet.*

346, 6. *Omnino satis spatii sit.* Fortè, inquit Frid. Gronovius, *opto satis spatii sit.*

Ibid. 26. *Summo periculo*. Ita cum Gravio dedimus e regio codice, in quo compendiosè scribitur suo, pro *summo*, unde vulgatum *tuo periculo*.

348, 14. *Psecade, i. e. ancillâ, servâ natus*. Hanc Pantagathi lectionem receperunt Lambinus & Grævius. Vulgò *ipsa catenatus*.

Ibid. 21. *Exanimatus tuis litteris, quibus te non nihil triste cogitare ostendisti... has ad te illico litteras scripsi.* Ita regii codices. Locus in vulgatis abundat vocibus superfluis, & malâ interpunctione laborat.

349, 14. *Quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam... odisse.. cogamur, aut impiam cogitationem... habeamus.* Supple ex sensu, *ne quid de te gravius consulas.* Locum in vulgatis interpolatum dedimus ex utroque regio codice.

350, 6. *Sed tamen ab eo petivi.* Vocolam sed quam ignorant regii delevimus.

351, 28. *Irritavi in me Catonem.* Regii codices, & quidam alii scribunt *arruntanum me Catonem*, unde Frid. Gronovius divinabat, *alterum me Catonem* scil. videbitis.

352, 5. *Quod firmissimum est.* Lege cum Frid. Gronovio, *quo firmissimus est*, nempe Cæsar.

354, 20. *Dijudicetur.* Ita Victorius e vestigiis mss. in quibus, omissis litteris, quod non insolitum librariis, scribitur *dividetur*. Alii malunt *videatur*.

355, 11. *Obsoleta, non recens.*

356, 14. *Sensim, latenter, clam.*

357, 7. *Libros de ratione regendæ reipublicæ.*

Ibid. 9. *Navare rempublicam.* Grævius mallet *juvare*, & sic habet Maphæi liber.

358, 17. *Noctuam Athenas.* Vide supra lib. 6, 3.

Ibid. 24. *De rebus possibilibus me scito secundum Diodorum, seu ex sententia Diodori judicare.*

Ibid. 27. *Ex iis rebus, quæ fieri non possunt.*

Ibid. 28. *Judicium, sententia... Chrysippine.*

359, 4. *Secundum Chrysippum possibile est.*

Ibid. *De Coctio.* *Quid si de Cocceio, de quo ad Att. lib. 12, 13.*

Ibid. 7. *Si hortum in bibliotheca habes.* Significat e bibliotheca se non egressurum, nisi forte deambulandi causâ in horto, qui si esset in bibliotheca, nihil ultra requireret.

360, 24. *Scriptisse: ut &c. lege scripsisse, ut &c.*

362, 9, *Actis.* *Amœnis littoribus, villis ad mare.*

363, 12. *Duobusque simul euntibus.* *Complendum ex Homeri Iliados K. 224.* alter alterum prævertisset cogitando, quod e re foret.

Ibid. 14. *Equis viris.* *Omni conatu, translatio a*

certamine militari. Quum verò celeritas indicatur, *equis velis* dicitur, fugientium similitudine terrâ marique. Manutius.

Ibid. 24. Reiectum. Vide de finibus 3, 51.

364, 4. Multi discipuli præstantiores magistris.

365, 16. *Hæc*, nempe tempora, *ipsi præstare debemus*. Horum temporum nobis reddenda ratio est: otiosi enim sumus. Frid. Gronovius legit *hanc ipsi*, scil. horum temporum causam, *præstare debemus*, neque jam obtentui esse potest fortuna reipublicæ.

368, 19. Veru notat, tamquam spurios rejicit. Obelus fuit signum criticorum, quo spuria a genuinis discernebant. *Ego... judicaturus sum*, *utrum sint* poëtæ an inserti, subdititii, interjecti.

Ibid. 23. *Ingentium Squillarum*. Locus in mss. mendosus. Frid. Gronovium sequimur. Alii repouunt *culinarum*, vel *gallarum*, aut *cochlearum*. Idem Gronovius pro *Sophia*, legit *Sepia*, qui piscis est atro sanguine, cujus effusione se tutatur.

Ibid. 28. Convictorem, convivam.

371, 10. *Aliorum*. Cæsarianorum.

377, 12. *Pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuæ*. Ita e suis mss. Manutius & Corradus, quos sequitur Olivetus; & sic etiam affert e Palat. 6. & prisca editione Gebhardus. Quia tamen in alia plerique codices abeunt, Gruterus & Grævius cum Victorio locum notarunt asterisco.

378, 2. *Oblitas*. Inquinatas, maculatas Latinorum municipum sermone & formulis, a verbo *oblinor*. Ita Cellarius.

Ibid. 19. *Commorationis urbanæ*. Regii codices vitiosè cum quibusdam editis habent *moderationis urbanæ*.

380, 28. *Ab his me amari putem. Nam etsi &c.*

Rectè Corradus legendum esse monet, *ab his me amari putem; tametsi &c.* hac quasi correctiunculâ adjunctâ superioribus.

382, 3. Facetè dictorum.

383, 21. *Atellanum*. Antonius Augustinus reponit *Atellanam*, nempe fabulam, quæ modestior: *sed, ut nunc fit, mimum introduxisti*: quia Pætus Ciceronem liberiùs irriferat.

Ibid. 22. *Quem tu mihi Polypum*. Piscis est vilis pretii, quem denario empturum se Pætus scripserat. Ita Corradus & Ursinus. Victorius *Denarium* vult esse quoddam edulium, & eodem sensu vocem eandem accipit infra ep. 18.

Ibid. 23. *Tyrotarichi patinam*. Tyrotarichus, genus cibi e caseo & salsamentis, ut notatio verbi docet.

384, 1. *Quæsticulis te ferebam attentiozem*. Nihil certius hac emendatione Frid. Gronovii. Vulgatum *faciebam* ab hujus loci sententia prorsus alienum.

Ibid. 4. *Æstimationem... accipere*. Ex lege Julii Cæsaris, debitores, ut se ære alieno liberarent, prædia dabant creditoribus, non eo pretio, quod erant post civile bellum, sed quo fuerant ante bellum. Hinc *astimationem accipere*, pro jacturam facere.

Ibid. 12. *Me ad... canam vocare, feram id quoque*. In vulgatis legitur *revocare & referam*. Correximus ex regio codice, in quo scribitur *voca referam*, ubi perspicuum est ultimam syllabam vocis *vocare* adhæsisse voci proximè sequenti.

Ibid. 21. *Lucanicis*. Lucanica, notum genus suilli farciminis, a Lucanis populis inventum.

Ibid. 30. *Salis enim satis est*. Scripserat Pætus villam Selicianam in littore positam, salinas habe-

re : unde Cicero jocans , *salis satis est* , seu materia non deest jocis & facetiis in Cæsarianos , *sanionum* seu derisorum *parum* , qui audeant in eos liberè jocari.

387 , 7. *Discipulos*. Hirtium & Dolabellam.

388 , 10. *Ateriano jure*. Ludit in voce *jus* , quod & liquidum cibi & leges significat. Videtur Aterium jurisconsultum penes se habuisse Pætus. Frid. Gron.

Ibid. 13. Quæ præfari solemus in aliquam disputationem ingressuri. *Disce ex cœnis Hirtianis quales tuæ esse debeant*.

390 , 20. Serò discentes , seri studiorum.

Ibid. 22. *Sportellæ*. Obsonium , cibus , qui opponitur Cœnæ justæ. *Artolagani*. Genus placenti vilioris.

391 , 25. Aberratio , spei frustratio , infelix successus.

392 , 11. *Qui censor... quum consul*. Vulgò *qui consul... quum censor*. Errorem natum ex vetustis scribendi formulis correxit Pighius.

393 , 23. *Amo verecundiam , vel potiùs libertatem loquendi*. Hæc inter se , & cum epistolæ clausula pugnans. Rectè igitur Lambinus censet etiam invitis libris legendum *tu potiùs* , aut ut voluit Manutius , *alii potiùs*.

396 , 1. *De Aurelia aut Lollia*. Scortis nobilibus.

Ibid. 7. *Stultorum plena sunt omnia*. Has voces pro spuris habet H. Stephanus , auctoritate veteris codicis ; nec habent sanè quod hîc agant.

Ibid. 9. *Colei Lanuvini*. Nomen aut cognomen familiæ Lanuvianæ. *Cliternini non honesti* , quia nulla ibi familia Coleorum.

Ibid. 14. *Sapiens liberè loqueris*.

Ibid. 21. *Honorem igitur* supple habebimus *Kalendis Martiis*, quem diem, Junoni sacrum, matronas religiosè coluisse scripsit Macrobius. Hinc Horatius, *Martiis calebs quid agam Kalendis &c.*

398. 25. *Spurinna*. Aruspex, qui Cæsarem monuerat, ut caveret Idus Martias, quibus interfectus est.

399, 12. *Id est, computationes aut concatenationes*. Rectè Lambinus delet has voces, ut foris profectas & alienas, minimè que Ciceronis.

400, 16. Institutionem Cyri, a Xenophonte scriptam.

Ibid. 19. *Ad imperandum*. Ut tibi imperetur, *ad parendum*, quod Cicero subjunxit. Sic Virgilius, *cantando rumpitur anguis*, h. e. dum incantatur.

402, 9. Quæstionem, de qua scil. disputaret Dio philosophus, quo Pætus utebatur.

Ibid. 24. *Quod in solum*. Nempe venit: proverbium de rebus, quas temerè ac fortuitò, ut casus fert, arbitrato nostro, non ratione dicimus aut facimus.

405, 2. *Quæ ita longa est*. Hirtio & Panfæ successuri erant in consulatu Plancus & D. Brutus.

407, 23. *Quam mihi tecum statuo esse communem*. Grævius e suis mss. reponit *statuo habere communem*.

410, 3. *Præter bonam famam*. Quam nondum mereri potuerat, quia serviendum fuerat temporibus & Cæsari.

Ibid. *Proinde, ut ipse mereor*. Ita codices, eodem sensu, quo, *perinde, ut ipse mereor*.

411, 13. *Incredibilem mihi latitiam attulerunt*. Ita codices regii cum editis veteribus, nec erat, cur Lambinus mutaret, daretque *attulerat*.

412, 4. *Id eris totum & proprium & tuum*. Ita

regii codices. Malè in vulgatis omittitur copula secundo loco, ut a Grævio notatum est.

414, 8. *In experiendo*. Editi quidam *in expendendo*, quod rectum videtur. Vulgatum servant codices regii.

416, 7. *Magna mihi ipse*. Vulgò *magna in spe*. Ursinum & Grævium sequimur.

Ibib. 17. *Aliquantum nobis temporis, & magni laboris & multæ impensæ opus fuit*. Ita regii codices & veteres editi. Recentiores *magni laboris, & multæ impensæ opus fuerunt*, quod videtur a manu correptrice profectum.

419, 17. *Contraque ipse pugno*. Nempe ut ne cui liceat sibi quidquam concupiscere invitâ patriâ. Ita regius optimus: alter vitiosè *contra quem*. Vulgati, *contra quod*.

424, 3. *Tua dignitas affert*. Ita ex Mediceo codice Victorius & Manutius. Rectè: nam in his verbis *ita te victorem complectar*, genus agnoscimus jurandi & affirmandi non invenustum. Nullius est sensûs vulgata lectio *afferat*, profecta ab aliquo, qui locum, dum se emendare credidit, corruptit.

427, 19. *Urbium everforem, seu vastatorem*.

428, 5. *Reipublicæ temporibus admonitum, tecum & reipublicæ satis esse facturum*. Grævium offendit vox *reipublicæ* tam paucis interjectis verbis iterata. Itaque quòd vox *satis* non exstat in pluribus mss. locum sic constituit. *Lepidum reipublicæ temporibus admonitum, tecum esse facturum*, seu consensurum tecum in tuenda republica.

432, 17. *Quo obside fide illius*. Antiquè dictum pro *fidei*. Vulgati malè distinguunt post vocem *obside*.

Ibid. 20. *De tribus fratribus Sex. Gaviano pro-*

havit. Quo de negotio agatur, incertum. Codices regii scribunt *Segoviano*.

433, 25. *Exercitu concordi, & bene de republica sentiente.* Ita Lambinus auctoritate veterum codicum. Pro his Gebhardus maluit vulgatum, *sicut milites faciunt*, quod videtur esse alienum.

434, 1. *Aut timori videbam.* Abundat vox ultima, quum præcesserit verbum *sciebam*, nec tamen delenda, inquit Frid. Gronovius. Valet enim tantum, ac si repetisset *sciebam* cum verbo *inquam*. In his cum Grævio Manutium & Lambinum sequimur. Præverat H. Stephanus.

Ibid. 16. *Mulionis.* Victum enim adolescens sibi comparaverat comparandis mulis, farreque in castra convehendo.

Ibid. 20. *Nisi uno loco me tenerem.* Rutilius legit, *nisi uno loco metaremur*, castra posita haberemus, idque probat Frid. Gronovius.

436., 23. *Ut errare id... voluisti.* Ut in ea re errare voluisti, quum ea de Lepido sperasti, quæ vera esse cupiebas. Ita Manutius. Alii, *ut errare, mi Plance, voluisti.* Egnatius legebat, *verum ut errans id, Plance, voluisti, qui enim id te fugeret, aut sic decipi &c.*

438, 5. *Quum in Isara flumine.* Ita e vestigiis mss. Corradus, idque placuit Grævio, qui tamen vocem ultimam delet tamquam glossema e margine ipsis Planci verbis insertum. Vulgò *quum Isaram flumen.*

439, 5. *Duobus jam consulibus singularibus.* Grævius rectè delet vocem ultimam.

Ibid. 16. *Misericordiam... defuturum.* Vide Gellium 1, 3. & Sanctii Minervam 3, 11.

442, 3. *Si uno loco essem.* Si eodem loco me

tenerem, neque accederem ad Lepidum. Sed hęc quoque Manutius & Lambinius reponunt, nisi uno loco effemus; ut suprà ep. 18. nisi uno loco metamur. Mox pro meâ patientiâ, Corradus legit meâ pertinaciâ.

443, 11. *Elapsus sum his.* Legebat Cardinalis Accoltus, *elapsus sum bis.*

444, 12. *Cularone.* Hodie *Gratianopolis.* Ita Grævius ex emendatione certissima Scaligeri & Sirmundi. Vulgò *Civarone.* Regii codices mendosè *Cujarone.*

445, 23. *Subito impetu.* Pro *impetui.* Sed ita efferi solent in tertio casu nomina ejusmodi, ut apud Virgilium *adspectu, curru &c.*

448, 17. *Famâ sententiâque omnium.* Ita e regiiis codicibus alter, ut voluit Manutius: alter cum vulgatis, *famâ scientiâque omnium.*

Ibid. 23. *Quando maturè futura sunt.* Ita regii codices, & sic dedit Grævius, pro vulgato, *quum maturè futura sunt.*

450. 16. *Scilicet ne cum maximo periculo.* Primam vocem deletam a Victorio, restituit Grævius e mss. suis, quibus accedunt regii.

451, 7. *Quando ex his pendes.* Ita codices & veteres editi, quos Grævius secutus est. Vulgò, *quum ex his pendes.*

455, 2. *Unam suam.* Quam nempe dudum habuerat in consulatu. *Alteram Silani.* Cui Silanus præerat. Regii codices scribunt, *alteram scilicet illam evocatorum partem:* unde mendii suspicio. Solius imperatoris erant prætorix cohortes.

Ibid. 29. *Amplius passus quingentos.* Deest numerus plerisque in mss. Servant duo codices Manutii & Grævii unus.

457, 6. *A. d. XII.* Manutius legendum cenſet *a. d. XVI.* ut poſtridie quàm geſta res eſt, ſcripſerit Galba, Nam ſi quatrlduo poſt proelium ſcripſiſſet, omnino aliquid de Panſæ vulneribus, ipſoque Bononiam delato cognoviſſet, & Ciceroni ſignificaffet.

458, 4. *Quia utrobique.* Omnino lege cum Frid. Gronovio, *qui utrobique.*

459, 12. *Quantas habuerim contentiones.* Quoties, & quàm vehementer contenderint Lepidus & Antonius. Ita rectè Manutius. Alii *conciones.*

Ibid. 20. *Vindicare in libertatem.* Ita Grævius. Alii *in libertate.*

461, 6. *Prætextam.* Genus fabulæ, cujus argumentum Romanum, actores autem viri prætextati, h. e. magiſtratus Romani.

Ibid. 13. *Auctorari ſeſe nolebat.* h. e. addicere ſe ſuâ ſponte ad gladium, & ſic fieri auctor libertatis amittendæ. Ita locum emendavit H. Stephanus. Hinc *auctoramentum*, merces ſeu pretium *auctorati*. Vulgò mendosè, *auctore ſe nolebat.*

462, 20, *Si quod juffiſtis feci.* Conjicit Frid. Gron. *sicut, quod non juffiſtis, feci*, nempe eo animo erga rempublicam.

463, 11. *Tamenetsi.* Pro vulgato *tametsi*. Ita codices & veteres editi cum Mureto, quem vide Var. Leſt. 11, 17.

Ibid. 20. *Et veterani milites Caſaris partium.* Ita duo regii. Vulgati omittunt vocem *milites*.

464, 3. *Palparer.* Regii codices, ut & ceteri vitioſè habent *palmarer*. Emendavit Victorius.

465, 2. *Et ſecundam legionem.* Ita rectè Manutius emendavit vulgatum, & *quartam legionem*. Secunda legio cum Antonio fuit: quarta verò du-

504 NOT. ET CORRIGENDA.

dum reliquerat Antonium, & se ad Octaviani auctoritatem contulerat. Vide Phil. 3.

Ibid. 11. *Sed habere equitum xv. i. e. quindecim millia.* Ita hic, & in epistola sequenti dedimus ex libro vetere Ursini. Et quidem Antonio multos equites fuisse constat ex epistola, quæ proximè sequitur, & ex decima libri sequentis. In uno codice Manutii scribitur *equitum v.* seu quinque millia. In aliis mss. numerus deest.

FINIS.

